

Baranyai

MŰVELŐDÉS

1958. JÚNIUS

A MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA

TARTALOM

Hősökről szólnak — — — — —	5
Külföldi kapcsolatainkról — — — — —	17
<i>Tárkányi Ernőné:</i> Az erkölcsi nevelés néhány gyakorlati kérdése — — — — —	20
<i>Márk Bertalan:</i> 10 éves a Pécsi Pedagógiai Főiskola — — — — —	26
Hogyan lehetne meggyorsítani az általános iskolák tartalmi továbbfejlesztését — — — — —	83
<i>Hites Ferenc:</i> A politechnikai oktatás új útján — — — — —	36
<i>Vályi Armand:</i> A földrajztanítás, mint a formális képzés eszköze — — — — —	42
<i>Vastagh Zoltán:</i> Úttörőcsapatok, készüljetek a nyári táborra! — — — — —	45
<i>Orosz Ottó:</i> Az ifjúság sportja — — — — —	48
<i>Schmidt Károly:</i> Nevelőmunka a napközi otthonban — — — — —	51
<i>Garay Ferenc:</i> 25 év a művelődésügy szolgálatában — — — — —	56

Népművelési munkások tapasztalatai:

<i>Csorba Tivadar:</i> Példamutató munka egy kis faluban — — — — —	58
<i>Márkus Antal:</i> A hirdi népművelési munkáról — — — — —	62
<i>Zentai János:</i> A néprajzi gyűjtőmunkáról — — — — —	62
<i>Vicze József:</i> A sumonyi művelődési otthonért — — — — —	65
<i>Simon Antal:</i> A népitáncmozgalom időszerű kérdései — — — — —	66

A Mohácsi Bartók Béla Művelődési Ház szakköri munkája.

<i>Lippenszky István:</i> A művelődési ház szakköri életéről — — — — —	69
<i>Rab Ferenc:</i> Látogatás a rádiós szakkörben — — — — —	70
<i>Éva Miklós:</i> Dolgoznak a bélyeggyűjtők — — — — —	72
<i>Balogh Pál:</i> A horgász szakkör életéből — — — — —	74
<i>Sarkadiné Hárs Éva:</i> Képzőművészeink tervei — — — — —	75
<i>Debitzky István:</i> Művész pedagógusok Baranyában — — — — —	78

ISMERD MEG BARANYÁT

<i>Vezér Máttyás:</i> Dr. Gállos Ferenc — — — — —	82
<i>Dombay János:</i> Pécsvárad és környéke múltjából — — — — —	84
<i>Gállos Ferenc:</i> Pécsvárad kolostorvára és települése — — — — —	90
<i>Czirfusz János:</i> A pécsvárad-i járás délszláv települései — — — — —	98
<i>Rónai Béla:</i> Pécsvárad és környéke a néphagyományban — — — — —	103

FILM-SZINHÁZ

<i>Tüskés Tibor:</i> Schiller: Stuart Mária — — — — —	113

KÖNYVESPOLC:

<i>Bosnyák Sándor:</i> Egy könyvtáros jegyzőfüzetéből — — — — —	118
<i>Zsikó Gyula:</i> Problémák a könyv körül — — — — —	119
<i>Fábián István:</i> 1957. irodalomtörténeti könyvei — — — — —	123
<i>Könyvismertetések:</i> Kulka—Kraus: Halálgyár; C. Nagy Gábor: Mi fán terem; Dezséri László: Fiúk-lányok; A magyar irodalom története 1849-ig —	127

HUMOR

<i>Varga Jenő:</i> Színész-anekdoták — — — — —	130
Hírek — — — — —	132

BARANYAI MŰVELŐDÉS

A MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA
PÉCS, 1958

KIADVÁNYUNK MUNKATÁRSAI

- Halmi Éva*, a pécsi Leówey Klára gimnázium tanulója.
Öhler Erzsébet, a pécsi Leówey Klára gimnázium tanulója.
Szakács Amália, a pécsi Leówey Klára gimnázium tanulója.
Czencz Mária, a mohácsi Kisfaludy Károly gimnázium tanulója.
Petők Sándor, a siklói gimnázium tanulója.
Buma Gyula, a pécsi Nagy Lajos gimnázium tanulója.
Minczinger Katalin, a szigetvári Zrínyi Miklós gimnázium tanulója.
Kolbach Ferenc, a mohácsi Kisfaludy Károly gimnázium tanulója.
Böröcz József, a pécsi Nagy Lajos gimnázium tanulója.
Wirth Magda, a pécsi Leówey Klára gimnázium tanulója.
Baranyai György, a pécsi Széchenyi István gimnázium tanulója.
Sződi József, a komlói gimnázium tanulója.
Lemle Géza, a Megyei Művelődésügyi Osztály népművelési csoportvezetője.
Bernics Ferenc, a Megyei Művelődésügyi Osztály iskolai csoportvezetője.
Pákolitz István, a Megyei Művelődésügyi Osztály művészeti előadója.
Tárkányi Ernőné, a pécsi Nagy Lajos gimnázium tanára.
Márk Bertalan, a Pécsi Pedagógiai Főiskola igazgatója.
Vályi Armand, a pécsi Nagy Lajos gimnázium tanára.
Vastagh Zoltán, a pécsi Úttörőház regös szakkörének vezetője.
Hites Ferenc, a mohácsi Kisfaludy Károly gimnázium tanára.
Orosz Ottó, a Megyei Diák Sport Tanács elnöke.
Garay Ferenc, a Dunántúli Napló kultúrrovatának vezetője.
Schmidt Károly, a villányi általános iskolai napközi otthon igazgatója.
Csorba Tivadar, a Megyei Művelődésügyi Osztály népművelési felügyelője.
Márkus Antal, a Hirdi Művelődésügyi Otthon igazgatója.
Zentai János, a kémesi községi tanács vb. titkára.
Vicze József, sumonyi népművelési ügyvezető.
Simon Antal, a Megyei Művelődésügyi Osztály népitánc szaktanácsadója.
Lippenszky István, a Megyei Művelődésügyi Osztály ismeretterjesztési előadója.
Rab Ferenc, a Dunántúli Napló munkatársa.
Éva Miklós, a Mohácsi Bartók Béla Művelődési Ház szakkörvezetője.
Balogh Pál, a Mohácsi Bartók Béla Művelődési Ház szakkörvezetője.
Sarkadiné Hárs Éva, a Janus Pannonius Múzeum művészettörténésze.
Debítky István, festőművész, az Építőipari Technikum igazgatója.
Vezér Mátyás, a pécsváradi járás tanulmányi felügyelője.
Dombay János, a Janus Pannonius Múzeum igazgatója.
Vargha Károly, a Pécsi Pedagógiai Főiskola tanára.
Gállos Ferenc, a Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal pácsváradi kirendeltségének vezetője.
Czifra János, a Pécsi Pedagógiai Főiskola tanára.
Rónai Béla, a Pécsi Pedagógiai Főiskola tanára.
Tüskés Tibor, a Janus Pannonius gimnázium tanára.
Bosnyák Sándor, a siklói járási könyvtár dolgozója.
Zsíkó Gyula, a Szakszervezetek Központi Könyvtárának vezetője.
Fábián István, a pécsi Nagy Lajos gimnázium tanára.
Varga Jenő, a szigetvári járás népművelési felügyelője.
Nágel Lajos, a Megyei Művelődésügyi Osztály tanulmányi felügyelője.
Bezzegh Zoltán, az Építőipari Technikum tanára.

A címlap-rajzot és a kiadvány többi rajzait *Bezzegh Zoltán* készítette.

**A VII. Pedagógus Napon köszöntjük
megyénk pedagógusait, akik az iskolai oktató-nevelőmun-
kával és iskolán kívüli népművelési tevékenységükkel
formálják új társadalmunk számára a szocialista embert**

A VII. Pedagógus Napon eddig végzett eredményes munkájuk és politikai helytállásuk jutalmaként az alábbi művelődésügyi dolgozók részesültek kitüntetésben:

„Kiváló tanító“ kitüntetést kapott:

DOBAI ADÁM iskolavezető tanító, Köblény,

Az „Oktatásügy Kiváló Dolgozója“ kitüntetést kapták:

FREI JÁNOS ált. isk. vezető, Gyűrűfű,
GAJDÓCSI JÁNOS ált. isk. tanár, Szentlőrinc,
GÁZSITY MILUTIN ált. isk. igazgató, Drávasztára,
HEGEDÜS LÁSZLÓNÉ tanulmányi felügyelő, Megyei Műv. Oszt.
KROMMER BÉLÁNÉ ált. isk. tanár, Komló,
LÓCZI LÁSZLÓ ált. isk. igazgató, Szederkény,
LOMB ADÁM ált. isk. vezető, Kán,
OROSZI BÉLA járási tanulmányi felügyelő, Sellye,
PETŐ LÁSZLÓ járási számadó igazgató, Pécsvárad,
SIMON BÉLA ált. isk. vezető, Alsószentmárton,
TORNYES SIMONNÉ ált. isk. tanító, Töttös,
URKÓVI JÓZSEF igazgatóhelyettes, Mohács, Külvárosi iskola,

„Szocialista Kultúráért“ kitüntetést kapták:

HOMLÓDI FERENC ált. isk. vezető, Mánfa,
NIKOLAI LÁSZLÓ módszertani csop. vez. Pécs, Megyei Könyvt.,
ZAGON GYULÁNÉ járási műv. ház igazgató, Szigetvár,

„Kiváló Dolgozó“ kitüntetést kapták:

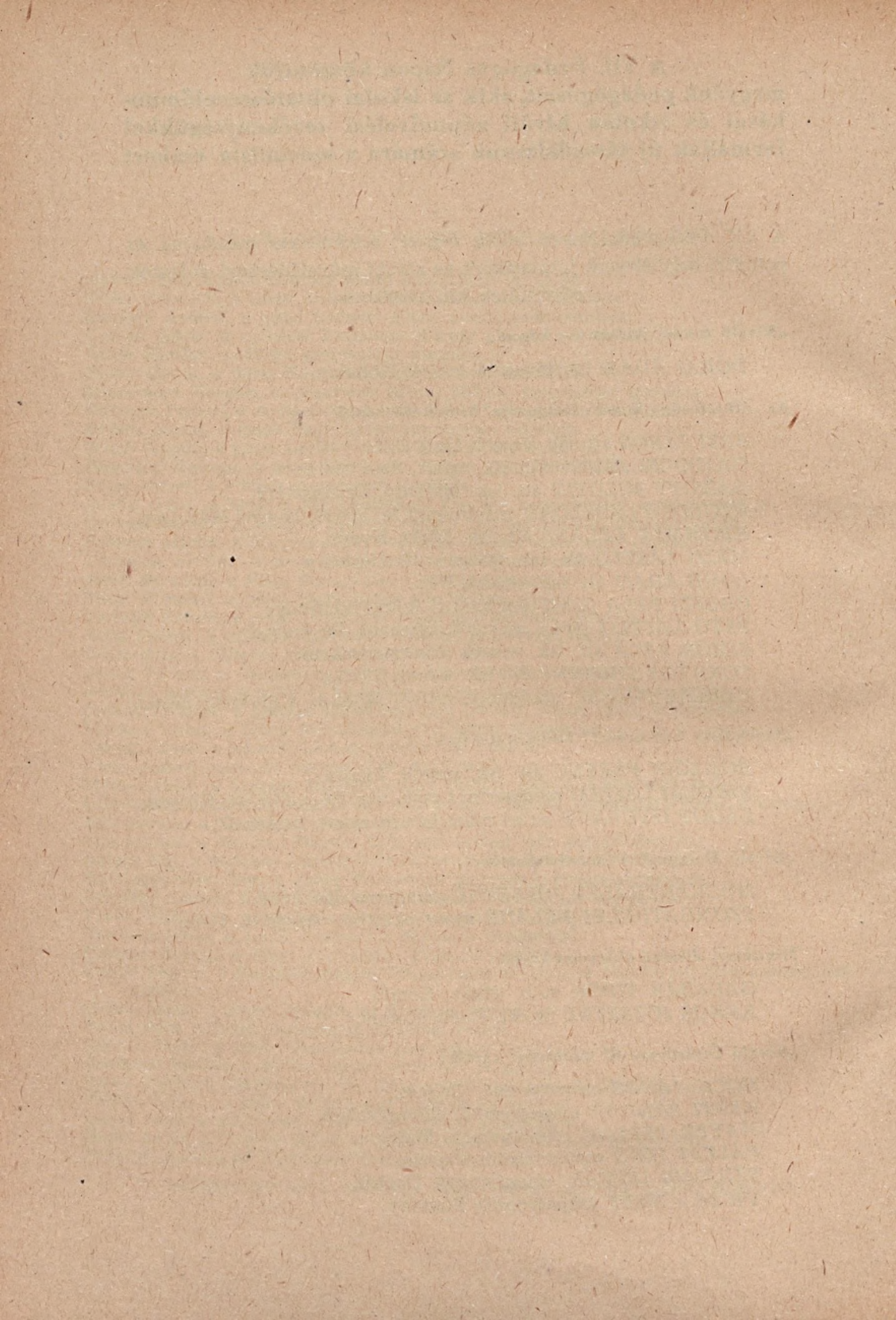
MUCKENTHALER JÓZSEFNÉ szakácsnő, Bükkösd,
SZOMBATHELYI BÉLÁNÉ gyermekotthon igazgató, Pécs,

Miniszteri dicsérő oklevelet kapták:

GALABÁR TIBOR v. b. titkár, Komló,
KRKOS JÓZSEFNÉ Sz. M. elnök, Komló,

„Kiváló Úttörővezető“ kitüntetést kapták:

HOCK JÁNOS csapatvezető, Babarc,
KERTI SÁNDOR csapatvezető, Kővágószőlős,
MAYER FERENC csapatvezető, Matty,
PÁLFAI JENŐ csapatvezető, Vajszló,
SZILVÁSI ISTVÁN csapatvezető, Ócsárd,
VICZE JÓZSEF csapatvezető, Sumony,

Hősökről szólnak

Ez évben ünnepeljük a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának 40. évfordulóját. A méltó ünneplés jegyében hirdették meg a Baranya megyei és Pécs városi Tanács Művelődésügyi Osztályai a középiskolás tanulóifjúság munkásmozgalmi gyűjtésének pályázatát. A megye és Pécs középiskolásai 55 pályaművet küldtek be. A legjobb pályaművek szerzőit a két tanács március 20-án, a dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása évfordulójának tiszteletére jutalomban részesítette. Sokat lehetne írni e pályázat nevelési jelentőségéről, a beérkezett írások értékeléséről, de mégsem tesszük ezt. Beszéljenek lelkes fiataljaink a hősookról, az eseményekről, az emlékezésről, a kedves és tanulságos találkozásokról; s értékeljék kedves olvasóink a rövid idézetekből a műveket s a pályázat meghirdetésének jelentőségét. Az idézetek kiválasztásánál az a cél vezetett bennünket, hogy a századfordulótól felszabadulásunkig terjedő kor keresztmetszetét adjuk a rövid részletek tükrében.

EMLEKEZÉS

„Tizenötéves múltam még csak,
S nincsen már kedves nagyapám ...
Dachauba ment „körülnézni“,
Nevét egy emléktábla őrzi
Az úttörők háza falán.“

„Három éve írtam a verset, amelynek ez a része az ő emlékét idézi. Igen. Az úttörőházban most is áll a márványtábla az egyik falon, rajta felírás:

„Emlékezetére azoknak, akik 1944—45. évben a szocialista eszméért mártírhaltak.“

S alatta a nevek:

*Bencze József, Bittner Alajos, Buzsáki Imre, Gálovits György,
Kovács Antal, Kübler Mihály, Pernecker István, Porth János, Rákos
Lajos, Sudár István, Szábó István, Török István, Benczur Gyula.*

Körülötte az emlékezés koszorúi vannak elhelyezve.

Csend van. Most nem veri fel az úttörők vidám zsvivaja a néma házakat. Magam vagyok. Elgondolkodom. Tizenhárom név ... tizenhárom küzdelmes élet, mártírhál...

Amint nedvesülő szemmel a táblára tekintek, az egyik név ismerősen kicsillan a többi közül. Arany betűi szivárványfényben játszanak a könnyeken át: *Kübler Mihály. A nagyapám.*

Felködlik előttem a képe. Hatalmas szál ember volt. Feje tetején kicsi kerek kopasz folt ékeskedett. Térdére ültetett és úgy mondta kedvesen: „Bumbula“ ... Így hívott bennünket, bátyámat, meg engem. Bumbula ... a szónak más számára semmi értelme sincs, nekem sokat jelent. Az ő emlékét.“

(Halmai Éva, a pécsi Leőwey Klára Általános Gimnázium IV. osztályos tanulója „Nagyapám“ c. dolgozatából.)

TALÁLKOZÁS

„Nagy György 64 éves. Pécsváradon lakik. Csinos kis háza a Szászvölgyben van. A faluban nagy tekintélynek örvend. A téli szünetben egy vasárnap délután meglátogattam. Takaros feleségével szívesen fogadtak.

Tudtam, hogy a napokban Budapesten voltak. Budapesti útjukra tereltem a szót. Szemei felcsillantak. Nagy György 38 év után most volt Pesten, felesége pedig először. A parlamentben Dobi István tűzte mellére a „Magyar Szabadság Érdemrend“ ezüst fokozatát. Örömezt mutatta az érdemrendet és oklevelét.

Tenyérébe vette az érmet. Mintha súlyát méregetné. Közben tekintete hol a kitüntetésen nyugodott, hol úgy tűnt, mintha az ablak előtt a Szászvölgyre mehezedő sűrű januári ködön át a messzeségbe nézne.

Talán életútját látta? Nem szólt senki. Mély csend honolt a kellemesen meleg szobában. Jó idő múlva mély sóhaja törte meg a hallgatást. Úgy mondta: „... hosszú és nehéz volt az út a grófi pofontól, a Magyar Szabadság Érdemrendjéig“.

Megkértem, beszéljen erről az útról.

(Öhler Erzsébet, a pécsi Leőwey Klára Általános Gimnázium IV. osztályos tanulója „Egy magyar forradalmár életéből“ c. dolgozatából.)

GYERMEKKORI EMLÉK

„1898. június 20-án születtem. Édesapám kőművessegéd volt és részt vett a pécsi Építőmunkások Szakszervezetének megalapításában. Már nyolc éves koromban részt vettem édesapámmal gróf Apponyi Albert „fogadásán“, aki korteskedni jött ide.

Úgy történt, hogy anyám elküldött tojásért. Visszafelé találok apámmal. Kérdezte, hová megyek. Megmondtam.

— Gyere velem, később is hazaérsz!

— Hová?

— Ne kérdezd, csak gyere! Majd meglátod!

Lementünk az állomásra. A munkások kövekkel és záptojásokkal fogadták a gróf urat. Én is nagy hevenyében a gróf felé dobtam a magam jó tojásait. Azután rendőrök jöttek, kardlappal oszlatták szét a tömeget. Szaladtam haza anyámhoz.

— Kardlappal verik apámat a rendőrök! — kiáltottam.

(Halmai Éva, a pécsi Leőwey Klára Általános Gimnázium IV. osztályos tanulója „Egy élet, amelyről regényt lehetne írni“ c. dolgozatából. Adatközlő: Matakovics János.)

„Itt virradt rám 1912. május 13. Ez történelmi nap a magyar munkásmozgásban. Reggel 9 órakor küldöttek jöttek a gyárba, hogy hagyjuk abba a munkát, kivonulunk. Csatlakoztunk hozzájuk s a Váci u. 18. háznál találkoztunk. Ide özönlöttek a munkások. Mindenholnan jöttek s kiáltásokkal tiltakoztak.

»Le Tisza Pistával! Éljen a forradalom!«

A villamosokat feldöntöttük, úgy hogy kerekei az égnek álltak. A Ferdinánd hídnál — ma Élmunkás-híd — egy felborított villamosra álltam, onnan kiáltottam: »Éljen a forradalom!« Ekkor hátulról megtámadtak és én leszédültem.

A botütést egy civilruhás rendőrtől kaptam, kit társaim, a munkások hamar elűztek. A Váci úton a Hofherr gépgyárnál hat rendőr beszorult egy épülő ház udvarára. Egy bolgárkertészt agyonlöttek. Az utca olyan volt, mint a harctér. A szemetes kocsikra rá volt írva: »Tisza Pista gyászkozsija!« A gázlámpákat ki-döntöttük s a kiömlő gázt meggyújtottuk. Három méter magas lánggal égett.

A Ferdinánd hídnál egy petróleumos kocsit találtunk. A hordókat legurítottuk, a petróleumot meggyújtottuk, hogy megakadályozzuk a rendőrök előnyomulását. Innen a parlament elé vonultunk. Célunk volt: tüntetni a balkáni háború és a véderő-törvény megszavazása ellen.

A parlament előtt katona-kordon fogadott bennünket. A nép azonban tovább kiabált, éljenzett és szidta Tiszát. Majd kövek repültek s egy a huszárkapitány arcába csapott. A kő nyomán vér serkedt ki. A közelállók döbbenve várták a rohamot jelző mozdulatot, de a kapitány zsebébe nyúlt, megtörölte az arcát, tovább állt vigyázzban. A nép megéljenezte. A kormány a magyar katonasággal nem boldogult, hát töröksapkás bosnyákokat és horvátokat hoztak. Eltelt a nap harc és harc között. Estefelé megpróbáltam hazajutni. A Tisza-utcában laktam. Mire hazaértem, este lett.

A nappali hangok után néma csend borult mindenre. Csupán a gáz égett kísérteties fényel. A néma csendben egyszerre tárogatón felhangzott a Mar-

seillaise forradalmi dallama. Olyan volt, mintha a francia kommün emlékei elevenedtek volna meg.“

(Szakács Amália, a pécsi Leówey Klára Általános Gimnázium IV. osztályos tanulója „Visszaemlékezés“ c. dolgozatából. Adatközlő: Nádor József.)

IGY KEZDŐDÖTT AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ

„1914. július 25-én (szombat) este 8 óra 20 perckor keringtek az első hírek Budapesten, hogy nagykövetség kivonult Belgrádból. Eszerint a szerbekkel hadilábon állunk.

Borzasztó érzés vett erőt az embereken. Az éljenezéseknek és az örömrivalgásnak se vége, se hossza. Az emberek ész nélkül — állítólag lelkesedésből — éltették a háborút; egyebet sem lehetett hallani: »Éljen a háború, éljen a király és le Szerbiával!«

Alig akadt ember, aki nyugodtan töltötte éjszakáját. Mindenki izgatottan várta a reggelt.

26-án volt az első háborús mozgósítás. A 6. gyalogezredet már az első napon útnak indították. Így indultam el én is ezredemmel Szerbia felé!

... Szabadkára érve egy barakkban szállásoltak el bennünket. A várban több nazarénus katona volt, akik nem akartak fegyvert fogni; ezeket agyonlőtték.

Ugyancsak Szabadkán történt, augusztus 4-én, hogy a honvédlaktanyában egy közlegény arcul ütött egy káplárt. Meglátta ezt egy főhadnagy, s magával vitte a közlegényt a kertbe. Ott gödröt ásott vele, s bele kellett állnia, majd úgy lőtte agyon.

Augusztus 5. Rengeteg katonavonat megy naponta Szerbiába. De itt lenni még sokkal borzasztóbb, mert naponta jön az a sok asszony és gyermek; egyik a férjét, a másik az apját keresi.

6-án egy kirukkolás alkalmával 32 ember dőlt ki, közülük egy meghalt. Katonakocsi jönnek, már sebesülteket hoznak. Ez rettenetes! Már halljuk az ágyúdörgést is.“

(Czencz Mária, a mohácsi Kisfaludy Károly Általános Gimnázium IV. osztályos tanulója „Egy frontkatona naplójából“ c. dolgozatából.)

ÉS A FOLYTATÁS...

„Drávacepely, e kis baranyai falu lakói sem voltak kivételek, éppen úgy jöttek ide is a behívók, mint máshova. Voltak, akik éppen a mezőre igyekeztek és a behívó-levél az úton állította meg őket; de voltak olyanok is, akiknek a boldog házasság első éveit rontotta el egy-egy behívó.

1916-ot írtak. Sokan reménykedtek, hogy talán már vége lesz a háborúnak és rájuk nem kerül sor. A faluban már volt olyan ember, aki a harctérről jött, de természetesen nem úgy, ahogy elment vele a katonavonat. Papp Lajos is megkapta a behívót 1916. tavaszán és az történt, hogy már májusban hazajött, mert fejlövést kapott a Lemberg környéki harcokban. Az egész jobb fele megbénult, itt maradt csaknem teljes nyomorékon két gyermekével és feleségével. Szomszédságában lakott Matyi Sámuel, egy egyszerű parasztfiú is, aki sokszor átjött segíteni a rokkant szomszédnak. Éppen az aratáshoz készülődtek, amikor a reggeli vonattal megjött az ő behívója is. Nem volt más hátra, mint csomagolni és indulni a frontra.“

(Petők Sándor, a Siklósi Általános Gimnázium III. osztályos tanulója „Világháborús emlékek“ c. dolgozatából.)

„1917-ben Téczei János Nyitrabányán dolgozott. A megélhetés nagyon nehéz volt. Kukoricaliszt, a zsír teljes nélkülözése, vörös margarin, összetaposott szalonna — ez jellemezte akkori étrendjüket. Ezt nem bírták sokáig, sztrájkba kezdtek. Nem mentek dolgozni.

Néhány nap múlva, kiszálláskor néven szólították a bányászok vezetőit, és ezeket bilincsbe verve Nyitrára vitték az 1-es garnizonba.

Téczei János is köztük volt.

Ez a börtön volt a legkegyetlenebb. Teljesen sötét volt. (Az »ablak« egy kb. 10×10 cm-es nyílás volt. Erre egy tolockát szereltek, és ezt minden nap egy órára kinyitották.) Tetvek és poloskák voltak mindenhol, még a mennyezeten is. Berendezése nem volt e börtönnek. Éjjel a puszta kőpadlón fekvé, rovarok által állandóan zavarva aludtak. Az ételt lóitató vödörben kapták. Az első nap káposztaleves volt, amit nem tudtak megenni, mert nem kaptak kanalat. Téczei János kiment és így szólt a szakaszvezető úrnak:

— Szakaszvezető úr, legyen szíves egy kanalat adni.

A szakaszvezető bejött és így szólt:

— Melyik az a véresszájú kommunista, amelyik még kanalat kér? Ne, kanál!

Arculütötte. Eleredt az orra vére. Mivel kanalat nem kaptak, úgy itta a vödörből a levest. Az orra vére összevérezte a levest, így a társai nem tudtak belőle enni. A második fogás ugyanígy járt.“

(Bunna Gyula, a pécsi Nagy Lajos Általános Gimnázium I. osztályos tanulója „Bányászsztrájkok 1917-ből“ c. dolgozatából.)

AHOL MEGSZÜLETETT A SZABADSÁG

„Én egy csoporttal Moszkvába utaztam. Moszkvában találkoztam egy barátommal, akivel együtt voltunk a harctéren. Örömmel üdvözlöttük egymást. Barátom érdeklődött sorsom iránt. Elpanaszoltam neki, hogy nincs munkám, nem tudok miből élni. Barátom magával hívott a Kremlbe. Hatvankét hadifogoly tartózkodott már itt. A bajtársak megvendégeltek. Munkát kaptam, a vörös katonák szobáit takarítottam. Később autórakodó munkásnak osztottak be, fegyvert és ládákat szállítottunk az állomásra, onnan pedig fát és egyebet szállítottunk a Kremlhez. Két hét múlva a tengerész konyhára kerültem, mint felszolgáló. Most már igazán jól ment a sorsunk.

Mikor munkába álltam, azonnal tagja lettem a Kommunista Pártnak. Kun Béla elvtársnak sokat köszönhetek. Köztünk volt és mindenre felhívta a figyelmünket, minden problémát megmagyarázott. Újságot olvastam, sőt könyvet is vásároltam. Kun Béla elvtárs azt tanácsolta, térjünk haza és fogjunk fegyvert, mint az orosz nép, a zsarnokság ellen. Ellenségeink nem a harctéren, hanem a parlamentben vannak. 800-an útnak indultunk és 1918. augusztus 4-én értünk haza.

1918. április 16-án, délután 4 óra tájt sétáltunk a Kreml parkjában. Lenin elvtárs felénk tartott, mosolygós arccal, kezét szorított valamennyiünkkel és érdeklődött sorsunk iránt. Mi kapva kaptunk a kérdésen és megmondtuk, hogy itt az életünk jelenleg nagyon jó, de mikor lesz a mi nemzetünk is ilyen szabad, mint az orosz dolgozó nép? Lenin elvtárs azt válaszolta:

— Elvtársak, a szabadság mindenhova el fog érni, egyik nemzethez előbb, a másikhoz később.

— Igen — válaszoltuk —, de az orosz nép szerencsés volt, mert hatalmas vezére van.

Lenin pedig azt mondotta:

— A szabadságot nem a vezér, hanem a munkásosztály vívta ki. Ha majd Magyarországon is a munkásosztály veszi kezébe a fegyvert és harcolni fog a szabadságért, a harc folyamán vezetőt is fog nevelni.

Néhány szót még Lenin külsejéről. Arcát a gondok nem viselték meg, mindig mosolygott. Minden emberrel mosolyogva, barátságosan beszélt. Megjelenése, öltözete egyszerű volt, csak szemében lobogott olyan nem mindennapi láng.

(Minczinger Katalin, a szigetvári Zrínyi Miklós Általános Gimnázium III. osztályos tanulójának dolgozatából. Adatközlő: Zámbo István.)

MAGYAROK A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOMBAN

„Ott ért az oroszországi forradalom, amelyet Lenin indított Kerenszkij ellen. Először a kozákok is nagy lelkesedéssel Lenin mellé álltak, de később félrevétele az ellenagitációtól, a fehérekhez pártoltak. 1918. márciusában elfoglalták a falut a vörösgárdisták. Nagy meglepetésünkre magyar huszárok vonultak be lóháton.

Egy beteg magyar fogolynál voltam látogatóban vasárnap. A beteg egy gazdag kozák kamrájában feküdt a szén tetején egy darab rongyon. Odajött a Vörös Gárda egyik vezetője és oroszul kérdezte, hogy gyufám van-e. Az udvaron nagy halom papír feküdt; adóslevelek, amelyeket a szegényektől kapott a kozák. Kérdezte, hogy meg merem-e gyűjtani. Szó nélkül odamentem és meggyűjtöttem. Akkor láttam, hogy a kerítés túlsó oldalán a szegény muzsikok örömteljes arccal állnak. Örültek, hogy az adóslevelük már a múlté és az uzsorás nem kérheti már tőlük a jogtalan kamatot.

A katonák felszólítottak minket, foglyokat, hogy lépünk be a Vörös Gárdába. Megkérdezték; van-e panaszunk. Elmondtam, hogy még egyszer sem kaptam fizetést, mióta itt dolgozom. A gazdának ki kellett fizetnie béremet. De el is bocsátott. Mivel szakmunka ott sem igen akadt, én is beálltam a Vörös Gárdába. Fegyvereket, pisztolyokat és autót javítottam nekik.

(Halmi Éva, a pécsi Leöwey Klára Általános Gimnázium IV. osztályos tanulója „Egy élet, amelyről regényt lehetne írni“ c. dolgozatából. Adatközlő: Matkovics János.)

TERJED A LÁNG

„Az őszi napsugár bágyadtan sütött a Susegana melletti sikra, hol megtelepedett a zászlóalj. A lehullott faleveleket elvitte a szél, elvitte a reményt is, hogy hamarosan vége lesz a háborúnak. Délután van. Nem messze a Piave habjai fodrozódnak, s túl a folyón az olaszok táboroznak... Megérkezett a posta... A katonák mohón olvassák a Pesti Hírlap hasábjain a hírt: Magyarország elszakadt a Habsburg Birodalomtól. Az örömmámorba, mint derült égből a villámcsapás hasít a parancs:

— Az állásokba!

Néhány katona megindul a Piave felé, de a többség marad.

— Miért harcoljunk?! — kiáltja egy győri katona.

— Elég volt a háborúból!

— Úgy van! Éljen!

— Menjünk haza!

— Éljen a béke! — zúg a légben, mint a föltámadt, hullámaid magasba dobó tenger tombolása. Mikor egy tiszt beszélni kezdett elhalkult ugyan a zúgás, a tenger elcsendesült, de nem teljesen, s mormolása sejtette, hogy bármikor kitörhet újra a vihar.

— Katonák! Benneteket megfertőzött a bolsevizmus, de majd intézkedem, hogy golyót kapjanak a vörös bűjtogatók, beléjük fogjuk fojtani a szót, amivel megméltéyzik katonáink harci-kezdét, és szégyent hoznak drága hazánkra! Habár elszakadtunk Ausztriától, de szövetségesünket — természetesen Ausztria a szövetségesünk — nem hagyhatjuk cserben, s segítenünk kell határaik megvédésében. Tehát nem mehetünk haza, mert úgye... — ekkor kitört a vihar.

— Elég volt! Otthon éhezik a családunk, nincs kenyérkeresőnk, mi hazamegyünk! — dörögte egy katona; az első mennydörgés, aztán jön a többi:

— Védjék meg az osztrákok a határukat!

— Mi megvédjük a mienket, ha kell!

— Menjünk haza! Menjünk a magyar határra! — zeng-zúg, elnyomva az ugató ágyúk dördülését és a becsapódások dörrenését; aztán egy emberként indul el a 24. vadászszázalaj északkelet, a magyar határ felé. Az ellenálló tiszteket lefegyverezték és egy suseganai pincébe zárták őket, ezek azonban kitörtek, s a katonák után eredtek, látszólag beleegyezve a hazamenetelbe. Az alkony Santa-Luciánál köszöntött rájuk. Kerestek egy megfelelő helyet a táborverésre. Nemsokára sűrű köd telepedett a tájra. Fojtó volt, mint a puskaporfüst, de a katonák a közeli hazatérésről álmodva nyugodtan aludtak, csupán a táborfüst sercegése és az örök léptei hallatszottak...“

(Kolbach Ferenc, a mohácsi Kisfaludy Károly Általános Gimnázium tanulója „Egy katonáskodás története“ c. dolgozatából. Adatközlő: Schlich György.)

A DICSŐSÉGES TANÁCSKÖZTÁRSASÁGRÓL

„November 16-án haza értem. A katonák boldogan fogadták a forradalmat, mindenki boldog volt, hogy hazajöhet.

A földeket kezdték összeírni, a nagybirtokosok földjeit pénzért akarták a szegényeknek adni. Én felvilágosítottam cseléd társaimat, hogy ne vegyenek földet, mert el fog jönni az idő, mikor a földet ingyen kapják meg, akik megművelik. Beszéltem nekik az orosz szabadságról, és ők meg is értettek.

Mindenki nehezen várta a felszabadulás napját. 1919. március 21-én megalakult a Tanácsköztársaság. A gazdasági cselédek sorsa rendeződött. Minden felnőtt ember gabona fizetését felemelték 14 q-ról 20 q-ra, két kataszteri hold földet kaptak, most már a megélhetés javult. A szegények sorsa mégsem úgy dőlt el, ahogy vártuk. A földet nem osztották fel a kisparasztnak és a cselédek között. A nagybirtok átalakult termelőségvetkezetté. A volt nagybirtokosok lettek a termelőségvetkezeti intézői. A gazdaságban két biztos volt, akik a cselédek ügyes-bajos dolgait intézték és harcba szálltak a méltóságos urak önkényével. Én is egyik bizalmi voltam a nálunk megalakult szövetkezethél. 1919. augusztus 31-én a tanácsköztársaság megbukott, a haladó gondolkodású embereket elfogták és örületes kínzások közepette ítélték halálra.“

(Minczinger Katalin, a szigetvári Zrínyi Miklós Általános Gimnázium III. osztályos tanulójának dolgozatából. Adatközlő: Zámbo István.)

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONÁJA

„Azt veszem előre, hogy bizony voltam vörösör. Rendfenntartásra osztottak bennünket. Akkoriban ismét Dombóváron laktam. Nagy örömmel álltunk a vörös hadseregbe. Civil ruhában, vörös karszalaggal, fegyveresen teljesítettünk szolgálatot.

Ha a kommün győz, minden rászoruló kapott volna földet, házat. Mi is fel voltunk írva, hogy juttatnak 1 házat, 10 hold földet, tehenet, szerszámokat — szóval ami kell egy kisparaszti gazdasághoz.

— Voltak talán Dombóvár körül nagybirtokok?

— Persze hogy voltak. Tüske pusztá, Alsó-Leperd, Felső-Leperd, stb. mind egy kézben voltak. Lett volna miből osztani a szegényeknek. A kommünt azonban leverték. Mi Mágocson szereltünk le. Azután bujdosni kellett, mert a volt vöröskatonákra nagyon rossz sors várt, ha sikerült elfogni őket.“

(Böröcz József, a pécsi Nagy Lajos Általános Gimnázium II. osztályos tanulója „Régi harcosok között“ c. dolgozatából. Adatközlő: Dévai Ádám.)

VÉRBEFOJTOTT SZABADSÁG

„— Milyen volt az internálótábor?

— Szögesdróttal körülvett területen 25 barakk volt, mindegyikben 200 emberrel. Örtornyok, farkaskutyák hiába voltak. Soknak sikerült mégis megszökni. Volt, amikor az őr engedett át egyszerre tizennégyet. Aztán szétszedett puskáját az őrbódéba dobta, meg egy papírt, meg piros szalagot is rákötött, — a papírra csak az volt írva: »Éljen a köztársaság!« — és ment ő is a többiekkel.

— Mondja el, Dévai bácsi, mit csináltak a fehérek az elfogott kommunistákkal Dombóvár felé?

— A különítményeseknek volt egy listájuk a kommunistákról, a vöröskatonákról. Akiket tudtak, elfogtak. A legelső mindjárt az volt, hogy kegyetlenül elverték őket. Aztán kettőt-kettőt összekötözték és gyalog kellett a foglyoknak menni sok kilométert. Gumibottal, korbáccsal, karóval verték szegényeket útközben is. Aki nem bírt továbbmenni, azt agyonverték. Sok kommunistát gyilkoltak meg Tamásiban. Arra kényszerítették az életben lévőket, hogy egymást akasszák fel. A halálbamenők meg az Internacionálét énekelték. Az utolsót, egy igazgató-tanítót, a fehérek végezték ki.“

(Böröcz József, a pécsi Nagy Lajos Általános Gimnázium II. osztályos tanulója „Régi harcosok között“ c. dolgozatából. Adatközlő: Dévai Ádám.)

FEHÉR KOPORSÓK

„Apja Somogytárnócán uradalmi cseléd volt. Édesanyja 13 gyermeknek adott életet. Gróf Széchenyi 17 000 holdas pusztáján élte gyermekkorát. Négy elemiit végzett. Gyermekéveire élénken emlékszik. Legjobban emlékezetébe vésődött a sok fehér gyermekkoporsó, melyeket gyakran, kis gyászmenetben a temetőbe vittek. A pusztán sok gyermek született. Kévs érte el az iskolás kort. Kilenc testvérenek is ez volt a sorsa. Sors? — Kikerülhetetlen végzet? — Igen is, — nem is.

Igen azért, mert a feudális gazdasági társadalmi rendszer nyomorának, nincstelenségének, műveletlenségének törvényszerű velejárója. A szolgasorsba nyomott szülők gyermekei nem születtek gyengébbeknek, mint a mai kor kisdedei. Miért elenyészően kicsi a gyermekhalandóság a szocialista társadalmi

rendszerben? Nem a gyermekek életképessége változott meg, hanem a gazdasági, az anyagi körülmények. Ezt a 64 éves Nagy György mondta. — A 10 éves Nagy Gyuri csak a fehér kis koporsókat látta. Ösztönszerűen érezte, hogy ez nincs így rendjén. Másképpen kellene lenni.“

(Öhler Erzsébet, a pécsi Leőwey Klára Általános Gimnázium IV. osztályos tanulója „Egy magyar forradalmár életéből“ c. dolgozatából. Adatközlő: Nagy György.)

A SÖTÉTSÉG BIRODALMA

„A cselédek gyerekei között voltak nagyon tehetségesek. Tanulni azonban nem tudtak. Példa rá:

Egy kitűnő tanulót a nagynénje vett pártfogásba, aki Zichy Gyula megyéspüspöknél volt szakácsnő; elvitte magával Pécsre, de csak egy évet tölthetett ott, mert a szülőket »nyomták«. Nem volt nyugtuk, mert a gyereküket taníttatni akarták.

Az intéző úr olyan parancsot adott az ispánnak, hogy csak olyan embert lehet felfogadni cselédnek, aki nem tud írni és olvasni. Indok: írni, olvasni tudó ember többet lát. A gyerekeket úgy ijesztgették: »Jön az intéző úr!« Ebben minden benne volt. Az intéző úr minden vágya: »Az emberek szívét szeretném összerágni«.

— 1924-ben 26 éves volt a béresgyerek, aki rajongott a könyvekért (nyoma maradt a pécsi egy évi tanulásnak). Négy ökröt hajtott, szántott, de könyv mindig volt nála. Az ökrök lassan haladtak előre. A béreslegény Szekula Jenő egyik regényét szorongatta.

Az intéző úr utána ment, a könyvet kitépte a kezéből, eltépte és azt mondta: »Ne ezen törd a fejed, hanem a munkádon«. Később ugyanez a fiatalember Pestről hozott könyveket (ára 16 pengő). Minthogy a postát először az intéző cenzúrázta és csak aztán kapta meg a címzett a postaküldeményt, a könyvek megérkezésekor behívták az irodába. Az intéző úr kérdőre vonta: Honnan van annyi pénze, hogy könyveket vegyen? Megfogta a könyveket, a legény lába elé vágta ilyen szavak kíséretében:

— Többet dolgozni, mint olvasni!

A bátor béres erre visszafelelt: »Ahhoz nincs joga, hogy ezeket a könyveket földhöz vágja, mert ez az én tulajdonom!«

Erre nagy kiabálás közben kizavarták az irodából, s megbecsülése többet nem volt.“

(Czencz Mária, a mohácsi Kisfaludy Károly Általános Gimnázium tanulója „Károlymajor“ c. dolgozatából)

HARC A MINDENNAPI KENYÉRÉRT

„Az urak megijedtek, 1937. februárjában két ízben is elrendelték a kapuk bezárását, mert híre terjedt az éhség-sztrájkknak.

Március egyik napján a szakszervezeti vezetőkkel közölte az üzem vezetője, hogy a már korábban elvont 8%-ot nem tudja a DGT visszaadni. Erre másnap váratlanul, a délutános harmadban, kiadták a jelszót az éhség-sztrájkra. Körülbelül 300 ember maradt lent a bányában és eltorlaszolta a kijáratokat.

Az urak sem aludtak. Ők kint a felszínen zártak el minden bánya-kijáratot és szellőző nyílást, nehogy a kintiek értesítést, gyógyszert vagy élelmet csempészhessenek a sztrájkolóknak.

Eközben lent megalakult a sztrájk-bizottság, melynek én is tagja lettem. Megszerveztük az őrségeket a kijáratokhoz, a bánya ellenőrzésére a járőröket, a lótetőket.

A hangulat nagyon bizakodó volt az elején, de az 50—60-ik óra felé mind több lett a beteg és az egyes gyengébb emberek kezdtek elveszteni a reményt, — kezdtek követelni a sztrájk feladását.

Közben az örökön keresztül hívták az üzem vezetői a sztrájkbizottságot tárgyalásra. Kimentünk a lejáraton, ami vasrácsos kapuval volt az első éhség-sztrájk óta elzárva. Itt az üzemvezető közölte, hogy a bécsi és brüsszeli tulajdonosok nem adnak semmit, — ellenben, ha nem jövünk ki — az egész üzemet lezárják. A kinti vezetőségünk is így nyilatkozott és kért a céltalan sztrájk abbahagyására.

Ők már átélték a szabolcsi sortüzet, amelynek három halottja és számtalan sebesültje lett, de ezt velünk közölni megtiltották, félve az esetleges rombolásoktól.

Visszamenve, a többség, — mely már az éhségtől ki volt merülve, sok volt a beteg, úgy döntött, hogy kimegyünk; bízva az üzemvezetőség ígérésében: ha kimegyünk, tárgyalnak velünk. Nem mertük tovább vállalni a felelősséget, belementünk a sztrájk abbahagyásába.

Kijöve géppuskák fogadtak minden felől. 300 csendőr, egy teljes század katonaság volt Vasason, hogy védje az urak vagyonát és biztonságát.

Peyerék a világ munkásainak nyomására, akik mindenünnen küldték üdvözlüket és pénzsegélyeiket, nem mertek szembeszállni és elrendelték a felszíni sztrájkot, a segélyekből élelmiszereket osztva ki.

A sztrájk egy hétig tartott, közben 150 embert elbocsátottak. A tárgyalást a vasasi moziban tartották. A bizottság tagjai egy-három hónapig terjedő börtönbüntetést kaptak, öt tagnak — aki előzetes letartóztatásban volt — kitöltöttnek vették, a többiét három évre felfüggesztették. Körülbelül 200 embert 8—16 nap felfüggesztett börtönre ítélték.

Az elbocsátottak mint élő lelkiismeret jártak a telepeken. Ez kellemetlen volt az uraknak is, ezért a kormány megengedte, hogy Belgium 150 embert Pécsről és Salgótarjából kivihessen belga bányákba.

(Wirth Magda, a pécsi Leőwey Klára Általános Gimnázium I. osztályos tanulója „Visszaemlékezés“ c. dolgozatából. Adatközlő: Wirth Aladár.)

KÍMÉLETLEN MEGTORLÁS

„A helyzet súlyosbodott. Mind gyakoribbá váltak a letartóztatások. Engem is letartóztattak. Összeverték és a belügyi nyomozóosztályra vittek. Kínózni kezdtek. Tollszárazakat tettek az ujjaim közé s aztán összeszorították. Rettenetes fájdalom volt. — Ha visszagondolok rá, végigfut hátamon a hideg. — Ezután lefogtak és bikacsókkal vertek, majd pokrócot tettek rám, ráültek a fejemre s úgy ütöttek, hogy ne hallatsszon a jajgatásom. Amúgy sem jajgattam, nem akartam még ezzel is örömet szerezni ezeknek a szadista hóhéroknak.“

(Baranyai György, a pécsi Széchenyi István Általános Gimnázium IV. osztályos tanulója „A gyufa lángralobban“ c. dolgozatából. Adatközlő: Szegedi József.)

„Aztán érkezett október 15-e. Vasárnap volt. Úgy örült nagyapám, amikor meghallotta, hogy Horthy fegyverszünetet kért Magyarország számára. Örömmel újságolta édesanyámnak és nagynénémnek, hogy hamarosan vége lesz a háborúnak és haza jön a férjük.

Este a rádió bement, hogy a nyilasok vezére, Szálasi vette át az uralmat és a háborút újult erővel folytatják tovább. Még nem látták soha sírni nagyapámat. De akkor úgy zokogott, mint egy kis gyerek. Talán megérezte, hogy nem sokáig lesz családja körében.

Még aznap éjjel fél tizenkettőkor elvitték.

Másnap reggel névtelen telefonjelentést kaptunk, hogy a csendőrség pincéjében van, oda vigyük az ebédet. Édesanyám ment el. Mikor mondta, hogy kit keres, a nyilas őr ráordított:

— Kitől tudta meg?!

Édesanyám nem árulta el. Követelte, adják neki az ebédet. Az meg elszaladt és folyton ordította, hogy árulás történt és köztük valaki az áruló.

Este már a rendőrség fogdájában volt. Újra jött a névtelen telefon, hogy oda vigyük a vacsorát.

Másnap újra jött a hír, hogy a Pius gimnázium pincéjében vannak. Oda is utána vittük mind az ebédet, mind a vacsorát. A reggelit háromnegyed hétre pontosan kellett beadni. Mikor reggel édesanyám odaért, a foglyok már az udvaron sétáltak csendőrök és gyűrött, mocskos ruhájú nyilasok körében. Édesanyám meglepetve látta, kikkel van együtt a nagyapám. Ott volt Kamarás rendőrtanácsos, Erdősi, az ipartestület elnöke, Dr. Kiss Emil Viktor orvos, aki a télikabátjába varrt gyógyszerekkel mentette meg több társát a betegségtől. Még egy érdekes lakója van a pincének. Perr Viktor, az Emericanum igazgatója. Valamikor régen édesanyámat tanította hittanra. Egyszer levélben magához rendelte Nagyapámat. Nagyapám is levélben válaszolt: »Ha valami mondanivalója van a tisztelendő úrnak, szívesen látom otthonomban, vagy ha ott nem, a Zrínyi utcában is megtalálható vagyok.«

Erre azt a választ kapta: »... ilyen okosan gondolkodó embernek a Keresztény-Szocialista Egyletben volna a helye, — nem a Zrínyi utcában.« »Leszünk mi még egy helyen tisztelendő úr!« — felelte neki nagyapám.

Mikor felemlítette édesanyám ezt az epizódot, mindketten megmosolyogták a véletlen együvé tartozást.

November 2-án visszahozták őket a rendőrségre. Erről ismét a titokzatos telefon értesített bennünket. Este, mikor a vacsorát vitte édesanyám, nagyapám figyelmeztette, legyen elkészülve arra, hogy hamarosan elviszik őket internálótáborba, valahová messze. Kérte, hogy vigyenek neki meleg ruhát, több napra való ételment.

Utolsó találkozásom nagyapámmal november 4-én volt.

Bátyámat és engem bevitt hozzá édesanyám, hogy elbúcsúzhasson tőlünk. Könnyezve csókolt meg bennünket.

— A gyerekeket az én szellememben neveld — hangzott utolsó kívánsága — és ne felejtsetek el soha, kit kell gyűlölnötök!

— Kevés a reményem, hogy valaha is meglátjuk egymást — súgta édesanyám fülébe. Így búcsúzott el tőlünk örökre.

Délben már vagonirozták őket. Egy csendőrszázados nagyon gorombán utasította el nagyanyámat.

— Oda biztosan nem jönnek utánuk, ahova most visszük őket. Majd meg-
edződnek egy kis rabkoszton! — mondta.

Nagyanyám sírva hozta vissza az ebédet. Még el sem búcsúzhatott férjétől.
Egy szót sem szólhattak egymással. Mintegy tíz méterről nézhette csak az elvo-
nulást.“

(Halmai Éva, a pécsi Leőwey Klára Általános Gimnázium IV. osztályos tanu-
lója „Nagyapám“ c. dolgozatából.)

AKIK A SZABADSÁGOT HOZTÁK

„Amikor megtudtuk, hogy a szovjet csapatok már közel vannak, életünket
kockáztatva a szovjet csapatok fogadását terveztük.

Sajátmagunk készítettünk egy vörös zászlót, amelyet Czéder Ferencnél rej-
tegettünk. És elérkezett a váravárt nap: 1944. november 29, csütörtök. A szov-
jet csapatok bevonultak Komlóra. A bányatulajdonos és a csendőrök már két
nappal előbb, 27-én elszöktek. A szovjetek lerongyolódott, nyomorúságos mun-
kásokat találtak. 30-án a mai Belvárosi iskola épületében gyűlést tartottak! Egy
szovjet tiszt kérte a bányászokat, minél előbb vegyék fel a munkát. Egy ötös
bizottságot is választottak, melynek Deák Ferenc lett az elnöke.“

(Szódi József, a Komlói Általános Gimnázium tanulója „Egy küzdelmes élet“
c. dolgozatából. Adatközlő: Deák Ferenc.)

*

E néhány idézet csak ízelítő abból a gazdag anyagból, melyet a lelkes fia-
talok gyűjtöttek. A legjobb pályaműveket a megyei tanács művelődésügyi
osztálya a közeljövőben külön kiadvány formájában is közreadja.

Külföldi kapcsolatainkról

A kulturális forradalom a szocializmus építésének egyik legfontosabb és legnehezebb területe. A felszabadulás óta ezen a harci területen a párt vezetésével sikereket értünk el. Megszűnt a régi uralkodó osztályok művelődési monopóliuma; az iskolák, egyetemek és más művelődési intézmények kapui szélesre tárultak a nép előtt. E forradalmi átalakulás — mely még koránt sincs befejezve — nem ment simán, zökkenés mentesen, hanem harcban született, melyben nehézségek, hibák is előfordultak. Ez természetes is, hisz egy új társadalmi rend, új kultúra és világnézet megteremtéséről van szó.

Népi demokráciánk ebben a küzdelemben nem áll egyedül. A Szovjetunió, de a többi szocializmust építő ország példája, tapasztalata és segítsége is felbecsülhetetlen jelentőségű számunkra. A külföldi, elsősorban szocialista országokkal való kapcsolatok legnagyobb jelentősége a kulturális forradalom szempontjából a tapasztalatok kicserélésében, a módszerek hazánk sajátos viszonyait is figyelembe vevő átadásában, átvételében van.

A tapasztalatcserén túl a külföldi kapcsolatoknak más vonatkozásban is igen nagy a jelentősége. A külföldi utazás, üdülés, levelezés, és barátaink hazánkban tett látogatásai elmélyítik a barátság, szeretet, együvértartozás, egyszóval a szocialista internacionalizmus nagyszerű érzését. A közvetlen élmény, a tapasztalás, a személyi kapcsolatok kitörölhetetlen nyomot hagynak az emberben, többet jelentenek minden útleírásnál, könyvnel, filmnél. Az utóbbi években a párt és kormány egyre nagyobb lehetőséget biztosít a baráti kapcsolatok fejlődésének, a találkozóknak. Ezáltal a magyar művelődésügy munkásainak régi vágya, kívánsága teljesül.

Megyénket és Pécs megyei jogú várost a külföldi delegációk, vendégek, művelődésügyi dolgozók szép számmal keresték föl. Itt járt nálunk *Mangov* elvtárs, a bolgár Népművelési Minisztérium osztályvezetője. Magyaros vendégszeretettel fogadtuk. Megismerte szép városunkat, megyénket, ellátogatott a hazánk felszabadításáért hősi halált halt bolgár katonák temetőjébe, Harkányba. Részt vett sátorhelyi dalosünnepségünkön. Tőle hallottunk először bolgár elvtársaink nagyszerű népművelési eredményeiről, a csitalistye-mozgalomról. *Li Sao-jen* kínai festőművész elvtársunk elhozta távoli nagy barátunk, a Kínai Népköztársaság üdvözlését, ceruzája, ecsetje megörökítette a baranyai tájakat és embereket. *Golubkova* és *Volkova* elvtársnők a Szovjetunió Össz-szövetségi Népművelési és Pedagógiai Tudományos Intézetének munkatársai meglátogatták városunk és megyénk kultúrintézményeit, iskoláit, nevezetességeit. Elismeréssel szóltak eredményeinkről, átadták gazdag tapasztalataikat. Rajtuk kívül német,

csehszlovák és bolgár vendégeink is voltak, kik barátként jöttek, de szinte testvérként távoztak tőlünk.

1957. nyarán először nyílt lehetőség arra, hogy megyénk pedagógusai, művelődésügyi munkásai nagyobb számmal üdülhettek külföldön: a baráti Lengyelországban és NDK-ban. Élményeikről folyóiratunk hasábjain már beszámoltunk. Januárban a békevonattal 16 elvtársunk járt a Szovjetunióban, Kievben, Leningrádban, Moszkvában. Felejthetetlen fogadtatásukról, tapasztalataikról a megyeszerzte tartott élménybeszámolók során szerezhettünk tudomást. De sorolhatnám tovább.

Az ellenforradalom utáni nehéz időkben magyar úttörők üdültek a német tengerparton, úttörővezetőink nagy számmal voltak 2—3 hetes tanulmányúton, a német pionírok, vendégeként. Közép- és általános iskolás tanulóink, nevelőink és népművelési munkásaink széleskörű levelezési kapcsolatot építettek ki a Szovjetunió, a Német Demokratikus Köztársaság, Csehszlovákia, Románia és más baráti országok iskoláival és pedagógusaival és népművelési dolgozóival.

A külföldön járt magyar művelődésügyi dolgozók elhozták a baráti népek üdvözlését. Hadd tolmácsoljuk ezeket is, hisz megyénk művelődésügyi dolgozóinak szólnak.

Svesnyikov elvtárs, a moszkvai Csajkovszkij Zeneművészeti Főiskola igazgatójának üdvözlése:

Szívből üdvözlöm Baranya megye és Pécs város karvezetőit és dalosait. Sikert és boldogságot kívánok. Üdvözlöm Magyarországot minden jó emberét.

1958. január 4.

A. M. Svesnyikov

*

Antoniná Kolotilova elvtársnő, az Archangelszki Kórus vezetőjének üdvözlése:

Baranya megye és Pécs város öntevékeny csoportjai tagjainak emlékül küldi ezt az amatőrfelvételt az Archangelszki Északi Népi Kórus. A kép az Északi parasztlakodalom című darabból a menyasszony átadásának jelenetét ábrázolja. Szívből kívánunk minél több művészi sikert az Önök öntevékeny csoportjai tagjainak. Karénekes barátaik és a kórus megalapítója

Antonina Kolotilova
volt tanítónő

*

Golubkova elvtársnő, a Szovjetunió népművészeinek sorai:

Drága Magyar Barátaim! A mi moszkvai meleg baráti találkozásunk emlékére — a Krupszkájáról elnevezett Népi Művészetek Házából Moszkvából — küldöm Önöknek néhány ajándékomat. Az Önök ajándékait megőrzöm, nemcsak a magam, hanem a gyermekeim és unokáim számára is. Ezek fogják nekik elmesélni, hogy a nagymama találkozott távoli baráti ország, Magyarország jó embereivel és elénekelte nekik dalait. Magyarország is olyan ország, ahol elevenen virágzik az egyszerű emberek népi művészete.

1958. január 6.

Golubkova

Golubkova elvtársnő

Дорогие Венгерские друзья!

В память нашей тейлой везречи
в Москве, в доме народного творчества
имени М.К. Крутойской шло вам свои
акромный подарок
Я сохранила ваши поздравки не только
для себя, но и для своих детей и внуков
Они рассказывают, что бабушка везреч
ласа и пела свои песни хорощим людям
из далекой дружеской страны - Венгрии,
где тоже скоро цветет народное творчество
и радость людей

6/1-58
Москва

Голубкова

Большая область, но перь в Москве
самоземельности на пашити оть хор
Венской народной песни в сор. Архангельской
Любимовский Стишок из песни
"Северная Народная Крестьянская Сварьба"
перезара извести жемчуж
От души желаю творческих успехов
Вашиим делам Самоземельности!
Ваши друзья хор и ознакомили хор
свои жемчужины Актоним Калотини
Хор наш существует с 1962. и в
чарам 75х был Самоземельности Москва 1958г.

Magyar küldöttek
a bariszipoli táncsoport tagjaival

Az archangelski együttes műsorából

От души приветствую
руководителя хора и певцов
хора Вараз Кел
Желаю успехов, радости
здоровья
Привет всем хорощим людям
Венгрии.
4/1/58 Шехметова

Szovjet és cseh vendégek Hosszúhetényben.

李少仁

李文合

京康人民出版社出版

1. Li-Sao-jen kínai festőművész Bólyban. 2. Li-Sao-jen portrét rajzol egy tsz. dolgozóról. 3. „A felcsernő érkezése.” 4. Bolgár küldöttség a Pécsi Pedagógiai Főiskolán. 5. A bolgár vendégek üdvözlése.

Íme az ajándék, Golubkova elvtársnő egyik verse, Pákolitz István fordításában:

Kora tavaszomtól
Lombhullásomig
Csak dalol a szívem
S nem panaszkodik.
A folyón, a réten,
Arany napsugárban
Körbejár a dallam
Tavaszi körtáncban.
A fejtők mosolyogva fejnek,
Vidámabb a paraszt is
a halász is, ha hálót emelget.
A Pecsora partján
téli szélben, vonító viharban
Hű barátként elkísér
ez a tiszta dallam.
Homlokodat nem ráncolja a gond, meg a bánat,
Hogyha hű segítőd
dalom lesz a társad.
Falvak felett, hegyen-völgyön
szálljon hát a dal!
Az én dalom
tiszta szavak színes gyöngyfüzére,
Szép dalomat dalolják a lányok
századokon át is:
Ez az ének
mindörökre fiatal.

Köszönjük Golubkova elvtársnő ajándékát, az üdvözlő meleg szavakat, jókívánásokat.

Az erkölcsi nevelés néhány gyakorlati kérdése*

Azokról az erkölcsi tulajdonságokról szeretnék beszélni, amelyek kifejlesztésével alkalmassá tesszük gyermekeinket arra, hogy a jövő építésében mint szocialista emberek tevékenyen vegyenek részt. Az erkölcsi tulajdonságok át- meg átszövik egymást, és nem lehet részenként ilyen vagy olyan erkölcsi jellemvonásokra nevelni. Vegyük sorra a leglényegesebb erkölcsi tulajdonságokat, és vizsgáljuk meg, mit tegyen az iskola és az otthon ezek kifejlesztésére.

A fegyelemmel kezdem, egyrészt azért, mert semmiféle közösség nem képzelhető el fegyelem nélkül, másrészt azért, mert többször hallatszik vádként az utóbbi években, hogy meglazult a fegyelem mind az iskolai, mind az otthoni életben.

A fegyelem szónak többféle jelentése van. Az egyik ember a viselkedési szabályok betartását látja benne, a másik ember csak engedelmességet ért alatta, a harmadik pedig a kialakult, belénevelt szokásokat nevezi fegyelemnek. Mind-ezeket együttvéve nem nevezhetjük még fegyelemnek; mi egy magasabbrendű fegyelem kialakítására törekszünk. Nemcsak azt kívánjuk meg neveltjeinktől, hogy megértsék, mire való és miért teljesítendő ez vagy az az utasítás, hanem azt is, hogy ők maguk is aktívan törekedjenek annak minél tökéletesebb keresztülvitelére még akkor is, ha nehézségek, akadályok leküzdéséről, vagy személyes áldozatvállalásról van szó.

A fegyelem nem tévesztendő össze a fegyelmezéssel. A fegyelmezés eszköze nevelőmunkánknak, a fegyelem a nevelés eredménye. A fegyelmezés nem lehet állandó jellegű, mert a nevelés célja is állandóan módosul a gyermek életkorának változása szerint. Minden fegyelmezési módszernek közös tulajdonsága legyen a határozottság; vagyis amit ma megkívánunk, kívánjuk meg holnap is. Legyen a fegyelmezés egyöntetű, vagyis az iskola fegyelmező rendszabályait, követelményeit az otthon is támogassa, az iskolai házirend megtartására az otthon is fordítson gondot. Pl. az iskolai házirend tiltja a szórakozóhelyeken való megjelenést, az éjszakai órákban az utcán való tartózkodást; ne adjon tehát a szülői ház se engedélyt, se alkalmat arra, hogy a gyermek áthágja a tilalmat, — vagy ne nyújtson segítséget az elkövetett vétség eltitkolására. Ne ócsárolja a tanuló iskolán kívüli magatartását szabályozó rendelkezéseket, hanem tartassa be azokat a gyermekével. Sőt, ha gyermeke lázadzik ellene, magyarázza meg, hogy minden munkahelyen van mindenki számára kötelező fegyelem. Ne féljen, hogy ezzel ellentmond a szülői szeretetnek. Semmi sem hat annyira bom-

* Dr. Tárkányi Ernőné gimn. igazgatóhelyettes előadásából, melyet a Szülők Iskoláján a Nagy Lajos gimnáziumban tartott.

lasztóan a gyermekre, mint az, ha az iskola és a szülők nem lépnek fel azonos követelményekkel a gyermekkel szemben, vagy ha a szülők részéről tapasztal egyik oldalról engedékenységet vagy lazaságot. Természetesen a szülők példájának nagy szerepe van a fegyelemre való nevelésben. Ha a gyermek otthon azt látja, hogy a család valamelyik tagja igyekszik áthágni a hivatali vagy üzemi fegyelmet, akkor saját maga számára sem tartja kötelezőnek az iskolai fegyelem megtartását, sőt adandó alkalommal kibújik az otthoni fegyelem alól is, ha terhesnek érzi azt.

Erkölcsei nevelésünk célja ezen a téren az, hogy neveltjeink tudatosan fegyelmezzék magukat, lelkiismeretesen végezzék kötelességeiket, fegyelmezett magatartást tanúsítsanak akkor is, ha nem állnak állandó külső ellenőrzés alatt. Azonkívül ne csak egy-egy jobb gyerek tartsa be az iskolai fegyelem követelményeit, hanem tudjon határozottan állást foglalni tanuló társai fegyelmezetlensége ellen is. Ezen az utóbbi téren még igen sok a tennivalónk. A gyermek a társadalom közösségében él, és jelenleg még a felnőttéknél is igen sok fegyelmezetlenséget lát és hall a munkafegyelem megtartása terén; de ritkán van alkalma tapasztalni utcán vagy moziban, színházban a határozott fellépést a fegyelmetlenkedő garázdák ellen.

Sajnálatos hiányként kell elkönyvelnünk, hogy az elmúlt években nem alakult még ki társadalmunk jó részében a felelősségérzet a társadalmi tulajdonért. Ez megmutatkozik gyermekeinknél is. Nem kímélik az iskola tulajdonát; — tördelik és dobálják a krétát, leütik a falat, úgy becsapják az ajtót, hogy hullik a vakolat; — faragják és firkálják, sőt összetörik a padokat, betörik az ablakot, kiemelik az ajtót. Hogy ezen a téren is javulás mutatkozzék, az ő tulajdonukba adtuk osztályaikat, amelyek rendjére vigyázni, azokat csinosítani elsőrendű feladatuk. Még csak túlságosan élesszeműnek sem kell ahhoz lennünk, hogy észrevegyük: melyik fiú szalad a szünetben a parkettkeféért, hogy eltüntesse a sáros lábnyomokat, vagy megigazítja a félrecsúszott függőnyt, szőnyeget; azt a gyereket otthon is a rendre, a tisztaságra, a családi tulajdon védelmére nevelik. Ha megtanulta, hogy a családi és iskolai tulajdont védeni kötelesség, hiszen ebből néki magának, családjá tagjainak és az iskolai közösségnek haszna van, akkor már csak egy lépés, hogy akár mint beosztott, akár mint jövőendő felelős vezető a társadalmi tulajdon is, mint a sajátját védje.

Igy jutunk el az erkölcsi nevelés egy másik, de a többivel szorosan egybekapcsolódó területére, a felelősségre való nevelésre. Elkezdődik ez már a gyermekkorban, amikor arra szoktatja a szülő a gyermekét, hogy játékait, ruháját ne rongálja, hogy amit a kezébe vesz, arra vigyáznia kell; folytatódik, amikor az iskolába lép be. Már az első osztályban megérti, hogy tanulnia kell, hogy felelős azért, hogy leckéjét otthon elvégezze, hogy a valóságnak megfelelően számoljon be olyan dolgairól is, amik számára nem kedvezőek. Később pedig már olyan szempontok is hatnak rá, hogy felelős azért, hogy a szülei ne hozzon szégyent helytelen magatartásával, vagy lustaságával, — felelős azért, hogy megkönnyítse a család életküzdelmét, hogy otthon segítsen édesanyjának, — felelős a kisebb testvérért, akinek felügyeletével megbízták. Ez a gyermek az iskolában is felelősséget fog érezni az osztály rendjéért és fegyelméért. Az így nevelt gyermek nem fogja tehernek tekinteni, ha rábízta az osztályfőnöke egy betegség miatt elmaradt gyengébb társának megsegítését. Ily módon válik szinte fokról fokra, észrevétlenül tudatossá benne, hogy az ember csak akkor értékes tagja a társadalomnak, ha nem önzően csak a maga boldogulásáért fárad, a maga jólétét hajszolja, hanem akkor, ha van segítő szeme és keze azon közösség

tagjai számára, akik között él, ha érzi a súlyát annak, hogy az ő rossz vagy jó munkája hatással van a közösség életére. Mi, tanárok, kedves Szülők, nem egyszer hívtuk fel tanítványaink figyelmét arra, hogy segítsenek otthon. Egyéni beszélgetés során szerét ejtjük annak, hogy rávilágítsunk, mily nemes cselekedet, ha törődik testvérel, ha tekintettel van munkában elfáradt szüleire. De vajon, kedves Szülők, minden alkalommal leintették-e gyermekeiket, ha arról meséltek, hogy ma hogyan próbált egy-egy „jó pofa srác“ osztálytársuk „kitolni“ a tanárral; rámutattak-e arra, hogy ők is felelősek társuk rendetlenkedéséért, vagy komiszkodásáért, ha azt eltúriuk. S most a jó tanulók szüleit kérдем: vajon nem fordult-e elő, hogy kifogásolták, ha gyermeküket megbízta a tanár, foglalkozzék hetente 2—3 órát egy-egy gyöngébb társával. Az ilyen tettel az önzést nevelik a gyermekben, és egyáltalán nem segítik elő a felelősségérzet, az áldozatvállalás nemes érzésének és magasztos tudatának kibontakozását gyermekükben.

Az áldozatvállalásra való nevelésnek is a családban kell kezdődnie, azonban meg kell állapítanunk, hogy ez sok család neveléséből hiányzik. A gyermek azt látja, hogy áldozatot hoznak érte a szülei, hogy a legjobb falatokat az ő tányérjára rakják, hogy az anya kopott ruhában vagy kabátban jár, csakhogy gyermeke kaphassa az újat, — az apa lemond vasárnap délutáni pohár söréről, csakhogy fia moziba mehessen, s folytathatná még tovább. Megszokja és természetesnek veszi, hogy mindent ő kapjon, hogy a szülők lemondása árán ajándékkal tömik, ha jól tanul; hogy minden lehető szórakozásban, amit az iskola nyújt, mindig részt vegyen. A szülők ilyen mértékű áldozatvállalása nem szolgálja a gyermek érdekét. Megszokja, — és természetesnek találja a szülők lemondását, áldozatvállalását. Sokkal helyesebb, és a gyermek jövődö boldogulását célzó a nevelés akkor, ha a már tudatosan gondolkodó gyermek ilyen is hall: jó még a ruhád, először anyádnak van szüksége újra; vagy: apád nem járhat kopott kabátban, az idén ő vesz újat, Te majd jövőre kapsz. Ugy-e szereted őt annyira, hogy Te is tudj áldozatot hozni érte? Kedvezőbb a helyzet a többgyermekes családban, mert itt már a testvéreknek kell egymásért áldozatot hozniok. Úgy neveljük otthon a gyermekeket, hogy szívesen tudjon lemondani saját öröméröl a szüleiért, hogy ne csak magával, hanem szüleivel, testvéreivel, a nagyszülőkkel is törödjék.

Az iskolai nevelés az áldozatvállalás magasabb fokát állítja a tanuló elé, nagyobb közösségért, a hazáért, a nép igazi eszméiért hozott áldozat fenségességét. A történelem nagy hőseit, az irodalom kimagasló alakjait szereti példaképpül állítani. Ám önbeismerésképp bevallhatjuk, hogy ennek során szívesebben mentünk vissza a régebbi időbe. A tanuló így nemigen tudott a maga számára igazi példát állítani, mert nagyon távol álltak tőle ezek a hősök. Talán csodálta, de követni nem tudta. Javítanunk kell ezen a téren. A mindennapok áldozatvállalásának szépségét kell bemutatnunk a szebb jövő, az egyén, a család, a haza, a szocialista társadalom boldogabb jövőjéért. A mindennapi életből kell, hogy meglássa: az áldozatvállalás a saját érdekeink alárendelését, a közösség önzetlen tettekkel való szolgálatát jelenti a szocialista társadalmunkban.

Az Önök gyermekei, a mi tanítványaink olyan társadalomba nőnek bele, ahol mind jobban érvényesül a jelszó: „Egy mindenkiért, és mindenki egyért.“ Ebben a társadalomban az egyéneket az egymás iránti tisztelet hatja át, amely a szocialista humanizmusból fakad. Alapja az az értékes munka, amelyet az egyén a társadalom érdekében végez.

Sajnálatos tényként kell azonban megállapítanunk, hogy valahogyan rossz-
szul állunk ebben a kérdésben. Sok a serdülők, a fiatalok közt a nyegle, a tiszte-
letlen, udvariatlan, sőt durva, a családban a szülőkkel, nagyszülőkkel, az isko-
lában néha nyíltan, gyakrabban a háta mögött a tanárral, az utcán, a társadalmi
érintkezésben a felnőttekkel, nőkkal szemben. Hogy ezen a téren is javítani
tudjunk, az okát kell keresnünk. Az igazság az, hogy a felszabadulás utáni évek-
ben kissé kiengedtük a gyermeket a kézből, mind a szülői házban, mind az
iskolában. Az utóbbi években észbekaptunk, de igen nehéz az elhibázott javí-
tása. Az egyik társadalomból a másikba való átmenet sosem megy simán, a vál-
tozás különféle zökkenői kissé megtépázták a családot, az iskolát is. Vannak
szülők, és vannak nevelők, akik abban látják a családi vagy iskolai demokrá-
ciát, hogy intézkedéseikhez mindig magyarázatot, bölcs indokolást fűznek, akik
mindig meggyőzni akarnak akkor is, amikor konkrét követeléssel kellene fel-
lépniök, és hajlandók vitakozni olyan esetekben is, mikor a szülői tapasztalt-
ságnak kellene vezetnie a gyermeki tapasztalatlanságot, amikor elhibázott dolog
teret engedni a gyermeki éretlen feleselgetésnek. Nem maradhat el a családi
nevelésben a szülők irányítása, és komoly kérdésekben a határozott döntés-
hozatal. Csak röviden utalok arra, mennyire tekintélyromboló, ha a kétféle véle-
ményen levő szülők a gyermek előtt próbálják tisztázni, melyiküknek van igaza
egy-egy aktuális nevelési problémában. A jól megfontolt szülői utasítás egyfor-
mán fejezze ki az anya és az apa megdönthetetlen akaratát, s az elmaradhatatlan
számmonkérésben vagy ellenőrzésben ne mutakozzék engedékenység az egyik
részről sem.

És mi a helyzet az iskolában? Előfordult itt is a kapkodás, a bizonytalanság,
az ellentétes rendelkezések közti tétova vergődés, a világnézeti hovatarozás
keresése. Mindezek nem maradtak fedve az élénken figyelő gyerek előtt, aki a
nevelő és neveltje közt dúló évezredes harcban igyekezett magának helyzeti
előnyt szerezni. Nem hiszem, hogy túlságosan optimista volnék, mikor azt állí-
tom: túl vagyunk a mélyponton ezen a téren is. Mind több és több azon tanulók
száma, akik bizalommal fordulnak problémáikkal tanáraikhoz, osztályfőikhez.
Mind több és több azon tanulók száma, akik önkéntes tisztelettel közelednek ta-
náraik felé, akik megértik és megérik a közös cél, a szocializmus építése érdeké-
ben való összefogás szükségességét. Nagy lépést jelentett ezen a téren a folyó
iskolai évben az erkölcsi beszélgetések órájának a bevezetése, amely egyrészt
közelebb hozza az osztályfőnököt és a tanítványt, másrészt erkölcsi kérdések fel-
vetésével és megtárgyalásával tisztázza a problémákat, és segíti megalkotni a
helyes erkölcsi fogalmakat. A szüleikben és nevelőikben bízó, őket tisztelő tanu-
lóból fog kialakulni a jövő társadalmának az az új típusú embere, aki tiszteli
embertársaiban a közös célért együtt küzdő bajtársat, megbecsüli a munkában
elfáradt öreget, és előlegezett bizalommal vezeti és tanítja a tudnivaló fiatal.

Az új típusú embernek más a viszonya a munkához. Nemcsak megélhetési
eszközt lát benne, nemcsak hivatásszeretetből végez jó munkát, hanem tudatában
vannak is, hogy jólvégzett munkája elősegíti a közösség boldogulását, s hogy
hazája sorsának jobbrafordulására az ő jó vagy rossz munkája is kihatással van.

A szocialista társadalomban az ember értéke nagy mértékben attól függ,
mennyire tud részt venni a közösségi munkában, mennyire van erre felkészülve.
Következésképpen a munkára való előkészítés, a munkaképesség nevelése nem-
csak a jövő jó vagy rossz állampolgárának nevelését jelenti, hanem ugyanakkor
a gyermek leendő életszínvonalának, jólétének kialakítását is.

A munkára való nevelés a családban a játékból nő ki. Amikor a még iskolába sem járó gyermek a szobát takarító édesanyjának odaviszi a lapátot vagy a seprűt, amikor a főzésnél megkéri a mama, hogy emeljen ki egy lábost a szekrényből, vagy felelőssé teszi játékaik rendbentartásáért, megkezdődik a munkára nevelés. Az elvégzendő feladat az évek során változik, ámde el nem hagyható, hogy a serdülő is kivegye részét az otthoni munkából, akár leány, akár fiúgyermekről van szó. Nem ritka ma már az olyan fiúgyermek sem, aki — leánytestvér hiányában — a „második műszak”-ot teljesítő édesanyjának komoly segítséget jelent nemcsak a takarításnál, hanem a főzésnél is.

Magától értetődik, hogy a gyermek iskolai munkája mindig a legfontosabb, elsősorban ezt kell elvégeznie, hiszen az iskoláskorban a gyermek alapvető munkája a tanulás; de helytelen lenne, hogy az iskolai munka mellett ne vegyük igénybe a családi közösség munkájában, mert ez könnyen odavezetne, hogy nem éreznék a közösségi légkört, a felelősséget, hogy az egyik családtagnak segítenie kell a másik munkájában. S így kapcsolódik össze a munkára nevelés a felelősségre, az áldozatvállalásra való neveléssel.

Az iskolában munkára való nevelés folyik akkor is, amikor akár társadalmi munkaként, akár pl. az osztálypénztárak jövedelmének növelése céljából egy-egy osztály állami gazdaságban munkát vállal, pl. burgonyaszedést, facsemeteültetést. Csak azok a nevelők, akik részt vettek tanítványaikkal ilyen munkában, tudnak igazán jó tapasztalatokat mondani arról, mennyi jó alkalmat ad egy-egy ilyen munkavállalás a jellemnevelésre. Az a serdülő, aki a maga kis osztályközösségében tapasztalja, hogy akadnak köztük olyanok is, akik lépten-nyomon igyekeznek kibújni a munka alól, akik nyugodtan elnézik, hogy a többiek dolgoznak, de élvezni akarják a társak munkájának a gyümölcsét, az a serdülő maga is rájön arra az igazságra, hogy erkölcstelen az ilyen ember, és maga is megalkotja a szocialista társadalom törvényét: „Aki nem dolgozik, ne is egyéki!” Csak a közösségi munkában való részvétel fejleszti ki az emberben a helyes viszonyt embertársaihoz; testvéri szeretetet és barátságot minden dolgozó iránt; felháborodást és elítélést a lustával, munkakerülővel szemben.

Meg kell még említenem, hogy éppen a gimnáziumi tanulók nevelésénél fontos nemcsak a szellemi, hanem a fizikai munka megismertetése és megszerettetése is, mert lehetséges, hogy az érettségi letétele után a termelő munkában fognak elhelyezést találni. Ezért is szükséges, hogy a szülők és a nevelők gondosan figyeljék hajlamaikat, képességeiket, érdeklődési körüket, hogy az egyéniségüknek legmegfelelőbb munkaterületre irányítsák őket. S el kell oszlatnunk a múltnak azt a téves felfogását, hogy a szellemi és fizikai munka nem egyenlő értékű. A leghatározottabban azt a felfogást kell kialakítanunk, hogy munka és munka közt csak abban lehet különbség, hogy jól vagy rosszul végzik-e, s hogy a szemet fejtő bányász, a földet művelő paraszt, a cipőt készítő iparos, a katedrán ülő tanár, a hidakat építő mérnök, a betege életéért harcoló orvos, vagy a világmindenség titkait kutató tudós egyformán értékes tagjai a társadalomnak, ha munkájukat a közösség érdekében erejük, tudásuk teljes latbavetésével végzik, — de megérdemlik, hogy a társadalom kivesse magából őket, ha felületesen, lelkiismeretlenül látják el munkakörüket.

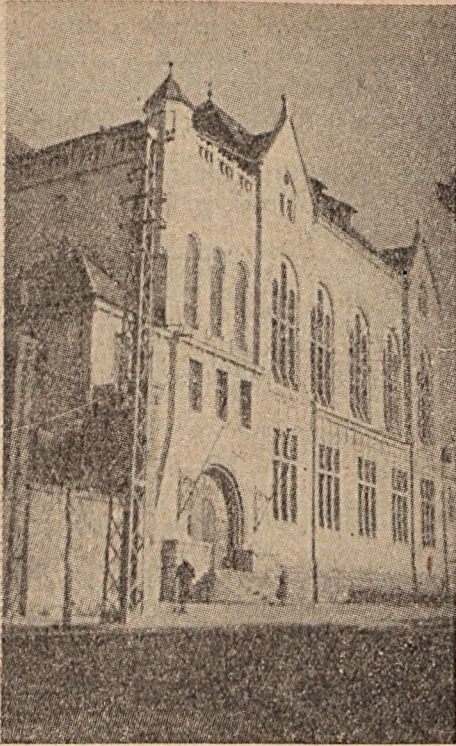
Az újtípusú ember személyiségének minden, az előadásban felsorolt vonása az életformáló szocialista hazafiságban találja meg alapját. Ez a hazafiság magába foglalja jogos büszkeségünk érzését multunk történelmi, kulturális hagyományai felett, — heroikus küzdelmünket a haza jelenjének formálásában, — biztos tudatunkat a jövő távlatainak nagyszerűségében és megvalósításának

lehetőségében. E szó: haza, nemcsak a szülőföldet jelenti, nemcsak a házat, „hol az élet első örömeit ízleled“, — hogy Kölcsey szavait idézzem —, mindezek mellett és ezeken felül jelenti elsősorban a dolgozó népet. A szocialista hazafiság szeretet az iránt a haza iránt, amelyben a nép maga kormányozza életét, és ahol az állam a dolgozó nép akaratát fejezi ki.

Alig 16 hónapja annak, hogy nagy vihar szántotta végig hazánk földjét, elpusztítani akarván nemcsak az elmúlt 12 év munkájának vadhajtásait, hanem magát a már gazdag gyümölcsöt hozó életerős fát is.

Hangzatos nacionalista jelszavaktól félrevezetett ifjúságunk egy része már rádöbrent arra, hogy mennyire nem a márciusi ifjak követői voltak, mint ahogy a tőkés országok érdekeit szolgáló hazug „Szabad Európa“ hullámai hirdették. De ifjúságunknak még mindig egy, — bár egyre csökkenő — hányada gyanakvóan magába húzódik és elzárkózik, ha szocialista hazaszeretetről, sőt ha magáról a szocializmusról van szó.

A fejét homokba dugó strucchoz hasonlítanánk, ha nem mernénk érinteni ezt a kérdést. Tanulóifjúságunk a kétkedő, vívódó, sokszor önmagával is szembekerülő, de már jelentős részben az igazságot felismerő társadalom képét, ezen belül is egy kisebb közösségnek, a családnak a képét viseli magán. Ez az ifjúság nem minden esetben hallja akár a világeseményeket, akár a hazán belül történeteket egyazon megvilágításban az iskolai és a családi légkör keretében. Ebben a kérdésben a családnak kell nagy lépésben előre haladnia. A szülők saját viselkedése, magatartása itt a döntő. A jövő számára nevelődik a gyermek, s rosszat tesz saját gyermekével az, aki nem a jövő számára neveli. A jövő a szocializmusé, azé a szocialista államrendé, amelynek célkitűzése: mindenkinek jutó kenyér, egyenlőség abban, hogy igazságos esélye legyen minden, a szocializmust építeni akaró embernek az életben mindenre, amit becsülettel és munkával el lehet érni, — szabadság, emberiség, a nemzet belső békéje, a külföldi államokkal való békés együttélés.

MÁRK BERTALAN:

10 éves a Pécsi Pedagógiai Főiskola

*„Vesd a magot, kihaladt a barázda
S majd ha víg ének hív aratásra:
művedet áldja a nép.”*

(Nyekraszov: A Magvetőhöz.)

1945-ben a Szovjetunió diadalmas fegyverei nyomán új élet sarjadt a magyar földön. Felszabadult dolgozó népünk a kommunista párt irányításával még soha nem látott ütemű fejlődés elindítója lett. Ennek eredményeként mélyreható társadalmi, gazdasági, és kulturális változások születtek, amelyek méltán teszik 1945-öt ezer éves történelmünk legnevezetesebb dátumává.

A Horthy-rendszerben az iskoláztatás több százezer gyermek számára legjobb esetben négy vagy hat elemi elvégzését jelentette, de a ruhátlan és cipőtlen városi és falusi proletárgyerekeknek még annyit sem. A költő szavai alapján idézhetjük emlékezetünkbe azokat az időket:

*„Eszembejut most az az iskola,
és az a táj — az apró kis faluk,
ahonnan nem vitt iskolába út,
s a falvak széle, süppedt füzesek,
köztük tanyák. — Hány és hány gyermeket
rejtettek el előled is, sovány
népoktatás és vézna tudomány...“¹*

1945 után gyökeresen megváltozott a helyzet. A kultúrforradalom legnagyobb vívmányaként létrejöttek az általános iskolák. Fülünkben cseng még ma is a kishitűek aggodalmaskodása, az ellenség károgása, hogy a közoktatás for-

¹ Kónya Lajos: „Két iskola” c. verséből.

radalma népünk kulturális színvonalának csökkentését fogja eredményezni. Ma már, az eredményeket fölmérve, senki sem vitathatja ennek ellenkezőjét.

Az általános iskolák létével szorosan összefügg főiskolánk léte, hiszen szaktanárszükségletünk biztosítására hívta életre pártunk és kormányunk ezelőtt 10 évvel a Pécsi Pedagógiai Főiskolát. Főiskolánk egyike tehát azon felsőoktatási intézményeknek, amely lényegében és egészében népi demokráciánk szülötte. Érthető, hogy pártunk és kormányunk, valamint helyi szerveink nagy anyagi támogatással gondozták, fejlesztették főiskolánkat.

Az emlékek közt lapozva idézem a főiskola megalakulásának évében, az első tanévnyitó ünnepélyen elhangzott beszédekből Pécs város és Baranya megye akkori vezetője felszólalását: „Büszkéek vagyunk az új főiskolára, de még inkább büszkéek leszünk majd akkor, amikor be is bizonyította, hogy meg tud felelni hivatásának“...²

Az elmúlt 10 esztendő fényesen bizonyította a pedagógiai főiskolák létjogosultságát. Pedagógusok és tanügyi hatóságok egyaránt vallják, hogy főiskolánk jól betöltötte hivatását. Elmondhatjuk, hogy a pedagógiai főiskolák 10 éves fönállásuk után az általános iskolákkal együtt pedagógusaink és dolgozó népünk szívéhez nőttek.

A budapesti és szegedi főiskola megalakulása után egy évvel, 1948 őszén hívta létre kormányzatunk Pécssett a Pedagógiai Főiskolát.

A Dunántúli Napló nagy cikkben közli, hogy megnyitotta kapuit a Pécsi „Nevelőképző Főiskola“.

„A dunántúli pedagógus társadalom fejlődésének új szakasza nyílt meg a Pécsi Pedagógus Főiskola életrehívásával. Ügyszólván hetek alatt valóság lett a nevelőképző főiskola tervéből.“³

Az új főiskola az ismeretlenség homályából nő ki. Még a nevét is bizonytalanul kezelik, de hamarosan ismertté válik. Az új főiskolát a Kardos Kálmán utca (mai Janus Pannonius u.) 5. sz. alatt, a Széchenyi gimnázium volt épületében helyezték el.

November 11-én az egyetem aulájában tartotta az újonnan létesült Pedagógiai Főiskola első tanévnyitó ünnepélyét, ahol dr. Szabó Pál Zoltán főiskolai igazgató ismertette a főiskola megalakulásának körülményeit, a főiskola feladatait és szerepét.

Rendkívül szerény tárgyi és személyi föltételekkel indult főiskolánk munkája. A rendelkezésére adott épület egyik szárnyában, alig néhány tanteremben kezdte meg munkáját.

Az ország különböző részéből toborzott kislétszámú oktatótestület lelkes munkával fogott az új főiskola munkájának megindításához. Mi volt a feladat? Milyen célkitűzésekkel nyitotta meg kapuját a Pécsi Pedagógiai Főiskola? Kormányzatunk az újonnan létesült főiskolának céljául azt tűzte ki, hogy az általános iskolák számára olyan nevelőket képezzen, akik alsó fokon (általános iskola 1—4 osztálya) osztálytanításra, felső fokon (általános iskola 5—8 osztály) pedig az egyes tantárgyak szakrendszerű tanítására képesítettek. A célkitűzésből láthatjuk, hogy rendkívül széles területet kellett a főiskolának munkájával átfogni. A képzési idő 3 évre volt tervezve. A felsőfokon történő szakrendszerű tanításhoz a következő szakcsoportokon folytathatták tanulmányaikat a hallgatók:

² Független Néplap, 1948. nov. 12.

³ Dunántúli Napló, 1948. okt. 19.

- A/1. Magyar nyelv és irodalom — orosz nyelv,
- A/2. Magyar nyelv és irodalom — francia nyelv,
- A/3. Magyar nyelv és irodalom — ének, — zene,
- B. Magyar nyelv és irodalom — történelem,
- C. Biológia—földrajz,
- D. Matematika—fizika—kémia.

Az A, B, C, és D. szakokra jelentkezett hallgatóknak kiegészítő szaktárgyat is kellett választaniok az alábbi szaktárgyakból: testnevelés, műhelygyakorlat, háztartási ismeret, mezőgazdasági ismeret, rajz és művészettörténelem.

Közel 100 hallgató népesítette be az új főiskolát, akiknek elhelyezéséről a főiskolával együttműködő és ugyanebben az évben megalakuló Tavassy Lajos népi kollégium gondoskodott.

A tárgyi feltételek gyors fejlődésével együtt megindult a belső tartalmi munka gyors fejlődése is. Az ország négy pedagógiai főiskolája (Budapest, Szeged, Debrecen, Pécs) március hónap folyamán már munkaversenyre lép egymással, értesülünk a Dunántúli Napló 1949 március 20-i számából. A verseny célja a pedagógiai főiskolák marxista arculatának kiformálása.

A fiatal pedagógiai főiskola belső szervező és oktató-nevelő munkáján túl már arra is gondol, hogy maga köré gyűjtse Pécs és Baranya pedagógusait. A pécsi általános iskolák nevelői között munkaközösségeket és szakmai értekezleteket szervez. 1949 június 3-án és 4-én 26 általános iskolai nevelő vesz részt a rajztanítók szakmai értekezletén abból a célból, hogy szakmai tudásukat elmélyítsék, nevelő munkájukkal összehangolják.

A szeptemberben meginduló új tanévvel megnövekszenek a gondok. Most már két évfolyamot kell elhelyezni 250 hallgatóval és 30 főiskolai oktatóval. A megnövekedett igények kielégítésére új otthont kapott a főiskola a Kolozsvár utcában.

Az új épületbe beköltözni még nem lehetett, mert félig kész állapotban meredeztek csupasz falai. Eredetileg kereskedelmi középiskolának készült, teljes befejezésére azonban a háború miatt nem került sor. Az újjáépítés hatalmas lendületére jellemző, hogy alig néhány hét alatt beköltözhetővé varázsolták a félig kész épületet Pécs város dolgozói, a főiskola tanárai és hallgatói, lelkes munkájukkal. December elején már az új épületben lehetett megkezdeni, ha késve is, a tanévet. Szokolszky István, a főiskola igazgatója hangsúlyozta: „Azért jöttünk össze, hogy ezt a nagy ajándékot megköszönjük. Ennek az épületnek a falaiiban, berendezésében rengeteg munka eredménye fekszik. A nép maga készítette ezt a maga számára, a mi számunkra.”⁴

Ebben az új, tágas otthonban alakulnak ki valóban az egyes tanszékek, megindul azoknak a tárgyi feltételeknek megteremtése, amelyek lehetővé teszik a szoros értelemben vett oktató-nevelő munka mellett a tanszékek tudományos kutató munkájának megindulását is.

Népi demokráciánk gyors fejlődése az általános iskolák szaktanár szükséglete terén is éreztette hatását. Az általános iskolák gyorsabb ütemű kifejlesztése és szaktanárokkal való ellátása érdekében kormányzatunk 1950-ben a főiskola képzési idejét két évre csökkentette azzal a megkötéssel, hogy a 3. évet mint gyakorló évet már az általános iskolánál kell eltölteniök a főiskola hallgatóinak.

Ebben az évben külön választják a tanítóképzést a szaktanárképzéstől.

⁴ Dunántúli Napló 1949. december 3-i száma.

A főiskola hatáskörében már csak a felsőtagozati szaktanárképzés marad, és így lehetőség nyílt az elmélyültebb szakmai képzésre.

A gyors ütemben meginduló fejlődés miatt a meglévő elhelyezés keretei egyre szűkebbnek bizonyulnak.

A főiskola ekkori vezetőségének a helyi párt és városi vezetőség támogatásával sikerült egy új, minden szempontból megfelelő, most már véglegesnek tekinthető elhelyezést biztosítani a főiskola számára. A Zichy Gyula utca (mai Ifjúság u.) 6. szám alatti „Pius” épületbe költözött át a Pedagógiai Főiskola.

Szeptemberben az új tanévet már az új otthonban kezdi meg főiskolánk. Az új elhelyezés valóban megadta a lehetőséget egy korszerű főiskola kifejlesztéséhez. A tanszékek végleges elhelyezésével megkezdődött a korszerű laboratóriumok és munkahelyek kiépítése. Ez természetesen több évi munkát igényelt.

A végleges elhelyezés után sor került a gyakorló iskola kijelölésére is. A választás az Alkotmány utcai általános iskolára, a volt „Makár” iskolára esett. 1950. októberében 8 alsó- és 8 felsőtagozati osztállyal és 28 nevelővel kezdte meg működését gyakorló iskolánk.

1951-ben bocsátja ki első végzett növendékeit főiskolánk. Február 4-én nagy eseményre gyülekeznek a főiskola hallgatói és tanárai az új épület gyönyörű dísztermében.

Elbúcsúztatták az első végzett hallgatókat. A búcsúünnepségén Szokolszky István igazgató adta kézbe a hallgatóknak kinevezésüket. Az ország különböző részeiben lévő általános iskolákhoz vagy más fontos beosztásba kerültek az ekkor végzett hallgatók, akik három éves főiskolai tanulmányaikat a sürgető szükséglet miatt 2 és fél év alatt fejezték be.

Ebben az évben még egyszer sor került a búcsúztatásra, mert júniusban a II. éves hallgatók hagyták el főiskolánkat, hogy mint gyakorlóévesek megkezdjék munkájukat az ország legkülönbözőbb területein levő általános iskolákban.

A szervezettelég most már véglegesen kialakult főiskola a szeptemberben meginduló új tanévben már központi kérdésként a nevelőmunkát veti fel. A főiskola akkori igazgatója, Csukás István, a november 8-án tartott teljes tanzszemélyzeti ülésen határozottan mutatott rá, hogy központi feladattá kell tenni a nevelés kérdését. „Nevelőmunkánk célja, hogy ifjúságunkból sokoldalúan képzett, ideológiailag fejlett, népünkhöz, pártunkhoz hű szakemberek váljanak, akiknek jellemvonása a szocialista hazaszeretet, a proletár internacionalizmus, a munkaszeretet, állhatatosság, harci kedv, felelősségtudat.”⁵

Az új megfelelő környezetben elhelyezett főiskola 1952-ben szervezi meg először a főiskolák közötti sporttalálkozót. Május 3-án a főiskola sportlétesítményein 250 főiskolai sportoló (Budapest, Szeged, Eger, Pécs) méri össze erejét. Ezzel egyidőben rendezett hangversenyen lépett fel Budapest, Szeged, Pécs főiskoláinak énekkara. A nems versengést kölcsönösen aláírt emléklappal örökítették meg a főiskolák igazgatói, énektanszékvezetői. E találkozók hagyománnyá fejlődtek és ebből nőttek ki a későbbi nagyszabású Pécsi Főiskolai Napok.

A főiskola fejlődésével a tudományos munka tárgyi feltételei is egyre jobban biztosítják a tudományos kutatómunka lehetőségét. Különösen szép eredményt ért el a növénytani, állattani, fizikai és pedagógiai tanszék. Mind a négy tanszék munkáját a Magyar Tudományos Akadémia elismerésben részesítette.

Egyre behatóbban foglalkoznak a tanszékek az általános iskola módszertani kérdéseivel is, megadva ezzel főiskolánk sajátos általános iskolai tanárképző

⁵ 1951. november 8-i összevelői értekezlet jegyzőkönyvéből.

arculatát. Kiemelkedő a nyelvészeti és a történelmi tanszék módszertani munkája.

A kétéves képzés szűk lehetőségei egyre nyomasztóbban nehezdednek hallgatóinkra és tanszékeinkre. 1953. november 20-án tartott tanácsülésen dr. Szántó Károly főiskolai igazgató élesen veti fel a képzési idő fölemelésének szükségét. A tanácsülésen jelenlévő Jóború Magda miniszterhelyettes a felvetett problémára a következő választ adja: „Tudjuk mindannyian, hogy a gyakorlati szükség diktálta a két éves képzés bevezetését. A hiány az általános iskolák vonalán még mindig jelentős és amint az megszűnik, a tanárképzés idejét a jelenlegi két évről felemeljük. Ezzel a kérdéssel a minisztérium behatóan foglalkozik. Még nem eldöntött, hogy három vagy négy évre emeljük-e fel a tanárképzés idejét.”⁶

1954-ben a meginduló második félévet 563 rendes és 1 200 levelező hallgatóval kezdi főiskolánk. Ezek a számadatok a főiskola gyors fejlődését tükrözik.

Bár a főiskola kiépítésével, az oktatás módszereinek kidolgozásával tanszékeink fokozottan meg voltak terhelve, mégis egyre több időt fordítanak olyan tevékenységre, amellyel intézetünk a város és a megye kulturális életének fontos bástyájává lesz. Ezzel főiskolánk Pécs városában, Baranya megyében, sőt országos viszonylatban is mind ismertebbé válik.

Ezt az évet a nagy rendezvények jellemzik. Valamennyi rendezvény hazánk felszabadulásának 10 éves jubileumi gondolatát tükrözi. Kiemelkedő a főiskolák közötti sporttalálkozó, amelyet még ebben az évben is „Spartakiád” néven hirdet főiskolánk.

Május 2-án, 3-án, és 4-én kerül megrendezésre a nagyszabású sporttalálkozó, amelyen a testnevelési tanszék gondos előkészítő munkája nyomán sok szép sporteredmény született meg.

A Spartakiád keretében avatta fel Növénytani Tanszékünk a 90 000,— Ft költséggel megépített új üvegházat. Ezzel lehetővé vált, hogy Pécs város közönsége számára is megnyissuk látványos botanikai létesítményünket.

A Spartakiád kultúrprogramjának kiemelkedő eseménye volt Kodály Székelyfőné c. művének színpadi játékkal való bemutatása. Ennek tanszékünk nagyarányú kulturális rendezvénye nemcsak a főiskola, hanem Pécs város zenei életének is kiemelkedő eseménye volt.

A Pedagógus Nap tiszteletére valamennyi tanszék közreműködésével nagyszabású módszertani kiállítást rendezett főiskolánk. A Nevelők Lapja a kiállítást „Hazánk eddigi legnagyobb és legszebb tanügyi kiállítás”-ának nevezi.⁷

1954 őszén kormányzatunk fölemelte a képzési időt 3 évre. Szeptemberben még csak az új I. évre vonatkozott a rendelet, de már megnyitotta az új lehetőségek kapuját. A hároméves képzés keretében szeptemberben az alábbi szakcsoportok indultak meg:

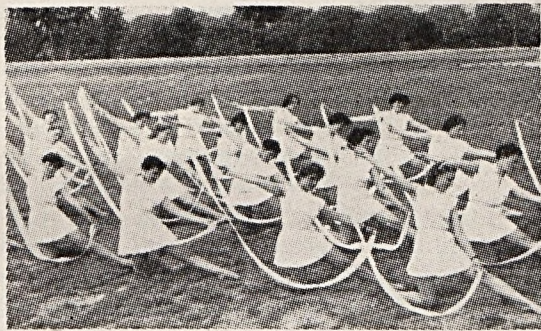
Magyar—orosz
Történelem—földrajz
Biológia—földrajz
Matematika—kémia
Biológia—testnevelés.

Ezzel egyidőben megszűnt az egyszakos képzés.

Az 1955-ös év a 3 éves főiskola végleges szervezeti és tartalmi kidolgozásá-

⁶ Részlet a november 20-i tanácsülés jegyzőkönyvéből.

⁷ Nevelők Lapja 1954. július 1-i számából.

1. Kiállítás a Pécsi Pedagógiai Főiskolán. 2. Biológiai gyakorlat. 3. A Főiskola testnevelő szakos hallgatóinak gyakorlata. 4. Részlet a Főiskola üvegházából.

nak jegyében zajlott le. A KM irányításával, a társ-főiskolákkal karöltve az év folyamán kidolgoztuk a 3 éves főiskola tantervét és teljes programját.

A megszületett új tanterv biztosítja a főiskolai oktatás színvonalának határozatos emelését. Kisebbségi módosításokat is eszközöl a szaksoportosításokon. Bizonyos fokig profilozza az egyes főiskolákat. Így Pécsen a következő tanévtől kezdődően megszüntette a rajz-tanszéket. Ugyanakkor — figyelembevéve a Pécsi Pedagógiai Főiskola tárgyi adottságait — az országban ekkor működő három pedagógiai főiskola (Szeged, Eger, Pécs) közül egyedül a mi főiskolánkon szervez testnevelési tanszéket. A 3 éves képzés bevezetésével egyidőben megszűnik a külön gyakorlóév is.

Ebben az esztendőben utoljára gyülekeztek főiskolánkon hivatalos konferencián gyakorlóéves hallgatóink. Ezeken a konferenciákon elmondták problémáikat, másrészt útbaigazítást kaptak főiskolánktól további munkájukhoz. Az áprilisban megtartott gyakorlóéves konferencián az Oktatásügyi Minisztérium képviselőjében jelenlévő Kiss Gyula miniszterhelyettes örömmel állapította meg a felszólalások alapján a következőket: „Sugárzik a fiatalok helytállása, hivatástudata. Igazunk volt tehát akkor, amidőn nem hittük el, hogy a népi demokráciánk szülöttjének: a pedagógiai főiskolának neveltjeinél baj van a munkafegyelem terén, helytállás, képzettség terén.”⁸

1956 a felfelé ívelő munka jegyében kezdődött. Az év tavaszán megrendezett hagyományos Pécsi Főiskolai Napon avatta ünnepélyes keretek között főiskolánk díszszázlaját.

A kétnapos rendezvény (május 19—20) kiemelkedő eseménye volt a pedagógiai ankét, amelyen megjelentek Pécs város és Baranya megye vezető pedagógusai. A Főiskolai Nap keretében május 19-én nyitotta meg főiskolánkon az Oktatásügyi Minisztérium Országos Pedagógiai Újító Kiállítását.

Szeptemberben már teljes 3 évfolyammal indult meg főiskolánk. A 3 évre fölemelt képzési idő, oktatóink több éves vágyának valóra válása öröndetes munkalendülettel töltötte el főiskolánk valamennyi dolgozóját. Főiskolánk igazgatója, dr. Weber Mihály lelkes tanévnyitó referátuma, a főiskola tartalmas munkaterve mind a felfelé ívelő munka tanúságai. Főiskolánk szervezetileg is bővült. Szegedről áthelyezték a délszláv tanszéket, és ugyanebben az időben megkezdte munkáját a német nemzetiségi tanszék is.

Fejlődésünk szépen ívelő vonalát szomorú esemény törte meg. Az ellenforradalom vihara nem kímélte főiskolánkat sem. Súlyos anyagi és még súlyosabb erkölcsi károkat okozott. Elenyésző számban tanáraink között, de igen nagy számban hallgatóink között talajra találtak az ellenség érdekeit szolgáló nézetek. Természetes, hogy ezeket a hallgatókat magával ragadták az ellenforradalmi események, és azok aktív részeseivé lettek.

1956 november 4-én a szovjet hadsereg másodszor is felszabadította hazánkat és ezzel megnyitotta számunkra is az új élet kapuját.

Friss sebekkel és új reményekkel indult az 1957. esztendő. Az eszmei zűrzavar még nagy volt. Oktatóink túlnyomó többsége, felismerve a helyzetet, kereste a kivezető utat. A munkás-paraszt-kormány határozott intézkedései, oktatóink túlnyomó többségének felzárkózása a munkás-paraszt kormány mellé, a párt újjáéledése lehetővé tette, hogy az országban elsősk között január 14-én megindítsuk főiskolánkon a rendező oktató munkát.

Ezután már gyorsabb ütemben következett a kibontakozás főiskolánkon.

⁸ Beszámolójelentés a főiskola 1954—55. tanévi munkájáról.

Megalakult főiskolánkon hivatalosan az MSZMP alapszervezet.

A párt irányításával újjászerveződik az ifjúsági szervezet is, és létrejön főiskolánkon — bár ekkor még kis létszámmal — a KISZ.

Mindezek eredményeként normális mederbe lendült a tanulmányi munka. Dr. Wéber Mihály igazgató évvégi jelentésében már a tanulmányi munka terén elért határozott eredményekről számolhat be.

Az új tanév a további kibontakozás meggyorsítása jegyében kezdődött. A hallgatók nagy többsége még magában hordta az ellenforradalom által elhintett ellenséges és téves nézetek csiráit. Ezek leküzdését tűzte az oktatótestület ez évi munkájának főfeladatául. E cél megvalósításához nagy segítséget adtak a helyi és felső pártszervezetek. A kitűzött cél megvalósítását szolgálta a szeptemberben meginduló marxizmus oktatás is.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulója alkalmából rendezett Ünnepi Hét programjával is hallgatóink eszmei politikai nevelését kívánjuk szolgálni.

Az 1948 őszen megindult főiskola ma az ország egyik legszebb intézménye, a Mecsek oldalában 14 holdas parkban elhelyezve.

Ebben a környezetben alapjában jól fölszerelten, a színvonalas munka lehetőségeit biztosító körülmények között folyik a tanszékek munkája. Korszerű laboratóriumok, modern sportlétesítmények, fedett uszoda áll a hallgatók rendelkezésére.

A 10 éves utat összefoglalóan világítja meg néhány számadat.

Főiskolánk hallgatóinak száma 10 év alatt:

a) nappali tagozaton:	2 143 fő
b) levelező tagozaton	5 850 fő

Főiskolánk könyvtárának fejlesztésére fordítottunk

10 év alatt:	578 000,— Ft-ot
Főiskolai könyvtárunk kötetszáma:	50 000 db
Beruházásra fordítottunk 10 év alatt	4 077 000,— Ft-ot
Diákjóléti célokra fordítottunk 10 év alatt:	18 657 000,— Ft-ot

Az oktatás tartalmának korszerűsítésével és alkalmazott módszereinek tökéletesítésével évről-évre javítottuk tartalmi munkánkat is. Tanácsuléseinken megvitattuk az időszerű oktatási és nevelési kérdéseket, ennek eredményeit Módszertani Bizottságunk tudományosan összegezte. Az általános fejlődés során lehetővé vált, hogy a két éves szűkreszabott képzési időből ismét három évre térhettünk át.

A fejlődés adta lehetőségek kibontakoztatták főiskolánkon a tudományos kutatómunkát. 10 tanszékünkön folyik a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával tervszerű tudományos kutató munka. A 10 év alatt főiskolánk oktatói tollából megjelent 21 könyv, 73 jegyzet, és 175 tudományos közlemény. A tudományos munka egy-egy évi metszetének bemutatására hivatott az Évkönyv is. Meg kell említenem, hogy főiskolánk tanácsa határozatának értelmében ebben az évben az évkönyv mellett egy módszertani kiadványsorozatot is megjelentettünk. Ennek segítségével az általános iskolák pedagógusaival kívánjuk a kapcsolatot tartani, napi munkájukhoz kívánunk közvetlen segítséget adni.

Így fejlődött, erősödött főiskolánk. 10 év egy intézmény életében nem nagy idő. Az a fejlődés azonban, amit tárgyi és tartalmi szempontból megtettünk, hatalmas. A 10 éves számvetéskor bátran és büszkén állunk dolgozó népünk és a pedagógusok népes tábora elé. Híven teljesítettük azt a feladatot, amelyet népi demokráciánk 1948-ban reánk bízott.

A Pécsi Pedagógiai Főiskola Tanácsának javaslata:

Hogyan lehetne meggyorsítani az általános iskolák tartalmi továbbfejlesztését

A szocializmus gyors ütemű fejlődése joggal tereli a figyelmet kulturális életünk alapvető bázisára, az általános iskolára.

Alapvető bázis, hiszen általános iskoláink minden magyar gyermek számára falun és városban egyaránt egységes és általános műveltséget hivatottak nyújtani.

Az általános iskola valóban „általános“ jellegét azonban súlyosan veszélyezteti az a jelentős színvonalkülönbség, ami a nagy városok és a kisebb települések általános iskolái között mutatkozik. A város és a falu kulturális távolsága igen szembeszökő e téren. Vannak soktanerős nagy általános iskolák, ahol teljes szakszerűséggel folyik az oktatás. Ugyanekkor vannak kis iskolák, ahol összevont tanulócsoportokat néhány nevelő oktat, az órák tekintélyes százalékában szakszerűtlenül (kontárkodva).

A nagy és a kis iskolák közti különbségeknek vannak olyan objektív okai, amelyek nem szüntethetők meg máról-holnapra (települési viszonyok, tanteremhiány stb.) A legfontosabb különbség azonban: a szakszerű oktatásban jelentkező különbség különösebb anyagi megterhelés nélkül, egyszerű szervezeti és pedagógiai eszközökkel, rövid úton megszüntethető lenne.

Csupán a pedagógiai főiskolákon folyó általános iskolai tanárképzést kellene az általános iskola szükségleteinek megfelelően továbbfejleszteni: a 2 szakos képzésről a 3 szakosra kellene áttérni, és a képzési időt 3 évről 4 évre kellene felemelni.

A továbbfejlesztést az általános iskolák igényei és reális körülményei sürgetően írják elő:

1. Az általános iskolák többségében és a felső tagozati osztályok zömében csak 3—6 szaktanár tanít. (Az erre vonatkozó részletes adatok a Pedagógusok Lapja 1957. évi 6. számában olvashatók, a Pécsi Pedagógiai Főiskola Tanácsának állásfoglalásában.)

E kislétszámú testületek, ha a tanároknak csak 2 szakjuk van, nem képesek az órákat szakszerűen ellátni. A 2 szakos tanárok kisebb-nagyobb mértékben nem szaktárgyaikat is kénytelenek tanítani. Részből ezért, mert nem jut minden tárgyra szaktanár. Részből, mert szaktárgyaikból nincs ki az óraszámuk. Így természetrajz szakosok tanítanak magyart, földrajz szakosok matematikát stb. (Az erre vonatkozó részletesebb ismertetés olvasható a fenti cikken kívül a Pe-

dagógusok Lapja 1957. évi 8. számában, az Egri Pedagógiai Főiskola Tanácsának cikkében.)

E kontárkodás — a Baranya és Heves megyei felmérések szerint — kb. 50%-os, vagyis az egyes szaktárgyakat kb. 50%-ban nem szaktanárok tanítják. Ezek a tények megdöbbentők, és sürgős orvoslást követelnek.

A bajokon csak a 3 szakos képzés tudna segíteni. 3 szakos nevelőkkel már a kislétszámú testületekben is fel lehetne számolni a kontárkodást.

2. A 3 szakos általános iskolai tanárképzésben a szakok csoportosítását az általános iskola óratervének megfelelően kellene összeállítani.

Az első szakcsoport a magyar nyelv köré tömörülne. A másik tárgy az idegen nyelv vagy a történelem lehetne.

A második szakcsoport alapját a természettan és a földrajz képezné.

A harmadik szakcsoportban a matematika lenne a központi tárgy a fizikával vagy kémiával párosítva.

Harmadik szakként szabadon választhatnának a jelöltek: az ének, a rajz, a testnevelés és a gyakorlati foglalkozások (mezőgazdaságtan, műhelygyakorlat) közül.

Áttekinthető formában így festene a pedagógiai főiskolák szakosítása:

	Kötött		Választott
	1. szak.	2. szak.	
1. A/1 szak	magyar—idegen nyelv		ének
2. A/2 szak	magyar—történelem		rajz
3. B szak	természettan—földrajz		testnevelés
4. C/1 szak	matematika—fizika		mezőgazdaságtan
5. C/2 szak	matematika—kémia		műhelygyakorlat

A három szak úgy adódna, hogy minden hallgató választana két kötött (elméleti) szakot és egy szabadon választott (művészeti vagy gyakorlati) szakot.

Ezzel a szakosítással 5 nevelő teljes szakszerűséggel tudna tanítani. Mivel általános iskoláink alaptípusa hosszú időre az éppen hogy osztott iskola lesz, és ennek felső tagozatába 5 szaktanár jut norma szerint, ez a szakosítás tökéletesen megfelelné a magyar általános iskolák igényeinek.

Szükség esetén ezt a szakosítást még a 2 tanulócsoporthos és 3 nevelős felső tagozatban (tehát a legrosszabb körülmények között) is jól lehetne felhasználni. Ha a 3 nevelő A, B és C szakos és még van 3 választott szakjuk (ének, rajz, testnevelés), a szakszerűtlenség máris minimálisra csökkenthető. Legfeljebb a magyar szakosnak kell tanítani történelmet, a fizikusnak kémiát, a természetrajzosnak mezőgazdaságtant és a fizikusnak műhelygyakorlatot, vagyis olyan rokon tárgyakat, amiket tanult a főiskolán. Tehát a 3 szakos képzés még a legrosszabb körülmények között is megszüntetné az egészen idegen területeken való kontárkodást. Olyan esetek, hogy biológus tanít magyart, vagy matematikus biológiát — tökéletesen megszűnnének még a legkisebb falusi vagy tanyai iskolában is.

A 3 szakos nevelőket a nagyobb általános iskolák is jól tudnák használni — (ide számítandók a 8 felső osztályos és ennél nagyobb általános iskolák), mert a párhuzamos osztályok arányában lehetne megsokszorozni a nevelők számát, és így a tanerőgazdálkodás és a tanerőelosztás, valamint a tantárgy- és óra-felosztás sokkal egyszerűbb és racionálisabb lenne.

3. A 3 szaktárgynak az általános iskolai tanárképzésben teljesen egyenértékűnek kell lennie. Minden olyan elképzelés, amely szerint egyes tárgyak (ének, rajz, testnevelés, kémia, orosz, mezőgazdaságtan, műhelygyakorlat) mellékszakként vagy felszakként is képezhetők, alapjaiban helytelen.

A szocialista neveléstudomány nem ismer első és másodrendű nevelési feladatokat. Az esztétikai, a testi vagy a politechnikai nevelés nem mellékcélkitűzései a kommunista nevelésnek, hanem szerves és egyenrangú részei a mindenképpen fejlett személyiség kialakításának.

Maga az általános iskola sem ismer első és másodrangú tárgyakat. Teljesen indokolatlan lenne ezért egyes tárgyakat (főként a művészeti és a gyakorlati tárgyakat) kevésbé képzett szaktanárokkal oktatni.

4. A 3 szakosság fokozottabb igényeinek megvalósítása érdekében a pedagógiai főiskolák képzési idejét 4 évre kell felemleni.

4 év alatt még a 3 szakra is megbízhatóan jó szaktanárokat lehet képezni az általános iskolák számára.

A 4 éves főiskolák a már eddig is elismerten jó pedagógiai és módszertani képzésüket tökéletesíteni tudnák. Az általános iskolák számára ez utóbbi is döntő fontosságú mert az általános iskoláknak nemcsak jó szakemberekre, hanem talán még inkább jó nevelőkre van szükségük. A 4 év a nevelőmunka szempontjából is előnyös lenne. Az általános iskolai nevelői hivatásra való előkészítés terén eddig elért szép eredményeket a képzési idő emelkedésével a pedagógiai főiskolák még fokozni tudnák.

5. A pedagógiai főiskoláknak 3 szakos és 4 éves főiskolákká való továbbfejlesztését fontos közoktatásügyi érdekek sürgető feladatként jelölik meg.

Sürgető egyrészt azért, mert az általános iskoláink nagy többségét sújtó szakszerűtlen oktatást minél előbb fel kellene számolni, hogy az általános iskola valóban „általánossá“ váljon, és megszűnjön a nagy városok és a kisebb települések kulturális távolsága.

Sürgető azonban azért is, mert az új szocialista tantervek már felveszik az új, gyakorlati tárgyakat (műhelygyakorlat, mezőgazdaságtan), és ezek számára meg kellene kezdeni a tanárképzést. Ezek a tárgyak ismét növelik az általános iskolai tárgyak számát, és így a 3 szakosság még az eddiginél is indokoltabbá válik.

A politechnikai oktatás új útján

I.

A szocialista nevelés célja a sokoldalúan kiművelt ember. E cél elérése érdekében nagy fontosságú a politechnikai oktatás. A dialektikus materializmus nagy gondolkodói figyelmet fordítottak és fordítanak e kérdés vizsgálatára, és nagy gondossággal fogalmazták meg véleményüket. Marx Károly meghatározása szerint a politechnikai nevelés célja az összes termelési folyamatok alapelveinek megismerése, és az összes termelési ágban alkalmazott legegyszerűbb szerszámok használatában készség szerzése. Lenin szerint az ifjúságnak el kell sajátítania elméletileg és gyakorlatilag az energetikai ipar, a mechanikai ipar, a vegyipar és a mezőgazdaság alapjait. Engels a politechnikai nevelés jelentőségét így fejezte ki: „A szocialista társadalomban a nevelésnek módot kell nyújtani a fiatalságnak arra, hogy gyorsan megismerkedhessenek a termelés egész rendszerével, hogy a társadalom szükségleteitől vagy egyéni hajlamaiktól függően egymás után térhessenek át a termelés egyik ágáról a másikra.“

Világosan látható, hogy a politechnikai oktatásnak elméleti és gyakorlati feladatokat kell megoldania. A megoldás módjával elméleti és gyakorlati pedagógusok foglalkoztak elsősorban a Szovjetunióban és a szocializmus felé haladó népi demokráciákban, de a nyugati burzsoá országokban is, bár itt alapvetően más alapokból kiindulva. A politechnikai oktatás kialakult módjai fokozatos fejlődésen mentek át. Ezek a módok ingadoztak az elméleti és a gyakorlati követelmények előtérbe helyezése között. Úgy vélem, hogy a Szovjetunióban 1955-ben kötelezően bevezetett mezőgazdasági, gépismereti és elektrotechnikai gyakorlatok tanterve jelentősen megközelíti az előző módozatokhoz viszonyítva az egyensúlyt biztosító helyes módszert. A gyakorlatok legfőbb feladata, hogy a tanulóknak ismereteket és készségeket alakítsanak ki. A modern termelés legelterjedtebb gépeinek (esztergapad, robbanó- és elektromotorok, gépkocsi, stb.) szerkezetét, gondozását, kezelését, elektrotechnikai és rádiós szereléseket, valamint a gyakorlati munkák közben a fentiekkel kapcsolatos technikai és technológiai ismereteket elsajátítaniuk.

Művelődésügyi Minisztériumunk már 1956-ban, egy év eredményei alapján felismerte a gyakorlatok tantervének eredményességét, jelentőségét és ennek alapján hazai középiskoláinkban is bevezetni szándékozott a fizikai és mezőgazdasági praktikumot. Tapasztalatok szerzésére kísérleti iskolákat keresett. Dalnoki Jenő szakfelügyelővel folytatott megbeszélések alapján tanulmányozni kezdtük iskolánk fizikus tanári munkaközösségben a feladat megvalósításával

járó előnyöket és latolgattuk a nehézségeket. A praktikum fontos nevelő értékeit felismertük. Ezeket két alapvető pontban foglaltuk össze: /

1. Döntő módon befolyásolja tanulóink munkaerőlcését, mert munkafegyelmhez szoktatja, munkaszerepetre neveli és munkakészséghez juttatja őket. Ennek különös jelentősége van a II. osztályban, melynek tanulói tudvalevően a pubertásnak abban a szakaszában vannak, mely a szellemi munka területén lazaságban, figyelmetlenségben, az érdeklődés hiányában mutatkozik meg, viszont a fizikai erő kifejtés fokozott vágyával jár együtt. A végzett fizikai munka segít figyelmüket és érdeklődésüket munkájuk elméleti háttére felé irányítani.

2. Nagy jelentősége a gimnázium új célkitűzésének megvalósításában, hogy végzett tanulóink minél nagyobb számban kapcsolódjanak a termelő munkába.

E megfontolások alapján elhatároztuk a praktikum bevezetését.

II.

Megindítottuk az előkészítés munkáját, helyi adottságaink és lehetőségeink felmérését, a helyi tanterv kialakítását és az anyagi szükségletek megállapítását. Az ellenforradalmi események megakasztották munkánkat. Egyedül a praktikum kísérleti előfutára, a technikus szakkör alakult meg a Mezőgazdasági Szerárugyár patronálásával. Célunk az volt a szervezésével, hogy tapasztalatot szerezzünk a praktikum tantervének összeállításához. Tanulmányoztuk az egyszerű munkafolyamatok elfogadható mértékű elsajátításának időigényét, néhány munkafolyamat sorrendi kérdését, szakmák egyszerű munkáinak, nevezetesen az asztalos- és lakatoszakma párhuzamos gyakorlását, alkalmas munkadarabok megállapítását stb. Minderre sajnálatosan rövid idő állt rendelkezésünkre, mert a patronáló üzem tavaszi átszervezése miatt márciusban a szakkör munkája megszűnt. A rövid idő ellenére eredményesnek láttuk működését. Elsősorban is igazolta fentebb röviden érintett elméleti megfontolásunkat. A tagok lelkesen végezték munkájukat, fegyelmezetten dolgoztak, érdeklődésük a fizika iránt nőtt. Tapasztalatunk szerint a praktikum gyakorlati munkáit megszervezhetőnek láttuk a szakköri foglalkozások formájában. Ez azt jelentette, hogy tanulóink a műszak befejezése után a Szerárugyár kijelölt műhelyrészeleiben az üzem alkalmas szakembereinek vezetésével végzik munkájukat. Az elkészítendő munkadarabokat és a rajtuk végzendő munkák sorrendjét a szakkör vezető tanára a műhelyvezetőkkel megbeszéli, s ők a szükséges anyagot az üzem hulladékából előkészítik. Túlnyomórészt a fizikai szertár sérült kísérleti eszközeinek javítását végezték.

A folyó tanév megnyitása előtt újból szőnyegre került a praktikum bevezetésének kérdése. Szakfelügyelőnk tájékoztatása alapján — aki a minisztériumtól várható anyagi segítség lehetőségét is megcsillogtatta — igazgatónk, felismerve a nevelő értékeket, a bevezetés mellett döntött. E cikk írója kapott megbízást a szervezésre. A munkát megindítottuk.

Az előbb vázolt szakköri tapasztalatok alapján úgy véltük, hogy ugyanazokkal a munkafeltételekkel átmenetileg a fizikai műhelygyakorlatok is eredményesen vezethetők. Ezért felkerestük a Gépgyár és Szerárugyár vezetőit és patronálásra kértük őket. Elgondolásunk szerint kedvező fogadtatás esetén az asztalosmunkákat a szerárugyárban, a lakatosmunkákat a gépgyárban végezhetnék tanulóink heti 2 órában. A műhelygyakorlatot a II. reálosztályban vezettük be. A 40-es létszámú osztály így két 20-as csoportban végezhetné gyakorlatait.

Mindkét üzemben teljes megértéssel találkoztunk, célkitűzésünket helyeselték, támogatást ígértek. A gépgyár azonban műhelyhasználatot nem tudott biztosítani, mert két műszakban folyik a munka. Ez felborította elgondolásunkat, mert a lakatos gyakorlatot is a szerárugyár műhelyébe kellett helyezni, az egyszerre foglalkoztatható tanulók számát ez erősen korlátozta. További korlátozást jelentett, hogy órarendbe illeszthetően hetenkint csak egyszer: szombaton 12—14 óráig használhattuk a műhelyeket. Úgy véltük ugyanis, hogy ezt a kötelezően előírt foglalkozást tanulmányi érdekekből és a bejáró tanulókra tekintettel csak a rendes iskolai órarendbe sorolva vezethetjük eredményesen.

Az így kialakult lehetőségeknek megfelelően alakult ki a munkaterv. Az elvi megfontolás vezető szempontjai voltak:

1. A műhelyfoglalkozás lehetőleg simuljon a fizika gimnáziumi tantervéhez.
2. A munkaterv ne csak az ipari gyakorlatot, hanem a legalapvetőbb elméleti ismereteket is tartalmazza, hogy a tanulók minél tudatosabb munkavégzésre és némi munkatervezésre is képesek legyenek. Ezért a II. osztályban a mechanika általános törvényeinek minél egyszerűbb alkalmazásai szerepeljenek: kézi szerszámok, azok fizikája, egyszerű munkákon alkalmazása; olyan gépek gyakorlati megismerése, amelyek mechanizmusán világosan felismerhetők az egyszerű gépek egyensúlyi törvényei pl. kerékpár, varrógép, esztergapad. Ennek megfelelően állítottuk össze a folyó tanévre az asztalos- és lakatosmunkák rendjét. A vázolt korlátok miatt a koedukált osztályt három csoportba osztottuk. Az idő túlságos elaprózódásának elkerülése kényszerített bennünket, hogy ipari műhelyfoglalkozásra csak két csoportot osszunk, a harmadik (a leányok) mezőgazdasági gyakorlatot végez a Mezőgazdasági Technikum tangazdaságában.

A legnagyobb elismeréssel kell köszönetet mondanunk a patronáló üzemnek és a Mezőgazdasági Technikum vezetőségének teljes megértéséért és nyújtott segítségéért.

Ez a tőlük telhető segítség sem tudta azonban elhárítani a nehézségeket és az eredményességet nagyban gátló körülményeket a műhelyfoglalkozások útjából. Ezek részben a meginduláskor azonnal, részben a munka során rövidesen jelentkeztek. Elsőként azt a nehézséget kellett elhárítanunk, hogy a két csoport közül minden héten egyiknek a műhelyen kívül biztosítunk elfoglaltságot. Ezért bevezettük a mérési és szerelési gyakorlatot. Itt 6 foglalkozáson tolómérővel, csavarmikrométerrel, mérleggel végezték mérőkísérleteket hibakiszámítással. Ezután a kerékpár szerelésével, karbantartásával és apróbb javításával ismerkedtek meg. Tervbe vettük még a varrógép és az esztergapad megismerését, karbantartását, szerelését. Kezdetől fogva kényszerű megoldásnak tekintettük a gyakorlatoknak ezt a részét, mert eredményesen csak a szerszámkezelés és az elemi munkafolyamatok begyakorlása után lehetne ezzel foglalkozni. A foglalkozások során kitűnt, hogy az üzem műhelye nem biztosíthatja a csoport tagjainak egyszerre egyforma munkával való foglalkoztatását. Gyakran szerszámhiány is jelentkezik, satura, gyalupadra várniuk kell: nem gazdaságos az idő kihasználása. Ezek a nehézségek rendkívül megnehezítik a lelkesen dolgozó műhelymesterek irányító munkáját. Az üzem anyagkészlete is viszonylag szűk határok közé szorítja a kiadható munkadarabok számát.

Mindezek a nehézségek hamar arra a meggyőződésre vezettek bennünket, hogy a praktikum igazán eredményes vezetése csak iskolai tanműhely felállítással oldható meg. Nekünk pedig sem helyiségünk, sem műhelyfelszerelésünk nem volt. Iskolaépületünk zsúfoltsága miatt csak építéssel juthatunk műhelyhez, felszerelést is vásárolnunk kell, mert a helyi üzemek patronálása megfelelő

mennyiségben nem juttathat bennünket szerszámokhoz. Október elején központi problémánkká lett az építésre és beszerzésre szükséges pénz biztosítása. A patronáló üzemek műszaki vezetőinek, a városi mérnöknek és a helyben gyárépítéssel foglalkozó magasépítési vállalat mérnökének — volt tanítványa iskolánknak — nagylelkű segítségével rövidesen sikerült összeállítani egy minimál műhelyfelszerelés és műhelyépület költségvetését. Ezek előterjesztésével a városi és megyei tanács, valamint a minisztérium segítségét kértük. Hangsúlyoztuk, hogy az építésnél lehetőleg a minimálisnál nagyobb tervezés kivitelezését oldhassuk meg, mert csak ez biztosít hosszabb időre megfelelő megoldást. Felkértük a megye és a város párt- és közigazgatási vezetőit, oktatási felsőbb hatóságaink s a patronálóüzemek vezetőit a praktikum ügyének ankéton történő megvitatására. Még az előkészítés ideje alatt, október 26-án kaptunk értesítést arról, hogy a terv-beruházási hitelek maradványaiból 150—200 ezer Ft-ot bocsát rendelkezésünkre a Művelődésügyi Minisztérium a műhely építésére, de még 1957-ben fel kell használnunk. Ezzel problémánk átcsapott abba, hogy vállalatot találjunk az ilyen rövid határidejű építéshez. Pár nap alatt kiderült ennek megoldhatatlansága. Egyedül a magasépítő vállalat mérnöke vállalta egykori iskolája iránti megbecsülésből az építést, ha meg tudjuk szerezni az Építésügyi Minisztérium és vállalata vezetőségének engedélyét. Ehhez kértük a közben november 8-án megtartott ankét résztvevőinek segítségét. Laki István elvtárs, a megyei párttitkár és a helyi pártvezetőség készségesen vállalta a támogatást. Kifejett erőfeszítésünk nagyarányú és messzeágazó volt, de mire a szükséges engedélyeket megkaptuk, november 25-én minisztertanácsi határozat zárolta a tervhiteleket. Ennek a súlyos csapásnak korrigálására jelenleg is alig van elképzelésünk. Most nyílt újból kilátás a szükséges összeg egy részére, amelynek pótlását társadalmi segítséggel kíséreljük meg.

Az ankéton értékes hozzászólások hangzottak el, melyek lényegesen módosították addigi elgondolásainkat. Palkó Sándor megyei tanácselnök elvtárs határozottan irányította figyelmünket a mezőgazdasági praktikum fontosságára. Lényeges megállapításait feltétlenül értékesítjük praktikumi munkatervünk végleges kialakításában.

A műhelyépítés bonyolult problémájával párhuzamosan foglalkoztunk a minisztérium 20 000 és a város 10 000 Ft-os támogatásával, valamint az iskola költségvetési maradványából is 10 000 Ft-os összegnek legcélszerűbb felhasználásával műhelyfelszerelés beszerzésére. A minisztériumi kiutalás igen rövid határideje nem tette könnyűvé a tervszerű beszerzést az év végén jelentkező hiánycikkek miatt. Mégis tekintélyes alapfelszereléshez jutottunk, melynek teljes értékű műhelyfelszereléssé bővítése következő feladatunk a műhely elkészülte után.

Meg kell említenem távlati tervünket: a III. osztályba a hógépek: autó, motorkerékpár, traktor szerkezetének megismerése, szerelése, vezetése. Ennek megszervezése pillanatnyilag nehezen valósítható meg. A IV. osztályban elektrotechnika lesz a munkaterület, s ennek körén belül: elektromos áramkörök szerelése, áramforrások, villamos kisgépek: vasaló, rezsó, hőszugárzó, kis-motorok kezelése, karbantartása, szerelése, javítása. A téli szünet alatt ennek a célnak megfelelő elektromos átszerelést elvégeztük a fizikai előadóteremben. Ez most 10 munkaszablon alkalmas minden egyen- és váltakozóáramú 1 és 3 fázisú kísérlet elvégzésére. Komoly anyagi feladat még a szerelőanyagok, szerszámok és mérőműszerek beszerzése mintegy 25 000 Ft értékben.

Kissé hosszúra nyúlt beszámoló a szervezés és megindulás problémáiról. De ez a szakasz praktikumunk történetének hőskora. Megállapíthatom, hogy az általam ismert praktikumszervezések közül a miénk jelenti a legsúlyosabb feladatot. A budapesti Váci úti Bolyai János gimnáziumot a kerület oly sok üzeme patronálja, hogy felszerelési gondjai lényegesen kisebbek, műhelye is csaknem készen állt rendelkezésre. A szegedi Radnóti gimnázium műhelygondjai sem hasonlíthatók a mi nehézségeinkhez és felszereléséhez is sok patronáló üzem segítette hozzá a Köznevelésben megjelent beszámoló szerint. A pécsi Nagy Lajos gimnázium is szűkebb mederben és kedvező adottságok között folytatja az elektrotechnikai műhely felszerelését. Úgy érzem, hogy komoly teljesítményt jelent, ha meg tudjuk oldani feladatunkat.

A következőkben ismertetni szeretném a tanév folyamán szerzett tapasztalatokat és az ezek alapján tervezett módosításokat. Megállapíthatjuk, hogy tanulóink a nehézségek ellenére is szívesen és nagy részük igen fegyelmezetten végzi munkáját. Érdeklődésük állandó, de a munkájukon érzett örömük már lankad. Ennek oka az, hogy a számukra kiosztott munkafeladatok egy része időigényes. Pl. az asztalos részlegben ülőkét, zsámolyt készítenek, a lakatos részlegben fémfűrészkeretet. Ezeknél nem jól ítéltük meg a kivitelezésre szükséges időt. A munka elhúzódása megfosztja a tanulókat a jól bevégzett munka ismétlődő örömétől. Ennek pedig nagy jelentőséget tulajdonítunk elsősorban a kezdőknél. A jövő évben ezt a tapasztalatot szem előtt tartjuk a kiadott munkák sorrendjénél.

Másik hiányossága idei műhelymunkáinknak a műhelyrajzok hiánya. Ezek elkészítése nagyfokú elfoglaltságunkon múlt. Bizunk benne, hogy a következő tanévnytásra ez a hiány megszüntethető lesz. Ide tartozik az a feltétlenül kiküszöbölésre váró hiányosság is, hogy a műhelymunkák során az idén túlnyomóan az ipari gyakorlatot valósítottuk meg, és a vele kapcsolatos elméleti ismereteket, a technikai és technológiai ismereteket csak szórványosan, alkalmasszerűen szóban közöltük tanulóinkkal. Véleményem szerint ez helytelen, mert a szükséges ismeretek megszerzését alig teszi lehetővé. Szükséges lenne sokszorosított jegyzetre, melyben megtalálnák tanulóink az asztalos és lakatos szakmában megmunkálásra kerülő anyag ismertetését, a szerszámok fizikáját, a műhelyrajzok készítésének módját, a legfontosabb szerszámgépek ismertetését.

Ha műhelyünk megépül — és ennek meg is kell lenni — a műhelymunkák vezetését a fizikus munkaközösség tagjai veszik kezükbe. Ennek a feladatnak eredményes végzése érdekében kartársaim — és ezért őszinte köszönet illeti őket — vállalták, hogy a nyári szünet alatt segédmunkásként helyezkednek el a helybeli üzemekben a szükséges gyakorlati ismeretek megszerzésére. Sikerült a patronáló üzemek vezetőivel megállapodást kötni, hogy a kartársak a munkahetek folyamán a szakma legfontosabb munkafolyamataival megismerkedhesenek gyakorlatilag. Természetesen nyilvánvaló, hogy ez a néhány hetes műhelymunka nem adhatja meg a teljes értékű szakmai ismeretet. De olyan alapvető ismereteket nyerhetünk, melyből önképzéssel — ha kellő szervezett segítséget kapunk — a szükséges szakmai jártasságot megszerezhetjük. Arra gondolok, hogy módot lehetne találni a továbbképzés irányításához megnyerni a pécsi gépipari technikum, a villamosipari technikum, a MÁVAUT szerelőműhely vezetőségének segítségét. Pontosabb elképzelés még nem alakult ki — de ez úgy is az érdekeltekkel való megbeszélés eredménye lehet csak.

Ismertetésemet két anyagi probléma felvetésével fejezem be. Ez pedig az anyagbeszerzés és a műhelyfenntartás. Jelenleg erre iskolánk költségvetésében semmi fedezet sincs. A jövő tanévben két osztályban: a II. és III. reálosztályban lenne praktikumi foglalkozás. Ez osztályaink létszámát tekintve négy kétórás gyakorlatot jelent hetenkint. 75—80 kezdő sok anyagot igényel és a szerszám-pótlás sem lekicsinyelhető. Ennek a kérdésnek intézményes megoldását a megyei Művelődésügyi Osztálytól — vagy méginkább a Művelődésügyi Minisztériumtól várjuk.

*

A fenti cikk közművelődésünk igen fontos kérdésével foglalkozik.

A szerkesztőség várja a cikket, vagy a kérdés-komplexummal kapcsolatos hozzászólásokat, észrevételeket mind a tárgyi feltételek megteremtését, mind a praktikum tananyagát illetően.

VÁLYI ARMAND:

A földrajztanítás, mint a formális képzés eszköze

Kétségtelen, hogy minden tudományban érvényesül a logikai-formális képzés — annak átvételekor és átadásakor. Így a földrajz tanítása is többirányú feladatot ölel fel:

1. megismertet a fizikai, általános, gazdasági és leíró földrajz, valamint az emberföldrajz jelenségeivel — más szóval biztos tényismeretbeli, tárgyi tudást nyújt;

2. éppen — mint minden tudomány — keresi ezeken a tényeken, jelenségeken keresztül az azokat létrehozó okokat. Másszóval: minden jelenséget ok-okozati összefüggésbe helyez és így világít meg;

3. e természeténél fogva alkalmas a formális képzésre, a tanulók logikai képességének kifejlesztésére, megerősítésére.

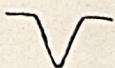

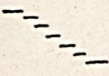
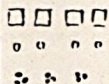
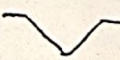

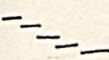
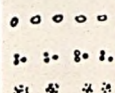

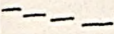

A középiskolában nem elégedhetik meg a földrajztanítás száraz tények felsorolásával, még összefüggések megláttatásával sem — ezeken, mint biztos tényeken, alapokon kell nyugodnia a formális képzés során jelentkező magasabb logikai tevékenységnek. Az ok-okozat kutatás szükségességének felismerésére, gyakorlására és biztos, állandó felhasználására kell nevelnünk gyermekeinket.

E cikkben még kell elégednünk azzal, hogy néhány tapasztalati példával utaljunk azokra az eszközökre, melyek elősegítik a formális képzést a földrajzórán.

Ha oknyomozó földrajzi gondolkodásra akarjuk növendékeinket nevelni, nem téveszthetjük szem elől, hogy tudománymezőnk származtató, genetikai jellegű. Minden jelenségünk valami más földrajzi jelenségnek következménye, okozata. A földrajzi jelenségek összefüggő egészet, komplexumokat alkotnak, tehát elszigetelve, összefüggéseiből kiszakítva egyetlen jelenség sem értelmezhető. Földrajzi szemléletünk azért is genetikusan, mert egyszerűbb jelenségekből összetettebbek felé mutat.

Nem kizárólag származtató jellegű tudományunk, hanem elsősorban szemléletes, minden látható, tapintható, szemléltethető benne, még elvont, spekulatív következtetésekre is a szemléltethetőn keresztül jutunk. Minél többet, minél többoldalúan szemléltethetünk, annál több alapot nyerünk a logikai okfejtésekhez.

Minden órán rajzoljunk! Valljuk be őszintén, sok kezdő tanár, de még idősebbek is félnek a táblától, krétától. Ha pedig már hozzá kell nyúlnunk, szívesen használjuk és használják a tanárok és tanulók, az előrenyomott sémákat. Pedig ez semmiképpen sem helyes. A növendéknek *magának kell* a földrajzi szemlélet képét kialakítania és ehhez *ott, akkor* az órán kell a segítséget megadnunk.

földrajzi jelenségek mint okozatok (: tapasztalati tények :)					Létrehozó okok (elvont fogalom)
szakasz	meder	futás	esés	tordalék	
felső	 mély, szűk, erősen bevág	 egyenes, gyors, nem ka- nyarog	 nagy	 kő kavics durva homok	nagy munka- végző képer- ség, mely leggyőzi a felszín ellen- állását
közép	 szélesebb nem mély	 nem gyors kanyarog	 kisebb	 kavics, durva homok, finom homok	közepes munkavég- ző képesség; mely egyen- súlyban van a felszín el- lenállásával
alsó	 széles sekély- tál- alakú	 tassú sziget- képző	 kicsi	 finom homok, lebegő iszap	kis munka- végző ké- pesség; már nem győzi le a felszín ellenállását
okozatból → induktív módszeres eljárás					ok

Rajzainknak nem szabad komplikáltaknak, túlhalmozottaknak lenniök. Világosság, egyszerűség, áttekinthetőség és célszerű többoldalúság vezesse krétánkat a táblán. Láttam már kétségbeesett kísérleteket arra, hogy pl. leíró földrajzban tanár és tanítvány aprólékosan próbálta a tagolt partvidékű sziget (Brit-szigetek) hű, térképszerű lerajzolását. Nem valószínű, hogy térképünk a jelenlegi időbeli és készségbeli adottságok mellett egyáltalán hű lesz. Térképünk, vázlatunk akkor lesz hű, ha iránytartó és aránytartó. Ezért jobb a szálkázott körvonalú, és csak a főbb elemeket magába foglaló, gyorsan futó vázlat szerkesztése és szerkesztetése. Így alakul egyrészt a növendékeink rajzkészsége, másrészt a helyes térszemlélete. Főként akkor, ha minden ún. felülnézeti rajzot, vázlatot levetítünk oldalnézeti, keresztmetszeti vázlatba is.

Számolnunk kell gyermekeink szerény rajzoló képességeivel is. Nincs e cikkben tantervtáblának helye, egyszerűen tudomásul kell vennünk, hogy növendékeink nem igen tanulnak meg első gimnazista korukig rajzolni, s nekünk jut a magasabb szintű földrajztanítás mellett még az a feladat is, hogy megtanítsuk gyermekeinket rajzolni, szemlélni.

Ha rajzunk egyszerű, bele tudjuk építeni azokat az elemeket, melyeknek feltárása, megvilágítása éppen célunk. A jelenségek és okok közötti összefüggést minden esetben világosan és egyszerűen tárjuk fel. Arra az eredményre kell jutnunk, hogy gyermekeink maguk jöjjenek rá az ok-okozati összefüggésekre. Legyenek képesek rábukkanni az okokra, melyek a tárgyalt földrajzi jelenséget létrehozták. Ekkor már elértük a földrajzi gondolkodás első célkitűzését.

További célkitűzésünk csak az lehet, hogy ebből a származtatott okozatból újabb okozatot vezessenek le. Ekkor már az okozatot, mint okot tekintik.

Ez az eljárásunk az *induktív* okoskodás fejlesztésének komoly segítsége, hatékony eszköze lesz.

Egy példa a folyamatszakaszok egyszerű megértetésére.

Itt kell rámutatnunk arra is, hogy a jelenségek között a legelső és legfontosabb, ami jellemzi a folyam munkavégzőképességét: az esés, hiszen ez szabja meg a meder, futás, hordalék mértékét.

Az ilyen gondolatfelépítést gyorsan és könnyen fordíthatjuk *deduktív*á. A visszakérdezésnél, számonkérésnél már kezdhetjük így: mi történik, milyen jelenségek jönnek létre, ha a folyam munkavégzőképessége nagyobb, mint a térfelszín ellenálló ereje? Válasz: felsőszakasz-jelleg alakul ki — s sorolja az előálló jelenségeket. Így azután egészen világos logikai összefüggéseket tudunk rögzíteni az ok-okozat tekintetében.

Ennél a gondolatmenetnél a növendék megteszi az útát a tapasztalati tényről az általánosig, az elvont létrehozó okig és a számonkérésnél megfordítva is.

Már ebből a példából is láthatjuk, milyen gyakorlati haszna van a formális képzés szempontjából a földrajzórának és milyen bizonyító ereje van az egyszerű földrajzi jelenségnek is az ok-okozati összefüggés szempontjából. És még valamit: egyetlen ilyen óra anyaga kitörölhetetlenül megmarad a növendékek emlékezetében.

Rajzunkat fejlettebb rajzkészségű osztály esetében fejleszthetjük is. Térhatású rajz-vázlatokra kell törekednünk (többszervényes vázlatra), mert ez nemcsak plasztikus, hanem a térszemlélet kialakítására is alkalmas. Itt az az elv vezessen bennünket, hogy a *látott* és *rajzolt* minél közelebb kerüljön egymáshoz az emlékezetben.

Természetesen e módszert alkalmazni a fizikai földrajzban könnyebb, mint a leíróban. De itt is lehetséges és igen fontos a kétrétű szemlélet kialakítása: minden felülnézeti rajzunkat, vázlatunkat kísérje keresztmetszeti rajz is.

Itt, egyszerű rajzunkon nagyon szépen elhelyezhető az ún. felszíni formákon kívül az éghajlat, a természetes és kultúrnövénytakaró, valamint az ásványvilág is.

Távolabbi célkitűzésünk lehet, hogy rajzainkat egymásraborítható hártya-papírra vetítjük és növendékeink így a felépítés és szerkezet kérdésein túl gazdaságföldrajzi jelenségeket is tudnak rögzíteni és szemlélni.

Cikkünk célja az volt, hogy megmutasson talán sokunk által ismert és használt oly didaktikai-methodikai eljárásokat, melyek felhasználása előmozdíthatja a földrajztanítás logikai formális hasznát és szerepét. Meg sikerét is.

VASTAGH ZOLTAN:

Úttörőcsapatok, készüljetek a nyári táborra!

(Tábortüzi műsorterv.)

Aki a vidám, pattogó tábortűz mellett üldögélt már csendes nyári estén és hallgatta a lágyan szárnyaló dallamokat, vidám tréfákat, az boldogan fog emlékezni erre, mert olyan élménnyel gazdagodott, mely nemesebbé és szebbé tette életét. Emberformáló, nemesítő erejéből következik, hogy nem közömbös, nem mindegy, hogy mit és hogyan adunk elő a tábortűznél.

Kétféle tábortűzről szoktunk beszélni:

1. A magunk szórakoztatására rendezett tábortűz,
2. A nyilvános tábortűz.

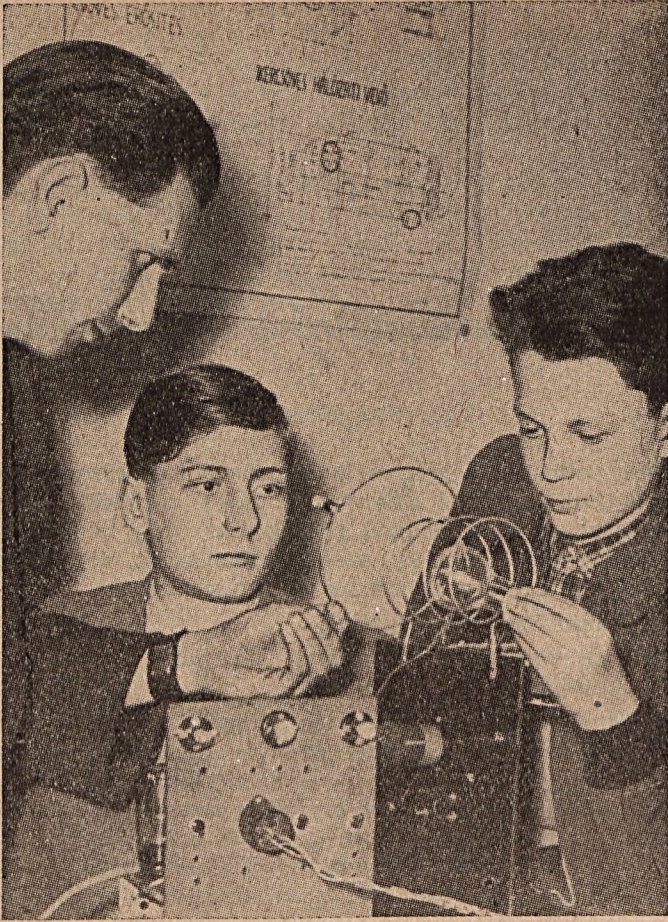
Az első esetben ahogy mondani szokták „magától alakul“ a műsor. Ez igaz, de korántsem jelenti azt, hogy hiányzik az előkészület. Okos vezetőség jó előre gondoskodik arról, hogy a pajtások (már a téli foglalkozások alatt is) tanuljanak sok dalt, játékot, táncot, igyekezzenek maguk is ilyeneket tanítani társaiknak, ez versenyszerűen is megoldható, pl. ki tud több dalt. Vigyázni kell azonban arra, hogy csak olyan műveket tanuljanak a gyerekek, melyek életkori sajátoságaiknak megfelelnek. A giccsművektől és izléstelenségektől feltétlenül óvakodjunk.

Az előkészítés munkájában kitűnő segítőtárs a regős órs, vagy raj, melynek főfeladata a csapat kulturális életének irányítása. A regősfoglalkozásokon olyan pajtásokat kell nevelni, akik öntevékenyen is képesek értékes műsort adni és tudásukat társaiknak is átadni.

Csak egy-két lehetőséget ismertetek a sok közül, hogy ezzel is felhívjam a figyelmet a sok értékes anyagra, mely rendelkezésre áll, nehogy olyan műsorok szülessenek, melyek művészi és nevelési érték nélkül esetleg romboló hatásúak. Nem kell nagy dolgokra gondolni, hisz a legegyszerűbb népdalok is művészi és nevelő értékkel bírnak.

Először a megfelelő hangulatról kell gondoskodni, egy jó énekes vezetésével énekeljenek a pajtások közösen. Először a tábor indulóját, ha van ilyen. Jól felhasználható forrás: Péter József: 165 kánonja és az „Órsvezetők útítársa“ című kiadvány. Elsősorban magyar és a szomszédos népek dalaiból énekeljünk. Továbbá a tábori életből szerkesztett rigmusok is előadhatók.

Nagy költőink, íróink műveit minden alkalommal felhasználhatjuk, csak a műsor természetének megfelelően válasszuk ki. Vidám műsorhoz pl.: Petőfi Sándor: Szeget szeggel, Arany János: A fülemile, stb. Alkalmas és feltétlenül felhasználható anyagot találunk a népmesék, balladák világában (pl. Vargha—

Szakköri foglalkozás a pécsi úttörőházban

Rónai: A földalatti birodalom, Péczely László: Hét Ballada-játék). A tábortűznél előadott táncoknál elsősorban a magyar gyermekjátékokat használjuk fel. Pl.: kalocsai népi gyermekjátékok, dr. Komlósi Sándorné: Baranyai gyermekjátékok című gyűjteménye. Továbbá villámtréfa és vidám játék, lepényevés, verseny biztosítja a gyerekek szórakozását.

A nyilvános tábortűzek már sokkal komolyabb előkészítést igényelnek. Lehetőség szerint előzze meg a nyilvános szereplést a magunk részére rendezett tábortűz. Ez biztosítja a szükséges tapasztalatokat és bensőséges hangulatot. Megismerve a gyermekek képességeit, úgy állítsuk össze a műsorszámokat, ahogy azt az adott lehetőségek leginkább indokolják.

Alább közlök egy tábortűzi javaslatot:

A tábortűz tárgya: A népek barátsága.

1. DIVSZ-induló. (Egy a jelszónk a béke...)

2. Vers: Ady Endre: Magyar jakobinus dala.

3. Élménybeszámoló. (Ha van olyan pajtás vagy vezető, aki személyesen is járt külföldön, azt kérjük fel erre, ha nincs, akkor a táborvezető beszéljen a proletár internacionalizmus jelentőségéről.)

4. Népek dalaiból. (Zöld erdőben c. kötetből 1957. Bp.)

5. Néptánc. (A Művészetek ifjú mestere c. úttörő kiadványból: Marosszéki sodrós 143. lap.)

6. Ének. Lehet furulya, Kis kacska fürdik, stb.

7. Majakovszkij: Vers a Szovjet útlevelelről.

8. Ukrán leánytánc. (Október fénye c. MSZT. kiadvány, 1953. Bp.)

9. Énekek. (A fent idézett Zöld erdőben c. kötetből.)

A tábortűzi műsor összeállításánál ne akarjunk túl nagyot, hanem inkább szerényet, de lehetőleg tökéleteset adjunk. A felkészülés se legyen leckeszerű, hanem önkéntes, lelkes úttörőmunka.

Közlemény:

1. Úttörőcsapatok már most biztosítsátok a nyári táborhoz a sátorszükségletet. Előjegyezni az Úttörőházban lehet.

2. A vidéki úttörőcsapatok részére szállást és idegenvezetőt biztosít az Úttörőház, ha az igényeket a kirándulás előtt egy hónappal közlitek.

3. Akik a kárászi úttörő-üdülőben akarnak táborozni, a pécsi Úttörőházba adják be igényüket. (Pécs, Szt. István-tér 17. Telefon: 10-95.)

OROSZ OTTÓ:

Az ifjúság sportja

A felszabadulás óta hazánk sportéletében példátlan sikereket értünk el. A gazdasági és társadalmi változások a testnevelés és sport területére is kihatottak. 1945 határkő volt, mivel ifjúságunknak nemcsak joga lett a testnevelés és sportban való részesedés, hanem a párt és államvezetés intézményesen és szervezeten biztosította ennek lehetőségét az általános iskolától a munkapadokig. A felszabadulás utáni sporttevékenységünket értékelve nyugodtan megállapíthatjuk, hogy nincs miért szégyenkeznünk. Ennek ellenére számos nem kívánatos jelenség is megmutatkozott a sportmunkában. Nem fejlődött a tömegek, különösen az ifjúság testnevelése. A legelhanyagoltabb terület az iskola volt, ahol szervezett körülmények között lehetett volna biztosítani a testnevelés és sport pszicho-fizikai hatásait. Mindezekhez hozzájárult az az örökség is, amelyet a Horthy-rendszer iskolapolitikája hagyott ránk, mely a testnevelés lebecsülésében nyilvánult meg. Sajnos ez a jelenség még ma is tapasztalható.

Világosan kell látnunk, hogy a testnevelés a kommunista nevelés egyik területe és a tömegnevelés egyik jelentős módszere.

Pártunk és kormányunk az ifjúság testnevelésének és sportjának fejlesztése érdekében létrehozta az Országos Ifjúsági Sportbizottságot. Ennek végrehajtó szervei: a Diák Sport Központ, Falusi Sport Központ, Egyetemi-Főiskolai Sport Központ. Cikkemben elsősorban a diáksport területén előttünk álló feladatokkal kívánok foglalkozni.

A diáksport területén feladatainkat a párthatározat és az OISB munkájának elvei határozzák meg.

A tanítási órán folyó oktató-nevelő munka az elmúlt években fejlődött meggyenkben. Különösen a körzetesítés hozott eredményeket. A körzeti iskolákban szakszerű oktatás folyik. Hiba azonban, hogy a kis, és részben osztott iskolák egy részében vagy nem tartják meg a testnevelési órát, vagy rendkívül alacsony színvonalú. Az utóbbi iskoláknál befolyásolja a munkát, hogy az óraszám is kevés. A heti $\frac{1}{2}$ óra semmiképpen sem megoldás, mert ez idő alatt nem lehet elérni azokat a biológiai ingereket, melyek szükségesek. Továbbra is főfeladat, hogy a körzeti és önálló iskolák testnevelési és sport színvonalát emeljük. El kell érnünk, hogy ezek az iskolák szakmailag is segítsék a hozzájuk tartozó tagiskolákat. Tovább kell folytatnunk azt a bevált módszert, hogy a körzeti iskolákban továbbképzési és bemutató tanításokat tartunk. A személyi feltételek javítása érdekében a nem szakos nevelők továbbképzését úgy kell irányítanunk, hogy a legfontosabb feladatok megoldásához adjon segítséget, pl. az előkészítő mozgásanyag kiválasztásához, valamint az egyes mozgások analíziséhez. Segítséget

ad ehhez a rövidesen megjelenő alsótagozatos kézikönyv. A Baranya megyei Testnevelési Munkaközösségnek hozzá kell fogni a felsőtagozatos kézikönyv összeállításához, valamint segítséget kell nyújtani a tantermi testnevelés színvonalának emeléséhez.

Az általános iskola területén helytelen lenne ebben az évben bő programot adni; helyes azonban ha azt a fő szempontot tartjuk szem előtt, hogy az általános iskolában is a tömegsport foglalkoztatás-jellege domborodjon ki. Az MTST programja alapján az 1958. évi általános iskolai versenyeket spartakiád-rendszerrel kell megszervezni és lebonyolítani. A spartakiád versenyein szerepeljen az atlétika, mint csapatverseny, a torna és a kézilabda. Ezeket úgy kell megszervezni, hogy nagy gonddal, körültekintéssel bonyolítsák le az iskolai, körzeti, járási, városi versenyeket. Így tudjuk biztosítani, hogy minél nagyobb számban vegyenek részt a tanulók. A tornaanyag összeállításánál figyelembe kell venni, hogy iskoláink zöme minimális tárgyi feltételekkel rendelkezik és a legtöbb helyen a személyi feltétel sincs biztosítva; olyan anyagot kell összeválogatni, amelyet minden iskola be tud tanítani.

Biztosítani kell a versenyalkalmat azoknak az iskoláknak is, amelyeknél a személyi és tárgyi feltételek megvannak. A Megyei DST-nek el kell készíteni versenynaptárát, amelyben lehet olyan sportág is, amely az általános iskola tantervében nem szerepel.

A középiskolai sportban is megmutatkoztak azok az eltolódások, amelyek a magyar sport egészére jellemzők voltak. Megyénk középiskoláiban is tapasztalható volt a minőségi sporttal való törődés. Ellaposodtak az iskolai házbajnokságok, versenyek. A jövőben a középiskolák sporttevékenységét széles alapokra kell helyezni. Támaszkodni kell a tömegszervezetekre (SZOT, Nótanács, KISZ), hogy megteremtődjék az iskolai testnevelés és sport feltétele, a tömeges sportfoglalkoztatás lehetősége. A középiskolákban a KISZ önálló politikai és társadalmi szervezet, amely a középiskolai tanulókat tömöríti magába. A testnevelő tanár és sportszerető pedagógusok bevonásával kell megoldani a KISZ szervezetek testnevelési és sporttevékenységét. A KISZ az a szervezet, amely felvette a diáksport zászlaját és azt a jelszót tűzte ki, hogy biztosítani kell az ifjúság testnevelésének azt a helyet, amely megilleti. Az MDST-nek szemelőtt kell tartania és fel kell használnia a szocialista hazaszeretetre és a proletár internacionalizmusra való nevelés eszközeit. Következézetesen fel kell lépni a sportoló diákok körében elterjedt nacionalista, burzsoá megnyilvánulások ellen. Legfontosabb feladat az 1958-as évben, hogy az iskolai KISZ szervezetek a sportmunka felelős gazdáivá, irányítóivá, szervezőivé legyenek. Fontos szerepük van a testnevelő tanároknak abban, hogy elérhessük azt a célt, hogy a sportkörök munkája a KISZ-szervezetek munkájának fontos része legyen.

Fontos szempont, hogy a középiskolai sportkörök tartalmi munkájában olyan változás álljon be, hogy egyrészt a tantervi anyag elmélyítését szorgálja, másrészt biztosítson felkészítést a különböző versenyalkalmakra. A minőségi sport fejlesztése érdekében az 1958/59-es tanévben Pécssett létre kell hoznunk a sportiskolát, amelynek feladata, hogy középiskoláink legtehetségesebb sportolóit tömörítse. Segítenünk kell, hogy a természetjárás és a turisztika fontos szerepet töltsön be középiskoláink sportéletében.

Ezeket a feladatokat csak úgy lehet maradéktalanul elvégezni, ha megfelelő segítséget tudnak adni a KISZ-szervezetek. Éppen ezért a nyár folyamán lehetőséget kell találni arra, hogy a sportkörök aktívái részére kiképző tábort szervezzünk.

A középiskolai testnevelésnél és sportnál mindenkor szem előtt kell tartanunk, hogy az iskolák tanulói elsősorban az iskolai sportkörben fejtsék ki tevékenységüket. Lehetőséget kell adnunk azonban a legtehetségesebb tanulóknak a társadalmi egyesületekben történő fejlődésre.

Helyes, ha olyan követelményt állítunk fel, hogy a társadalmi egyesületekben csak közepes vagy annál jobb tanulmányi eredményű tanulók sportolhatnak. Rendkívüli esetben elégségesek is részt vehetnek, ehhez azonban a Megyei DST engedélye szükséges. Eltiltható az a tanuló is, aki ellen fegyelmi kifogás merül fel. Mivel a diáksport szerve évközben alakult meg, szükséges, hogy tevékenységét két időszakra bontsuk:

- a) tanév végéig,
- b) nyári munka.

a) *Közvetlen feladatok a tanév végéig.*

Az eredményes munka alapja, hogy az ifjúság testnevelési és sportmunkája területén egységes szemlélet alakuljon ki, éppen ezért helyes, ha a Megyei DST programját ismertetik a KISZ alapszervezetekben. Meg kell rendezni a kosárlabda, torna, atlétika, labdarúgás sportágakban az iskolai és megyei versenyeket. E versenyek előkészítésébe, lebonyolításába kapcsolódjanak be a KISZ-szervezetek. Fontos, hogy a KISZ-szervezetek kezdeményezzenek az iskolákban szórakoztató jellegű sportversenyeket. (Pl. Asztalitenisz, sakk, röplabda sportágakban.) E cél elérése érdekében a DST módszertani útmutatókat küld a sportköröknek.

A tárgyi feltételek biztosítása érdekében pályaeépítési mozgalmat kell hirdetni Baranya megyében és Pécsen. El kell érni, hogy alakuljanak sportudvarok, ahol a középiskolás sportolók otthonra találnak. A Megyei DST-nek az 1958-as évben lehetőséget kell találnia, hogy a diáksport részére sportpályát biztosítsanak.

b) *Nyári munka.*

A nyári időszakot fel kell használni arra, hogy olyan versenyrendszert dolgozzunk ki, amely elsősorban a tömegsport-foglalkoztatást biztosítja. A nyári aktívaképző táborokba olyan tanulókat kell küldeni, akik a későbbiek folyamán segítik a diáksport fejlesztését. Részletesen ki kell dolgozni az 1958/59-es tanév sportprogramját és az egész évi versenynaptárt, hogy még a tanév elején az iskolák megkapják, és így fel tudjanak készülni a feladatok végrehajtására.

A Megyei DST munkájában fő feladatnak tekinti az iskolai sportköri munka bővítését, az iskolai sport színvonalának emelését, a tömegsport-foglalkoztatás kialakítását. A testnevelési bizottságnak fel kell mérnie a sportköri munkaszervezés legjobb módszereit és gondoskodnia kell arról, hogy ezek az iskolák között elterjedjenek. A diáksport vezető szerve nem kíván az iskolai oktató-nevelő munkától elszakadva külön utakon haladni, hanem minden tevékenységét Baranya megye és Pécs város Művelődésügyi Osztályaival egyetértésben fogja végezni.

Amint látjuk, a diáksportban minőségileg és mennyiségileg is döntő változások várhatók. Helytelen lenne, ha ebben az évben az iskolai testnevelés és sport számára bő programot adnánk, ellenben helyes az, ha biztosítjuk a következő tanévre a tervszerű felkészülést és kialakítjuk a testnevelésről és sportról az egységes szemléletet. Így sokkal nagyobb reményünk lehet arra, hogy a magyar diák- és ifjúsági sport valóban az egész magyar sport alapjává váljék.

Diáksportolók seregszemléje

Nevelőmunka a napközi otthonban

Napjainkban egyre többet foglalkozunk a napközi otthonok munkájának megjavításával. Ott lehet igazán eredményesen dolgozni, ahol minden feltétel biztosítva van, azonban nekünk a meglévő „mostoha“ körülmények között is dolgoznunk kell, mégpedig nem akárhogyan! Meggyőződésem, hogy a fejlődés, és kitartó munkánk nyomán lesznek korszerű napközi otthonaink. Elsőrendű feladatunk legyen tapasztalatainkkal segíteni egymást.

A következőkben elmondom a villányi Zrínyi Ilona Napközi Otthonban szerzett tapasztalataimat:

1. *Huszonnyolc tanulóból áll a csoportom V—VIII. párhuzamos osztályokkal, mindössze egy helyiségünk van, ezt használjuk ebédlőnek, játékszobának, tanuló-teremnek, fűrő-faragó műhelynek. Udvarunk tágas, minden sporthoz megfelelő (labdarúgás, kézilabda, kislabda, hinta, tornászás stb. céljára). Ez könnyít munkámon.*

2. *Három órakor kezdődik a tanulás. A munka megkezdése előtt a napos, vagy helyette az ügyeletes jelent, ugyan úgy, mint az iskolában óra előtt. Az osztályonkénti tanulmányi felelősök sorba állnak asztalom előtt, beszámolnak az érdemjegyekről. Akinél megjegyezni valóm van, ott megállunk és nyomban elmondom véleményemet. (Pl. aki egyesre felel, azt a naposkönyvbe írjuk, büntetése egy hét eltiltás a legkedvesebb játékától vagy minden játéktól vagy még a kézimunkától is... a hiba súlyosságától függően.)*

Az egyes feleletet egy ötessel lehet javítani, ha ez sikerül, felmenti a tanulót a büntetés alól. Az esetleges újabb elégtelent szigorúbb büntetés követi (normánk szerint). Ezután következik a kötelező egy óra egyéni tanulás. A tíz perc szünet után, akik már tudják a leckét, párosan tanulnak, azaz kikérdezik egymást. Ha mindketten tudják a leckét, akkor jelentkezhetnek felmondásra. Akik beszámoltak, azok (általában a jobb tanulók, kivételes esetben egy-egy gyengébb tanulót is megbízok ilyen feladattal), kikérdezik a többieket vagy „társadalmi munkát“ végeznek csendben; pl. szerkesztik a „Hírkürt“ című újságunkat, humoros, rajzos bíráló képeket készítenek a „Vitriol“-ra. Az első órában nem segítek senkinek elkészíteni a leckét, hogy önállóságra neveljem a tanulókat, hogy gondolkodásra készítsem őket, a második órában segítek a gyengébbeknek. számonkérem az anyagot. Munkámban segít a tanulmányi felelős. A harmadik órában azokkal tartok, akik többen vannak. Ekkor már felszabadul a szomszédos alsótagozati terem, ott sakkozunk, olvasunk, mesélünk, faragunk, ami éppen soron következik. Ha a tanulóknak egy jó része nem készült el a leckével, vagy

a szakköri foglalkozások miatt lemaradt a tanulással, akkor azokkal tartok, a szabad foglalkozásúakkal pedig a napos, vagy a fegyelmi felelős. Ha szükséges, a harmadik órában gyakorlás folyik a táblánál vagy a térképnél.

Félévi tanulmányi eredményünk: 3,4. (Az iskolai átlag: 3,1.) Négy bukott tanulónk volt egy tárgyból, olyanok, akik eddig csaknem minden évben buktak több tárgyból. Külön órára is jártak, az sem használt. Nagyobb eredményt is elérhettünk volna, de a tanulók figyelmét sokszor elvonta a „szabadfoglalkozású munka“ (az előző években ilyen nem volt), ugyanis előfordult, hogy tanulási idő alatt „lopva“ hímezték, vagy faragtak az asztal alatt. Nehezen tudtak áttérni a kézimunkáról a tanulásra. Most már ezt a nehézséget leküzdötték.

3. *Tanulói zöme egy órákor* érkezik meg az iskolából, akadnak köztük, akik csak három órákor jönnek ebédelni, a hittan és a csatlakozó német óra miatt. Az ebéddel két órákor végzünk, mert előtte a nevelők étkeznek ugyan abban a helyiségben. Ebéd után egy óra marad szabad foglalkozásra, a következő beosztás szerint:

Hétfő: fiúknak labdarúgás, lányoknak röplabda.

Kedd: fiúknak röplabda, lányoknak kézilabda.

Szerda: mérkőzések a technikum, az iskola (egy-két esetben a környékbeli napközis csapatával) osztály- és válogatott-csapatáival.

Csütörtök: a napközi csinosítása, a rend ellenőrzése — utána a fiúknak kézilabda, a lányoknak szabadon választott, (természetesen a fiúknak sem kötelező a kézilabda, de más labdát nem kapnak).

Péntek: nevelői óra — tematikánk szerint.

• *Szombat:* kirándulás, növénygyűjtés a közelben stb...), vagy egy üzematogatás, ilyenkor szoktuk beszerezni az ezermestermunkánkhoz a szükséges anyagokat: deszkát, drótot, szöget, lécet stb.

• Ez a beosztás az úgynevezett *állandó hetirend*, melyet jó idő esetén szigorúan betartunk. Rossz idő esetén az *alkalmi foglalkozások témaköreit* valósítjuk meg. Minden tanulónak van egy magunk gyártotta polca, rajta doboz, benne szerszámok; tű, cérna, „stoppolófa“ stb. A napközinek is van egy nagy fűrőfaragó készlete, különböző fűrészek, gyalu, vésők, kalapácsok, fogók, satupad (iskolai), vassatu, csavarhúzó stb., stb. Minden hét végén megbeszélem az illetékesekkel, rossz idő esetén ráérnek-e bemutatni az előzetesen megbeszélt alkalmi foglalkozás témáját. Pl.

1. Kiskosár készítése telefonhuzalból (Schmidt — nevelő).

2. Szabás-varrás bemutatása — (fürdőruhához) (Dudásné — nevelő).

3. Vesszőből kosárfonás (Mecseki ÁG. munkás).

4. Ugrójancai készítése (Schmidt — nevelő).

5. Fényképalbum készítése (Dudásné — nevelő).

6. Fénykép üvegtartó készítése (Schmidt — nevelő).

7. Opera-operett lemezekről (Dudás — nevelő).

8. Filmvetítés az iskolában (Puskás — nevelő).

9. Sárkány készítése (Schmidt — nevelő).

10. Orvosi előadás (Dr. Gyimóthy).

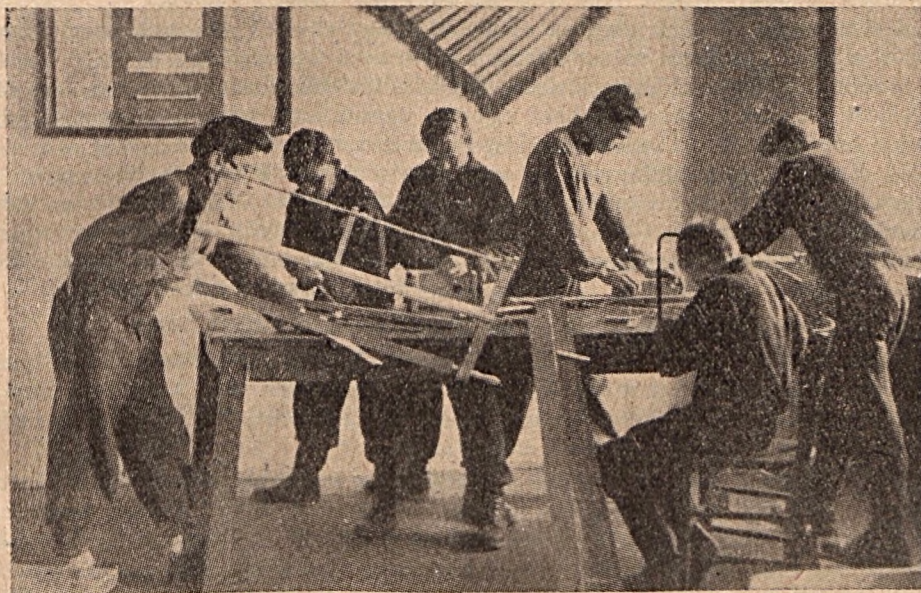
11. Madáretető készítése (Schmidt — nevelő).

12. Mit kell tudni a rádióról, biztosítékjavításról, villanszerelésről? stb. (Bóhmné — nevelő).

Élősarok-készítés, hímzés, stoppolás, varrás, gombfelvarrás (fiúknak is!) stb. Legalább 40—50 témát jelöljünk meg az adottságokhoz és az érdeklődési körhöz mérten, hogy egész évben legyen mit tennünk rossz idő esetén.

Ezenkívül műsorokra is készülünk. Szeptember végén zártkörű műsoros-táncos névadó estet rendeztünk (azóta Zrínyi Ilona az otthonunk neve) Mikulás-napra ugyancsak műsoros-táncos estet rendeztünk, ekkor már vendégeket is hívhattak a tanulók: két-két pajtást, a szülőket és a testvéreket. Nem volt színvonalas, de az ő szervezésüket, munkájukat dicsérte, jól érezték magukat, még ma is emlegetik.

Szólni kívánok itt még a nevelő órák témaköreiről. Lehetőleg egyeztetjük az iskolai osztályfőnöki órák anyagával, hogy ugyanarról a témáról ne beszéljünk

Műhelymunka a villányi ált. isk. napközi otthonában.

az unalomig a tanulóknak, ugyanakkor biztosítjuk, hogy a szükséges problémákról többször halljanak a tanulók. Tehát az iskolait erősítjük és bővítjük.

Nevelő óráimat minden héten pénteken délután kettőtől három óráig tartom, óravázlattal és szemléltetőanyaggal felkészülve, témájuk a következő:

1. Hogyan segítjük egymást a tanulásban?
2. A bizalom és a bizalmaskodás ellentéte (helyi példákkal).
3. A fiúk és a lányok helyes viszonya a közösségben.
4. A jó modor — a jellemesség.
5. Hogyan viselkedjünk társaságban? (házi összejövetelek, mozi stb.).
6. Ruházkodás (milyen ruhához milyen ing, nyakkendő, blúz stb.), hogyan kezeljük ruháinkat otthon (mindennap, télen, nyáron stb.)?
7. Kivel barátkozunk. Tiszteletadás.
8. Levélírás, alvás, edzettség.
9. Tudnivalók a tanulásról. (Megfigyeléseink alapján, módszerátadás.)
10. Az ifjúság élete régen és ma. (Élménybeszámoló.)
11. Az érdeklődési kör, pályaválasztási tanácsadó.
12. A kultúrált étkezés formái, bemutatás, gyakorlás.

13. A kultúrált beszéd jellemző vonásai.
14. A köztulajdon megbecsülése az iskolában és az életben.
15. Mit és hogyan olvassunk? (Noszov: A könyv jó barát).
16. Szülőföldünk szokásai, mondái, hiedelmei (gyűjtés után beszámoló).
17. Milyen nevezetes történelmi események történtek szülőföldünkön?
18. Mit teszünk tüzeset, baleset alkalmával? Rendőrségi előadóval — versenyszerűen.
19. Főbb jelzések, hogyan közlekedünk városokban?
20. A napközi hagyományos szokásainak kialakítása, stb., stb.

4. *Szervezeti életünk* alapjait az év első napjaiban határoztuk meg. Legelőször is otthon-tanácsot választottunk a következő tisztségekkel: elnök, helyettes, tanulmányi felügyelő, sportfelelős, fegyelmi felelős, tisztasági felelős, úttörő megbízott. Ezenkívül osztályonként egy-egy tanulmányi felelőst választottunk. Minden hónap 20-án otthon-tanácsulést tartunk, ezt követi az összevont otthon-gyűlés. Ezekről „jegyzőkönyveket“ vezetünk, melyben kijelöljük névszerint a feladatokat. Az otthon-tanács hirdeti ki a jutalmazásokat, büntetéseket, az előzetesen összeállított szabályzatunk értelmében. Rendkívüli esetben nyomban összeül a kibővített tanács, ilyenkor meghívjuk az igazgató elvtársat és az érdekelt osztályfőnök elvtársat is. (Erre ebben az évben egyszer volt szükség).

A jutalmazásnak 15, a büntetésnek 20 fokozatát állítottuk össze.

A fokozatokat tanulóim „kívülről“ ismerik, ha egy-egy tanuló valamilyen hibát elkövet, rendszerint maga jelentkezik a büntetésre. Aki a büntető határozatnak nem tesz eleget, kétszeres büntetést kap. (Pl. eltöltjük a játéktól, ha csak egyszer belerug a labdába, két hét büntetés.)

5. *Az iskolával való kapcsolatunk* a kölcsönös megértés szempontjából igen jó. Úgy értem, az igazgató elvtárs minden támogatást megad anyagi téren is, és a gyakorlati útmutatás, ellenőrzés rendszerességével is. Igazgató kartársunk helyesen úgy érzi, hogy a napközi szerves része az iskolának, és az ott jólvégzett munka az iskola érdeme is. Minden negyedévben minden osztályban legalább egyszer (de jónéhány osztályban kétszer, háromszor is) hospitálok a tanítási órákon. Az iskolai munkából is kiveszem részemet. Egészséges kapcsolatunkat azonban színesebbé, tartalmasabbá tenné, ha a nevelők is hospitálnának a napköziben.

A szülőkkel való kapcsolatunk nem kielégítő, annak ellenére, hogy szülői értekezletet is tartottunk. Nem nagyon érdeklődnek a szülők a gyermekeik iránt még az iskolában sem. Tagadhatatlan azonban, hogy a Mikulás-estünkön csaknem teljes létszámmal részt vettek. Tapasztalatom az, hogy a szülőlátogatások sok esetben eredményre vezetnek.

Megjegyzéseim: Terveink, elképzeléseink a végrehajtás alkalmával gyakran nehézségekbe ütköznek, ezekről is leírom észrevételeimet.

A felsorolt munkákat mind egy helyiségben végezzük, ez elsősorban a tanulók rováására megy (egészségileg is) — sok időt fecsérelünk el a várakozásokkal. A lecke-felmondás utáni idő pedig csak „varázs-eszközökkel“ oldható meg. Súlyosbító körülmény nálam az, hogy éppen a jó tanulók a leghuncutabbak. A tanulópárok rendszere sem vezet mindig eredményre, a rossz tanulópárokat felosztom, átcsoportosítom, vagy egyáltalán be sem osztom azokat, akikre nézve ez hátrányos (Tizennégy közül tíznél bevált).

A Vitriol című humoros, bíráló újságunk nagyszerűen segít a nevelésben. Jó karikaturistánk van, a legjobb tanuló (de egyúttal a legfegyelmetlenebb

is!), így hetenként cseréljük, sokszor még kétszer is) a nevelőhatású gúnyképeket. A „Vitriol-csere“ egyrészt nagy ünnep, másrészt az elmélyültebb magatartás kiindulópontja. A kigúnyolt, felnagyított rossz szokásokat máról-holnapra levetik a tanulók. Feltétlenül és sokoldalúan hasznos!

Az alkalmi foglalkozások végrehajtásával kapcsolatosan sok nehézségem volt kezdetben. A tanulónak ez új volt, szokatlan, nem kívánt munka. Az elején mindig csak én dolgoztam, ők meg unatkoztak. Amikor elkészült a virágos kiskosár stb., nagyon tetszett nekik, de nem vállalkoztak az elkészítésére — mondván, „én úgysem tudok!“ Hátározatot hoztunk, hogy minden tanulónak kötelezően választania kell egy „pályamunkát“, míg azt nem készíti el (természetesen a napköziben), addig nem játszhat. Ma már ott tartunk, hogy sok tanuló inkább lemondana a játékról, szabadlevegőről, csak faraghasson. Szébbet, jobbat kíván készíteni, mint a másik.

A mai napig sem tudtam elérni azt, hogy saját ötlete, kezdeményezése alapján maga az otthon tanácsa készítsen egy tervet a tanulóifjúságnak. Ezt a „rátermettséget“ már az iskolában is fejleszteni kellene. Most azt a megbízatást adtam, dolgozzanak ki egy tavaszi sport-idénytervet a lejátszandó mérkőzések helyéről, időpontjáról. Bízom abban, hogy kitartó, következetes munkám sikerrel jár.

GARAY FERENC:

25 év
a művelődésügy
szolgálatában

Oly sokrétű egy tanulmányi felügyelő munkája, hogy ha csak a leglényegesebb tevékenységéről íránk, az is oldalakat igényelne. De különösképpen sokat lehetne írni Kapitány Sándor elvtársnak, a siklói járás tanulmányi felügyelőjének munkájáról, aki immár 25 éve dolgozik a művelődésügy frontján. 1933-ban Gordisán tanítóként kezdte s itt dolgozott 17 évig. 1950-ben került Siklósra s azóta egy egész járás iskoláinak gondja nehezedik vállára.

Amikor meglátogattuk, éppen a dióviszlói általános iskola értékelésén dolgozott. Ezirányú munkájáról elmondotta, hogy 48 iskola tartozik hozzá és minden iskolát kétévenként értékelni kell. Kapitány elvtárs az iskolák értékelésével kapcsolatban számos értékes módszerbeli tapasztalatot is elmondott. A régi felügyeletnek például az volt a hibája, hogy ha a tanulmányi felügyelő megjelent egy-egy iskolában, nem mindig kapott hű képet a tanulók tudásáról. A tanító sokszor egy-egy mintaóra keretében igyekezett bemutatni tanítási módszerét. Ilyenkor azután „szemre“ szép volt a tanítás, de ez még nem minden esetben jelentette azt is, hogy a tanulók tudása eléri a kívánt mértéket. Kapitány elvtárs mielőtt kimegy egy-egy iskola ellenőrzésére, alaposan felkészül munkájára. Előre meghatározza azokat az órákat, amelyeket meg akar hallgatni. A látogatás alkalmával szerzett tapasztalatokat megbeszéli a tanítóval. Ezzel azonban korántsem merül ki az ellenőrzés munkája. Az órán való részvétel után Kapitány elvtárs minden tantárgyból eredményvizsgálatot végez a tanulóknál. Ez az eredményvizsgálat abból áll, hogy ellenőrzi: az addig tanult anyagokból milyen a tanulók felkészültsége, tudják-e a legszükségesebb ismereteket. Egy ilyen alapos látogatás után hű képet kap az iskola munkájáról, tud segíteni a tanítóknak munkájuk eredményesebbé tételében.

Kapitány elvtárs szorgalmas és áldozatos munkáját bizonyítja az is, hogy itt működik a megye egyetlen igazgatói munkaközössége. Nagyon hasznos ez a munkaközösség szakmai és politikai szempontból. Munkájuk középpontjában az igazgatók óraellenőrzése áll. Ez a tevékenység gyakorlatilag abban van, hogy az igazgatói munkaközösség tagjai negyedévenként egyszer összejönnek és tesztületesen elmennek egy-egy iskolába óraellenőrzésre. Miután meghallgatták az

órát, az egyik igazgató értékeli a tapasztalatokat, a kollektíva pedig az igazgató értékelését beszéli meg. Eddig Beremenden, Máriagyúdon, Villányban tartottak ellenőrzést. Legközelebb Harkányba látogatnak el. Ezzel azonban korántsem fejeződik be az igazgatói munkaközösség tevékenysége. A szakmai megbeszélés után politikai előadáson vesznek részt. Legutóbb a revizionizmussal és a dogmatizmussal foglalkoztak.

Az igazgatói munkaközösség szükséges és hasznos tevékenységét más járásokban is létre kellene hozni. Érdeemes lenne a járások iskoláinak igazgatóit tapasztalatcserére Siklósra hívni, s itt megbeszélni az igazgatói munkaközösségek létrehozását, további munkáját.

De nemcsak ezeket a feladatokat kell Kapitány elvtársnak megoldania. A járási tanács pártszervezete titkári funkciójának ellátása is sok feladatot jelent. S ha még ehhez hozzátesszük, hogy mindemellett még munkásór is, akkor képet kaphatunk elfoglaltságáról.

Kapitány elvtárs — mint elmondotta — nagyon meglepődött néhány nappal ezelőtt. Táviratot kapott, amelyben közölték vele, hogy ekkor és ekkor jelenjen meg az Országházban. A Munka Érdemérem kitüntetését kapta. Jó egészséget a további munkához!

CSORBA TIVADAR:

Példamutató munka egy kis faluban

A falu végén szerény, porlepte tábla hozta tudomásomra, hogy megérkeztünk Kisvaszarra. Télikabáthoz kötött tavaszi hétköznap, az utcán sehol egy lélek se. Régóta gyötrő gondolat elevenedik fel bennem — ilyenkor vonul vissza a népművelés hosszú, tavaszi-nyári álmába. Tényleges munkát, ezután már csak a legtehetségesebb, a legaktívabb népművelők végeznek, de ők is csak alkalm-szerűen. Egy kicsit nyugtalanul gondolok a még hátralévő májusi Baranyai Művelődési Hetekre... Az autó fékez, megáll — megérkeztünk. Jobbra a kultúr-otthon, balra az iskola.

Szücs Árpádot, a Móricz Zsigmond Művelődési Ház igazgatóját az iskolában találom meg, még nem fejezte be a tanítást. Csak néhány percet kellett várnom s az iskolából kilépő tanulók fegyelmezett sora mellett meglátom az igazgatót is. Még nem találkoztunk. A bemutatkozás és az első néhány mondat erősen hivatalos ízű. Megkérem beszéljen munkájáról, a község művelődési életéről, eredményeiről és terveiről. Ez a középkorú ember egyszerre mintha felmelegedne, megfiatalodna — beszél, beszél arról a nehéz, de szép munkáról, amely az iskolai oktatómunkán túl megtölti életét. Míg szorgalmasan jegyezgetem szavait, arra gondolok! — ha minden népművelőnk ilyen volna...

Igen, ha minden népművelő ilyen volna, mert Szücs Árpád sokat dolgozik és szép eredményeket ért el. Természetesnek veszem, hogy nem dicsekszik, nem kérkedik eredményeikkel, inkább terveiről beszél. De sokan kérkednének, ha csak felét tették volna az itteni munkának.

Lapozgatom a statisztikai naplót — szinte egyetlen üres napot sem találok. Ebben a kultúrotthonban rendszeressé tették a beszélgetéses társasszórakozást, amelyen nagy számban vesznek részt a község fiataljai. A klubnapok hosszú sora mellett megtaláljuk az úttörőknek tartott játékdélutánokat, a kicsiknek tartott diafilmmel egybekötött mesedélutánokat. Működik egy fotó- és egy rádiószakkör, ezenkívül három színjátszócsoport és egy énekkar tevékenykedik igen eredményesen.

Nem alszik az ismeretterjesztés sem. Szücs elvtárs nemcsak a saját falujában tart ismeretterjesztő előadásokat, átjár a szomszéd községekbe is. Az ismeretterjesztő előadások érdekesebbé tétele érdekében saját erőből 150 diafilmet is beszerettek és biztos vagyok abban, hogy nem fognak beporosodni ezek a filmek.

Egy kicsit meglepődtem azon, hogy három színjátszócsoport működik ilyen

kis községben. Pedig miért ne működne? Három csoportra való fiatallal foglalkozhat a kultúrotthon igazgató, mintegy 40—45 fiatal foglalkozik az öntevékeny művészeti munkával... milyen fontos ez, milyen jó úton járnak... Pedig a szereplők között nem egy igen elfoglalt fiatal van. Ott van például Czakó János autóbúszkalauz, aki nap, mint nap hajnali 3 órakor kel, mégis játszik, sőt a Szakadéban főszerepet vállalt. A színjátszócsoporthoz tagjai a májusi Baranyai Művelődési Hetek alatt is szerepelnek. Hat községben lépnek fel Gárdonyi: Ida regénye és Darvas: Szakadék című színművével.

Már végignéztem a takaros kis kultúrotthont, amikor eszembe jutott, hogy megnézzem milyen folyóiratokat járatnak, hiszen a jó klubélet kialakításának, a rendszeres ismeretterjesztésnek elengedhetetlen feltétele a különböző folyóiratok olvasása. Nem csalódtam. Egy járási művelődési házba kevesebb folyóirat jár, mint a kisvaszari Móricz Zsigmond Művelődési Otthonba.

Jó érzéssel köszöntem el Szűcs Árpád elvtárustól, további jó munkát kívántam neki és újra arra gondoltam — ha minden kultúrotthon és minden népművelő ilyen volna...

MÁRKUS ANTAL:

A hirdi művelődési munkáról...

Nincsenek nagy eredményeim, amikkel különösebben büszkélkedhetnék. Működési területem sem nem hálás, sem megoldhatatlan kérdéseket nem vet fel. Csupán apró eredményekről, s nem új módszerekről, de sok-sok türelemről és mindennapos újra-kezdésről számolhatok be. Eredményeim a kollektív munka eredményei. Hiányosságaink pedig az útkeresésből fakadnak.

Az ellenforradalom nálunk is megzavarta a fejeket, s idő kellett ahhoz, míg falunk különböző származású (helyi magyar, német, felvidéki) lakóiban újra éledni kezdett a bizalom egymás iránt, a közösségi kulturális munka iránt.

Midőn az újjáélesztésen fáradoztunk, felmerültek a kérdések: ki élessze újjá? Kivel? Hol kezdjük meg? Melyik területeken kezdjük el a népművelési munkát, hogy az tömegmértűvé válhasson idővel.

A kulturális munka hathatóssá tételének öt tényezőjét kell szemügyre venni:

1. Helyi tanács — mint a község dolgozói által választott államhatalmi szervezet és tömegekre ható testület — aktivizálása.
2. A művelődési munka végrehajtó szervének biztosítása.
3. Az érdeklődési területek felmérése.
4. Jó előadó, szakkörvezető biztosítása.
5. Anyagi feltételek.

1. A népművelési munka elszürküléséhez, csődjéhez vezet az, ha nem épül ki élő kapcsolat a tanács és pártszervezet, valamint a népművelési ügyvezető között.

Első és legjelentősebb követelménynek, eredménynek azt tartom, ha a tanács érdeklődik a kulturális munka iránt; vezetői aktívan vesznek részt benne.

Mondhatom, hogy nincs olyan előadás, oktatás, melyen Várszegi László vb.-elnök elvtársunk részt ne venne, valamint tevékenyen ne működjön közre a vitában, rendezésben. Sánta József vb.-titkárunk minden szervezési munkában aktívan vesz részt s javaslataival, szervező készségével lendíti elő munkánkat. Noé János párttitkár elvtárs szintén. A tanács tagsága jelentős százalékban hallgatója a mezőgazdasági szakkörnek és az előadásoknak.

A helyi tanácsnak tekintélye van a községben, a tanácstagoknak pedig tömegbefolyásuk. Véleményük akár a közvéleménykutatás eredményének is megfelel. Aki a tanáccsal együtt méri fel a teendőket, keresi és találja meg a megoldást, kevésbé van kitéve annak, hogy zsákutcába jut.

2. A terveknek s feladatoknak kell hogy gazdája legyen. A gazda szerepét betöltő szervezet megalakítását szintén a helyi tanács vállalta és létrehozta a művelődési otthon tanácsát olyan egyénekből, akiket érdekel a művelődés ügye. A feladatok elosztása is megtörtént, a művelődési otthon tanácsának minden egyes tagja a művelődésügy egy-egy szakágazatának felelős gazdája lett. Vezetője: Csányi Antal tanácstag.

3. Ezzel megkezdődhetett az érdeklődési területek felmérése, melyben az otthon tanácsa tagjainak aktivitása eredményeket hozott. — Felmértük, hogy mi érdeklő községünk lakosságát.

Községünk lakóit a kétlaki életforma jellemzi. Többségükben ipari dolgozók (bányászok, kenderfonó, kötőrő, homokbánya, gazd. vasút dolgozói). Legtöbbje rendelkezik kisebb-nagyobb földdarabbal, így a tisztán földműveléssel foglalkozókkal együtt érdeklődik a mezőgazdaság, különösen annak belterjessé tétele iránt. Mindjárt adódtak a témák:

a) a mezőgazdaság belterjessége; b) a tehenészet, harc a gümőkór ellen; c) sertésnevelés — különös tekintettel a magyar fehér hús-sertés (bacon) nevelésére; d) a szőlő telepítése, különösen a tönkrement szőlők felújítása; e) társadalmi kérdések, politikai kérdések; f) nevelési kérdések.

Falunk kicsiny, mintegy ezer lakosú. Lehetne egy-egy látványos tömegelőadást szervezni, „tűzzel-vassal“, de ez nem megoldás, mert csak látszat-eredményt hoz. Inkább a szakköri megoldást választottuk és az előadás-sorozatokat. A szakkör a mezőgazdaság általános és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Az előadás-sorozat fő témája a szőlészet, közben állategészségügyi, pedagógiai és politikai előadások vannak.

Jelentős kérdés a hallgatóság biztosítása. A személyes agitáció eszközét választottuk. Felmértük az ÁB-n és tanácsülésen, hogy kik érdeklődnek és érdeklődhetnek, s azokat felkerestük. Így kialakítottunk egy 20—25 fős állandó kollektívát, mely a falusi művelődési munka magvát képezi.

Nem elég egyszer megbeszélni a dolgot. Mi minden egyes előadási napon kijelöljük a következő időpontot, de ezen kívül minden alkalommal ismételtén értesítjük a hallgatóságot.

A művészeti munkában a színjátszás, énekkar és népi tánc területén tevékenykedünk. Itt a fő kérdés: az ifjúság aktivizálása, bekapcsolása volt.

A több helyütt való nevelkedés széttagolta fiataljainkat úgy, hogy összefogásuk, s a fegyelem fenntartása rendkívüli türelmet kíván. Pedig ifjúsági bázis megteremtése nélkül a művészeti munkaterv megvalósítása csupán átmeneti eredményt hozhat. Az egyik üzemmel, nevezetesen a Gazdasági Vasúttal történő jó együttműködés segített és segít. Az üzem vezetője: Reichardt Jenő lelkes kulturmunkás, fiatal-barát. Támogatására mindig számíthatunk. Jelenleg négy egyfelvonásos darabot tanulnak a fiatalok.

Az összefogásuk könnyebb lenne, ha a KISZ-t megszervezhetnénk, de próbálkozásaink eddig nem jártak sikerrel. Egyelőre eredményként könyvelhetjük el azt is, hogy többé-kevésbé közösséggé igyekszünk a kultúrcsoportot összekovácsozni, amelyből kinőhet az ifjúsági szervezet. A színjátszók lelkes vezetője Hollósi Béla nevelő.

A művészeti munka másik területén a férfi énekkar megszervezéséig jutotunk el. Főleg az üzemi dolgozók érdeklődnek. Az első kari összejövetelünk dallal és biztató szervezéssel zárult.

4. Minden oktatási formának, tárgynak, keretnek az oktató egyénisége és tudása adja meg a tartalmat. Jó oktató — fél siker.

Helyi adottságaink felmérése során képzett előadói munkaközösséget alakítottunk ki. Tagjai: Gombosi Géza állatorvos, Nendtvich Tamás községi gazd. felügyelő — a mezőgazd. szakkör vezetője, Stehr János művezető — a szőlészeti előadás-sorozat előadója, Szabó Imre MÁV állomásfőnök és a hirdi pedagógusok.

Az előadások érdekessé és szemléletessé tételébe bekapcsoltuk a kiskörzeti mozit is. Vétített már filmet a trágyakezelésről, szőlő és gyümölcsös telepítéséről, szarvasmarha-tenyésztésről, takarmánytermesztésről. A mezőgazdasági filmek fokozták az érdeklődést, vonzzák a hallgatóságot. A filmellátásért köszönet illeti Pécs Város Művelődési Házát, ahonnan a szakelőadásokhoz kapcsolódó oktató filmeket rendszeresen megkapjuk, továbbá a MOKÉP gépkezelőjét: Simon Józsefet, aki esetről-esetre ilyen tekintetben a művelődésügy szolgálatában áll.

Gondoltunk az előadó és hallgatói kollektíva kapcsolatának elmélyítésére is. Így a mezőgazdasági szakkör tagjaival kis családi összejövetelt rendeztünk.

Mivel a fiatalságot a tánc és zene érdekli, a művészeti csoportok munkájának vonzóbbá tételére megbeszéltük, hogy a színjátszó csoport biztató eredmény esetén a próbák végével szórakozik is esténként úgy, hogy mi, pedagógusok táncmuzsikával szórakoztatjuk a részvevőket, mert a zenéhez mindketten értünk és szeretünk is zenélni.

A művelődési otthon jövő benépesítői a mai általános iskolák tanulói. Bennük látjuk a jövő kultúrcsoportjának tagjait. Ez év júniusában heten lépnek ki közülük az iskolán kívüli ifjúság közé, kiből a fegyelmezett magot akarjuk kiépíteni.

Az ifjúsági élet pangása idején az úttörők voltak azok, akik Márkus Antalné csapatvezető vezetése mellett kitöltötték az űrt. Az 1957/58-as iskolai évben már két teljes estét betöltő műsort adtak, a harmadikra pedig készülnek. Velük oldódik majd meg a művelődési otthon tánc csoportjának kérdése is.

Gondolunk a szőlészeti szakkör gyakorlati munkájára is. A helyi tanács ez év őszén kb. 400 n-ől földet ad a szakkör részére, melyen szőlészeti szakcsoportként mintaszőlészetet létesít a szakkör Stehr János vezetésével. Itt a hallgatók gyakorlatban fogják megtanulni a szőlő és gyümölcsstelepítés kezelési teendőit; ez a munka egyben a kollektív munkára is fog nevelni.

5. Az anyagi támogatás területéről azonban ennyit elmondani nem tudunk. Helyi tanácsunk segít, ameddig el tud menni. Művelődési Otthonunk külsőleg igen sok kívánni valót hagy maga után. A tanács az Otthon javítására beszerzett 7000 db téglát, 15 mázsa meszet és 10 mázsa cementet, a községfejlesztés terhére, s az átalakításhoz is — képességéhez mérten — hozzájárul azzal, hogy szobát épít hozzá, melyben a gondnok lakik, s ezzel az épület gazdátlansága meg fog szűnni. De javításra szorul a tetőzet, külső vakolás, és a csatornázás hiányzik. Erre is pénz kellene.

Nem tudjuk, hogy az általunk megindokoltan kért 12 000 forintra mi van? Reméljük, hogy meg fogjuk kapni.

De a dologi kiadások területén (fűtés, világítás, stb.) hasonló mérvű a hiányosság, mert azt sem tudjuk, hogy ki a gazdája? Hol van erre beütemezett pénz, mert a helyi tanácsnál a költségvetés szerint ezt beállítani nem lehetett.

Úgy érezzük, hogy fellendülő kulturális tevékenységünk némi anyagi támogatásra is szorul, mert a forintban kifejezett biztatás szintén az agitáció hat-
hatós eszköze.

ZENTAI JÁNOS:

A néprajzi gyűjtőmunkáról

Néphagyományaink értékelése megtörtént, bár eléggé megkésve, erről vitakoznunk már nem kell. Haladó hagyományainknak a szocialista kultúrába való szerves beillesztése a szocializmus építésének egyik követelménye lett. Csakhogy nem elég a megállapítás, meg is kell valósítanunk, ehhez pedig szükséges népi hagyományaink teljes megismerése. Ezt a célt szolgálja a néprajzi kutató munka. Vannak ez ügyet szolgáló intézményeink, van jólképzett szaktudós gárdánk, mely ezt a munkát hivatásszerűen végzi. Csakhogy az anyag oly nagy, az idő annyira sürget, hogy nem várhatunk a hivatásos néprajzosokra, hanem csatasorba kell állítani minden mozgósítható erőt.

Néprajzi szempontból megyénk egyik leggazdagabb, legszínompásabb tája egész hazánknak. Ez a terület — a néprajzi gyűjtőmunkát tekintve — nagy részben parlag, melyen pompás virágok nyílnak, csakhogy ezeket elnyomja a feltörő gyom, dudva, mindjobban befödi az idő korhadó avara. Akik szeretjük népünket, becsüljük hagyományait, értékeljük szellemi kincseit, fájó szívvel látjuk ezt a pusztulást. Tudjuk azt is, hogy süllyedő világ ez, melyet napról-napra jobban áraszt el a modernség tengere. Már csak egyes szigetei emelkednek ki, de ezek is rohamosan süllyednek. Ha nem sietünk megmentésükkel, maholnap már nyomait sem találjuk. Már most is nagyon sokat csak az emlékezés mélyéből tudunk előbúvárkodni. Még egy-két évtized — és nincs tovább, azután csak megmentett emlék marad. Ezért nem várhatunk az egyébként kiváló munkát végző hivatásos néprajzosokra, nem érhetnek oda mindenüvé kellő időben. Itt tehát nagy feladat vár a társadalmi néprajzi gyűjtőkre.

E parancsoló tények tudatában álltam be magam is a sorba és végzem ezt a munkát, ahogy szerény képességeimből telik, de mindenkor odaadó kötelességtudással.

A népi hagyományok megmentésére irányuló munkának három, egymással szorosan összefüggő területe van: néprajzi kutató munka, a népművészet fellelvenítése és a múzeumi tárgyak gyűjtése. Röviden beszámolok ezirányú munkámról.

Baranya megye és talán az egész magyarság egyik legsajátságosabb néprajzi tájainak, etnikumainak egyike Ormánság; ennek keleti felében dolgoztam az utóbbi 8—9 évben.

Bár néprajzi gyűjtőmunkát már előző lakhelyemen, Hegyháton is végeztem, mégis mikor ide kerültem, magam is beleestem a hozzánemértők, kezdő gyűjtők hibájába. A néprajzot közelebről nem ismerő, amikor népi hagyományokról, népszokásokról hall, lelki szemei előtt megjelenik mindjárt valami színes lakodalmi szokás, népviseletbe öltözött fiatalok táncos játéka, esetleg művészi szótések színpompás képe — szóval látványosságot vár. Ez is az! De mondhatnók, ez csak népünk ünnepe. De a nép élete nem csupán ünneplésből áll, ennél sokkal több a dolgos, fárasztó munkában eltelő köznap. És a nép ekkor is él, „szokásai“ vannak, a mindennapi életnek is vannak hagyományai. Ezek, ha nem is olyan látványosak, sokszor jellemzőbbek a nép életére, egyéniségére; ezek is a néplélek termékei, sokszor válik belőlük csillogó gyöngyszem. És miként az igazgyöngyért le kell szállnia a bűvárnak a mélybe, a népi hagyományok értékeiért is le kell szállnunk a néplélek ismeretlen mélységeibe. A sikeres bűvárkodásnak előfeltétele a néplélek ismerete. Hogy pedig megismerjük a néplélek rejtekeit, meg kell ismernünk életét, mindennapi munkáját, életmódját. Ez pedig csak úgy sikerülhet, ha a nép minden — anyagi és szellemi — életmegnyilvánulását tanulmányozzuk. Tehát nem csak a látványos szokásokat kell gyűjtenünk, mert akkor hamis képet kapunk a nép életéről, művészetéről, s a parasztrómantika ingoványába süllyedhetünk.

A „mindent gyűjteni“ jelszó nem azt jelenti, hogy most már mindent, ami élénk kerül, válogatás nélkül lejegyzünk, mert akkor csak egy zűrzavaros, alaktalan tömeg lesz a keresett kincs helyett az eredmény. Ime az én módszerem: Általában egy évre előre eltervezem, mit szándékozom gyűjteni. Erről a munkáról pontos tervet, vezérfonalat készítek, úgy, hogy a kérdéses tárgykörrel kapcsolatos — elérhető — szakirodalmat áttanulmányozom; s ha módomban áll, megfelelő szakemberekkel megvitatom. Rendszerint a Néprajzi Múzeum Adattárával szoktam közölni terveimet, onnét hasznos tanácsokat, segédleteket kapok. Ezek után kezdek csak hozzá a tulajdonképpeni munkához. Fontos, hogy megfelelő adatközlőket kutasson fel az ember, hiszen a népi hagyományok nagy részét már csak kérdezős módon tudjuk az öregek emlékezetére támaszkodva lejegyezni. A ténykedés közben való megörökítésre már nagyon ritkán van alkalom. Az adatközlőket az őslakosság legidősebb nemzedékéből választom ki. Ők még részesei voltak 50—60 évvel ezelőtt a letűnt népi életnek. Akadt közöttük olyan, aki szüleitől, nagyszüleitől hallottak alapján legalább 100 év távlatába visszavezet bennünket a néphagyományokat illetően. Sőt még a jobbágykorra vonatkozó, hitelesnek elfogadható adatokat is szerezhetünk így; a századforduló idejéig még feltétlenül vissza lehet menni. Ez pedig nagyon érdekes időpont a népi hagyományok életében, mert a városi, polgárosult életforma ez időtájt kezdte el teljes erővel ostromolni a már bomladozó paraszti közösség és ezzel a népi kultúra akkori utolsó bástyáit.

Most már, hogy megvan a megfelelő adatszerzési lehetőség, betartva a tervezet menetét, alapos körütekintéssel lépésről-lépésre, egy-egy tárgykört egész alapossággal fel lehet dolgozni. A 2, 3, 4, sokszor akár 8—10 adatközlő adatainak egybevetésével, összedolgozásával, a még esetleg mutatkozó hiányosságok kiegészítésével előttünk áll a kívánt kész anyag. Az esetleg még fellelhető tárgyi leletek: régi fényképek, egykorú írásos emlékek, ruhadarabok stb. — a gyűjtendő anyag mineműsége szerint — még sikeresebbé, hitelesebbé tehetik a gyűjtést.

Ilyenformán az utolsó 5 évben ennek a vidéknek — elsősorban Rádfalva, majd Kémes és a szomszédos falvak néprajzi múltjából — mely egész Ormánságra rámutat —, sikerült megmentenem a következőket: Tárgyi néprajz terén: táplálkozás, viselet, egyes házi munkák, mint pl. a kenyérsütés, mosás, tejfeldolgozás; a népi gazdálkodás a legkezdetlegesebb gyűjtögetéstől a zsákmányoló halászaton, vadászaton át a termelő gazdálkodásig; az építkezésből is részletek, valamint rajzok, fényképek. A szellemi néprajz területéről: születés, házasság, halálozás körüli szokások aprólékos részletességgel; általános népelet, az életkorral, bizonyos alkalmakkal, időpontokkal (jeles napok) kapcsolatos népszokások; vagy félszáz játék, népdalszöveg, itt született balladatöredékek, néhány dallam, és még sok kisebb részlet a népeletből, népköltészetből, népnyelvi sajátságokból. A népművészetből teljes tojás-hímzés, díszítő elemek gyűjtése, faragás, bútorfestészet, építészet teréről. A feldolgozott anyaggal évente részt vettem a Néprajzi Múzeum Adattára, a Népművészeti (most Népművelési) Intézet rendezte országos, a lakóhelyismereti megyei pályázatokon. A gyűjtött anyag a fenti intézményeknél, valamint a pécsi Janus Pannonius múzeumnál van elhelyezve. Ezekből részletek jelentek meg könyvben, sajtóban, rádióban.

A másik munkaterület a népi hagyományok felelevenítése, korszerű alkalmazása. Nem vagyok népművelési dolgozó, azért e területen is végeztem munkát. Itt csak kettőt említek: A gyűjtött népi játékokból néhányat a kémes-i úttörőcsapattal tanítunk be, ezeket a Népművelési Intézet filmre veszi, dokumentációs anyagait ormánsági játékokkal gazdagítja. A gyermekek a játékokat megszeretik, s reméljük: továbbra is játszani fogják. A másik pedig: eredeti ormánsági díszítőelemek és technika felhasználásával egy ormánsági hímzés fajta felelevenítésével foglalkozunk.

A harmadik munkaterület a múzeumi gyűjtőmunka. Évek óta ostromoljuk az illetékes helyeket egy ormánsági tájmúzeum létrehozása érdekében. Végtelen örömünkre az elmúlt év vége felé a megyei tanács — különösen a művelődésügyi osztály —, és a sellyei járási tanács programjába vette ennek megalakítását. Csábít a gondolat, hogy a sikeres gyűjtés érdekében egy-két jó szempontot közöljek, sajnos erre nem elegendő a hely. Csak annyit: egész Ormánság területén megindult anyaggyűjtés eddigi eredménye kb. 700 db, ebből magam majdnolcvanot gyűjtöttem, s még vagy két tucat van nálam.

A munkának eddig a sikeres eredményeiről számoltam be. Sajnos vannak hiányosságok is. Századunk a gépek százada. A néprajzi gyűjtés vonalán soha nem remélt eredményességgel alkalmazhatjuk a technika vívmányait. De mi, szegény társadalmi néprajzosok, kénytelenek vagyunk még ma is a legprimitívebb eszközökkel folytatni a munkát. Fényképezőgép, magnetofon, filmfelvevő! Korszerű munkát csak ezek segítségével végezhetünk. Bármilyen jó rajzoló legyen valaki, a fényképezőgéppel nem versenyezhet. Népmesét, népdalt, népzene-t tökéletesen nem lehet, ezt még legkiválóbb tudósaink sem tudják elvégezni. Talán említenem sem kell ezután már a táncot, egyéb mozgásművészetet. Ab idő kérlelhetetlenül sürget! Az a javaslatom, hogy a járási, de legalább a megyei tanács szerezne be ilyen korszerű technikai segédeszközöket, ezeket bizonyos időre kölcsönöznék ki. Azután még valami. A megye területén bizonyára többen vagyunk néprajzosok. De vajon tudunk-e egymásról, egymás munkájáról, terveiről, munkamódszereiről, eredményeiről? Nincs szervezetünk, nincs egy összekötő kapocs. Van egy megyei szakreferens, de ő — csak félfügget-

lenített — képtelen legbuzgóbb, legodaadóbb munkája mellett úgy átfogni, segíteni, irányítani ezt a nagy területet, mint ahogy azt az ügy fontossága megkíváná.

Több segítséget kérünk, több törődést, és akkor mi is többet és jobban tudunk dolgozni, eredményeink is sikeresebbek lesznek.

VICZE JÓZSEF:

A sumonyi művelődési otthonért

Pirostéglás, csinos házak sorakoznak katonás rendben a sumonyi új utcákon, a régi káptalani uradalom helyén. Csupán egy hatalmas, rozzant, ferdefalú, volt uradalmi istálló éktelenkedik az új lakóházak között. De nem sokáig. Sumony községben modern művelődési ház lesz az épület anyagából.

Mindennapos kép már néhány hét óta, hogy a fagyos, szeles reggeleken szokatlan nagy forgalom van Sumony utcáin. Mindkét nembeli fiatalok, öregek kisebb-nagyobb csoportokban kalapáccsal, baltával felszerelten igyekeznek a volt uradalmi istálló felé.

Az épület teteje már majdnem teljesen hiányzik. Az elmúlt napokban több mint 30 000 cserepet és sok ezer lécet szedtek le a szorgos kezek. A munkahely olyan, mint a nyüzsgő hangyabóly. 70—80 ember dolgozik egyszerre. Mindenki megtalálja a maga helyét. Persze ilyen helyen nagy segítség a hozzáértő szakemberek irányítása. Vadász József, László János, Schneider József mint ács-szakértők mindennapos vendégek a munkahelyen, amióta a tetőszerkezetet szedik széjjel. A lecsúsztatott nehéz gerendákat felváltva 10—10 ember cipeli a tároló helyre. Itt csak férfiak és legények dolgoznak. A sokszor ismétlődő „Hórukk” és Lucza bácsi tréfás megjegyzései teszik hangulatossá a munkát.

Sokkal hangosabb az épület másik vége. Itt főleg asszonyok és lányok dolgoznak, de akad köztük nem egy pipázva dolgozó nagypapa is. Szedik ki a téglát a kidöntött falakból, tisztítják, majd láncot alkotva adogatják kézzel-kézre a tárolóhelyre. Elég könnyű itt a munka, de azért a sok érdes téglabizony felsebzi a női tenyeret. A szokatlan munka vérhólyagot csalt Vicze Józsefné és Vágyi Karola nevelők tenyerébe is, de nem panaszkodnak. Megmutatják, hogy a falu kultúrája érdekében fizikai munkát is tudnak végezni. A népitáncosok, kik már oly sok dicsőséget szereztek községüknek, most megmutatják, hogy nemcsak a színpadon, hanem a munkában is megállják a helyüket.

Vigan megy a munka. Elég hangosak is. Tégladogatás közben nem esik nehezükre a beszélgetés. Az őszhajú Torbó Lajos bácsi korát meghazudtoló jókedvvel és eleve séggel dolgozik a fiatalok közt. A karvezetőnek mondja: „Én eddig kimaradtam a dalárdából, ha másban nem is, de a dalárdában én is ott szeretnék szerepelni a kultúrházavatáskor”. Az avatóbál talán már nem is a Torbó bácsi 70 éves lábának való, de azért a hangja bizonyára szépen fog simulni az énekkarban a fiatalok hangja mellé. Simon Mihályné arról beszél, hogy ha a fia leszerel és megnősül, milyen jó lesz majd a művelődési ház nagyterme

lakodalmi célra is. Nem kell kis lakásukban szűkösködni a sok vendégnek. Mindenki van valami terve, mindenki vár valami hasznosat.

Azért dolgoznak most közös erővel a sumonyiak, hogy falujuk kibontakozó életét szebbé tegyék.

Két évvel ezelőtt március 13-án a Mohácsi-szigetnél mutatta meg a magyar nép, hogy milyen hősiességgel, önfeláldozással tud dolgozni, ha valamilyen katasztrófát kell elhárítani. Szocialista társadalmunk nemcsak ilyen rendkívüli alkalmakkor mutatja meg, hogy mit jelent nálunk az összefogás. Sumony község példa arra, hogy ahol a társadalmi szervek, a párt és tanács lelkes vezetői össze tudnak fogni a néppel egy nemes cél érdekében, ott a siker, az eredmény nem maradhat el.

SIMON ANTAL:

A néptáncmozgalom időszerű kérdései

A felszabadulás előtt néhány nagytehetségű művész, néprajzos úttörő munkájának gyümölcse volt a néptánc kutatás és a néptánc mozgalom. Ezek is elszigetelt kezdeményezések voltak. Ma viszont ezek ismerkednek meg nemzeti táncagyományainkkal. Az együttesek ifjú tagsága táncművészetet, ezen túlmenően művészi érzéket, közösségi fegyelmet, saját népének ismeretét, műveltséget, igaz hazaszeretetet nyer az együttesi munkában. A hirtelen felduzzadt táncmozgalomnak azonban még sok árnyoldalát ma is tapasztaljuk. Így néptáncaink elsilányítását, lejáratását, a türelmetlenséget, művésziatlenséget, gicszet, sztárszellemet.

Az a kérdés, van-e egyáltalán fejlődés táncmozgalmunkban? Először is le kell szögeznünk, hogy mi a műkedvelő tevékenység célja általánosan. A művészetet ismerő, szerető, kulturált emberek nevelése. A mozgalom célja tehát elsősorban nem a színház pótlása, hanem a népművelés. A műkedvelők jellemzője, szabad elhatározásukból önálló kezdeményezés, saját kedvtelésükre. Nem hivatásszerűen, hanem rajongásból művelik.

Néptáncmozgalmunk a többi művészeti ághoz képest hatványozott művészeti nehézségekkel küszködik. Egyrészt a tánc az ifjúság művészete. Míg a színjátszóknál és kórusoknál az öregek is tevékenykedhetnek, addig a táncosoknál az idő 16—20 éves korig tart, ez az idő pedig kevés ahhoz, hogy érett táncművészekké fejlődjenek. Másrészt fiatal még ez a művészeti ág. Kevesebb a tapasztalat, csekély a szakemberek száma. Nincs mögötte 100 éves Zeneakadémia és színjátszás. Végül közönsége sem olyan széleskörű. E nehéz körülmények ellenére is elvitathatatlan a művészeti fejlődés. Az új gyűjtések nyomán néptáncsokrok, táncszvittek mellett sok új műfaj is virágzik már. Párostáncok, szólótáncok, kamara-számok. És nem utolsó sorban itt vannak a tematikus táncjáték-kísérletek. Fejlődött előadóművészetünk is. Táncaink dinamikája, stílusa helyes útra terelődött.

A fejlődés mellett hiányérzetünk is van. Hiányzik a művészi ihlet, a költői-ség. Nincsenek még táncköltőink, akik helyesen megfogalmaznák néptáncgyo-

Társadalmi munka Sumonyban.

mányainkat, hogy azok szárnyaló, magasrendű művészetté váljanak. Nem ismerjük elég mélyen, alaposan, elég átfogóan a magyar néptáncot. Hiányos a néprajzi tudásunk, kevéssé elemeztük még táncainkat. Egy másik fogyatékoság, hogy nem eléggé színpadszerűek tánckompozícióink. Hosszúak, egysíkúak, szerte-folyóak. Nem eléggé fejlettek előadóink sem.

Néptáncsoportjainknál tehát elsődleges, hogy jól tudjanak táncolni. Ezt pedig az egyszerűbb táncokkal kell elérnünk. Ezekután jöhetnek táncszvitjeink, majd táncjátékaink, dramatikus táncaink. A fejlődési folyamatot mindig szem előtt kell tartanunk. Földszint nélkül nem lehet emeletet építeni. Nem vállalkozhatunk többre, mint amit igaz szívvvel, a magunk módján tökéletesen meg tudunk oldani.

Már előljáróban leszögeztük, hogy a néptáncmozgalom célja és feladata népünk művészeti nevelése. A színpadon való szereplés csak egyik formája. A műkedvelők működési területe a nevelés, az együttesi élet kibontakoztatása. A tánc testet, lelket egyaránt harmonikusan fejlesztő nevelési eszköz. A néptánccon keresztül lehet megnyerni, szépre, jóra lelkesíteni a fogékony fiatal lelkeket. Együtteseinknél kialakulnak a közösségi élet sajátos formái. Közös tanulás, művelődés, önképzőkör, klubélet, kirándulás, táborozás.

Az eddig elmondottak egyaránt vonatkoznak a város és falu műkedvelő életére. Mégis sokban sajátos a falu helyzete.

A falvakban hosszabb ideig szünetelt a táncélet. Most kezdenek lassan újjáéledni a csoportok. Megindul a népi együttesek, táncsoportok munkája ott, ahol művészi tehetségű, rátermett pedagógus van. A falusi együttes általános törvényszerűsége, hogy egyik esztendőben táncol, énekel, a másokban mesejátékot tanul, utána népdalcsoportot, néptáncszvitet készít. A falu életében sem egyedüli cél a színpad. Itt is a társadalmi életnek kell központba kerülnie. Közös társasutazások, hagyományos lakodalmak rendezése is elősegíti ezt. A falusi csoportoknak is a falu népe izlésének nevelésére kell törekedniük.

Eddig általánosságokban beszéltem a 12 éves néptáncmozgalomról és annak mai időszerű kérdéseiről. Most nézzük meg, hogy a fent vázolt tényezők mennyire állnak Baranya megye és Pécs város néptáncművelésére.

Ha még egyszer sorbamegyek az említett tényezőkhöz — (a néptáncot az ifjúság műveli, hogy mozgalmunknak árnyoldalai vannak, hogy megvan a fejlődésre is a lehetőség, hogy sokfajta új műfajjal rendelkezünk, hogy az elsődleges a jó és szép táncolási mód, hogy az együttesi életforma milyen fontos és ezen belül a művészeti nevelés, hogy rátermett pedagógusokra van szükség a falvakban) —, akkor megállapíthatjuk, hogy mindezek a tényezők Baranya megyére is teljes mértékben érvényesek. Hogy egy-két példával éljek: Néhány falusi csoportunknak megvan a hagyományos tradicionális tánckompozíciója, amely magába foglalja a legtisztább, legklasszikusabb módon a helyi népművészeti értékeket, és ez a kompozíció aztán apáról fiúra száll, tehát a falu eltéphetetlen hagyományává válik. Ilyenek vannak bőven megyénkben (Hosszúhetény, Szébeny, Alsó- és Felsőszentmárton, Versend, Nagynyárad, Zaláta stb.). Ahol nincsen ilyen tradicionális tánc, ott aozn fáradozunk, hogy megteremtsük.

Vannak olyan falvak, ahol az egyik esztendőben táncolnak és énekelnek, a másokban mesejátékot tanulnak. Ennek az esetnek klasszikus példáját találhatjuk a hosszúhetényi népiegyüttesnél. Az első évben elkészítették „Hosszúhetényi szvit” c. tánckompozíciójukat, amibe a falu legszebb táncait és dalait ötvözték össze. A következő évben rátértek a mesejátékokra és előadták a „Csálóka Péter”-t. Most pedig újabb lépéssel haladnak előre, mert egész estét betöltő

műsorral felelevenítik a hosszúhetényi lakodalmat. Itt már a táncok és dalok kívül a drámának is fontos szerep jut.

A falu mellett sokkal nagyobb a probléma a városban. A néptánc ma már nem újdonság a városi közönség számára, és ezért sokkal igényesebben szemléli azt. Sokhelyütt a városi közönség már únja a néptáncot. Miért épp a városokban únják? Mert itt sok a kulturális lehetőség: színházat, koncerteket élvezhet a néző. Ezenfelül hivatásos együtteseink magasértékű és kiállítású előadásaiból ismerheti meg a néptáncot. Egyszóval igényesebb a néző. Ezenfelül sok rossz néptáncot is látott már, és megelégette bizonyos fokig. Éppen ezért városi csoportjainknak igen magas művészi fokon kell dolgozniuk, hogy a néptáncot újra élvezhesse a közönség.

A Pécs városi „Mecsek“ Művészegyüttes Tánckara igyekszik ezt a mércét elérni, és azon fáradozik, hogy néptáncmozgalmunk öntevékeny rétegének is biztosítsa létjogosultságát. A művészeti fejlődés mércéje ezért igen magasra került. Sok új műfajkísérlet indult meg. Néptáncsokrok, néptáncszvittek mellett a tematika is erős tért hódított. Ma már feles az arány. Tematikában az első kísérleti lépés volt a „Csizmás Jankó“ mesejáték, majd ezt követte a „Cigánytanya“ c. tematikus tánckompozíció, míg eljutott Bartók „Allegro barbaro“-jáig. És itt sincs megállás. Ezt követi most Petőfi, majd Puskin egyik versének megtáncosítása, majd végül a „Kádár Kata“ ballada előadása. A fejlődéssel, perspektívával tehát nincs is olyan nagy baj, de az új generáció nevelése ezekhez már nélkülözhetetlen. Nevelni kell a fiataljainkat, hogy mindazokat a lehetőségeket, amiket néptáncmozgalmunk még rejteget, felszínre is hozhassuk, és ne torpanjunk meg félúton.

Mіндеzen eredményekhez azonban idő és türelem kell. Ne traktáljuk a nézőt derűre-borúra néptáncsal, ugyanígy ne szerepeltessük a felkészületlen gyenge csoportjainkat. Ritkán, de jól, sokszínűen, változatosan, színpadszerűen. És ha ezeket szem előtt tartjuk, akkor bízhatunk továbbra is Baranya megye tánc csoportjainak fejlődésében, és nem utolsósorban az országos néptáncmozgalom sikereiben.

A MOHÁCSI BARTÓK BÉLA MŰVELŐDÉSI HÁZ SZAKKÖRI MUNKÁJA

LIPPENSZKY ISTVÁN:

A művelődési ház szakköri életéről

A művelődési házak munkája leginkább azon mérhető le, hogy a dolgozók tömegeit milyen mértékben képesek bekapcsolni, mennyire sikerül azokat a művelődés ügyének cselekvő részesévé tenni.

Nem töltheti be hivatását az olyan művelődési ház, ahol egy-egy szemfényvesztő rendezvényen kívül alkotó tevékenység nem folyik, ahol a művészetet és tudományt esetleg megismertetik ugyan, de nem nyújtanak lehetőséget annak alkalmazására. Az emberekkel történő ilyen találkozásból — a konkrét eredmények mellett is — rendszerint csak formális kapcsolat születhet, mely lezárul az előadás befejezésekor. Elengedhetetlen, hogy művelődési házaink nemcsak a műveltség szószólói legyenek, hanem váljanak annak gyakorló műhelyévé is.

A szakköri élet bő lehetőséget nyújt erre, mivel a tagok a tudomány és művészetek már elért eredményeit saját területükön ki is próbálhatják: az elméletet a gyakorlattal párosíthatják. Egy-egy ilyen kis aktív közösség munkája kihathat az egész város vagy község kulturális fejlődésére és tartalommal töltheti meg magát a művelődési házat is.

Ezt az állítást igazolja a mohácsi Bartók Béla művelődési ház tevékenysége, ahol pezsgő szakköri élet folyik. Aki a hét bármely estéjén betéved az épületbe, ott mindig „teljes üzemet” talál. Nem csoda, hisz öt szakkör tartja felváltva foglalkozásait.

Különösen a horgász szakkör foglalkozásai népesek, a mintegy 800 tag, az orvostól a selyemgyári munkáson keresztül a dolgozó parasztig, úgyszólván a város valamennyi rétegét képviseli. Télen szakmai és általános ismeretterjesztő előadásokat tartanak, vasárnaponként klubesteken cserélik ki tapasztalataikat, tavasszal és nyáron csónakban folytatják természettudományos kutató és gyakorlati munkájukat.

A rádiós szakkör híre már távolabbi vidékeket is bejárt. QSE-lapjaik arról tanúskodnak, hogy sajátkészítésű adó-vevőjük Japántól-Délamerikáig többszáz rádióamatőrrel vette fel az összeköttetést. S amióta a mohácsi üzemek segítségével felépítették televíziós antennájukat, munkájuk iránt oly nagy az érdeklődés, hogy helyiségük szűknek bizonyul.

Akik azt hiszik, hogy a bélyeggyűjtés csupán ártatlan passzió, ami vajmi kevés kapcsolatban állhat a művelődés ügyével, azok látogassanak el a bélyeg-

gyűjtők szakköri foglalkozásaira. Ott meggyőződhetnek arról, hogy egy-egy köri foglalkozáson a bélyegeken keresztül a földrajztól a politikáig, az irodalomtól a természetrajzig mennyi hasznos kérdés kerül terítékre.

A foto szakkör tagjai igen értékes gyakorlati munkát folytatnak: elkészítik a város 12 éves fejlődését dokumentáló képiállításukat. Tavasszal pedig versenyszerűen feldolgozzák a mohácsi népviseletet. Ime: példa arra, hogy egy szakkör miként kapcsolódhat be ténylegesen a felvilágosító munkába, s eszközeivel hogyan segítheti művelődéspolitikánkat.

Sok praktikus dolgot sajátíthatnak el a mohácsi asszonyok, a gazdaasszony körben: a kézimunka, hímzés, kötés, horgolás, játékkészítés fortélyait. De aki azt gondolja, hogy ez kimeríti a műsort — téved. Hallgatná csak végig, hogy milyen sok közhasznú kérdés kerül napirendre kézimunkázás közben. Különösen, ha a művelődési ház igazgatója gondoskodik a beszélgetés irányításáról, megfelelő mederbe tereléséről s arról, hogy a felvetett kérdésekre minden esetben megkaphassák a szakszerű választ is.

Nem szólhatunk a működő szakkörökről a teljesség igényével, s vannak még szervezeti és tartalmi téren egyaránt megvalósításra váró feladatok is. Helyes lenne pl. ismét életrekelteni a mezőgazdasági szakkört, és a technika hatalmas arányú fejlődése előtérbe helyezi a technikus kör mielőbbi megszervezését is. A művelődési ház eddigi tevékenysége azonban reményt nyújt arra, hogy a hiányokat pótolják, a még fennálló hibákat rövidesen kiküszöbölik.

Az alábbiakban képeket mutatunk be a művelődési ház szakkörének életéből.

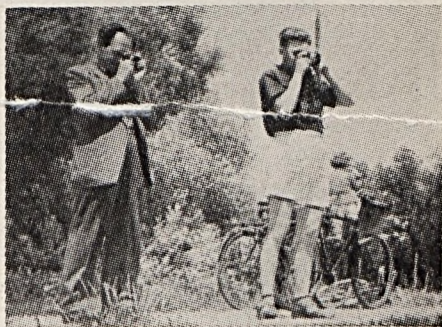
RAB FERENC:

Látogatás a rádiós szakkörben

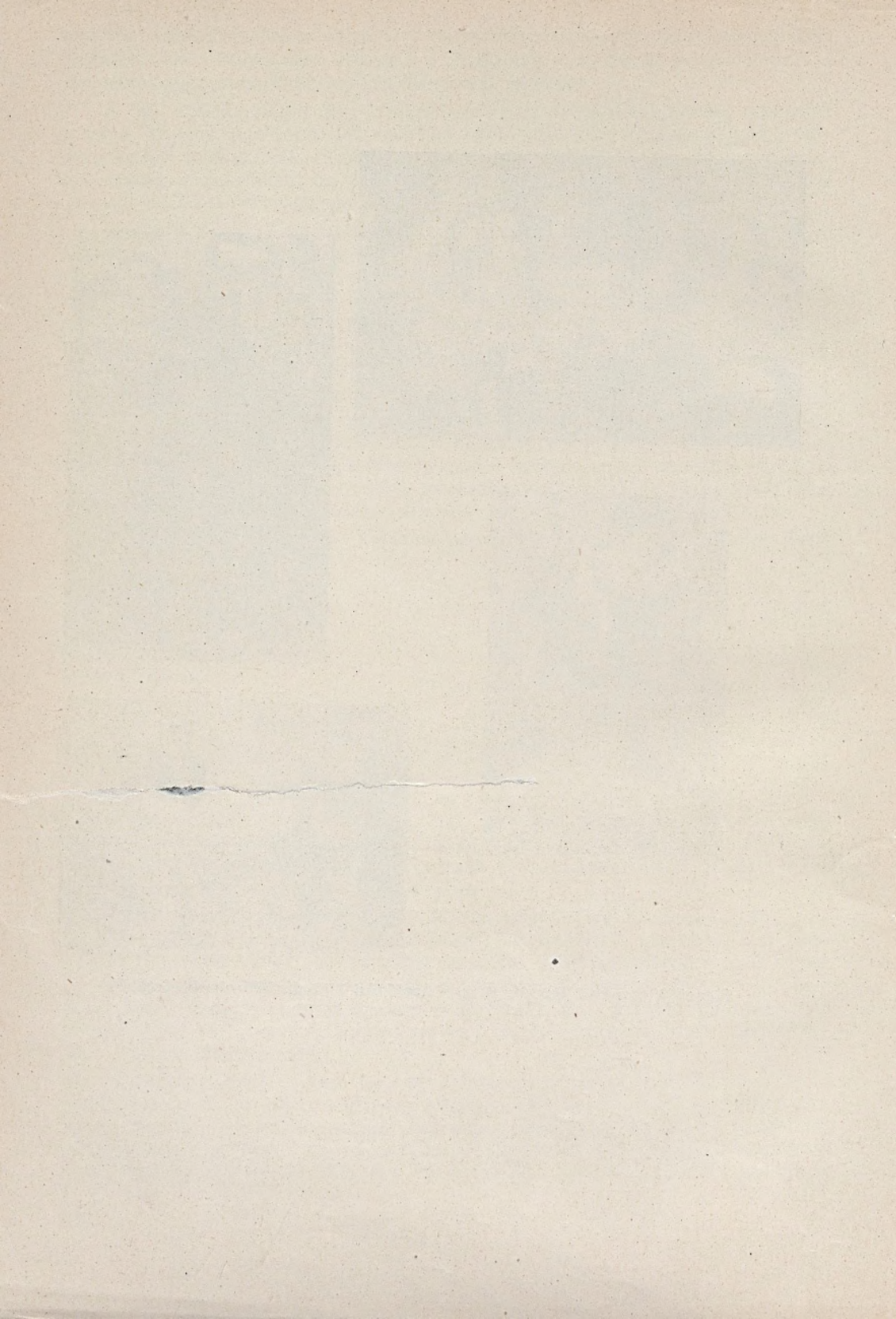
Amikor náluk jártam, késő este volt, és kegyetlen, hideg eső verte a mohácsi utcákat. Kint sehol egy lélek, még a cukrászdákban, vendéglőkben is alig egy-két vendég üldögélt, úgy tűnt, mintha e koratavaszi estén megállt volna az élet ebben a kis dunamenti városkában.

... És a Bartók Béla Művelődési Házban mégis sokrétű, színes kép fogadott. Az egyik terembe csak éppen bekukucskáltam: felnőttek, gyerekek, ifjú lányok és fiúk foglalták el a széksorokat és nézték a „Bakaruhában“ című filmet. A nagyteremben a mohácsi Duna-sori cigányok ének- és táncegyüttese próbált. Vagy félórát hallgatóztam az ajtóban és olyan megható, kedves élményben volt részem, hogy erről egyszer szintén be kell majd számolnom, mert megérdemlik... igazán megérdemlik!

Hanem a művelődési háza tartogatott más meglepetést is. Átvágtam a sáros, sötét udvaron és az épület végén egy eléggé elhanyagolt, rideg kis szobába nyitottam be. Az asztalon furcsa készülék állott, kábelek, zsinórok, kapcsolótáblák és mit tudom én még milyen „műszerek“ heverték tarka össze-visszaságban a fal mentén. A készülék előtt egy fiatal fiú ült, fején fülhallgató, jobbkezevel

Képek a mohácsi Bartók Béla Művelődési Ház szakköreinek életéből.

pedig valami jeleket kopogtatott a távirógépen. Paulyuk Feri volt — aki egyébként Pécsen a Porcelán-gyárban dolgozik —, az esti óráit pedig már hónapok óta ott tölti a rádiós-szakkörben. És nem csak őt, hanem Szeidl Karcst, az ipari-tanulót, Belvaracz Jánost, a negyedikes gmnazistát, Markos Gyurit, a villanyszerelőt is itt találhatná meg bárki, akár a késő esti órákban is.

Igazán mondom, — ha valamikor is bizonyos szakkörökről hallottam — kissé fenntartással vettem tudomásul, hogy ilyenek is léteznek. Komolytalan-nak, primitív amatőrködésnek könyveltem el magamban — mondjuk a rádiós-szakkörök működését is. Nem hinné az ember, hogy ezek a fiatal gyerekek egyáltalán kiigazodnak ezeken a bonyolult készülékeken. És amikor a fiatal fiúk mesélni kezdtek nekem kis kollektívájukról, — elámultam.

Ezt az adó-vevő készüléket a legapróbb csavartól a legbonyolultabb műszerig ők maguk építették meg Burgstaller György szakkörvezető irányítása mellett. Nem akartam hinni a fülemnek, pedig ez az igazság. És milyen körülmények között?! Pénzt nem kaptak rá. Amit nem tudtak megcsinálni a szomszédos kis műhelyükben, azt megvásárolták, — saját zsebpénzükön. Lemondtak a cigarettáról, cukrászdáról, a pohár sörökről, futballmeccsekről, — csak hogy megmaradjanak a féltve kupogtatott fillérek, forintok. Így adtak össze több mint háromezer forintot, mire végül is megépült az adó... Az az öröm aztán egyenesen leírhatatlan, amikor a legelső külföldi amatőrrádióssal felvették a kapcsolatot. Rég volt ez persze, mert azóta, ebből a kis szobából a barátság éterhullámain át már kapcsolatot teremtettek a Szovjetunióval, Angliával, Belgiummal, Dániával, Jugoszláviával, Svédországgal, Romániával, illetve... ezeknek az államoknak az amatőrrádiósaival.

... És most néhány héttel ezelőtt Belvaracz Jani, a tizennyolcéves gimnazista fiú — felfogta egy amerikai diákiú hívójelét. Jani gyereket heves izgalom fogta el: ilyen távolságról még a mohácsi szakkörösök nem tudtak felvenni rádió-jeleket. Neki sikerült! A morze-jelek révén „beszélgetett“ is amerikai amatőrtársával. Az amerikai fiú lekopogtatta Janinak, hogy New York környékén, Plainfield nevű városkában lakik, iskolába jár és nagyon örül, hogy egy magyarországi amatőr jeleivel találkozott valahol az éter végtelenjében.

Aztán mesélnek ezek a rádiós-gyerekek másról is.

Amikor az ellenforradalom tombolt az országban, egy jugoszláv fiú hívójelét vették a mohácsiak. A jugoszláv amatőr a bátyját kutatta, aki ebben az időszakban Budapesten tartózkodott és most otthon nagyon aggódott érte a család. Szeidl Karcst megkérte a pontos budapesti címet és még abban az órában egy szentendrei amatőrrel vette fel a kapcsolatot morze-jelek révén. A szentendrei fiú a legnagyobb harcok közepette elment az adott budapesti címre és átadta a jugoszláv fiú üzenetét. A viszont-üzenetet pedig továbbította Mohácsra, Szeidl Karcst pedig — aki egész éjszaka a készülék mellett ült, — tovább adta az örömhírt Belgrádba, a családnak, hogy fiúk él, semmi baja, rövidesen hazatér...

Nos hát, akaratlanul eszembe jutott az a nemrég lepergetett film, amelynek címe az volt: „Ha a világon mindenki ilyen volna“. Ennek a filmnek főhősei a rádiós-amatőrök, akik kis készülékeikkel országhatárokon, tengereken, földrészekon át nyújtottak segítséget, egy bajbajutott hajó legénységének...

Valóban, — az éter hullámai előtt nincs határ. Csak barátság van, amelynek szálait a mi mohácsi ifjú rádiósaink és a világ valamennyi rádióamatőrje sző apró, picinyke kis morze-jelekkel, koppanásokkal, apró szívdobbanásokkal...

Dolgoznak a bélyeggyűjtők

A klubhelyiségben már pattog a tűz, kellemes meleg és tisztaság fogad bennünket. A Bartók Béla művelődési ház bélyeggyűjtő köre éppen szokásos heti foglalkozását tartja. 28—30 felnőtt s vagy 10—12 ifjú gyűjtő van már a helyiségben. A kör elnöke több közérdekű bejelentést tesz, felkéri a gyűjtőket, hogy teljes létszámban vegyenek részt a vasárnapi taggyűlésen s indítványaikat már előzőleg adják le a vezetőség tagjainál. Ugyanakkor a vezetőség tagjait figyelmezteti, hogy a taggyűlést megelőző csütörtökön délután jelenjenek meg a beszámoló összeállítására céljából. Ismerteti a szövetség leiratait, melyben felhívja a tagok figyelmét az újonnan megjelenő bélyegsorozatokra, kibocsátásokra, valamint azok előjegyzésére. A tagság körében igen nagy tetszést vált ki, hogy a szervezett gyűjtők megkaphatják az úgynevezett televízió blokkot. Ezen keresztül is érzik azt, hogy milyen előnyökkel jár a szervezetben való tömörülés, melynek hasznát már ezideig is élvezhették egy-egy alkalmi bélyeg kibocsátásánál, külföldi cserék lebonyolításánál, a szaklap kedvezményes előfizetése terén.

Ezután szakmai tájékoztatás következik. Az ifjúsági szervező ismerteti az összeíjvetel tanulmányi anyagát; a Magyar Filatélia Vállalat által kiadott katalógus használatát, mely a magyar bélyegek és az ezt megelőző osztrák posta bélyegeit öleli fel. A körü cserefelelős mindjárt átadja a Szövetségtől leérkezett 20—30 db cserefüzetet a gyűjtőknek.

Az asztalok körül megkezdődik a beszélgetés. Nézzük csak meg, mivel is foglalkoznak az egyes csoportok.

A szélső asztalnál egy ifjú gyűjtő albumba ragasztott gyűjteményét mutatja az idősebbeknek. Csillogó szemekkel magyarazza, hogy neki már a III. Lánchid blokkja is megvan, mégpedig emlékbélyegzővel. Örömet és büszkeségét azonban hamar lelohasztja az egyik idősebb gyűjtő; jóindulatúan figyelmezteti, hogy a használatlan bélyegeket nem szabad bélyegragasztóval beragasztani, hanem előzőleg úgynevezett filatasakba kell helyezni, mely megvédi s így eredeti gumirozása sértetlen marad. Mindjárt elő is szed a zsebéből egyet s megmagyarazza, miként lehet azt házilag előállítani.

A szomszéd asztalnál igen szép román állatsorozatot látunk. Éppen most keresik a katalógusban az értékét. Hamar megtalálják, 18 frank, nem is kis érték. Többen szeretnék megvenni, de a tulajdonosa csak cserére hajlandó. Ez hamar meg is történik, és a sorozat pillanatokon belül gazdát cserél. Mellettük ugyanígy folyik a virágmotívumú bélyegcsere.

A sarokban a szövetség által leküldött füzeteket forgatják, lapozgatják. Minden gyűjtő mellett egy kis papír és ceruza. Ha kiemel egy bélyeget a füzetből, akkor felírja a papírra a füzet számát, oldalszámát és azt az összeget, melyet a bélyegért kérnek. Ezekből a füzetekből csak pénzért lehet kivenni, mert az ország különböző helyein, különböző szakkörökben dolgozó gyűjtők állították össze s küldték be a Szövetségbe eladásra. A helyi kör tagjai közül is többen küldtek már be a Szövetségnek füzetbe ragasztva ilyen számukra felesleges bélyeget, melyekért komoly összeget kaptak, s azon értékesebb bélyegeket tudtak beszerezni.

Egy idősebb gyűjtő több kis diáknak magyaráz egy térképet ábrázoló bélyegről. Nagytón keresztül látjuk, hogy Columbiát ábrázolja. Arról folyik a szó, hogy merre is található az az állam, milyen államformája van, milyen a klímája, növényzete, stb. Majd előkerül egy másik térképes bélyeg, amelyen a gyarmati elnyomás alól felszabadult országot látjuk. Itt megemlíti a tőkés államok kizsákmányoló politikáját, beszél az ott élő gyermekek sanyarú életéről. Ime, így fonódik össze a bélyeggyűjtés a földrajzzal, a politikával, a különböző tudományokkal.

De nicsak, mintha kis kockacukrokat látnánk az egyik asztalon, igaz, hogy nem fehérek, hanem különböző színűek ezek a celofánba csomagolt „kockacukrok”. A gyűjtők elmondják, hogy ezek az úgynevezett bündlik. Száz-száz egyforma bélyeget csomagolnak így össze. Vannak, akik ily módon igyekeznek összegyűjteni hazánk bélyegeit, vagy pedig az összegyűjtött bündliket átadják a Filatéliai Vállalatnak, ahonnan olyan bélyegeket kapnak cserébe, melyek gyűjteményükből még hiányoznak.

Vajon miért vág olyan elkeseredett arcot amott az a kis gyűjtő? Társai nem győzik vigasztalni.

— Nem baj, Pisti, fogod az egészet, s leáztatod. Látod nem történt volna ez a baj, ha előbb jössz közénk.

S megmagyarázzák a kis Pistinek, miként is kellett volna helyesen és szakszerűen elvégezni bélyegei leáztatását. Lassan felderül a kis gyűjtő arca s megnyugszik, hogy a csirizzel s nem bélyeგრagasztóval beragasztott bélyegei azért nem mentek teljesen tönkre. Fogadja, hogy ezentúl bizony minden alkalommal eljön a köri összejövetelekre, s résztvesz az oktatásban, mert mint kezdő gyűjtőre ráfér a tanulás.

Némelyik gyűjtő előtt egész kis boszorkánykonyhát látunk: fekete tálkát, benzines üveget, itatóspapírt meg egy kis beosztásokkal teli papírt. A kis tálkába tiszta benzint öntenek, majd belehelyezik a bélyeget képével lefelé fordítva s már elő is tűnik a bélyeg csillagvívjele. Majd itatóspapíron megszáritják s ráhelyezik a kis rovátkázott papírlapra, addig illesztgetik rajta, míg a bélyeg fogai megegyeznek a kis papíron lévő rovátkákkal. Ime, így folyik a bélyegek vízjeleinek és fogzatának vizsgálata. Egész kis tudományág ez a bélyeggyűjtés!

Megtudjuk még, hogy a kör öt éves fennállása óta eddig minden évben megrendezte Mohácson a bélyegkiállítását. Sőt az utóbbi években már alkalmi postahivatal is működött a kiállításon, emlékbélyegzőt használva. Az idén is meg akarják rendezni s már most törik a fejüket azon, hogy milyen ötleteket használjanak, milyen összeállításban szerepeljenek. Szó esik arról is, hogy a kiállítást megelőzően, — mint ahogy már a múltban is tették — több környező községben vándorkiállítást rendeznek. Ezzel elérhetnék, hogy még több gyűjtőt kapcsoljanak a szervezet munkájába. Jelenleg is vannak már gyűjtők Lánycsokról, Bárból és a környező községekből. Lelkesen beszélnek terveikről, látszik, hogy szeretettel s nagy kedvvel végzik feladatukat.

S ahol mindez megvan, ott a siker sem maradhat el.

A horgász-szakkör életéből

Az időjárás még télies, a vizek egy részét jégtakaró fedi, de a mohácsi Bartók Béla Művelődési Ház horgász-szakkörében szorgalmas munka folyik. Készülődések és tervezetések az elkövetkező szezonnagy halfogásaira.

A szakkörben, szombat délután lévén, éppen oktatás folyik, egy különleges iskola, a „horgász iskola“ előadásait tartják. Hallgatói nemcsak a kezdő és ifjú horgászokból tevődnek össze, van itt igen sok idősebb érdeklődő is. Az őszhajú horgászok is szívesen tanulnak újat, mert ezt a különleges foglalkozást talán sohasem lehet teljesen megtanulni. Mindig újabb és újabb tapasztalatok, más és más csalik, különféle szerszámok kerülnek elő. Minden hallgató figyelemmel kíséri az előadó szavait, aki egy a sok horgász közül, s több évtizedes tapasztalatait adja át a tanulni vágyóknak. A szakkör rendkívül fontosnak tartja az ifjúság nevelését. Fő célja, hogy a fiatalok minél nagyobb táborát vigye ki a vizek partjaira, ahol a jó és tiszta levegőn kellemesen szórakozhatnak.

Különösen zajos élet folyik a szakkör helyiségében télen, mikor a horgász-helyekre még nem lehet kímenni. Szakkönyvek, szaklapok, folyóiratok olvasása, élmények és tapasztalatok átadása folyik. Hosszú asztalok mellett az idősebbek mesélik el nagy horgászkalandjaikat, melyeknek sokszor bizony az a vége, hogy az utolsó pillanatban elszakadt a zsinog és elúszott a nagy hal. Mert minden hal, amelyik ilyen körülmények között szabadul meg a horgász szákjától, az rendszerint óriási szokott lenni.

A horgászat tulajdonképpen szenvedély, mely a vizek partjára csalja pihenő idejünkben a dolgozók tömegét. Az egyik gyári munkás horgász, Visnyei György szakköri tag pl. a megfeszített nehéz munkája befejeztével nem odahaza piheni ki magát, hanem gyorsan magáhozvéve horgászfelszerelését és batyuba kötött ebédjét, siet a Dunapartra, hogy minden időt kihasználva horgait mielőbb a vízbe helyezhesse. Itt ebédel és itt pihen. Ez minden szórakozása, késő este tér haza gazdag zsákmánnyal. Petre István is dicsekedhet az elmúlt évben fogott 7—8 kg-os pontyaival. A szakkör vezetője, Balogh Pál is szép eredménnyel horgászik a vizek fejedelmi lakójára, a dunai harcsára. Ősi horgászási módor „kutytyogva“ keríti horgára a 20—25 kg-os hatalmas példányokat, melyeknek kifárasztása és kiemelése több éves tapasztalatot, és nem utolsó sorban szaktudást igényel. Az augusztusi meleg napokon sokszor látni, amint fiával együtt ereszkedik lefelé a Dunán és a kuttyogató bűvös hangjával csalogatja csónakja mellé a felbőszült harcsákat.

Télen a szakkör tagjai a művelődési házban rendezett szakfilmek vetítésével egybekapcsolt előadás-sorozaton vesznek részt. Nagy az érdeklődés ezek iránt az előadások iránt, bizony gyakran kicsinynek bizonyul a 800 személyt befogadó terem. Nem csoda, mert igen „izgalmas“ témák kerülnek napirendre, a szakkérdésektől az általános műveltséget fejlesztő kérdésekig, kiváló szakemberek tolmácsolásában.

Sokan lebecsülik a horgászat ismeretnyújtó szerepét, pedig rengeteg természettudományi, földrajzi, biológiai, állat- és növénytan ismerettel gyarapszik az, aki ezt a vonzó sportágat űzi. S mindezen felül a szakköri élet módot nyújt egy lelkes baráti kollektíva összekovácsolására is.

SARKADINÉ HÁRS EVA:

Képzőművészeink tervei

Gazdag programot ígér ezévre a képzőművészek terve a város és a megye művészetbarátainak. Ez a program elsősorban a képzőművészeti műveltség elmélyítését célozza, a kiállításokon, előadásokon mind szélesebb rétegeket kíván megnyerni a művészet szeretetének. A művészet szeretete azonban együttjár a művészet ismeretével. Ahhoz, hogy a művészet iránt érdeklődők a művészet megértőivé és igaz barátáivá váljanak, nemcsak színvonalas, jó kiállítások kellenek, hanem ezeket a kiállításokat meg is kell nézni, nem is egyszer, hanem kétszer, háromszor, akkor is, ha az a kiállítás esetleg nem tetszett. A kép látásának élménye csak így rögződik. Sok, nagyon sok képet kell látnunk és megismernünk ahhoz, hogy járatosak legyünk ebben a különös, de a gyakorlott szem számára igen sok szépséget és örömet rejtegető világban. A művész hozzásegíti ehhez a nézőt akkor, amikor művét nyilvános tárlaton bemutatja. A kiállításokon felmerülő problémákat katalógus vagy előszóval megtartott tárlatvezetés igyekszik tisztázni. Erre a modern kiállításoknál természetesen nagyobb szükség van, mert ez az ábrázolási mód még szokatlan és a legkevésbé ismert. Néha a művész maga mondja el, hogy mit érzett, mit látott, amikor műve készült. Számtalan példa bizonyítja: sokszor néhány szó elegendő ahhoz, hogy a látogató — egy-egy kérdésre feleletet kapva — közelebb kerüljön a műhöz, a művészhez.

Miindex igazolja azt a felfogást, hogy a jó képzőművészetet meg lehet és meg is kell szeretetni a tömegekkel. Ma már a képzőművészeti alkotás iránt is — akár a komoly zene iránt — lényegesen többen és nagyobb igénnyel érdeklődnek, mint pár évvel ezelőtt. A művészekben és a művelődési intézményekben múlik, hogy ez az igény elsekélyesedik-e, avagy tovább fejlődik, s hogy ez az érdeklődés szeretetté és hozzáértéssé válik-e? A közízlés fejlődése csak a magas művészi színvonal szigorú megtartásával várható. A művész nyílt szívvel közeledik a nézőhöz és az a helyes, ha a néző is ezzel az előítélet nélküli tanulmányossággal lép a kiállítóterembe. Arra kell törekednünk, ha nehéz, fáradságos munkával is, hogy neveljük, tanítsuk közönségünket a művészet helyes szemléletére, változó témájú, de változatlanul jó kiállítások bemutatásával emeljük művészi igényét.

A baranyai képzőművészeket ez a cél vezette, amikor ezévi kiállítási programjukba tíznél több tárlatot terveztek. A helyi művészek kiállításait budapesti festők és szobrászok művei is gazdagítják. Megrendezzük Mattyasovszky Zsolnay László kiváló keramikus tervező és festőművész emlékkiállítását.

A megye nagyobb községei, főleg a járási székhelyek részéről több ízben hangzott már el az a kívánság, hogy vigyünk a községek és falvak lakosságának

is képkiallítást. Ezért elindítunk egy vándorkiallítást, melyet a megyében nyolc helyen kívánunk bemutatni, nevezetesen: Komló, Villány, Sellye, Sásd, Pécsvárad, Mágocs, Mecseknádasd és Boly közönségének. A kiállítást írásos útmutató kíséri, amely röviden tájékoztat a kiállító művészekről, a művekről, azok áráról. Ahol alkalom kínálkozik, a tárlattal egyidőben művészettörténeti ismeretterjesztő előadást is tartunk.

Nem kevésbé jelentős, hogy a megye területén lévő régi várak, melyeket múzeum céljára hoznak rendbe, a történeti, régészeti és népművészeti kiállítások mellett képzőművészeti anyagot is bemutathassanak. Ezért a siklói, pécsváradai és a szigetvári vár helyiségeiben állandó jelleggel, színvonalas alkotásokkal kell, hogy képviselve legyenek a baranyai művészek. A váltakozó kiállítások mellett, mint távolabbi cél szerepel az állandó jellegű pécsi képtár problémájának végleges megoldása. A jelenlegi modern képtár ideiglenesen kapott szállást a néprajzi kiállítás helyén. Amennyiben volna lehetőség egy új képtár építésére, akkor a kiállítást a gyűjteményből most hiányzó XIX. századi magyar anyaggal és a helyi festő- és szobrászművészek munkáival is ki tudnánk egészíteni. Ugyancsak bővebben jutna hely az időszakos kiállítások rendezésére, valamint a kollektív munkához szükséges közös műterem és tanácskozó helyiség létesítésére is.

Igen értékes kezdeményezés történt, hogy városunkban létrejöjjön az általános művészeti gimnázium, melynek a zenei szakoktatáson kívül képzőművészeti tagozata is lenne. Művészek és művészetbarátok egyaránt örömmel teszik magukévá ezt a tervet, amely a művészeti oktatás terén hosszú évek hiányait pótolná. Ez az iskola nemcsak a múzeumnak és a képzőművészeknek jelentene nagy segítséget a fentebb említett művészetszeretetre való nevelésben, de nagymértékben hozzájárulna a fiatalságnak művelt szocialista emberré neveléséhez. Csupán az a tény, hogy városunkban gimnáziumi fokon rendszeres képzőművészeti oktatás lenne, már önmagában biztosítékot nyújtana arra, hogy nagy számban megnövekedjék a művészeti kérdések iránt érdeklődők, a tárlatok és előadások látogatóinak száma. Bizakodással várjuk az első próbaesztendőt, mely eldönti majd az iskola jövőjét.

Pécssett, de a nagyobb vidéki városokban is még egy-két évvel ezelőtt jelentős szerepet vittek az öntevékeny képzőművész szakkörök. E kis munkaközösségeket egy-egy művész vezette, nagy lelkesedéssel, sok szeretettel és fáradtságos munkával. Működésük azonban anyagi támogatás hiányában a legtöbb helyen abbamaradt s ahol mégsem — ott is csak a tagok lelkesedése tartja fenn.

A képzőművész munkacsoport tervbevette ezeknek a szakköröknek megsegítését, sőt felmerült az a gondolat is, hogy egy-egy nagyüzem, gyár dolgozói között is helyes lenne a képzőművészeti szakkör létrehozása. E foglalkozásoknak természetesen nem az a feladata, hogy aki azon résztvesz, abból feltétlenül művészt neveljen, de a képzőművészeti műveltség terjesztése, a művészet megszerettetése terén a szakkörökre igen fontos feladat vár.

Budapesten az országos múzeumok nagyszerű népszerűsítő előadásokat tartanak a különböző tudományágak köréből. Ezek közül is talán a legtöbb hallgatója a képzőművészeti előadásoknak van. A TTIT-tel történt megegyezés alapján a jövő évben Pécssett is indítunk egy előadás-sorozatot, mely tíz témában öleli fel a XX. század magyar művészetét. Az előadások megtartására Budapestről kérjük fel e tárgykör legjobb ismerőit.

Probléma és tennivaló mint látjuk, van bőven. Művészeink nemcsak ábrázolásaikkal, de művelődéspolitikai tevékenységükkel is kiveszik részüket a népművelő munkából. Ne írjuk rovásukra, ha a kiállításokon általában több a táj-

kép, mint a munkaábrázolás, ez nem kibúvó az aktuális feladatok elől! Nem lehet passzívnak ítélni valakit, mert tájképeket fest, ugyanakkor viszont szabadidejének nagyrésztét áldozza azért, hogy társadalmi munkában neveljen, tanítson a művészet szeretetére. Ne feledjük, hogy megyénk, a Mecsek táji adottságai nagymértékben meghatározzák az itt élő művészek feladatkörét. Talán nagyobb súlyt kapnának az emberábrázolások, ha a témaválasztást a közületek hivatalos megrendelésekkel, pályázatok kiírásával irányítanák. Ezzel nemcsak, hogy a művészeknek nagyobb szabású művek létrehozására nyílna alkalmuk, de a pályázatot kiíró hivatal, vagy üzem is könnyebben kiválaszthatná a kívánt témájú művek közül a művészi kivitelen is legjobb munkát.

Képzőművészeink tudatában vannak annak a hatalmas erőnek, mely a műalkotáson keresztül a tömegnevelés, a népművelés szolgálatába állítható, tudják azonban azt is, hogy megváltozott korunk új társadalmának nem olcsó eszközökkel elért látszatsikerekre van szüksége, hanem a kultúrának — így a képzőművészeti kultúrának is — sokkal szélesebbkörű, elmélyültebb ismeretére. Ennek pedig a legbiztosabb alapja legyen a tájábrázolás, vagy egyéb téma — ha a művészt mindig a legmagasabb művészi igény vezeti.

DEBITZKY. ISTVAN:

Művész pedagógusok Baranyában

Simon Béla

Az alsószentmártoni román nyelvű általános iskola igazgatója, festőművész.

Kolozsváron, Nagybányán és Budapesten tanult, rajztanári tanulmányait a pécsi Pedagógiai Főiskolán fejezte be. Izmos tehetség, vérbeli festő, aki már főiskolás ideje alatt elnyerte a budapesti Képzőművészeti Főiskola kompozíciós nagydíját és a főiskolai díjat. A harmincas években tűnt fel és azóta műveivel minden jelentős országos kiállításon szerepelt, közben az önálló kiállítások egész sorát rendezte. Vásárlói között megtaláljuk a Szépművészeti Múzeumot, a Fővárosi Képtárat, egyes alkotásai Lengyel- és Svédországban leltek gazdára. Pécssett több alkalommal közös, két alkalommal — 1951-ben és 1955-ben — önálló kiállításon szerepelt.

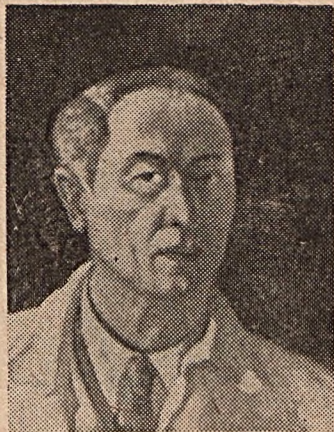

Igazi festő egyéniség, aki nem ismer korlátokat, sem kiművelt kompozíciós szabályokat. Egy-egy mély impresszió felvillan benne, egy ideig foglalkoztatja és amikor megérett benne a kép, a magasajátos módján, szinte ösztönös megérzéssel vetíti vászonra. Alkotó tevékenységében a tudatnak kevesebb a szerepe, mint az ösztönös megérzéseknek. Ez az oka annak, hogy művészetéből hiányzik a józan, állandóan mérlegelő ráció, a képformálás megalapozott tervszerűsége, a formák, színek tudatos összehangolása, ellenpontozás stb. Nem azért, mintha nem tudna ezek létezéséről. Tud, hiszen széles látókörű, művelt ember. Egyszerűen nem akar tudomást szerezni róluk. A térproblémák is csak annyira érdeklík, amennyire a színhatás igényli, amennyire alátámasztja, vagy kihangsúlyozza az alkotás általa megfogalmazott mondanivalóját. Azon túl másod-, vagy harmadrendű kérdés számára a vonal- és szintárvlat kérdése.

Alig egy évtizede él Baranyában — a fogarasi földről szakadt ide — és mégis otthonának érzi ezt a földet; megszerette a baranyai tájat és embert. Festményeinek témaköre ebből a két kiapadhatatlan forrásból táplálkozik. Különösen Alsószentmártont és annak dolgozó parasztjait ábrázolja nagy szeretettel.

A villányi általános iskola rajztanára, festőművész. Az Alföld keleti pereméről indult — a művészeteket istápoló Aradról — három évtizeddel ezelőtt, hogy férfi korában otthonra leljen a borban és szépségben gazdag Baranyában.

Főiskolai tanulmányait Budapesten végezte. Egykori nagynevű mesterei: Csók, Vaszary, Rudnay, Szőnyi és Aba Novák, a Főiskola azóta megpihent, vagy azóta is alkotó művésztanárai, egyformán hatottak rá. Különösen Rudnay ősi, magyar népmesék hangulatát idéző, csodálatos alkotó világa, mély színei. Nem véletlen ez. A borongó kedélyű, a csendes elmélyülést kedvelő, tépelődő, erejét állandóan mérlegelő művész ösztönösen is feléje fordult, hiszen egykori harcai a kenyérért, mélységbe hulló remények, csalódások és az elmúlt években életének egy lélektörő tragikus eseménye, mind-mind alkalmasak voltak arra, hogy a ragyogó napsütésben is csak az árnyékot lássa. Az évek azonban mennék és az élet bűvös balzsamot tartogat az ember számára, a feledést, és ahogy a Villány környéki szilvafákat hiába hajtogatja a tél hideg szele, hiába tördeli ágait jeget hordó vihar, tavasszal menyasszonyi ruhát öltenek, virágba szökkennek a tél tépázta ágak, úgy szökken virágba az ő művészte is tavasz jöttével, viharok, bajok, fájdalmak, téli szelek múlásával. Itt-ott még most is meg-megcsillan a felejthetetlen mester emléke, de ma már az árnyék csak kíséri a fényt, miként így van ez az életben is, és ott van árnyék, ahol nap ragyogtatja áldott fényét.

Megszínesedett, színei tisztán csengőek, derűsek, miként a táj, melynek finom tollú íródeákja. Sokan igyekeznek megörökíteni ezt a szépségben kimeríthetetlenül gazdag tájat, a finom hajlatú dombokat, az ezüstben ragyogó szőlőkarókat, a napcsokolta, fehér falu kicsi présházakat és az immár a végtelennel ölelkező búzamezőket, de ilyen meghittséggel, átéléssel, művészi ihletettséggel senki sem adta vissza e táj festői értékeit, meghittségét, szépségét, mint ez a halkszavú lírikus.

Ez a táj, ha térben korlátozott is, szépségben, művészi élményekben kimeríthetetlenül gazdag. A nap minden pillanatában változó színei, az évszakok változásai és az ember, pillanatról pillanatra változtatják a tájat és annak hangulatát. Ezt érzi, ezt látja és ezt adja vissza festményein az Alföld másik pereméről ideszakadt festő, akinek legszebb emberi és művészi tulajdonsága: őszintesége.

Eddigi művészi életútját néhány önálló kiállítás és sok közös kiállításon való szereplés jellemzi.

Szívesen foglalkozik figurális tárgyú képek alkotásával is; sokac, magyar és német emberek, parasztok, halászok, szőlőmunkások elevenednek meg képein. Dolgozó emberek, Dél-Baranya három nyelvű szorgalmas népe. Nem a figurális ábrázolásban adja igazi énjét, hanem tájképeiben. „A nagyharsányi hegy“, „Villányi táj“, „Villánykövesdi présházak“, „Szőlőskertek“... sorolhatnám — hiszen minden mély, emberi érzéstől áthatott alkotása Villányhoz, Villány környékéhez kapcsolódik.

Szigetváron tanít, általános iskolai rajztanár, e mellett festő, szobrász és a művészi bábkészítés kiváló, külföldön is ismert nevű művésze.

Zágon Gyula élete, munkássága mélyen belegyökerezik Szigetvár haladó hagyományokban gazdag talajába, olyannyira, hogy alkotó tevékenysége szinte teljesen Szigetvárra korlátozódik. Festményeinek örökösen visszatérő témája Szigetvár; a vár és a város, Zrínyi és az utódok, a ma egyszerű munkásai. Neve összeforrott a várral és várossal, múltjának, jelenének legjobb ismerője és holnapjának egyik áldozatos munkát végző formálója.

Ötvenhárom éves, de ma is tele van fiatalos lelkesedéssel, tervekkel, munkával. Valamennyi terve — és milyen sok van — Szigetvárral kapcsolatos. Talán még ebben az évben megvalósul a legnagyobb; a „Szigetvár történelmi fejlődése napjainkig“ történelmi és városfejlődéstörténeti kiállítás. Ezzel párhuzamosan, önálló kiállításon mutatja be Szigetvárt és vidékét ábrázoló festményeit „Szigetvári akvarellek“ címmel.

Munkásságának egyik legjelentősebb területe a Zrínyi-élete és hős halála. Elmélyülten tanulmányozta Zrínyi korát, hogy megismerje a kor történelmi levegőjét, mely Zrínyit és társait formálta, alakította és képessé tette a legnagyobb áldozatra. Kutatásai, tanulmányai alapján több szobrot, domborművet készített Zrínyiről, jelenleg a Tinódi Lantos Sebestyén emléktábla tervén dolgozik.

Festményeivel, szobraival az utóbbi évek minden jelentős megyei kiállításán szerepelt.

A bábszínházi alkotás egyik legjobb hazai szakértője és művésze. Képzőművészi vonatkozásaiban érdekli a bábformálás. Művészi bábfejei szerte az országban ismertek, sőt az ország határain túl is. Több sikeres bábfeje, mint különleges exportcikk került külföldre. Ormánsági bábúit pl. hat államból is megrendelték.

Kolbe Mihály

Középiskolai rajztanár, Mohácson tanít, festőművész, a mozaikművészet egyik legjobb hazai szakértője.

Légrádon született, a budapesti Képzőművészeti Főiskolán Glatz Oszkár volt mestere. A Főiskola jubiláris kiállításán angol ösztöndíjat nyert, nem sokkal később neki ítélte a bizottság a Sinnyei társaság Nemes Marcell-féle utazási ösztöndíját is. 1928-ban Olaszországban, 1931-ben Franciaországban töltött több hónapot.

1934 óta Mohácson él. Több egyéni kiállítást rendezett és alkotásaival nagyon sok közös kiállításon szerepelt. Az elmúlt években keveset festett. Munkásságát majdnem teljes egészében a mozaik művészetnek szentelte. Egyik legjelentősebb ilyen technikájú műve a mohácsi emléktemplom cca 30 négyzetméteres

mozaik képe. Nincs tudomásom arról, hogy bárki is hazánkban hasonló méretű mozaik-felületet készített volna.

Érdekes, kutató egyéniség, aki nemcsak művészi, hanem technikai téren is keresi az újat. Hosszú éveken át tartó kísérletezéssel olyan eljárást alakított ki, mely megfelel a beton különleges igényeinek is, tehát alkalmazkodik az építőipar új anyagához.

A mozaik-készítés mellett egyike megyénk legjobb freskófestőinek. Tőle származnak a mohácsi belvárosi vendéglő helyi témát feldolgozó művészi dekoratív falképei is. Az utolsó években szinte teljes egészében a mozaik felé fordult, ami érthető is, hiszen a mozaik nemes anyagával, szépségével, tartósságával elsősorban jöhet számításba a modern épületek díszítésénél. Sajnos, nálunk eléggé ismeretlen; a Szovjetunióban és a nyugati országokban ezzel szemben gazdagon alkalmazzák. Két évvel ezelőtt, a megyei tárlaton mutatta be „Zrínyi” mozaikját és ez osztatlan sikert aratott mind a szakkörökben, mind a nagyközönség köreiben.

Az 1957-es tárlaton egy nagyméretű, régebben festett olajképpel szerepelt, a „Kertészkedők”-kel.

*

Négy művész pedagógust mutattunk be, akik távol a nagy nyilvánosságtól és távol a Pécs adta lehetőségektől, áldozatos munkát végeznek a „végeken”. Habár mind a négyen festők, tanárok, túl az alkotáson és az iskolai oktató-nevelő munkán, valamennyien lelkes munkásai a népművelésnek is.

VEZÉR MATYÁS:

Dr. Gállos Ferenc

A pécsváradi vár tornyán gyászlobogót csattogtat a koratavaszi szél. Megrendítően szomorú hírt közöl: Az ősi vár legnagyobb szerelmese, történetének legjobb ismerője nincs többé az élők sorában; negyvennégy éves korában váratlanul elhunyt dr. Gállos Ferenc.

Szinte nehéz elhinni, hogy nincs közöttünk zömök, vállás alakjával. Igaz, a haja már ritkult, de szeme fiatalos tűzben izzott, az egész ember csupa erő, lobogás volt. Szenvedélyes szerelemmel vonzódott a történelemhez. Főleg Pécsvárad történetét kutatta. Mindent tudni akart szülőfalujáról.

Kitartó szorgalommal böngészett a levéltárak poros, sárguló iratai között,

falusi plébániák feljegyzéseit betűzette, végtelen türelemmel hallgatta öreg őslakók elbeszéléseit, s lassankint kitarult előtte Pécsvárad és környéke múltja.

Széleskörű levelezést folytatott külfölddel is, német és más múzeumoktól kapott adatokat, fényképeket, térképeket munkájához.

Nem egyszerű műkedvelő vagy dilettáns történész volt. Tárgyi tudása túl-nőtt egy helytörténeti kutató érdeklődési körén. Ügszerűete, képessége és szorgalma révén nagylátókörű kutató történész lett belőle, s munkásságát ismerve bátran állíthatjuk, hogy néhány éven belül tudósként tisztelhetjük volna.

A tervek özönét hordozta magában. Vármúzeum létesítése, egy néprajzi, történelmi, turisztikai, földrajzi és botanikai szempontból is érdekes kelet-mecseki ismertető megírása, Pécsvárad idegenforgalmi szempontból való fel-
lendítése foglalkoztatta a halála előtti hetekben is.

A Dunántúli Tudományos Intézet történelmi osztályának biztatására meg-
írta Zengőalja történetét, a középkorig terjedő rész már nyomdakész állapotban van, de az adatokat a jelenig összegyűjtötte. (A kegyelet is azt kívánná, hogy az illetékesek ki is adják munkáját.)

Mint népművelő sem kímélte erejét. Rendületlenül helyállt a falu kulturális életében, alakította annak szellemi harcát. Mindent mindenkinek elmondani — ez volt az elve, s ezt is cselekedte. Gazdag szellemi kincses-tárából bőkezűen ajándékozott mindenkinek, aki tudásra vágyott.

Polihisztor hajlamú volt, minden érdekelte, mindenhez komolyan hozzá tudott szólni. A legkülönbözőbb tárgyú előadásokat tartotta, a legkülönbözőbb érdeklődési körű hallgatóknak, a bevonuló újoncoktól kezdve a közigazgatási tanfolyám résztvevőin keresztül a Tudományos Intézet tagságáig. S mindezt önzetlenül, az elismerés, a különféle jutalmak igénye nélkül, csupán ügyszere-
tekből.

Ember volt a szó legnemesebb értelmében. Nemcsak feleségét és két kicsi leányát szerette rajongásig, hanem embertársait is. Bizakodás, optimizmus, jókedély jellemezte. Vele beszélgetni mindenki számára élvezetes és tanulságos volt. Akiben a történelem vagy népművelés iránti érdeklődésnek egy parányi szikráját látta megcsillanni, azt nem hagyta nyugodni. Tanácsaival, gyakorlati segítséggel sietett támogatni fiatal munkatársait.

Vég nélkül sorolhatnánk érdemeit, de haszttalan. Életében sem szerette, ha dicsérik, nem a szavak, a tettek embere volt. Elment... Testét magába zárta a pécsváradai föld, amelyet annyira szeretett.

Búcsúzunk a kiváló történésztől, a lelkes népművelőtől, a nagyszerű embertől. A pécsváradai vár tornyában rongyossá tépheti a szél a fekete lobogót, de emlékét semmi nem szakíthatja össze bennünk. Munkájának eredményeiben dr. Gállos Ferenc mindig itt él közöttünk, példaként áll előttünk a kultúráért vívandó további harcainkban.

DOMBAY JÁNOS:

Pécsvárad és környéke múltjából

Aki a 6-os műúton haladva gépkocsival teszi meg az utat Bonyhád és Pécs között, közéről gyönyörködhetik a Keleti-Mecsek erdőborította hegyvonulatában. A műút nagyjából párhuzamosan halad vele, éspedig helyenként olyan távolságban, amelyből a részletek elmosódnak és helyettük, nagyobb áttekinthetőségben, inkább a tájképi szépségek rajzolódnak ki.

Mecseknádasdnál előalpesi táj tárul a szemlélő elé. A Mecsek viszonylag magas hegyei itt olvadnak bele a Bonyhád felé leereszkedő dombos vidékbe. A magas, meredek, erdős hegyoldalak és a közöttük húzódó hűvös, homályos, szűk völgyek éles ellentétben állanak a girbe-görbe hajlású, az erdős hegyek szomszédságában csupasznak tűnő sárga löszdombokkal, amelyeken sárgán verődik vissza a nyíltabb terepen előmlő nagyobb világosság is. E két különböző természeti táj mesgyéjén, mély völgyben hosszan elnyúló, nagy község régi település; előzményei az Árpádok korába, vagy még régebbre nyúlnak vissza. Az óbányai útelágazásnál meredek hegyormon épült Rékavár eredetét ma még homály fűdi. A hozzávezető völgy északnyugati oldalában, a volt Wágner-féle szőlő fölött, avarkori temető volt.

Pécsváradnál újabb, lebilincselő szépségű tájkép fogadja az utazót. Sötét tömegével óriási cukorsüvegeként itt emelkedik magasba a Zengő. Lábánál épült Pécsvárad. A vár ódon falai messzelátászoán hirdetik a hely nagy múltját. Nyugat felől a Hármashegy csúcsa, északról szelídgesztenye-erdővel borított hegyoldal teszi gazdagabbá a képet. Nemcsak szépségével, hanem természeti alkatánál és egész megjelenésénél fogva is valósággal fölemelő ez a kép. A hegy lábánál fekvő, déli fekvésű, lépcsőzetesen emelkedő, beépült domboldalt a mögöttes Zengő mintegy a magasba emeli. A hegy felé fordulva mindenütt, mindenben az emelkedés jut kifejezésre. Ezt még csak hangsúlyozza ellentéténél fogva a vele szemben — keletről a nagypalli, nyugatról a szilágypusztai dombok által határolt, — Erzsébet felé, messze elnyúló, mélyfekvésű völgy.

Vasasnál újabb, jellegzetes mecseki táj köti le az utazó figyelmét. Tófenékhez hasonló, kör alakú, nagy völgyet lehet itt látni, amelyre buja növényzetű rétek zöldje hívja fel a figyelmet. A háttérben erdős hegyek, kétoldalt dombok szegélyezik. A nagy, világos, zöld folt ellentétét a mögöttes erdők sötétjével az oldalsó dombok és a hegyek lábánál legyező alakban elhelyezkedő település változó színei feloldják: a kép színhatása rendkívül megnyugtató. A táj madártávlati képeről nem olvashatók le az itt folyó szénbányászat jelei. A bányászás ténye csak azoknál játszik bele a táj hangulatába, akik tudnak róla, ezeknél azonban mélyen belejátszik.

A nagy völgyből északnyugat-délkeleti irányban hosszan elnyúló domb: az „Erzsébet hegy” emelkedik ki, két ágra osztva annak nyílását. A völgy két ága a domb délkeleti végénél Romonya felé húzódó, széles völgyet alkotva egyesül. Az Erzsébet-hegy délkeleti, ellaposodó végén Árpádkori temető, a Kulcsoscsárdánál lévő homokbánya körül őskori (péceli kultúra) település volt. A vasútállomás fölötti dombtetőn római őrtorony állott, ahonnan a kb. a régebbi országút vonalán haladott pécs-óbudai római út jelentős szakaszát át lehetett tekinteni. Az említett homokbányánál talált i. u. I. század végéről — a II. század elejéről származó égetett temetkezések arra mutatnak, hogy itt ekkor település is volt.

Aligha véletlen, hogy itt a Mecsekben, éppen ezeken a kiemelkedő tájképi szépségeket nyújtó helyeken találjuk az emberi élet régi, sőt ősi időkbe visszanyúló nyomait. A tájképi szépség legtöbbször a táj változatosságában rejlik. A táj változatosságát az emberi élet szerteágazó szükségleteivel lehet párhuzamba állítani, más szóval: változatos tájon az ember mindenkor könnyebben tudta kielégíteni sokféle szükségletét, tehát könnyebben és jobban tudott élni. Az is erre mutat, hogy az ilyen tájakon sokszor több, gyakran egymást követő történelmi korszak emlékeit találjuk. A táj és az emberi élet ilyenétén kapcsolata mindenütt felismerhető, de a különböző földrajzi alkatú, nagyobb tájegységeken belül más-más formában.

Az alábbiakban kissé részletesebben foglalkozunk ilyen szempontból Pécsvárad közvetlen környékével, mint a Keleti-Mecsek egyik legkiemelkedőbb szépségű tájával.

Már az i. e. III. évezred második felében pezsgő élet folyt itt. Az Aranyhegyen és a közeli Zengővárkonyban a lengyeli kultúra lakótelepét ismerjük. Az utóbbi nagyságánál és az onnan származó régészeti leletanyag gazdagságánál fogva kiemelkedő jelentőségű. Az ásatások során nagyszámú kő- és csonteszköz, továbbá agyagtárgy és edény került felszínre, amelyek fényt derítenek az akkori sokrétű emberi tevékenységre. A telepeltárások betekintést engedtek a település módjába és rendszerébe, kiegészítették a gazdasági életről az eszközök alapján megrajzolható képet. A település módjából, a temetkezés rendszeréből, továbbá a temetkezés és a település között felismert összefüggésből rekonstruálni lehetett a társadalmi életet. A halottcsontkitás, a temetkezési szokások, az agyagszobrászat és az edényfestés a korszak társadalmi felfogásáról szolgáltak értékes adatokat. A feltárt régiséganyag és az ásatási megfigyelések alapján főbb vonásokban rekonstruálni lehetett az akkor itt folyt emberi életet.

Bár nem nagy számban, de Pécsváradon és Zengővárkonyban is találtunk kagylóhéjat és halcsontot. A halászeszközök hiányoznak. Ebből arra lehet következtetni, hogy az élelemszerzésben a halászat nem játszott fontos szerepet. Ez arra vezethető vissza, hogy a közelben nem voltak halászatra alkalmas vizek. Az a kevés hal és kagyló, amihez hozzájutottak, vagy a környékbeli kisebb vizekből került ki, — ilyenek nyilván voltak —, vagy távolabbról került hozzájuk, csere útján. A táj földrajzi alkata is kizárja, hogy itt nagyobb folyó- vagy állóvizek lettek volna. Ilyenek hiánya, ugyanúgy, mint ma, akkor is belejátszott az itt folyt emberi életbe.

Mindkét lakótelepen sok vadállat-csontot találtunk. Ez arra mutat, hogy a vadászatnak nagy szerepe volt a mindennapi táplálék megszerzésében. A vadállatok közül eddig a szarvast, az őzet, a muflont, a vaddisznót és az őstulkot lehetett kimutatni. A kisebbek közül a hód érdemel említést. Feltűnő az őstulokcsontok nagy száma, amiből arra lehet következtetni, hogy ez az állat nagy számban élt itt. A táj mai képéből a hegyek alatti magasabb fekvésű helyeken

és a völgyekben tágas, füves, bozotos térségekre, kitűnő legelőterületekre lehet visszakövetkeztetni, amelyeken csordákba verődve kóboroltak, legelésztek. A hegyeket borító erdőséget is a vadállatok sokasága népesíthette be.

Ha tekintetbe vesszük, hogy az elejtett állat húsa táplálék, csontjából eszközöket készítettek, bőrét ruházkodásra és a földkunyhók lakályosabbá tételére használták fel, aligha kételkedhetünk abban, hogy a gazdag vadállatállomány és a szóban forgó őskori lakótelepek keletkezése között összefüggés van.

A talált csontok más része arra mutat, hogy a lengyeli kultúra népe háziállatokat is tartott. Háromfajta házi szarvasmarhát, a házidisznót, a kecskét, a juhot és a kutyát sikerült eddig kimutatni. A háziállattartással kapcsolatban csupán csak annak hangsúlyozására szorítkozunk itt, hogy Pécsvárad környékén — akárcsak ma is — annak minden természeti előfeltétele megvolt.

A lengyeli kultúra népe földművelő volt. Eddig ismert települései mind lösz-talajon létesültek. A lösz — hajszálcsoves szerkezeténél fogva — a legjobb termőtalaj. A Hármashégy, a Zengő és ez ettől kelet felé húzódó hegyvonulat lábánál elterülő egész vidék egyetlen nagy lösztábla.

A gabonafélések közül eddig a kétsoros árpát és a tönkölybúzát sikerült kimutatni, éspedig a földkunyhók tetejét vagy falát borító sártapasztás kiégés folytán megmaradt rögeiből. A tapasztásra használt sárba töreket és pelyvát keverték, hogy ne repedezzek meg és ne peregjen le. A törekekkel és a pelyvával természetesen gabonaszemek is kerültek bele. A gabonaszemek, valamint a törek és a pelyva szénsavas mésszel ivódott át, ami konzerválta: szabad szemmel is látható a sártapasz rögökben.

A gabona termeléséről a sok őrlőkö-töredék is tanúskodik. Az őrlőkövek legtöbbször cipó alakúak; aljuk domború, lapjuk — a használat következtében — legtöbbször homorúra kopott. A ráhelyezett maroknyi gabonát alkalmas, kisebb kövel zúzták durva lisztté. A zúzás folytán viszonylag sok kőpor került bele; valószínűleg ez okozta a fogak nagymérvű lekopását, amiről az embertani leletek tanúskodnak.

A föld megmunkálásának módjáról a talált földművelő eszközök nyújtanak felvilágosítást. Az agancs-, csont- és kőkapák alapján kezdetleges kapás földművelésre lehet következtetni. A megmunkálás a föld sekély felszíni fellazítására szorítkozhatott. Néhány átfúrt kőszköz sajátságos alakja és a használati nyomok alapján kézi ekére is lehet gondolni, amit toló vagy húzó mozdulattal hoztak működésbe. A természeti népek köréből vett példák alapján feltételezhető, hogy a földművelő eszközök nagyrészt fából készültek és így nyomtalanul elpusztultak a földben.

A lengyeli kultúra népe ismerte ugyan a rezet, de a legcsekélyebb nyoma nincs annak, hogy értett volna annak megdolgozásához. A sokezerre rúgó leletanyagban egyetlen olyan tárgy sincs, amelynek alapján a fémművességre még csak gondolni is lehetne. A talált rézkészítmények kizárólag ékszerek, amelyek a délebbi területekkel fennállott gazdasági kapcsolatok révén jutottak hozzájuk.

A termelési eszközök kőből, agancsból, csontból, fából és agyagból készültek. A legfontosabb nyersanyag a kő volt. Csiszolás útján különféle kőzetekből készültek a vadászatra használt nyéllyukas fokosok, az állatok megnyűzására szolgáló fejtőkések, továbbá a kapák, ekék, vésők stb. A csont, fa, bőr, stb. megmunkálására szolgáló és egyáltalában azok az eszközök, amelyeknél az él volt a fontos (kések, kaparók, vakarók), továbbá a fűrők, fűrészek, valamint részben a nyíl- és dárdahégyek pattintás útján tűzkőből készültek.

A tűzköeszközök és a gyártási hulladék nagy sokaságából, valamint ennek a fontos nyersanyagának szinte mértéktelen pazarlásából arra lehet következtetni, hogy azt itt helyben, a hegyvidéken találták, amit az ez irányú vizsgálódások és kutatások igazoltak is. Mindez arra mutat, hogy nemcsak saját szükségletekre, hanem csere céljára is készítettek tűzköeszközöket, más szóval: a tűzköeszközök gyártási központja volt itt.

Ezt lehet mondani az edényfestésről is. A vizsgálatok eredménye szerint az edényfestésre hematitot (vörös vasérc) használtak, ami a közeli pusztakisfalusi Rókahegyen a felszínen is nagy mennyiségben található. A zengővárkonyi telephelyen a földkunyókban talált vasérc tömbök nyomán biztosra vehető, hogy a festékanyagot szolgáltató vasérc innen származik, tehát a telep lakói tudtak erről a vasérc-előfordulásról. Az ércet porrá zúzták, vízben elkeverték, majd rákenték az edényekre. A vasérc málladékát az esővíz bemosta a sziklarepedésekbe, ahol belőle, hosszú idő folyamán, vörös, krétaszínű képződmény keletkezett. A jelek szerint ezt is felhasználták. A festékanyag helybeli előfordulásának jelentősége akkor válik érthetővé, ha meggondoljuk, hogy a lengyeli kultúra egyik legjellemzőbb vonása éppen a kultikus célokra szolgáló edények vörös festése.

A pécsváradi Aranyhegyen, részben a lengyeli kultúra telephelyén és a szomszédos Diósban, az i. e. I. évezred első felének közepe táján a korai vaskorszak népe hozott létre újabb, nagyobb települést. Ez, de még inkább a koravaskorival közvetlen kapcsolatba hozható korábbi település hiánya arra mutat, hogy ez a hely fekvésénél és a közelebbi környék kedvező természeti viszonyainál fogva különösen alkalmas volt emberi település céljára.

Az 1941—1942-es itt végzett kisebb próbaásatás során feltárt települési maradványokból viszonylag magas színvonalú földművelés és egyáltalában gazdasági élet képe bontakozott ki. Ez egymagában véve is arra mutat, hogy a települési hely megválasztásában ezek szempontjai állottak előtérben.

A próbaásatás eredményeként a föld felszínére épült, előcsarnokkal ellátott, négyszögletes alaprajzú, favázás házak alapjai tárultak fel. Helyenként meg lehetett állapítani, hogy ugyanazon a helyen korábbi, kisebb lakóház helyén később nagyobbakat építettek, amiből a család növekedésén túl a gazdasági lehetőségek emelkedésére is következtetni lehet.

A házak mellett gazdasági épületek állottak. Ezek a termények és a különféle anyagok tárolására szolgáltak. Beásták a földbe; a szélekre támaszkodó, csúcsos tetejük volt. Hasonlókat a mai népi építészet köréből is ismerünk. Egy-egy ház körül néha több is volt. (Gyakran kerítéssel vették körül. A kerítés vázát erős faoszlopok alkották, amelyekre vízszintes irányban megfelelő fákat erősítettek, majd az így elkészített vázát ágfával fonták be.

Ennek a települési helynek a további ásatása, még inkább azonban teljes feltárása értékes eredményekkel kecsegtet, amelyek nagy mértékben járulnának hozzá területünk történetére és a korai vaskorszakra vonatkozó gazdasági és társadalmi ismereteink gyarapításához.

Pécsvárad közelében, lényegében valószínűleg a mai betonburkolatú műutat megelőzően használt országút nyomvonalán haladt a Pécsről Óbudára vezető római út.

A rómaiak korából nincsenek Pécsváradra vonatkozó adataink, nem valószínű így, hogy itt ebben az időben település lett volna. A közelebbi környéken ellenben számos római települést ismerünk. Közülük nem egy, éppen gazdasági vonatkozásainál fogva, szintén a vidék természeti viszonyaiban leledző, gazdasági

szempontból kedvező adottságaira emlékeztet. A hosszúhetényi, a szilágy-aranyoldali és a szilágy-malomaljai római villa-, illetve települési maradványok tanúsága szerint Pécsvárad közelebbi környékén római nagybirtokok voltak. Az út mentén Zengővárkonyból, Mecseknádasdról, Hidasról, Nagypallról, Fazekasbodáról, Kékesdről és Erzsébetről vannak római kori településekre vonatkozó adataink. Az ezek alapján megrajzolható képből az a bennünket most érdeklő tény bontakozik ki, hogy Pécsvárad környéke a rómaiak korában sűrűn lakott volt, és alig hihető, hogy ebben a kedvező természeti adottságok ne játszottak volna közre.

Sűrűn lakott volt Pécsvárad környéke a népvándorlás korában is. Pécsvárad határában a volt gótzéglagyár területén avar kori temető volt. Nagypallban és Ellenden két-két, Kékesden, Fazekasbodán és Mecseknádasdon egy-egy avar kori temetőről tudunk. Az egyik nagypallit, a kékesdit és a két ellendit feltártuk. A nagypalli másik, a fazekasbodai és a mecseknádasdi nagyrészt elpusztult már.

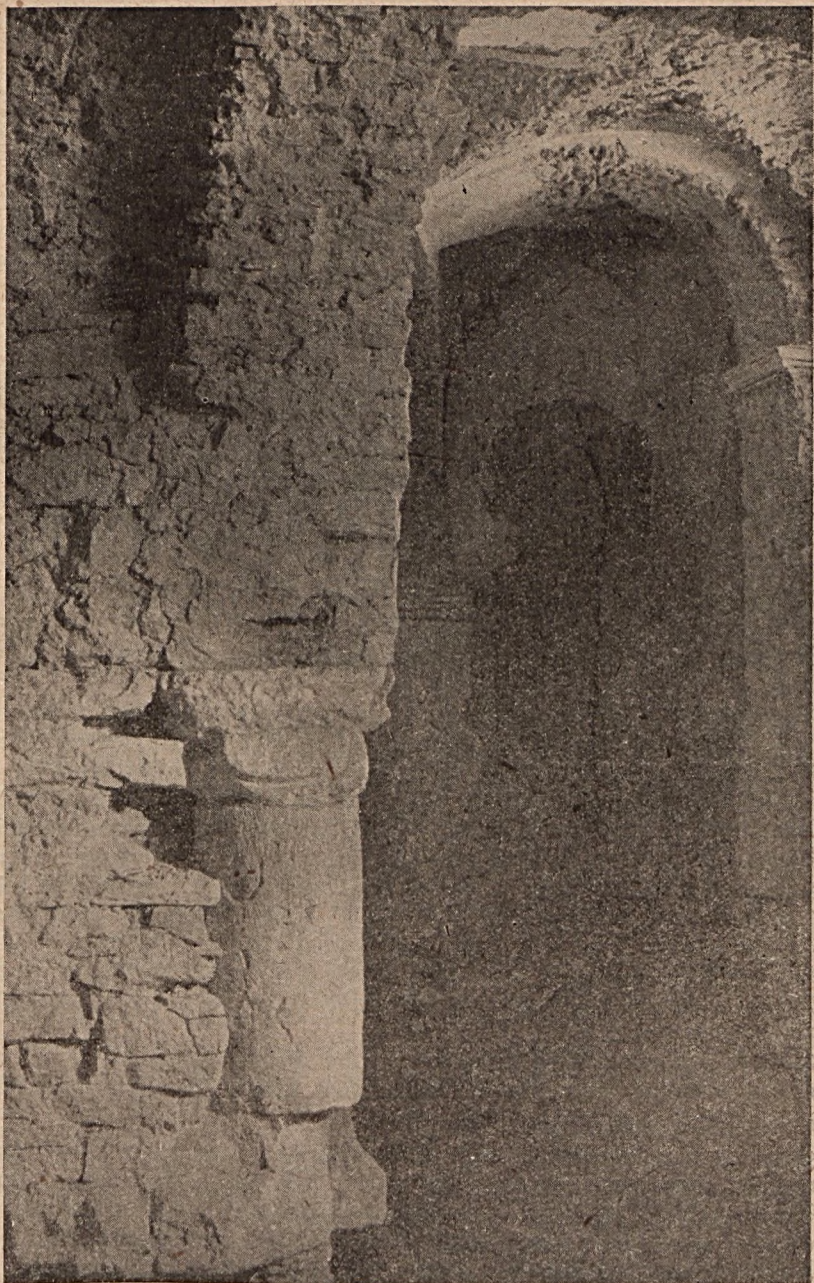
Az avar kori temetők, szemben az őskori települési helyekkel, a mélyebb fekvésű völgyekből kiemelkedő dombokon, vagy a völgyeket szegélyező domboldalakban vannak, legtöbbször a völgyet keletről szegélyező domboldalon. A halottakat fejjel nyugatnak, lábbal keletnek helyezték sírba. A keleti domboldalakban levő temetőkben így a halottakat fejjel lefelé, a völgy felé, fektették a sírba, hogy a halott kelet felé nézzen. Ez a szokás a hitvilággal kapcsolatos. A sírgödör keleti tर्फelét fokozatosan mélyebbre ásták, hogy alja egyenes legyen.

Noha még egy esetben sem sikerült a temetőhöz tartozó települési hely nyomára akadni, valószínű, hogy azok is a völgyeket szegélyező domboldalakban voltak, a temető közelében. Ez a népvándorláskori lakosság életmódjával kapcsolatos. Az állattartó, pásztorkodó avarok számára létfontosságú volt az állatok számára szükséges legelő és takarmány. Ezt itt a Mecsekből nyíló széles völgyekben találták meg, amelyek a hegyvidék természetes vízlevezető csatornáit. Legtöbbjükben ma is patak csörgedez, némelyikben kettő is, buja növényzetű réteket táplálva. A népvándorlás korában, a lakosság életmódjából következőleg, ilyen helyekre helyeződött át az emberi élet színtere.

A honfoglalás korában, az Árpád-kori temetők tanúsága szerint, kisebb szláv települések voltak Pécsvárad környékén. Vasason és Ellenden XI. századi temetőket tártunk fel, amelyek leletanyaga bizonyosságot szolgáltatott a magyarok és az itt talált helyi lakosság békés együttéléséről. A földműveléssel és állattartással foglalkozó helyi lakosság települései, mint az avaroké is, a hegyek aljában elterülő, völgyek által tagolt dombos vidéken voltak.

Nincs adatunk arra, hogy a honfoglaláskori helyi lakosságnak volt-e települése Pécsváradon. Valószínűnek tartjuk, mert nehezen képzelhető el, hogy I. István királyunk lakatlan helyen alapította volna a nagy hírű bencés apátságot, melynek alapítása a maga idejében jelentőséget adott a helynek.

Amint láttuk, mintegy öt évezredre visszanyúló gazdag története van Pécsváradnak és szűkebb környékének, noha csak azokkal a korokkal foglalkoztunk röviden, amelyekre nézve hiteles és jelentősebb adataink vannak. Rövid áttekintésünk vezérgondolata az volt, hogy a vidék természeti alkata, amit a mai ember gyönyörűséggel szemlél, lényeges alkotó eleme volt az itt folyt emberi életnek is, és az ma is. A táj szépségének és történetének ez az összekapcsolása esetleg gazdagabbá teszi a vidék és a hely iránt érdeklődők itt szerezhető élményét, benyomásait.

Részlet a pécsváradi Árpád-kori altemplomból.

GALLOS FERENC:

Pécsvárad kolostorvára és települése

Előrebocsátjuk, hogy Pécsvárad helynévét ebben az alakban csak a XIV. század elejétől leljük meg az oklevelekben. A XIII. században a pécsi püspökségben fekvő Várad néven emlegették, míg a XI. és a XII. században eddigi ismereteink szerint a mai helynév még nem élt a nép ajkán, s így azt fel sem jegyezhettk. A hely megjelölése a legkorábbi időben a Mons Ferreus — Vasas hegy — lábánál alapított kolostor említésével történt. A kolostor apátjai egészen a XIII. század első harmadáig általában csak vasashegytövi apátnak nevezték magukat.

A Vasas hegy a Mecsek keleti vonulatának és a hegységnek legmagasabb csúcsa. Az újkorban Zengő vagy Zengővár a csúcs neve (682 m). A középkori Vasas elnevezés ma csak a hegy közelében használatos helynevekben él (Vasás, Vasas dűlő).

A hegy lábánál a 259 m magas hegytövi dombháton alapított korai bencés kolostorról először két XI. századi írott forrás emlékezik meg. Az egyik az ún. Pozsonyi Évkönyvek egykorú feljegyzése, amely az 1038. évről azt írja: ekkor szentelték fel Szent Benedek monostorát, ekkor halt meg István király és Pétert is ez évben tették királlyá. A másik forrás a XI. század utolsó harmadában keletkezett: Szent István király Nagyobb Legendája. A mű VII. fejezetében olvassuk, hogy ezt a kolostort Aszterik és társainak bejövetele idejében alapította a király illetőleg, a fejedelem a Vasas hegy tövénél.¹ A Nagy Legendáról már *Marczali Henrik* megállapította, hogy feltűnően „pécsvárad érdeke”. Szerzője jól ismerte a kolostor kezdő évtizedeinek történetét, s művében nagyobb terjedelemben ír lakóiról, mint a szentmártonhegyi — pannonhalmi — rendházról, amelyet időrendben is később említ.

Kutatóink az alapítás idejét kevéssel az 1000. év elé teszik. Az adományokat, kiváltságokat azonban csak később, noha még István életében foglalták oklevélbe. Ez az eredeti alapítólevél elveszett.

A vasashegytövi kolostort a pécsi püspökség és a kalocsai egyházmegye kialakítása előtt mintegy tíz évvel alapították. Feladata a déli terület egyházi szervezésének megindítása volt. A feladat nagyságához mérten a kolostort már kezdetben gazdag adománybirtokokkal látták el. A Nagy Legenda a XI. század vége felé is hangsúlyozza, hogy a kolostor anyagi javakban igen gazdag.

Az 1091-ben, a szomszédban életrehívott somogyvári bencés kolostorhoz² hasonlóan ezt a korábban alapított szerzetesházat is nagy katonai biztosítással látták el. Később a XIII. század elején úgy tudták, hogy 200 szabad katona lakott környékén.

A mindjárt említendő XIII. századi ún. alapítólevél bírálója, *Szentszűtűry Imre* is leszűgezi,⁴ hogy a most felhasznált II. Géza-féle szűvegrész valamely eredeti oklevélbűl került bele a XIII. századi szerkesztműnybe.

A két további templom egyike a már említett Mindenszentek templom, mely a mai temetűkáporna helyén állott, s egyes részei a káporna falaiban ma is megvannak. A templomról egyes pécsi helytűrtűnűszek azt állítják, hogy az 1158. évi szűvegben említett Mindenszentek templom a pécsi Mindenszentek temploma.⁵ Ez semmiképpen sem fogadható el, annál kevésbé, mert *Szűnyű Ottű* már megállapította, hogy a pécsi templom legrégibb részei legfeljebb a XIII. század derekáról valűk. A pécsváradi Mindenszentek templomot 1158 után legkűzelebb 1259-ben⁶ említik. Szentélyi részében *Szűnyű* román ablakkeretet ismert fel.

A másik templom, Szent Péter egyháza királyi alapításű. Ez a kolostorhoz kűzelebb, az 1757—1767 között felépített mai katolikus plébániatemplom helyén állott kelet-nyugati fűtűngellyel. Romjait utoljára 1733-ban irták le.⁷ Mindenszentek temploma jobb állapotban erte meg a hűdoltság végét, befedtek falait, és az épűletet 1767-ig plébániatemplomnak használták, tornya azonban ekkor már fábűl volt.

Az apáság XIII. század eleji ún. alapítólevele hamisítvány, amelynek kűszítéséhez több mintát és eredeti oklevelet használtak fűl, beledolgozták azonban a kolostorban ismert egyéb régi hagyományokat is, úgy tűntetve fűl a dolgot, hogy mindaz, ami a XIII. században a kolostoré volt, az a XI. századi és a II. Bélának tulajdonított adományokbűl ered. Feltűntet az irat régi állapotokat is. (Ezek elemzése már tűlmege rövid ismertetésűnk keretein.)

Lényegében az ún. alapítólevél a kolostor 1200—1228 közötti helyzetéről, vagyonáról és velt vagy valűdi jogairól tájűkoztat. Ekként kell az iratot kezelni, fűlfgogni.

A kolostorban ekkor a szokásos helyisűgeken kűvűl betegszűbák, fűrdűhelyisűgeek, sűtűűzem és műhelyek is voltak, amelyek utűbbiakkal kapcsolatban említi az irat a kolostor vűzvezetűkét is. Ez a vűzvezetűk valűban megvolt. A mai református temetűben sírnyítás alkalmával egy meghatározott irányban tűbbsűr elűkerűltek maradványai. A vűzvezetűk a nyomok szerint az ún. Királygát forrástűl vezette a vűzet természetes esűssel a kolostorba, amelynek mai ismereteink szerint saját kűtja nem volt. Ugyancsak az alapítólevélbűl tudjuk meg, hogy akkor már kiterjedt pincék is tartoztak a kolostorhoz, és a rendház kádár iparos szűlgái csak e pincék részűre dolgozhattak. Az alapítólevél más részűbűl is kűtűnik, hogy a kolostor gazdálkodásában a borgezdaság fejlűdűt legjobban. Nagyszűmű fűvaros szűlgálatra kűtelezett szűlgái a sű és a bor beszállításával foglalkoztak. A szűlgák sorában egyűbként ugyanazokat az iparűzű parasztokat találjuk meg, mint más akkori kolostori gazdaságban — azonkűvűl még arany-műveseket és molnárokat.

Egy 1259. évi oklevél⁸ tájűkoztat elűszűr részletesebben a kolostor kűrűli telepűlésrűl is, amelyet a század eleje óta Váradnak neveztek és az apátok is magukat már váradi apátnak mondták. Az oklevélbűl megtűdjűk, hogy a telepűlés két forrás kűrűl alakult ki. Az egyik az akkor Csinger kűtjának hűvűt forrás volt a vártűl a Nagyhegy felű hűzűdű vakvűlgy végén, (Ezt a részt ma is Csingernek hűvják.) a másik forrás a mai ún. Királygát volt, a vár fűlűtti magaslat tűlsű északi oldalának vakvűlgyében.

A két forrás kűrűl kialakult telepűlések kűzelében, a kolostorvár lábánál, a mai Vár-utca helyén szűletett meg a kolostor kiépűlésűvel kapcsolatban Vár-alja.

A miles-ek a kolostor védelmére voltak kötelesek egybeseregleni, ha „a vidéken lázadás ütne ki“.

A kolostor a mai pécsváradi vár felső udvarának nyugati sarkában álló, többször átépített magasföldszintes főépület helyén és annak környékén épült. Ezt abból tudjuk, hogy ennek az ún. volt praefectusi épületnek az alagsorában és magasföldszintjén maradt reánk a rendház temploma és kriptája, altemploma. Kimerítőbb műemléki tanulmányozása még nem történt meg, *Gerevich Tibor* annyit azonban már megállapított,³ hogy az altemplom közepén álló pillér sarokoszlopai, lábazatuk és oszlopfőik egyaránt románkori építészetünk kezdeti idejéből, a XI. század elejéről származnak. A hajó és a szentély nemrég kibontott román ablakkeretei, a közvetlenül szomszédos helyiségek további két román ablaknyílása ugyancsak azt bizonyítják, hogy a kolostor első építésének ideje a hazai román stílus korára tehető. Az altemplom futó vizsgálata azt is elárulja, hogy még a középkorban itt és bizonyára más épületrészekben is történtek további beavatkozások.

Az említett 1038. évi feljegyzés azt tanúsítja, hogy az építkezésnek az 1038. év volt az első jelentős állomása, ekkor szentelték föl a kolostort vagy a kolostor templomát.

Az elpusztult eredeti alapítólevél 1158. évi királyi megerősítése és újra történt kiadása alkalmával II. Géza király a kolostor apátjának elbeszélése alapján a bevezető részben közli, hogy az altemplomba egy árpádházi herceget is eltemettek még a XI. században. Ez a herceg Domszló volt, akinek nevét Abaújban Domszló falu neve őrzi. Érdekes, hogy a Domszlótól kapott adománybirtokok is azon a környéken feküdtek, az egyik birtok pedig szószerint „Aba király“ valamely földjével volt határos. Ezek a közlések azt jelentik, hogy a kolostort és templomát 1038 után tovább építették. Domszlót ugyanis ez elbeszélés szerint először Mindenszentek templomában temették el, majd onnan átszállították ünnepélyes módon a kolostori kriptába. Ez az átszállítás kétségkívül arra utal, hogy a kriptá építése bizonyosan csak Aba király ideje után, a negyvenes években készülhetett el teljesen.

A kolostor most tárgyalt altemploma fölött a magasföldszinten azonos alaprajzú és sugarú szentélyt találunk, amely azonban építési hiba miatt kissé elfordulva nyugszik az alatta lévő körfalakon. Kívülről egyenes záródású fal határolja a szentélyeket. A magasföldszinti szentélyfülke kőboltozatai is épségben maradtak reánk.

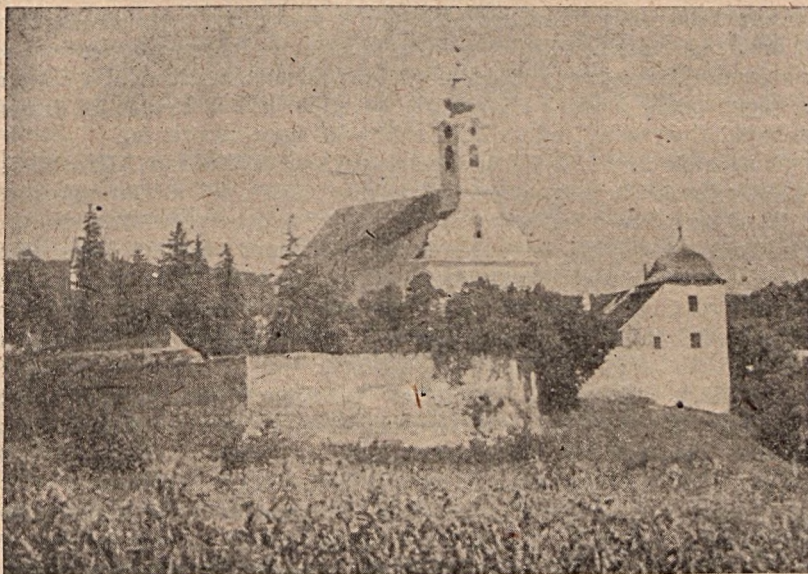
A kolostor templomát Keresztelő Szent János templomának nevezték. A II. Géza-féle szövegrészből tudjuk meg azt is, hogy Domszló, a kolostor jótevője a kolostori templom Szt. Benedek-oltára számára egy ezüstözött képtáblát, a Mindenszentek temploma részére pedig egy hordozható oltárt adott. Ezek az adatok a kolostor XI. századi térítő tevékenységére vetnek világot. A kolostori templomban ugyanekkor említik a Szentháromság oltárát is.

A valószínűen gerendázattal megtámasztott fa-mennyezetes templomban őrizték a kolostor okleveleit és kincseit, amelyeket aztán egy 1158 előtt esett tűzvész elpusztított.

Az említett 1158. évi szövegrészből értesülünk arról is, hogy akkor már a kolostor közvetlen közelében, a magaslaton két további templom is állott, amelyeknek tizedjövödelméért és a rendház más községeknek tizedszedési jogáért 1158 előtt per folyt a pécsi püspök és a pécsi káptalan, valamint a vasashegytői apát között. Erről a perről a pécsi káptalan egy évszázaddal később is még megemlékezett egy oklevélben, ami megerősíti az 1158. évi szövegrész hitelét.

Minden valószínűség szerint a XII. század dereka felé kezdték meg hospesek, vendégnépek betelepítését az előbb említett három különálló falucska közé a kolostor mögötti magaslatra és ekkor, ezzel a telepítéssel kapcsolatban, legkorábban a XII. század első felében keletkeztek a kolostoron kívül álló templomok is. Mindenszentek templomának azonban föltétlenül volt egy a XI. századi elődje, amely Domoszló hagyományával igazolható.

A vendégnépek részben nyugati szláv és német, nagyjából azonban hazai beköltözők voltak, a tőlük lakott falurészt Új Pécs — az oklevélben Nouo

Peech — néven említették. Az 1250-es években csatlakozott hozzájuk egy latin leánynyelvet, — a latinnal rokon nyelvet — beszélő újabb bevándorló csoport. Ezeknek utcáját Olaszfálynak nevezték el. A vendégnépek között ott éltek tovább a hely őslakosai is. A vendégnépek korábbi csoportja II. András idejében királyi kiváltságlevelet is kapott, majd 1259 után külön bíró alatt bizonyos fokú önkormányzatban éltek. Váralja lakosaira ez a jogállás nem terjedt ki, ezek közvetlen földesúri hatalom alatt élő szolgák maradtak.

A két forrás, majd Váralja körül kialakult régebbi telepgócok tehát a betelepítés eredményeként egy településsé épültek össze mintegy a XII—XIII. század fordulója körül. Nagyban elősegítette ezt a folyamatot a Szent Péter templomnál, a későbbi ún. Felső piacon — communis plateau = kialakult piac forgalmának növekedése. Volt egy második piacos hely is, ez a hegy lábánál, a pécs-budai országút mentén alakult ki. Az ún. alapítólevél a XIII. sz. elején már mind a két piacot réginek mondja. E piacokat a későbbi oklevelekben többször említik, többek közt bírósági, nyilvános idézések kapcsán.

A hely forgalmát azonkívül, hogy itt volt a sokfalus nagybirtok központja, jelentősen növelte a XIII. század derekától egyre gyakrabban észlelhető hiteleshelyi tevékenység.

Pécsvárad — ezen a néven — a XIV. század első felében már mezővárosként tűnik fel,⁹ amelynek felpiacsa körül iparúzők laktak, némelyik a maga

házában. A kolostorban a század ötvenes éveiben jelentős építkezés folyt, Jordán apát „placium“-ot építtetett.¹⁰ Ezt a palotát a XV. század elején, az alább mindjárt említendő jövedelembevallásban „habitatío maier abbatis“ néven is említik. (Helyét ma még nem ismerjük.)

Több más forrás közt egy 1438—39. évi érdekes, részletes jövedelembevallás tájékoztat közelebről az apátság gazdálkodásáról.¹¹ A bevételnek mintegy a 70%-a borgazdálkodásból eredt. A mai épületek, főleg a felső várudvar alatt pincék húzódnak. Ezekről a pécsváradai öregek azt beszélik, hogy azok egy alagút részei, amely a Zengőre vezetett, amikor Béla király itt „raboskodott“. Ugyanezt beszéli a néphagyomány Püspökszentlászlón is, mondván, hogy az alagút a Zengő csúcsán lévő régi várral kötötte össze a kolostort. A hegycsúcson valóban régi erdősítés nyoma látható: egy tojásdad alakú földsánc veszi körül a hegy csúcsát, nyugati végén pedig köralakú falomok láthatók, kőből mésztejjel összefalazott maradványok: E romokról eddig közelebbi adat nem merült fel.

Egyes kutatók szerint a kolostor várszerű megerősítése a XIII—XIV. század fordulója körül indult meg, mert akkoriban tűntek föl a várnagyokat említő adatok. Ezzel szemben a valóság az, hogy a kolostort kezdettől védhető módon építették föl és a környező település éppen a kolostor várszerű képe után kapta a Várad nevet. Az viszont kétségtelen, hogy a dél felől fenyegető veszély hatására, nemkülönben az elnyomott nép fékentartása céljából a megerősítés egyre tökéletesedett, folytatódott. Az imént említett jövedelembevallás szerint az apátság a XV. század elejétől lovasságot is tartott.

A napjainkig fennmaradt középkori körfalmaradványok és az öregtorony a tűzfegyverek korára valló méretezéssel, több helyen — régi befalazott — ágyúlőrészekkel épültek föl a XV. században. 1491-ben, II. Pius pápa bullájából értesülünk arról, hogy azok a zarándokok, akik a kolostor templomában ájtatosságot végeznek és a vár, a kolostor tatarozásához kézi segítséget nyújtanak, búcsúban részesülnek. Jelentős kikötés a bullában, hogy háborús időben, amikor a zarándokokat nem lehet a várfallal övezett kolostorba és templomába beengedni, a búcsúengedély kiterjed a közelben lévő Szent Péter templomra is.¹²

A vár mindezeknek megfelelően külsőtornyos elrendezésében maradt reánk. Épségben csak az U alakú alaprajzon emelkedő ágyútorony vagy öregtorony maradt reánk jól látható régi ágyúlőrészeivel. Ez a torony kelet felé tekint és a várhoz fölvezető út fölött áll. Párja a kolostori főépület nyugati sarkán emelkedett téglalap alakú alaprajzon, ennek sarok armirozása és a mai ablakok felett látható renaissance-modorú ablakkeret maradványai beszélnek XV. századi eredetéről. A torony aljában románkori lőrészek láthatók, amelyek egy tágas belső termet világítanak meg. Egy további téglalap alapú torony nyoma bukkant elő a múzeumépítés folyamán. Ez a torony az északi főfal elé szögellt, és bizonyosan a kapu oldalazó védelmére volt használatos.¹³ Alaprajza túlterjed a mai épület falain. A kelet felé húzódó körfal mentén teljesen lepusztított állapotban még két helyen találunk a fal elé kiugró toronyra-valló nyomokat. Koruk még ismeretlen.

Itt említjük meg, hogy a kolostorvár két részből alakult ki, a régi, eredeti felső udvarból és a később kialakított alsó udvarszintből. Csupán föltesszük, hogy az alsó udvar a XIII. században keletkezett. Itt is vannak régi épületmaradványok, mégpedig a konyhakertül használt részen mésztejjel összeillesztett, végyesen kőből és téglából épült falak. Ezek ugyancsak föltáratlanok.

A mohácsi csata előtt II. Lajos ismételt üzenettel hívta táborába az apátot banderális hadával. A csata után az apátság fennmaradt, de egyre gyérült a

papok száma. Utolsó javadalmas apátja Fráter György volt, aki Ferdinánd királlyal levelezett Pécsvárad ügyében. Utolsó utasítása várnagyához úgy hangzott, hogy a török közeledésekor a várat pusztítsa el. Ez meg is történhetett, mert alig tudjuk elképzelni, mitől pusztult el oly nagy mértékben a kolostor épülete.¹⁴ 1543 nyarán fejeződött be a vasashegytői, majd pécsváradai bencés kolostor történetének első szakasza. Bencések többé nem költöztek ide vissza. Ebben az évben foglalták el a törökök Valpót, Siklóst, Pécsset, Márét, Anyavárat, Simon-tornyát stb. A Dunántúlnak a Balatontól délre eső részén is megkezdődött a hódoltság kora.

Ebben az időben Pécsváradot néhány defterben említik, felsorolva a Felsőváros és Váralja adófizető házainak számát. Egy délszláv népi ének a XVII. századból a váradi török parancsnok leányáról, Váradi Bejáról zengedez. Lakossága fölvette a reformáció kálvini alakját. Török építkezésről a várban eddig nem tudunk.

A hódoltság végét Badeni Lajos seregeinek előretörése hozta meg. Kutatunk az után, hogy hadmérnökei, így Joseph de Haüy nem rajzolta-e meg a pécsváradi falmaradványokat. A nyomban kinevezett javadalmas apát megkezdte az elnéptelenedett vidék betelepítését, ami azonban csak évtizedek múlva járt sikerrel az elhagyatott földön, a szórványként megmaradt magyar faluk között. Először bajorok, majd más délnémet parasztnépek érkeztek, közben pedig délszláv szórványok is. A közben számos pörlekedés után újra kialakított pécsvárad uradalmát 1777-ben célvagyonná alakították, állami kezelésbe vették és hozamából a pesti tudományegyetemet tartották fenn.¹⁵ A nagybirtokból később leválasztották a földművelő területeket, így lett az a XX. század elején erdőgazdasággá.

A kolostorvárat elhagyatva, romokban találták a hódoltság végén. Berényi Zsigmond esztergomi segédpüspök 1732. évi látogatásakor ezt írta: „Van itt az egykori apátság épület helyén egy vár (erősség), amelyet az előbbi romjain épített föl korszerűen a főmagasságú Zinzendorf kardinális, pécsvárad apát, aki tervbevette egy templom hozzáépítését is. Még megvannak az előző építmény jelentős romjai és öt majdnem teljesen ép oltár-asztala.“ (Az eredeti latinul.) Ez állapot hitelét megerősíti az 1754. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv.¹⁶

A középkori romokra tehát Zinzendorf bíboros, pécsvárad apát építtette a ma látható építményeket, húzatta fel a lepusztult körfalakat. Ez a munka 1732. előtt már befejeződött, talán már 1729-ben, amely évszám a megújított kocsibejáró-kapu zárókövén olvasható. Ettől az időtől itt működött újra az uradalom központja, a praefectura, és itt működött — megszűnéséig — az úriszék is. Ezeknek az intézményeknek terjedelmes, de sok pusztítást szenvedett irattára értékes forrása az apátság, majd a közalapítvány XVIII—XIX. századi életrének, az uradalom népei történetének. Az anyag földolgozatlan.¹⁷

A vár mai képe tehát a XVIII. század első harmadában alakult ki, amikor még a — legalább időleges — védhetőség is belejátszott abba, hogy a várfalakat körül újra fölmagasították, — bár ezzel korántsem alkottak korszerű védőműveket.

Pécsváradon továbbra is használatban maradt, ma is él a középkori — Felsőváros-elnevezés. Alatta egy „Német utca“ és egy „Szerb-utca“ alakult ki. Ugyancsak németek telepedtek le a Vár-utcában. A XVIII. században a régi alsó piac-tér még megmaradt, csak a XIX. század első felében épült be. A középkori falukép alaprajza változatlanul maradt, de bővült, mert az utcahálózat kiterjedt a hegytői pécs-budai országút mellékre. Itt épült föl az a nagy katonai telep,

amelynek mai maradványa a Járásbíróház — 1790-es években épült — épülete és a Gépállomás, amelyet átalakítottak, de főfalai ma is eredetiek. Az utóbbi még korábban, az 1740-es években épült. A katonai telepen laktanya, törzs-épület és kórház állott, és váltogatva ide helyezett osztrák birodalmi lovasregimentek állomáshelye. Ez a katonai telep és a hely uradalmi központ mivolta határozta meg Pécsvárad XVIII. századi helyzetét.

A XIX. század derekán lett belőle járási székhely. Ekkor, az 1850-es években építették föl a járási tanácsház épületét romantikus stílusban, városi tanácsház céljára.

A magán lakóházak közt több XVIII. és kora XIX. századi épület is van, amelyek műemléki védelemre érdemesek. Legfontosabb köztük a plébánia, a hegyi katolikus iskola és a patika, továbbá a Vár utca 10. sz. lakóház, a Dózsa György utca 2. sz. ház egy része, a Molnár-féle présház stb. Az ún. „Régi Városháza“ ma üzletház.

Ismertetésünk csak a lényeges mozzanatokra szorítkozott. A forrásokat is csak a legszükségesebb mértékben jeleztük. Most néhány sorban a legközelebbi tennivalókról szólunk.

Folytatni kell a kolostorvár 1957 őszén megkezdett műemléki föltárását és megóvását, átadva a várat művelődési szerveink kezelésébe, mert annak üzemgazdasági és lakás céljára való további fölhasználása pótolhatatlan veszteségekre vezet.

Föl kell tární műemlékként a r. kat. temetőben álló, többször átépített Mindenszentek templomot.

Föl kell tární, és legalább egy részében bemutathatóvá tenni a kolostor vízvezetékét.

A községben az említett lakóházakon kívül a Felszabadulás téren álló, 1805-ből származó Szentháromság oszlopra helyezett szobor és relief csoportozatát is meg kell menteni a további pusztulástól. Érdekességként említjük, hogy a keleti oldalán látható dombormű a vár öregtornyát még török félholddal ábrázolja. Az elülső oldalon a sárkányölő Szt. György figuráját faragták kőbe, ez a kép volt a hódoltság után kialakult újabb mezőváros címere. A Szentháromság oszlop rendbehozatala sem művészi, sem anyagi vonatkozásban nem oldható meg pusztán helyi erőforrásokból.

Pécsváradon, amikor az uradalom Vasason szenet bányászott, Széchenyi is járt. Az ő látogatásának, valamint a kerület Kossuth-párti, bebörtönzött 48-as első népképviselőjének emlékét emléktáblákkal kívánja megörökíteni a község lakossága. Ugyancsak megfelelő táblákkal látják el az imént említett műemléki jelentőségű épületeket, ha ezek műemlékként való elismerése megtörténik.

¹ *Szentszék*: *Scriptores rerum hungaricarum tempore Ducum Regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Bp., 1937. I. 125.

² *H. Marczali*: *Enchiridion*... Bp., 1902. Athenaeum. 100. l.

³ *Gerevich Tibor*: *Magyarország románkori emlékei*. K. M. Egyetemi Nyomda, 1938. 24, 26, 59, 149, 153. l.

⁴ *Szentszék Imre*: *Szent István király pécsváradai és pécsi alapítólevele*. Budapest. M. T. Akadémia. 1918. A fenti rész hitelességéről l. a 35. l. 1. sz. jegyzetét.

⁵ *Aigl, Haas* munkáira hivatkozva *Szónyi Ottó*: *A Mindenszentekről nevezett pécsi templom és temető*. Pécs—Baranyai Múzeum. Értesítő.

⁶ *Fejér*: *Cod. Dipl. IV/2. 490—493. l.*

⁷ *Conscr. Eccles.* — te *Parochiarum*... de Baranya — et exemptae Abbatiae Pécsváradensis adjacentium Anno 1733 tio peracta. Pécsi Áll. Levéltár. 10 I. 2. lap, jelzet nélkül.

⁸ L. Fejér, i. h.

⁹ Jos. Koller: Hist. Eccl. Quinqueecl. II. köt. 406—47, 424—425, 460—461. ll.

¹⁰ Anjukori OKMtár, VII. 562—563. l.

¹¹ Tagányi Károly: A pécsváradi apátság bevételei és kiadásai 1438-ban. M. Gaz. Tört. Szemle. VI. évf. 1899. 333—335. l.

¹² Theiner A.: Monumenta . . . II. 535. l.

¹³ A torony helyzetéből következtethető, hogy ez régibb az előbbi kettőnél.

¹⁴ Sörös Pongrácz: Az elenyészett bencés apátságok. Budapest, Stephaneum. rt. 1912. (A bencés rendtört. XII/b. kötetében.) 38. l. A levelezés egyébként publikálva.

¹⁵ Sörös: i. m. utóbb.

¹⁶ Szepesy Ignác pécsi püspök 1829. évi egyházlátogatásának jegyzőkönyve a pécsváradi r. kat. plébánián.

¹⁷ Az irattár az Országos Levéltár, a Pécsi Áll. Levéltár és a pécsi Dunántúli Tud. Intézet állományaiiban fekszik, kivüle az O./L. gazdag conscriptios stb. állománnyal rendelkezik.

A pécsváradi járás délszláv települései

A mai pécs-budapesti műút régen a népek országútja volt. Kétezer évvel ezelőtt ugyanitt a római légiók ütemes léptei alatt döngött a remekül kiépített hadiút. Később germánok, gótok, karpok vonultak rajta. Ezen száguldottak Attila hunjai is, erről széledtek el rablóhadjárataikra az avarok, hogy jakabhegyi gyűrűvárukba visszatérve tobzódó mulatozásban ünnepeljék meg győzelmeiket. Az avar seregekben mind gyakrabban tűntek föl magasnövésű, erős testalkatú, vöröses bőrű és hajú szlávok, akik a VI. és VII. században nagyobb tömegekben érkeznek a Kárpátoktól északra fekvő őshazájukból és vonulnak dél felé. Vándorlásuknak egyik útvonala a Duna jobb partja volt, majd átlépve a Drávát, szétszóródtak a mai Jugoszlávia délnyugati területein egészen az Adriai-tengerig.

A Duna-Dráva szögletét, az őshazájukhoz egészen hasonló terepet, az erdős, ligetes, vízben gazdag vidéket megülték, és hosszabb ideig birtokukban is tartották. Itt lelt rájuk a honfoglaló magyarság, de nem űzte el őket, amint azt egyes külföldi (bajor) források megemlítik, hanem békességben együtt élt velük. Igazolja ezt a sok átvett helynév, földrajzi elnevezés, nyelvébe átvett közigazgatási, egyházi fogalmat jelentő szó. Ezeknek a meghonosodása csak úgy érthető, ha a két nép békés együttélése hosszabb ideig tartott. Ilyen helynév pl. a ma már nem létező baranyai Nógrád, amely községet a pécsváradi apátság alapító levele említ 1015-ben, illetőleg ennek megerősítése I. Géza király részéről 1158-ban. Ez a település Pécsváradtól délkeletre feküdt. A név jellegzetesen szláv eredetű: új várat jelent.

Melich János szerint Pécs neve valamely indogermán nyelv öt jelentésű rendszámnevének emléke, de Baranya neve szerinte már szláv eredetű. (Melich: Honfoglaláskori Magyarország. 413. old.) Baranya vára már I. István király idejében is létezett. A név átvétele is csak úgy érthető, ha föltesszük, hogy a magyarba mint helynek vagy várnak a neve jött át. A szláv helynév *Brana* = kapu, védelem volt, ebből a magyarba *Baranya*, majd *Borona*, *Boronya*, végül *Barana*, *Baranya* szó alakkkal jött át. (Melich: I. m. 83. l.)

A XI., illetve a XII. századból már okmányok igazolják a szlávok jelenlétét a pécsváradi járásban, de ezt a tényt erősítik az Ellenden és Vasason föltárt temetők is, amelyek tanúsága szerint a honfoglalás korában ezek a helyek kisebb szláv települések. Maga a járás központja, Pécsvárad hazánk egyik legrégibb és legkiválóbb bencés apátsága volt. (Sörös P.: Az elenyészett bencés apátságok. 11. old.) Monostora állítólag már 998-ban roppant gazdag. Rengeteg értékes felszerelésén, temérdek marhacsordáin kívül 41 faluban voltak birtokai. Az oklevelekben felsorolt helynevek között sok a szláv eredetre valló falunév.

A szláv lakosok nyomait a XIII. században is megtaláljuk a járásban. A budai káptalan bizonyítványa szerint Szederkény földesura, Zonuk Péter de genere Zounuk, itt lévő földjeit szolgálóinak, Pentijk Jakabnak és Balázsnak és szolgálóleányának Margitnak örök tulajdonképpen átadja, egyszersmind szolgálai (jobbágyi) állapotukból őket felszabadítja. A Pentijk név ószláv eredetre vall. Pentijk falu Szederkény, Kéménd filiálisa volt Kátoly közvetlen szomszédságában. Ha elfogadjuk azt az állítást, hogy Kátoly és Kéménd lakói őslakos horvátok, akkor a Pentijk név szláv eredetét is természetesen kell találnunk. (Pavicsity István: A szlávóniai települések és beszéd eredetéről. Zágráb, 1953. — A Pentijk névre vonatkozó adatok Brüstle: *Recensio*. III. 278.)

A járásban lakó szlávokról a XIV. századból a pápai tizedszedők lajstromában (1281—1375.) nemcsak helyekre, de személyekre vonatkozólag is találunk adatokat. Az 1333. esztendőben Szláv (Sclavus) János pap 10 báni garast, Szláv (Sclavus) István pap 55 báni garast fizettek. Ugyanebben az esztendőben Demeter pap Kámánдрól 15, Balázs pap Véménдрől (Emun) 8 báni garast, Hidas papja Wyda 30, Pereked papja Bogda 20 báni garast küldtek Rómába. (Koller: *Hist. Ep. Quinqueecl.* 1782. II. 387—407.) A lelkészek nevei jellegzetesen szláv hangzásúak, így föltehető, hogy híveik is szlávok voltak.

Kont nádor 1364-es országjárása alkalmával Nagyfalú közelében bírói ítéletet hozott, hogy a gonosztevőktől a vidéket megszabadítsa. A bírák között, akik vele voltak, szerepel Bergendi Dusa és Radváni Denk, az elítéltek között pedig a következő szláv nevű személyek: Gyurának nevezett Tót, Dubra fia Miklós, Wulchyn fia István, Szláv Péter, Kosza és János fiaival, Szláv János és Denke fia, Blasy fia István, kathatfalvi nemes, Tamás, akit Bugyáknak neveztek. Mind jellegzetesen szláv nevek. (Cod. Dipl. com. Zichy III. 236—37.)

A XIV. század végén nagy változások történtek a szerb állam életében. 1389-ben a rigómezei ütközetben megszűnt az önálló szerb fejedelemség. A török megindítja támadásait Bosznia ellen, ami a lakosság mind nagyobb tömegeit kényszeríti új, nyugalmasabb haza keresésére. A délszlávok nyugat, majd észak felé a közeli és nyugalmasabb Magyarországra vándorolnak. Ettől az időtől kezdve nagyon nehéz itt kimutatni a szláv őslakosokat.

A pécsvárdi apátság birtokain, amelyek a mai járás legfőbb részét alkották, a földesúri családok nem cserélődtek, így itt ilyen családok terhére nem lehetett szerb menekült főurat elhelyezni, aki magával hozott népét is letelepíthette volna. Itt ezért legföljebb átvonulókról lehet beszélni. Tartós letelepedésről a forrásmunkák nem szólnak.

A mohácsi vész után a törökök sok szerbet hoztak magukkal: kereskedőket, iparosokat, általában olyan elemeket, akik kibékültek a törökökkel és azok zsoldjába beállva katonai támogatást is nyújtottak nekik, mint határőrök, várőrök, ún. martalócok, sőt magasrangú tisztek is. 1557-ben Pécselt 112 martalóc volt, parancsnokaik közül kettőt Horvátnak hívtak. A martalócok különleges kedvezményeket élveztek, adót tetszés szerint fizettek, a török szívesen telepítette őket a falukba, de a pécsvárdi járás területén csak Püspöklakon voltak martalócok.

A török vezető emberek között is igen sok volt a renegát, a törökké lett szerb. A hódoltság 145 éve alatt Budának több mint 100 pasája volt, s ezeknek jó fele délszláv származású. Budán éppúgy, mint Konstantinápolyban a XVII. század első felében magyarul, szerbül, inkább lehetett beszélni mint németül. A szerbeknek a török hódoltság éveiben kedvező, privilegizált helyzetük volt,

amit főleg a török államigazgatás vezető helyeit betöltő mohamedánná vált fajtestvéreiknek köszönhetek.

A török kiűzése után megváltozott a helyzet. A szerbek előjogai, kedvezményei megszűntek, sőt az osztrák katonai hatóságok a katolikus egyházzal való egyesülésre szerették volna rábírní őket. A megegyezés a katonaság jelenlétében a jezsuiták pécsi templomában jött létre. Az ünnepélyes megegyezés azonban semmit sem változtatott a helyzeten, mivel Csarnojevics ipeki pátriárka, aki ezekben az években érkezett menekülő népével Magyarországra, erélyes föllépésével az uniót meghiúsította. Már ekkor elhatározták az uniót el nem fogadó szerbek kiűzését Pécsről, amit azonban csak 1729-ben foganatosítottak, a szerbeknek a kuruc háborúban tanúsított magatartása következményeképpen. Sokan ekkor költöztek Pécs külvárosába, Rácvárosra, de voltak, akik örökre elhagyták a várost.

Vegyük sorra a pécsváradi járás olyan községeit, amelyekben délszláv települést említenek a források.

Pécsvárad. — Bár környékén az Árpád-kori sírleletek szláv településről beszélnek, a későbbi századokban nem volt szlávoktól lakott hely. Nem lehetetlen, hogy a hódoltság alatt helyőrségének katonái között szerbek is voltak, ami abban az időben gyakori jelenség. Ezek azonban a törökök elvonulásakor elhagyták a falut. Az 1695-ös népszámlálás 19 házat említ, amelyek lakói között szlávok nincsenek. A szerbek csak 1729-ben jelennek meg itt, amikor a Pécsről kiűldözöttek közül néhányan itt találnak menedéket. Nem lehetek sokan, mert az 1731-es népszámlálás 15 családot tart nyilván. Az 1 évvel későbbi egyházi ellenőrzőlátogatás sem közöl pontos adatot számukról. E szerint a községben 253 katolikus, 90 református lakott, a többi „rác, szimatikus“. Az első pontos adatot az 1796-os népszámlálás följegyzéseiből ismerjük, amely szerint ekkor 84-en voltak. Majdnem 100 évvel később, 1878-ban számuk 97, majd ettől kezdve rohamosan fogynak. 1905-ben csak 15, 1917-ben pedig csak 4 a Pécsváradon lakó szerbek száma. Az utolsó szerb család visszatért Pécsre, és így ma nincs szerb lakója a településnek.

Kátoly és Kéménd. Elég komoly lakótelepek már a török világban. Brüstle (III. 246. l. — Frankl: Pázmány Péter és kora című munkára hivatkozva) elmondja, hogy 1629-ben Horváth János jezsuita jött Velikai Miklóssal és még egy társával erre a vidékre. Horváth, mint Kátoly lelkipásztora, társával Erzsébetre ment (Kátoly mellett van ma is), hogy ezen a félreeső, de katolikusoktól lakott területen teljesítse hivatását. A forrásmunka itt nem említi a lakosok nemzetiségét, de mind Horvát, mind Velikai neve némiképp utalás a környékén lakók szláv nemzetiségére. Kátoly lakossága később is főleg horvát. Erről már a török időkben is van írásos adatunk. 1713-ban a kátolyiak a berkesdiekkel egykaszáló használatán összevesztek. A tanúk kihallgatására bizottság szállt ki a községbe. Az első tanú Szpáics György volt, 50 éves kátolyi születésű kozári lakos. Szpáics tehát még a török uralom alatt született Kátolyon, ahol az ő szülein kívül más szlávok is éltek. (Brüstle: III. 242.) Az 1715-ös népszámlálás 12 horvát és 4 magyar családot említ itt. A lakosság zöme továbbra is horvát. Ezt igazolja a község papjainak nemzetisége is; a 27 lelkipásztor közül, akik a községben 1878-ig működtek, 15-en horvát származásúak voltak. Fényes Elek 1841-ben 661 lakost említ a faluban, de nem mondja meg, mennyi belőlük a német és a délszláv. Az itteni horvátok származáshelyéről nincs adatunk, de az alapréteget őslakosnak kell tartanunk.

Máriakéménden már a XIII. században kimutatható a délszláv elem, amint

erről főntebb már esett szó. A község a régi templom körül feküdt. A falu a kuru háborúk következtében megürült, így a templom is minden gondozás nélkül maradt. Antalkovics György horvát (illir) földműves két-három más horvát nyelvet beszélő családfővel beköltözött a községbe, és a falunak azt a részét, ahol letelepedtek, Horvát térnek nevezték el. Az 1715-ös népszámlálás nyolc horvát és nyolc magyar családról ír. Ezekhez 1730-ban fuldai svábok települtek, és így Fényes Elek 1841-es statisztikája helyesen német, sokác, magyar lakoságról ad hírt, akik valamennyien katolikusok, és számuk összesen 903.

Hidas községet 1695-ben 10 szerb és 3 magyar család lakta. A családok nevei is ismeretesek: Osztója Sztanity, Zerdio Franity, Georgije Ranigrovicsa, Kraguly Gojkovity, Jován Zsivkó, Dragojla Vukovity, Radivoj Vujin, Jován Telity, Mihajló Sztójánovity, Jován Máli. — 1715-ben 11 magyar és 17 szerb család, 1720-ban 25 szerb család lakja a községet. Fényes adatai szerint 1841-ben 118 görögkeleti vallású van a községben, akik templommal is rendelkeztek. Ez a szám ettől kezdve állandóan apad, míg 1919-ben 49, 1920-ban már csak 39 a szerb lakosok száma.

Püspöklak majdnem tiszta szerb település volt. A XIV. században a pápai tizedjegyzék Nogloch néven említi. A hódoltság idején 11 martalóc teljesített szolgálatot a községben. 1715-ben 18, 1720-ban 14 szerb család lakja és tiszta szerb település. A 1721-es vizitáció alkalmával megtekintették a régi Lak templomát, de lakóiról semmit sem jegyeztek föl. Az 1733-as vizitáció már megemlékezik róluk: Lakon kívül áll egy elhagyott rom-templom. A község lakói „szimatikusok“ (görögkeletiek). 1757-ben már német tanító van a faluban, Michael Sauer, tehát lakói is németek.

Maráza község neve régen Marócsa volt. Sorsa hasonló Püspöklakéhoz. A XVII. század végén és a következő század elején tiszta szerb falu. 1715-ben 7 szerb család lakja, akik közül 5 év múlva hárman elköltöztek a faluból és helyükbe három magyar család települt. A század második felében történt német telepítés német lakosúvá tette. Fényes 1841-ben tiszta katolikus faluként említi, ahol lakosság száma 582 katolikus és 4 zsidó. Délszláv egy sincs.

Erdősmecske régen Rácmecske, tiszta szerb község volt. A XVIII. század elején 13 szerb család lakott a községben. A hely védett volta annyira megfelelt az új telepeseknek, hogy számuk állandóan nőtt. 1732-ben az egyházi ellenőrző látogatások jegyzőkönyve azért nem említi a falut, mivel annak csak görögkeleti szerb lakosai voltak. Számuk meghaladta a környék szerb lakosainak számát. Mária Terézia uralkodása alatt 1760-ban németeket telepítettek a községbe; akikkel a szlávok nem tudtak lépést tartani. 1796-ban még 340-en voltak, de számuk ettől kezdve állandóan fogy. 1802-ben görögkeleti plébániát kapnak, de ez sem tudja megakadályozni az elnéptelenedést. 1878-ban még 28 házban 170-en laknak, de 1905-re számuk ennek felére csökkent; az első világháború végén 64-en vannak, de a háború után újra többen elköltöztek, és a falu elvesztette délszláv jellegét.

Véménd a török hódoltság után gazdag szerb település, amelyben még 1715-ben egyetlen magyar család sem lakott. Szerb lakosai az 1690-es nagy vándorlás idején telepedtek a szépfekvésű, de a török idők alatt megürült faluba. A települést nemcsak pihenőnek szánták a nagy út fáradalmi után, amikor Szerbia déli részeiről Csarnojevity Arsen pátriárka vezetésével észak felé vonulva új, nyugalmasabb helyet kerestek. 1719-ben templomuk épül, ami az állandó település szándékát jelzi. 1720-ban már négy magyar család is lakik itt, de 11 évvel később ezeket már nem találjuk a faluban. A szerb családok száma növekedett.

1732-ben a falu 33 házas és csak szerbek lakják. Igen érdekes, hogy a német források ebben az időben lakatlannak mondják a községet, ahova a német lakosság csak a XVIII. század második felében költözött. (D. U. Heimatblätter VI. 1934. 324. o.) A falu egysége megbomlott és a két rész elkülönülve folytatta életét. 1796-ban 450 szerb lakóját említik, ez a szám 1841-ig 472-re szökik, de ettől kezdve állandóan csökken. Az első világháború végén 210-en vannak, de 1930-ra már csak 5-en. A templom még áll ugyan, és emlékeztet a régi időben hozzánk költözött, nálunk menedéket talált népre, de a nép részben visszavándorolt a régi hazába, részben felszívódott abban a környezetben, amelyet már aligha érzett idegennek.

Lovászhetény, amelyet a XIII. században Luazhetyn néven említenek az okmányok, a pécsváradi apátság nemes jobbágysági lakták. A lakosság a török hódoltság alatt elszéledt, kipusztult. 1715-ben csak 1 család magyar és 1 család délszláv lakja a helyet. Később szlávok nem említik a források. A község tanítója 1776-ban Seifert Valentin, német ember, tehát az elnéptelenedett községet a XVIII. század második felében, a német telepítések idején németek vették birtokukba. Fényes Elek 1841-ben 540 katolikus német lakosáról szól, és szlávok ekkor itt már nem szerepelnek.

Ellend szintén vegyes magyar, horvát község, amelyet a horvátok Helendának neveztek. Egyháziilag Kátolyhoz tartozott. Temploma nem volt. Valószínűleg későbbi településű horvát község, mivel csak az 1715-ös népszámlálás említi 6 magyar és 4 horvát családdal. A 4 horvát család 1720-ban is ott élt. Későbbi statisztikák nem említik horvátjait.

Monyoród a XIV. században már létező község, amelyet 1715-ben 11 magyar és 3 délszláv család lakott. A szlávok valószínűleg horvátok, őslakók, ami tekintettel arra, hogy a község egyháziilag Kéméndhez tartozott, ahol a horvátok szintén őslakók, valószínű is. Az 1720-as statisztika horvátok nélkül már csak 15 magyar családot említ. A XVIII. század második felében ide is németek települnek. A falu tanítója 1815—1830-ig Müller János. 1841-ben 537 katolikus és 12 református lakja a községet, akik közül a katolikusok németek. Horvát ekkor már nincsen a községben.

Az elmondottak szerint a pécsváradi járás területén található délszláv lakosok részben őslakosok, részben a török hódoltság idejéből, részben későbbi településből származnak.

Horvát telepeknek mondhatók Kátoly, Máriakéménd, és Monyoród mint őstelepek, Ellend, mint XVIII. századi település.

Szerb települések voltak Hidas és Püspöklak, mint a legrégebbek, Pécsvárad, Erdősmecke, Lovászhetény, Maráza és Véménd mint a XVIII. sz. települései. A szerbek kisebb része a török hódoltság ideje alatt telepedett le ide a járásba. Legrégibb adataink Püspöklakról vannak. 1695-ben egyedül Hidason van szerb lakosság. — A többi község szerbjei az 1690-es nagy vándorlás idején kerültek a járásba Csernojevics Arzen ipeki pátriárka vezetésével. Kivételt képez Pécsvárad, ahol a Pécsről kiüldözött szerbek közül találtak egyesek új otthonot. A szerb lakosok száma a járásban állandóan apadt, ma számuk már elenyészően csekély.

A népek országútján jártunk. Tekintetünkkel kétezer esztendő fogtunk át. Több, mint ezer éven keresztül figyeltük a délszlávok életét. Mozgásukban, látóhatárunk szélére értük. Most már itt maradnak békésen velünk, hogy sajátos kultúrájuk tovább ékesítse, gazdagítsa a miénket!

Pécsvárad és környéke a néphagyományban

Hazánknak talán nincs egyetlen olyan tája, vidéke, amelyhez ne fűződne a magyar múlt egy-egy fölemelően győzelmes avagy lehangolóan tragikus sodrú eseménye. A táj és a rajta végbement események összefüggésének földerítése a magyar történettudomány, s közvetlenül a helytörténeti kutatás feladata. Úgy véljük azonban, hogy nem minden tanulság nélkül való annak a vizsgálata sem, hogy egy vidék múltja, története hogyan tükröződik a rajta élő nép íratlan emlékezetében, a néphagyományban, amely elsődlegesen mindig élőszóban öröklődik nemzedékről nemzedékre. Pécsvárad és környéke néphagyományainak vizsgálata azért is izgató feladatnak látszik, mert ez a táj köztudomásúan főként a magyar államiság kezdeti évszázadaiban a korabeli közérdeklődés gyújtópontjában állott. Az oknyomozó történelem és a hagyomány útjának párhuzamossága, közeledése, egy-egy ponton való találkozása, majd eltávolodása esetleg a tudomány számára is érdekes következtetések levonását teszi lehetővé.

A néphagyomány legősibb, szűkszavú, mégis sokat mondó forrásai a földrajzi nevek, dülőnevek, amelyek föltételezhetően valamikor a köztudatban teljesebben élő hagyománynak, sőt még tovább menve, a nép által megélt eseményeknek ránk maradt szerény emlékei.

Ezen a nyomon megindulva régi hagyomány őrzőjének kell tartanunk a Zengő mögött húzóódó völgy nevét, amelyet a pécsvárad és a zergővárkonyi magyarság ma is *Rékának* nevez. Azt regélik róla, hogy Attila kedves feleségének, *Rékának* van ott a sírja.

Kiss Géza Ormánsági szótárában a *réka* köznévként fordul elő. A szótár értelmezése szerint az ormánsági és a vele érintkező szlavóniai magyar nyelvjárásban követ hengergető kis patakot jelent. Kimutatták már honfoglaláskori helyneveink között, mint szlávból átvett, folyót jelentő szót. Bíró Máté híres balladájában, amelyet a XVIII. században jegyeztek föl Erdélyben, *Rika* alakban fordul elő, mint erdő vagy folyóvölgy neve. Ipolyi Magyar Mithológiájához szintén Erdélyből gyűjtötte a hún mondakörre vonatkozó anyagot. Erdélyben van egy *Rika* erdeje, ott egy patak s a patak partján nagy kőhalom. Azt tartják, hogy az nem más, mint Attila *Réka* nevű feleségének a sírja. Így tűnik fel *Réka Aranynál* is a *Csába* trilógia elkészült és tervnek maradt részében. *Réka-Rika* itt *Csaba* anyja. A költő így énekel:

Ott pihen, ott pihen zúgó cser tövében,
Regés székely földön, *Rika* erdejében,
Kőszirtje fölébe híves árnyék hajolt,
Csendes álmához danát mormog az Olt.

Magas hegytetőről Rika vize mellé,
Onták le a bércet, hogy a sirt jelölné,
S hol megállt a nagy kő, oda szállt a völgybe,
Most is ottan nyugszik Etele szép hölgye.

(Első dolgozat, 1853. 1. ének.)

Ha a Zengő lábánál a Réka völgyében járunk az *Etelka forrástól* a még megfejtetlen titkú *Réka vár* felé haladva a *Halász patak* köveket görgető vize mellett, ugyanaz a varázs ejt hatalmába bennünket, amely Arany idézett sorai-
ból árad. De megelőgedhetünk-e azzal a magyarázattal, amely egymástól távol
eső tájak hagyományelemeinek azonosságát a természeti táj által kiváltott han-
gulati hatás rokonságával magyarázza?

A Rékáról szóló hagyomány elterjedtségét, általános voltát még egy adat
valószínűsíti. A *Márévár* romjai közelében húzódik egy patak völgy szurdoka,
amelynek neve *Rikájé* alakban mindmáig ismert.

Vidékünkön nem véletlenszerű névazonossággal, vagy rokon hangzással van
dolgunk, hanem a hún hagyomány viszonylag kiterjedt, teljes meglétével. Ezt
a föltevésünket ugyancsak földrajzi nevekkel támasztjuk alá. Igaz, ki kell lép-
nünk a Zengő közvetlen vonzásköréből, de az adatok így is bizonyító erejűek.

Dombóvár közelében van egy helynév, amely Csánki szerint a középkor
őta őrzi Attila nevét: a falut *Attalá*-nak hívják még ma is.¹ Ebből nem merész-
ség arra következtetni, hogy a hún hagyomány ismeretes volt vidékünkön.

A hun hagyomány kiterjedt voltára utalnak a Csaba monda meglétét máig
is igazoló földrajzi nevek. Csaba neve feltűnően gyakori Kelet-Baranyában, Dél-
Tolnában. A Mecsek keleti nyúlványai közt, Mórág körül 1267-ben egy *Csaba-
kuta* nevű forrást, a Karasica torkolata körül, a veresmarti útnál pedig 1347-ben
egy *Csaba gáta farka* nevű helyet, gátvéget említenek. Csánki Mányok, Kéty
és Kölesd körül, tehát a szomszédban még további két Csaba helynevet mutat
ki. Ugyancsak a középkorból említi Könyöki Baranyából *Csaba várát*. Ez talán
azon a Csobánkahegyen állott, amelyet Gyulai János pécsi várnagy 1503 előtt
kapott meg. Az élő dűlőnevek anyagában Dinnyeberkiben *Csobága*, Kiskozáron
Csobánka, Pécsvárad és Szilágy közt *Csoba halála* nevű dűlők tanúskodnak a
Csaba-monda hagyományának elterjedtségéről, szívós életéről.²

Nagy történelmi forduló következik. A hún ősök, elődök örökébe a jogos
utód, a honfoglaló magyar nép lépett. A honfoglalás, a kalandozások korának
hagyományanyagából elsősorban a Botond mondát kell kiemelnünk, amelynek
kialakulásában, de főként továbbadásában, életbentartásában, konzerválásában
Kelet-Baranya magyarságának letagadhatatlanul nagy része volt. A monda kelet-
baranyai eredetét és itteni elterjedtségét annak a nagymúltú hadi útnak a közeli-
sége magyarázza, amely Pécsvárad közelében haladt dél felé nagyjából a Duna
mentén, s a Dráva átkelőjén keresztüljutva Bizánc felé tartott. Nem véletlen
tehát, hogy az út közelében, Bács megyében, a fontos szondi átkelőnél 1231-ben,

¹ Csánki: Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában. III. 415.

² L. Wenzel: Árpádkori Új Okmt. III. 171—176; Anjoukori Okmt. V. 87—89;
Csánki: Mo. tört. földrajza a Hunyadiak korában I—III., V. 1890—1913. III. 419, 446;
Könyöki József: A középkori várak. Bp. MTA. 1906: 280. Koller: Hist Epp. Queeccl.
IV. 511—513.

maj 1305-ben is fölmerül még személynévként *Botond* neve, innen s túl a Dunán egyaránt, az élő hagyomány cáfolhatatlan jeleként.³

A bizánci úthoz kapcsolódó Csaba- és Botond-monda itteni hagyományát erősíti *Zuárd* és *Kadocsa*, egy görög földre vándorolt magyar sereg vezéreinek középkori baranyai emlékezete. Kadocsa neve az *Emen* — *Véménd* körül élt Személy nemzetségben a XIII. században még eleven, élő, használt személynév volt. Anonymus pedig éppen a Kadocásával együtt emlegetett Szovárd — Zuárd elvándorolt népét nevezi 45. fejezetében Csaba magyarjának (Soba mogera).

A Zengő tövében és közelebbi-távolabbi környékén letelepült és a kalandozások megszűntével helyhezkött magyarság az új hit, az általánossá váló kereszténység hősei, legendás alakjai mellett még századokon keresztül ápolta Attila, Réka, Csaba, Botond és más mondaivá emelkedett történeti személyek hagyományát.

Ezek mellett föltehetően a XII. sz. végén, a XIII. században megindul annak a mondának a kialakulása, amelynek középpontjában Vak Béla, az üldözött királyfi áll. A pécsváradi néphagyomány talán ezen a ponton, ebben az elemében kerül a legközelebb a nemzeti történelemhez, s mutat legtöbb hasonlóságot az oknyomozó, forrásokból táplálkozó történetírással. A szerencsétlen királyfi alakját nyilván az a tény magasztosította föl, s indokolta a helyi hagyományban való megkülönböztető helyét, sőt azon túl emelkedését is, hogy sorsa a királyok sokszor tragikus sorsát tekintve is szánalomra indított, s az, hogy I. László halála óta ismét megoldatlan volt az Árpádok családjában az örökösödés kérdése, sőt II. István idejében fölrémlett a kihalás veszedelme is. Ettől Vak Béla mentette meg családját és országát. Ő lett az új ősatya, nagy uralkodók, köztük IV. Béla őse.

Kálmán és Álmos küzdelmeiről, Álmos és kisfia megvakításáról, az apa görög földre meneküléséről és közben a királyfi elrejtéséről, majd a fölfedeztetés eseményeiről, Béla országlásáról a *Gesta* nem sokkal utóbb készült folytatása számol be. Az egész eseménysornak az örvendetes fordulat felé siető előadása a történeti mag közszájon érlelődésének, formálódásának jegyét viseli. Ezt a kész anyagot vetette aztán hártýára a *Gesta* írója, minden rokonszenvét Álmosra és fiára árasztva. Föltűnik, mennyire rokon az egész történet a görög földre vezető korábbi történetekkel. Álmost is sok magyar követi oda, mint Zuárdot vagy Csabát, és Vak Béla éppen úgy tér vissza az ismeretlenségből a magtalan-ságán kesergő, haldokló II. István királyhoz, mint ahogy Csaba fiai jöttek vissza népükkel Scythyából az ősi örökség földjére, vagy ahogy Csabának magának kell visszajönnie a végső veszedelem idején.

A *Gesta* írója különben csak a Sajó menti táborozásról szólva céloztat egyik szereplőjével arra, hogy Béla király kolostorban töltötte ifjúságát, de a rejtkehelyet nem nevezi meg. Csak a XIII. században a vasashegytövi bencések 1228 előtt összeállított ún. alapítólevelének egyik közbetoldott elbeszélő részében bukkant föl kerek történeti epizód formájában a hagyomány, hogy Bélát ebben a kolostorban rejtegették.

Vak Béla pécsváradi mondájában ismét csak a bizánci útvonalhoz kapcsolódás a leginkább jellemző: Álmos görög földre futva a Duna menti hadiút közepében bízza hű kezekre jogainak letéteményesét, a vak királyfit. S eljön a nap,

³ L. Kardos Tibor: Középkori kultúra, középkori költészet. M. Tört. Társ., II. fej., Karácsonyi J.: Magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig. I—III. Bp. MTA. 1900—1901. I. 273—74.

amikor a királyi trónra lép, és természetesen halálából megadományozza a kolostort, ahol oly szeretettel vették körül. A gazdag apátság birtokai egy részét tehát II. Bélától származtatta, s hozzá való jogát ezzel az elbeszéléssel még hitelesebbé tette. Az elbeszélő rész népmondai eredetre enged következtetni, mert nem található meg a hivatalos, országos krónikában, a Gesta XII. sz.-i folytatásában, amely pedig föltűnő érdeklődéssel kíséri Álmosnak és fiának történetét. A monda pécsváradi eredetét valószínűsítik azok a még ma is élő helynevek, amelyek a teljes monda egy-egy részletének vezérszavaiként foghatók föl. Ilyenek: *Béla kútja*, *Béla kúti rét*, *Királygát*, amely ugyancsak egy forrás neve a felső határrészben. Ezek a nevek a török hódoltságot átélő törzsökös magyar falurész lakosainak nyelvében élnek. (L. a függelékként közölt 1. sz. mondát!)

A közeli püspökszentlászlóiak pedig arról beszélnek, hogy a Zengő ormán a maig meglévő romok egy sziklavár őrtornyának maradványai. Ez az őrtorony a hagyomány szerint már Vak Béla pécsváradi fogságának idején is megvolt, s a tornyot titkos földalatti alagút kötötte össze a kolostorral. A titozkatos alagút egyébként a mondai érdeklődés középpontjában áll. Természetesen az idők változásával, a történelem fordulataival párhuzamosan mindig más-más szemzőből értékelték, és tartották érdemesnek szólni róla. Később utalunk ugyan még rá, de összegezésképpen máris megállapíthatjuk, hogy az alagút fő rendeltetése mindig az volt, hogy a nyers erőszak, a hatalmi fölény kíméletlensége elől a gyöngébb fél menedéket találjon a nehezen megközelíthető sziklaerődben, vagy szükség esetén egéruat nyerjen az áthatolhatatlan ősrenetegben.

A további anyag észrevehetően az egész országot és a pécsváradi táj népét is végzetes csapásként sújtó nagy nemzeti tragédiák: a tatárdúlás, a török iga, a gyászos végű 1849-i szabadságharc emléke körül kristályosodik ki.

A Várhegyen régen tömegével előkerült és a föld színén porladó embercsontok eredetét nem is lehetett volna a népi képzelet számára valószínűben megfogalmazni, mint ahogy azt a következő monda előadja:

A pécsváradi vár a környék egyetlen megerősített helye volt. Amikor a vidék lakói hírt vették, hogy közeledik a tatár, megindult a menekülők áradata a vár felé. A vár megtelt emberekkel. A parancsnok fölhúzatta a kaput. A kinnrekedtek vagy az erdőbe menekültek, a többség azonban a vár tövében ütött tanyát, és szekerekből emelt védősáncot maga elé. Valameddig védtek is magukat. De a nyílzápor meg a tűz utat nyitott a sáncon. A többit elvégezte a harci bárd, öles dárda. A várba is benyomult az ellenség. Fölégettek mindent, legyilkoltak mindenkit. Következett a rablás, fosztogatás. A kolostorban bőven volt arany, ezüst, a pincében bor. Ezért egy ásonyomnyit sem kell ásnia a várfalak alján, és máris sok embercsont kerül elő. A mai templomudvar hársai alatt pedig az esőmosta kavicsok között ugyancsak embercsontok fehérednek.

Ez a változat a csaknem védtelen magyarok lemészárlását a tatároknak tulajdonítja. Nem egyértelmű ebben a tekintetben a hagyomány állásfoglalása, mert van változat, amely szerint a nagy mészárlást a váron kívül a törökök követték el. Ismét más változatban mindkettőről szó van. A tatárok pusztításait a törökök megismételték, s a törökök által végbevitt öldöklés áldozatai szaporították a csontvázak számát. A két emlékezetes országpusztítás emléke a néphagyományban általában összefolyik, nem különül el elég élesen. Így van ez itt is.

Különös figyelmet érdemel Az *aranykehely* címen a függelékként közölt 2. sz. monda, amely ugyancsak a tatárdúlás emlékét örökíti meg.

Szemléletmódjában már félreérthetetlenül megnyilatkozik a szegény jobbágy társadalomkritikája. Szinte természetes, hogy az a gazdag földesúr, aki az egész népet végpusztulással fenyegető veszedelemben mindenekelőtt saját, eszelősen féltett kincsének megmentésére gondol, nem kerülheti el a pusztulást.

Ez az adat, s főként a benne még csak burkoltan megfogalmazott társadalomszemlélet a táj történelmének a vidéket érintő eseményeknek, hatásoknak újabb állomásához visz el bennünket. A Délvidék, a pécsi püspökség népe a régi bogumil, az újabban jövő huszita hatásokat befogadva egyik központja lett a kor egyházellenességben is megnyilvánuló antifeudális áramlatainak. Számptalan üldözött csoport bujkált a különböző küldetésű inkvizitorok elől. A Zengővárkonyban élő egyik monda pl. arról beszél, hogy a Gesztenyes feletti *Tótok szölleje* onnan kapta a nevét, hogy ott a cseh husziták üldözése elől ide menekült morva testvérek húzódtak meg. Fölöttébb gyakoriak a hagyományban a remeték és az olyan emberek, akik kényszerből vagy önként kivülrekedtek az emberi társadalmon. Származásukat, eredetüket homály födi, abban azonban általában megegyeznek, hogy egyéni életigényeik minimálisra szorításával, a magányukba vetődött többnyire szenvedő, sebzettlelkű emberek megsegítésével a humanitás szokatlan és ritka magasságaiba emelkednek.

A török világ mondái szinte egyértelműen a szegénység és a gazdagság, a kifosztottság és a töméntelen kincs birtokosainak kiáltó ellentétét szólatatják meg. A szegény, többféleképpen megnyúzott magyar jobbágy nincstelenségének egyetlen s legfőbb magyarázata a török nagyurak csordultig teli kincses kamrái, pincéi. S amikor az elbizakodott töröknek s egyben gonosz, dologtalan nagyúrnak lehull a szerencsecsillaga, az itt maradt, de gondosan elrejtett kincs nem úgy öltözködik mondai formába, mint a kalandor aranyásókéban, hanem azzal a büszke öntudattal, hogy az elrejtett és valaha előkerülő kincs senki más nem illet, mint az itt lakó népet, mert azt ők, illetve őseik véres verejtékkel kínldták össze.

Váralja mellett van egy tó. Alatta építettek kővárat a régi törökök. A vár parancsnoka, Ali Ben Hafiz basa a környékbeli magyarok kifosztásából nagy vagyont gyűjtött össze. Már nem tudott mit kezdeni rengeteg kincsével. Egy budai ötvöst azzal bízott meg, hogy az átadott aranyból, drágakövekből készítsen órála, a feleségéről, meg a leányáról mellszobrot. Az ötvös remekelt. A szobornak messzi vidékekről is csodájára jártak. De a török hatalmának oly hamar, hirtelen lett vége, hogy a basa el sem menekülhetett. Levonult hát katonáival, családjával a föld alatti vár legalsó üregébe, hogy megvárja a veszedelem elmúltát. A magyarok egy puskaporos hordót ástak le a földbbe, és meggyújtották. A vár mindenestül kifordult a földből. Darabjai még mindig ott hevernek szanaszét a tó körül. A környék lakói a kincs után kutatnak. Ha előkerül, nem lehet másé, csak a váraljaiaké, mert ezt a kincset őseik izzadták ki, tehát az ő jogos tulajdonuk.

Ezért a csendes rezignáltság hangja szólal meg a hasztalan lázongásé helyett az olyan monda végén, amelyben a véletlenül megtalált kincs rendszerint emberi furfang, ravaszság következtében nem az osztó igazság szerint kerül a jogos örökösök birtokába.

A pap földjét szántották. Egyszer megakad az eke. A ló is térdre esik, a gazdája hozzásiet, hogy fölsegítse, és így nem veszi észre, mibe akadt bele az eke vasa. Annál inkább Boros János. Földet rúg az aranytallérokra, s odasiet a lovával kínlódó társához. Azt tanácsolja neki, menjen haza, elég volt a munka mára. Boros éjjel visszamegy vermelővel és egy nagy zsákkal. Egy rézüst kerül elő, tele aranytallérokkal. Boross János kifizette minden adósságát, egyre-másra veszegette a földeket, egész telkes gazda lett belőle. A másik szegénynek a lovát meg le kellett bunkózni, mert eltörött a lába. Gazdája zsellér lett. Ilyen a sors keze. Amit az egyiktől elvesz, azt a másiknak csóstül adja vissza. Egy falu, egy kisebb közösség tagjainak vagyoni különbségeire a fentiekhez hasonló módon ugyancsak a hagyomány próbál válaszolni.

Váratlanul millió, meg millió sáska lepte el a határt. Mindent elpusztítottak, és csak utána vonultak tovább. Ami kicsi termett, karácsonyra már elfogyott. Akiknek pénzük volt, messze vidékekről hoztak ennivalót. Akinek se pénze, se fogatja, az az erdőn keresett valami harapnivalót. Annyi volt a halott, hogy a sírásók nem győzték a munkát. Voltak azonban, akiknek volt búzájuk, lisztjük fölöslegben is még a múlt esztendőből. 4—5 hold jó földet is elkértek ezek egyetlen kenyérért. Voltak, akik így gazdagodtak meg, másoknak pedig egy talpalatnyi földjük se maradt. Akkora kemencét épített ezután a dődögépám a ház végébe, hogy egyszerre megsült benne 15 kenyér. Ha még egyszer rájukront ilyen veszedelem, könnyebben várják ki a végét.

Sok gazdag tehát a hagyomány szerint úgy szerezte birtokát, hogy a megpróbáltatások idején nem segítője volt embertársainak, hanem a nyomorúság, a kiszolgáltatottság vámszedője. S ezért olyan szokatlanul nagyok a kemencék, hogy hasonló veszedelmek bekövetkeztékor kisebb áldozattal tudják átmenteni magukat és megszerzett javaikat jobb időkbe.

A szolgasors elviselhetetlenségét és a belőle való kitörés tragikus kudarcát mondja el egy másik kincsmonda, amely a Zengő titokzatosságával áll kapcsolatban.

A pásztor felesége szokása ellenére nem megy a remete kápolnájába, hanem urát küldi. Ő maga pedig kisleányával nekivág a Zengőnek, mert azt beszélik, hogy a virágvasárnap mielőtt a hegy megnyílik, megmutatja kincseit. A Zengő valóban megnyílik, amint megszólal a völgyben a kápolnába hívó harang szava. A Hegyi Szellem becsalogatja a pásztorasszonyt a kincsek közé. Megrakodik kincsel, a fiát már nem tudja fölvenni. Kiviszi a kincset, de mire visszatér, a hegy bezárul, s gyermeke bennmarad. A bennrekedt áldozatok időnkint jajveszékkelnek, segítségért kiáltanak. Ilyenkor tompa morajlás, zengés hallik a föld gyomrából. Ezért nevezik a hegyet Zengőnek. Majd föltámad a szélvihar, süvít, zúg; ilyenkor a pásztorasszony keresi, siratja elveszett gyermekét.

S jött a szabadságharc, az elnyomatás. A rég feledésbe merült titokzatos alagút ismét fontos szerephez jut.

A vár alatt van egy templom. A templomhoz vezető folyosó végén nyílik egy vasajtó. Senki sem tudta róla, mit rejt, hová vezet. Amikor a szabadságharc bukása után sokan bujkáltak a császár pribékjei elől, megnyílt az ajtó. Andrényi bácsi messziről jött embereket fogadott, cso-

magokat vett át, leveleket dugdosott a zsebébe. Őt honvédtiszt élt az alagútban majdnem két évtizeden keresztül. Az egyetlen ember, akivel találkoztak, Andrényi bácsi volt. A bujdosók nem kerültek kopók kezére, mert a faluban senki sem árulta el őket.

Kívánatos és hálás feladat volna a hagyományok keletkezésének, továbbélésének útját követni az utolsó évszázadban, s főleg napjainkban.

De az itt érintett, vagy részleteiben ismertetett hagyományanyag, amelyben a történetieknek juttattuk az első helyet, úgy véljük, így is alkalmas bizonyos tanulságok levonására.

Népünk, a szolgaság különböző formáiban is helytálló elődeink nemcsak benne éltek a történelem változatos, keserves áramában, hanem szemlélték is benne elsősorban önmaguk és csak utána a nagyok szerepét. Hogy helyesen szemlélték, arra az a legfőbb bizonyíték, hogy a hagyományban a legnagyobb hős maga a nép. Országvesztő csatákból, századokra állandósult szolgaságból is ő kerül ki győztesen, mert kiállta a rettenetes véráldozatot, s tovább sarjadt győzhetetlen élete paraszti bölcsőkben és a barázdában. A történelmi hagyományok legfőbb mondanivalója ez a csodálnivaló, hősi optimizmus.

A hagyományok leplezett vagy leplezetlen társadalomszemlélete azt mutatja, hogy népünk, nemcsak egyedeiben, hanem tömegeiben is mindig az emberi és társadalmi szabadságra tört. S hogy az érte hozott áldozattal nem garaszkodott, azt bizonyítja, hogy dolgozó népünk sohse volt a mindenbe beletörődő szolgaság népe.

A szülőföld minden figyelemre méltó tárgya (hegy, völgy, kőszirt, szikla, rét, forrás) és jelensége (szélvész, moraj stb.) megtalálja magyarázatát a népi hagyományban. Ezzel a valóságos, véres, emberáldozatokat követelő honfoglalás, honfoglalások után gondolatban, tudatában is birtokba veszi az ősi földet.

S egyébként is, a népnek minden szemlélete, minden értékelése múlttól, emberekről, a világról a szülőföld ismert talajában gyökerezik s a lokálpatriotizmus nézőpontján átjutva tágul ki a legjobbaknál, hogy beleférjen a magyar élet egyetemessége s fűződjék hozzá is az a ragaszkodás, amely a tájból születő hagyományok teremtésére, továbbadására és megőrzésére ihleti.⁴

1. sz. monda:

A Zengő hegy, vagy ahogy régen nevezték, Vasashegy lankái, völgyei már ezer esztendővel ezelőtt is csalogatták roskadásig termő gyümölcsfáikkal, gyapjas fűvű legelőikkel, kalászt érlelő mezőikkel az embereket. Nem csoda hát, hogy István király itt telepítette meg a bencés barátokat. Itt építettek klastromot, kéttornyú templomot. És hogy biztonságban legyenek minden ellenségtől, telepüket, a klastrom egész környékét várfalakkal vették körül.

Amikor a várfalak helyét kimérték, az alapokat ásták, sok fa útjukban volt a munkásoknak. Mit csinálhattak egyebet, minthogy a várdombon jócskán megritkították a fákat. Egy fiatal gesztenyefa — mert szelídesztenyével volt tele az egész hegyoldal — annyira megtetszett a gvárdiánnak, hogy nem engedte kivágni, inkább a falat vitette kijebb egypár lépéssel a vár keleti sarkán. Később e fa alá egy kimustrált malomkövet hengerítettek asztalnak, s mellé ki-döntött kőoszlop darabjait ülőkének.

⁴ A középkori hagyományok adatait dr. Gállos Ferenc gyűjtéséből vettük. A szövegben kivonatosan közölt mondák és a függelék 2 kidolgozott mondája Batta Péter gyűjtéséből való.

Sok-sok munka árán el is készültek mindennel. A környező uradalmakban a szolganép tudta a dolgát és tette is. A kolostor nyugalmát sem háborította senki, de nem is tudta volna, mert a vár belsejébe csak az juthatott, akit a kapunak is használt függő-hídon beengedtek.

Egyik nap éppen esteledett, amikor porlepte, fáradt lovascsapat állt meg a vár főkapuja előtt. Ez a kapu délre nézett. Bebocsátást kértek. Kevesen is voltak, meg azt mondták, hogy békés szándékkal vannak, az őrség leeresztette a láncos hidat. A kis csapat a gvardiánnal akart beszélni. Nem is kellett várniok, a barátok feje, a vár parancsnoka nyomban fogadta őket. A kis csapat két embere egy sápadt fiúcskát vezetett kézenfogva. Vezetni kellett, mert a szembe volt kötve. Elmondták, hogy ők a király öccsének, Álmos hercegnek a hívei, a fiú pedig Álmos tulajdon édes fia: Béla herceg. Menekülőben vannak kifelé az országból a király haragja elől, aki mindkettőjüknek: apjának és fiának is kiszúratta a szemét. De útközben Tolnán úgy döntöttek, hogy a kis Bélát mégsem viszik magukkal a száműzetésbe, hanem ha lehet itt hagynák ebben a kolostorban. Ez eldugott helyen van, kívülül a forgalmas útvonalon. Hadd várhassa meg itt a szabadulás óráját. Hátha a magyar népnek szüksége lesz még a kis hercegre.

A szerencsétlen gyermek szószólói kérésüket ígéretekkel folytatták. Gazdag adományokat, birtokokat és kiváltságokat helyeztek kilátásba arra az esetre, ha a herceget titokban fölnevelik, a tudományokra oktatják, hogy méltó legyen ősei trónjára. A gvardián ráállt az egyezésre. A gyermeket megölelte és maga mellé állította. A kísérő csapat pedig nyeregbe pattant, s ki a várkapun, mint a villám, oly gyorsan eltűntek a Szekszárd felé vezető országúton. Meg sem álltak Tolna ősi határáig. Itt találkoztak ismét Álmos csapatával, s futottak tovább dél felé. A király már észrevette a szökésüket és üldözőbe vette őket.

Béla pedig a bencés kolostorban élt hosszú ideig a külvilágtól elzárva ismeretlenül. Barátcsuhába öltözött, és csak egy-két szerzetes tudta, hogy kit takarnak a szegényes öltözék rongyai, de ők hallgattak, mint a sír. Vigyáztak rá, tanították, nevelték. Egyre azonban nem taníthatták, a lovagi tornára.

Pihenő óráiban sokszor kiült a vár keleti sarkán életbenhagyott hatalmassá terebélyesedett gesztenyefa árnyékába, vagy kivezettette magát a vártól jó három mérföldre lévő forráshoz. Annak a vízével csillapította szomjúságát a nagy nyári melegben. Ezt a forrást azóta is Béla kútjának nevezi a nép.

Két évtized múlt el. S ekkor ütött a herceg számára a szabadulás órája. Valóban hívta a nemzet, mert vér szerint őt illette a megüresedett királyi trón.

A vak király nem maradt hálátlan megmentői iránt. Elhalmozta a kolostort királyi ajándékokkal. Az ittmaradottak pedig féltve őriztek mindent, ami a királyra emlékeztetett, így a gesztenyefát is, amelynek árnyékában oly gyakran és oly szívesen pihent.

De nehéz idők jöttek. Tatárdulás, török veszedelem. Nemcsak a vár, de a fa is szenvedett. Utoljára már csak egy 2—3 méter magas, de közel 2 méter vastag csont maradt belőle. Három-négy helyen kocsiabronccsal összepántolták, hogy továbbra is megmaradjon, s emlékeztesse az élőket régi idők régi embereire. Hanem egy szélvihar ezt is kidöntötte és tüzre került, de minden korhadó fánál jobban őrzi emlékezetében tovább a szerencsétlenül járt király emlékét a Zengő vidékének egyszerű népe.

Valamikor régen a Zengő alja sűrű erdeivel, dús fűvű rétjeivel, a gazdagon termő mezőkkel, ameddig csak a szem ellátott, egyetlen gazdáé volt. Ezen a végeláthatatlan birtokon minden barázda neki érlelte a búzát, minden fa neki termett gyümölcsöt, minden szőlőtő az ő hordóit töltötte jobbnál jobb borokkal. Dúlt hozzá a pénz, azt sem tudta, mit kezdjen vele.

Soká törte a fejét azon, hogyan szerezhetne a kincseivel hírt-nevet magának. Egyszer aztán az jutott eszébe, hogy elhívhatja magához a leghíresebb budai ötvösmestert, és egy olyan szép kelyhet készíttet vele aranyból, drágakövből, amilyen nincs még egy a világon.

Az ötvös vállalkozott a munkára. El is készült vele a kitűzött időre. A kelyh aranyból készült, de az oldala és talpa telidestele volt hintve kisebb nagyobb gyémántokkal meg sokféle színű csillogó drágakövekkel.

A hatalmas úr nagyon meg volt elégedve az ötvös munkájával. Az asztalára tette, és minden nap órák hosszat gyönyörködött benne. Egy idő múlva meg elzárta öklömnyi lakattal egy vasszekrénybe. Ezután csak ritkán vette elő, évente egyszer-kétszer, amikor kedves vendégei érkeztek.

Esztendő múlt esztendő után békekességben. A Zengővidék urának messze földön híre ment. De nem is annyira neki, mint a páratlan szépségű kelyhének. Mindig többen jöttek az ország minden tájáról, de még idegen földről is, az aranykelyhet megcsodálni.

Egyszer azonban vége szakadt az ország nyugalmanak. Nagy veszedelemben került a nép. A király ötszáz hollófeketébe öltözött lovast küldött szét az országba, hogy a fenyegető veszedelmet adják tudtára mindenkinek, és a kardforgatókat szólítsák a király táborába. Nem volt ezeken a hírnökökön semmi fehér, még a paripájuk is olyan fekete volt, mint a bogár. Csak a kivont kard vörösölt a kezükben a rászáradt vértől.

A kelyhes nagyúr is megrémült. Neki is szólt a király üzenete. Nemcsak magának kellett harcba szállni, hanem még ötszáz fölfegyverzett szolgáját is a király táborába kellett vezetnie. De mindez semmiség volt az ő legnagyobb gondjához képest! Mindegyre csak a kelyh járt az eszében. Mi lesz a gyémántos aranykehellyel?! Magával nem viheti, mert hátha nem tud rá vigyázni a háború forgatagában. Nem maradt más hátra, mint itthon valami jó rejtkehelyet keresni, odatenni úgy, hogy senki se tudja a helyét, s ha vége lesz a háborúnak és hazajön, sértetlenül találja ott, ahova tette.

Egyik falujának a határában, a Zengő lábánál, volt egy hatalmas gesztenyefa. Törzse olyan vastag, hogy két ember se tudta volna körülérni. És ebben a vastag törzsben jó magasan, hogy ember a földről el sem érhetné, egy jókora odú, amit még régen egy villám égetett bele.

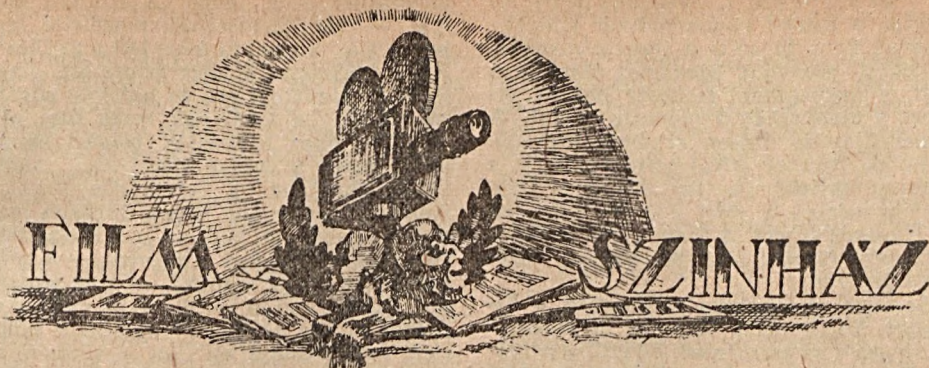
Nem is késlekedett hát tovább, másnap éjjel kivitte a kelyhet a gesztenyefához. Először gondosan körüljárta a fa környékét, hogy nincs-e a közelben valaki. Nem talált senkit. Ki is csatangolt volna ezen a viharos, zivataros éjszákán, zuhogó esőben kinn az erdőn? De a nagyúr mitsem törődött ezzel, sőt örült is neki, mert így még véletlenül se leshette ki senki.

Létrát is hozott. Oda volt erősítve a lova oldalához. A fához támasztotta a létrát, fölmászott az odúig és a selyembe, bársonyba gondosan beletakart kelyhet a fa üregébe tette. Fatörmeléket és száraz leveleket is szórt rá, hogy ha valaki mégis észrevenné az odút, ne jusson eszébe beljebb kutatni, keresgélni.

A nagyúr megnyugodva hagyta itthon családját, birtokát, és ment a király táborába.

De bizony sohasem tért vissza. Mind az ötszáz vitézével elesett a háborúban. A tatárok valamennyiüket elpusztították. Családja sem maradt az ősi kastélyban, mert a tatárok a Zengő vidékére is eljutottak, elmenekült előlük mindenki, aki csak mozogni tudott. Igaz, hogy őket nem aggasztotta a kehely, mert nem tudták ők sem, hogy a nagyúr mit csinált vele.

A gesztenyefa még sokáig állt. Neki nem ártott az országveszejtő tatárpusztítás. Villámsújtotta sebe is begyógyult, behegedt. Csak egy nagy forradás jelezte a régi hasadék helyét. De hát a fák sem örök életűek. Ezt a gesztenyefát is elérte az öregség. Elszáradt. Termést nem hozott, a favágók fejszét fogtak rá. Kidöntötték, elfűrészelték, hasogatták. Egyszer csak kifordult belőle a csodálatos kehely. Sokan látták, így hát senki sem foghatta és vihette haza. Ezért kerülhetett az aranykehely a Nemzeti Múzeumba. És még ma is ott hirdeti régi idők szomorú emlékét, a gazdag földesúrét, akit híres, drága kelyhe sem menthetett meg a pusztulástól.

TÜSKÉS TIBOR:

Schiller: Stuart Mária

(*Kor és dráma.*) A Stuart Máriát Schiller 1800-ban, egy évvel Weimarba költözése után írta, közvetlenül a Wallenstein-trilógia után, de még a Tell Vilmos előtt. Történelmi drámáról lévén szó, hálás feladat lenne itt a művet összevetni a törtérelével, pontról-pontra kimutatni az egyezéseket és különbözőségeket, érdekes lenne felidézni az angol történetnek azt a harccal, vérrel, könnyel és ármánykodással teli korszakát, amelyből témáját merítette, és rávilágítani arra, hogy Schiller mennyire szabadon dolgozott ezzel a történelmi masszával; színes képet lehetne itt rajzolni az angol 16. századról, Erzsébet uralkodásáról, a reformáció és ellenreformáció angliai küzdelmeiről, s ki lehetne mutatni azokat a nyilvánvaló történelmi tévedéseket, amelyekkel Schiller drámája tele van; aztán bizonyára tetszetős lenne a schilleri művet a téma más irodalmi feldolgozásával is összevetni, tehát a variációk közötti különbözőségeket is megkeresni, hogy csak egyetlen példát említsünk: Schiller és Stefan Zweig Stuart Máriáját összehasonlítni... — de ez a vizsgálódás — úgy értenék — nemcsak tárgyunktól eltérő, hanem meddő feladat is lenne.

(*Világnézet és mű.*) Sematizmus és olcsó vulgarizálás lenne így leegyszerűsíteni a tényeket: Míg a történelemben Erzsébet jelentette a haladást, az angol polgárosodást, a protestantizmust, és Mária a konzervatív erőket, a katolicizmust, az idegen befolyást, addig Schiller drámájában Mária a „pozitív hős”, Erzsébet viszont a

zsarnok, a kegyetlen elnyomó; — amint Vajda György Mihály írja Schillerről szóló könyvében: „Történelmi távlatból nézve Erzsébetnek van igaza, ő képviseli a haladást, de Stuart Mária romantikus asszonyi varázsa rabul ejti magát Schillert is... A költő... Mária felé fordítja rokonszenvünket. Erzsébet gyávanak és kétszínűnek mutatkozik.” (Vajda György Mihály: Schiller, Művelt Nép, 1953; 168. lap.)

Schiller ennyire nem ismerte volna a történelmet?

Azt hiszem, ezzel a fölfogással az író is, művének mondanivalóját is eltorzítanók. A valóság nem ilyen egyszerű.

Schillert származása, ifjúsága, felnőtt élete a polgársághoz fűzte, művében is ennek az osztálynak szabadságvágyát hirdette a feudális kötöttségek ellenében. Szinte lehetetlen, hogy Schiller ne vette volna észre, hogy a 16. századi Angliában Erzsébet volt az, aki a központi hatalom megeremtésével, a demokratikusabb anglikán egyház támogatásával a polgárosodáshoz vezető utat egyengette. — Ugyánakkor igaz az is, hogy Schillert más szálak is kötötték: udvari ember volt, nemeskisasszonyt vett feleségül, 1802-ben maga is nemességet kapott, s a weimari herceg igényeihez is alkalmazkodni kényszerült. Életének és korának ebből az ellentmondásából ahhoz a világnézethez és történet-szemlélethez fordult, melyet korának uralkodó filozófiája kínált.

A Stuart Mária megítélésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Schil-

ler kora egybeesett a klasszikus német filozófia, a Kant-i eszmerendszer kialakulásával. Ez a filozófia a francia materialistákkal szemben idealista szemléletű volt, a mechanikus módszer helyett viszont a dialektikát fejlesztette tovább. A kanti filozófia erősen erkölcsi érdeklődésű, de csak az etikai formalizmusig, a kétarcú igazság, „ha így nézem is igaz, ha úgy nézem is igaz” elvéhez jutott el. (Vö. Szigeti József: A Marx előtti filozófia története VI. rész 3—8., 66—72. lap. Egyetemi jegyzet.)

Schiller idealizmusa megborzad a kivégzés, a gyilkosság tényétől, de elfogadja, megéri az események elkerülhetetlenségét; eszményi, etikus elképzelése tápot talál Mária alakjában, ugyanakkor reális, polgári érzése nem engedi, hogy feladja Erzsébet iránti tisztelét; Máriáé az érzelmek, a szív, az erkölcsiség igazsága, Erzsébeté viszont az ész, a törvényesség, a szükségyszerűség igazsága. — Alighanem itt van annak az ellentmondásnak is a feloldása, hogy egyes Schiller-értelmezők a Stuart Máriát „színpadi mesterműnek” tartják, ugyanakkor mondanivalóját elmarasztalják, mert „ma már keveset mond nekünk”. (Vajda György Mihály: id. mű 169. lap.) — A drámában valóban kifejezésre jut Schiller történelmet eszményítő, idealista felfogása, de dialektikus szemlélete megóvja attól, hogy Erzsébet ellenében egyoldalúan Máriának adjon igazat. A dráma fő értékét éppen e dialektikus módszer következetes alkalmazása, a cselekmény dialektikus felépítése adja.

Más szóval: igaz, hogy Mária a darab főhőse, a néző az ő sorsát kíséri együttérzéssel, de Erzsébet sem a megvetendő zsarnok. Méltó ellenfelei egymásnak, Erzsébet igazi ellenjátékosa Máriának. Kétjük között egészen a mű befejezéséig hullámszik a küzdelem, s a küzdelem támasztotta feszültségből az író az utolsó pillanatáig nem engedi ki a nézőt.

(*Dialektikus cselekmény.*) Már az indítás nagyszerű. Amikor a dráma kezdődik, Mária már 18 éve fogoly (persze ez afféle királyi fogság volt) Erzsébet udvarában, s a színpadon csak az utolsó három börtönnap eseményeit láthatjuk: háromszor 24 óra időtartamába sűrítve a két királynő harcát. Az első két képben az egymással szembenálló erőket ismerjük meg. Mária „ártatlanok” tartja magát, a „zsarnokság” áldozatának, akit még börtönében is megrabolnak, pedig jogosan őt illetné a trón. Terve nemes: a skót-britt viszályt elnémítani, s a két testvérnépet egy uralkodó alatt egyesíteni. — De alig fordulunk szimpátiánkkal Mária felé,

megtudjuk róla, hogy „a szörnyű bűn igaz: — vad mámorában megölette férjét, — s az is igaz: új-férje lett a gyilkos!” Amikor Erzsébet először színre lép, alakjából és szavaiból erős és hatalom sugárzik. Mivel „a királynak sorsa sem külföldön, — mint bármelyik polgári asszonyé”, enged a „közvéleménynek”, „alattvalói” óhajának, s jegygyűrűt küld a franciák királyának. S bár Burleigh már ekkor Mária fejét kéri: — „Csak egy mód van, hogy biztosítsd a népek — a szép szabadság drága kincseit, — s az igazságot, mit nagy áron vettél: — ha meghal ő, a skót királyi asszony!” Erzsébet e tanácsot nem fogadja el: „ezt a vérszomjas okoskodást — szívem mélyéből gyűlölöm.” — A két királynő találkozásánál Erzsébeté a szavak, Máriáé az érzelmek igazsága. Egy ideig úgy tűnik, hogy Mária csak a börtönből akar szabadulni, szavai nem egészen őszinték, hízalgésszel („mit schmeichelnd m Tone”) beszél, de porbasújtottságában, megaláztatásában pártjára állunk, s az ő szenvedélyét, haragját tartjuk nemesnek. Ebben az összecsapásban már eldőlt Mária emberi sorsa, de valójában a mű drámai tetőpontja a negyedik felvonás. A szálak itt válnak a legkúszábbakká, de itt is oldódnak meg, Erzsébet ellen merényletet követnek el, Máriát összeesküvők akarják börtönéből kiszabadítani, Mortimer öngyilkos lesz. Erzsébet hosszú tépelődés után, Burleigh és a nép választását követve („válasszon hát a nép. Tanum az Isten, — a népek éltem, sohasem magamnak”), aláírja Mária halálos ítéletét.

Mária a „törvényes” uralkodó, de környezete, eszközei tisztátalanok. Erzsébet viszont „fattyú”, de a nép szavára hallgat, s a nemzeti érdekeket követi. S bár az egész műben nincs szó arról, hogy Máriát igazságtalanul nyakazták volna le, sőt a gyónási jelenetből az is kitűnik, hogy Mária nem is egészen büntetlenül bukik: „szívemben az irigység ördöge, — a lelkebben a bosszú vágya dúlt... — nagy bűnöm volt a bűnös szerelem... — megölettem királyi férjemet, — s a csábítónak karjaiba döltem... — E bűnömért már annyit vezekeltem, — de mégse nyugszik meg soha a lelkem”, — mondom — ha eddig azt éreztük, hogy Mária nem is olyan ártatlan, s Erzsébet sem olyan rossz, itt a kivégzés előtt, a gyónásban s a halálban Mária alakja szinte fölmagasztosul, s a hősből, aki a harcban elbukott, a tisztaságot betöltő győztes, szent válik. Azzal, hogy Erzsébet nem élt a lehetőséggel, hogy Máriának megbocsásson, elvesztette azt az előnyt, amellyel bírt, s tet-

tével maga segítette elő Mária megdicsőülését.

Különös, hogy Schiller itt nem fejezte be a drámát. A nézőben, aki végigzúgulta a két királynő küzdelmét, s most végre megnyugodva térne haza a glóriával övezett Mária képével, új kétséget támaszt. Az utolsó képből kiderül, hogy Mária halálát valójában „véletlen”, „tévedés” okozta. Előbb a Mária ellen valló tanukban ébred fel a lelkiismeret s bevallják, hogy hamis tanuk voltak a pörben. Aztán kitudódik, hogy Erzsébet sem akarta Mária halálát, csak nem egészen világos szavait Davison félremagyarázta. „Igazságos, jogos ítélet ez, — miatta semmi gáncs nem érhet engem; — de önnek ahhoz mégse volt joga, — hogy irgalmam elébe gátnak álljon” — mondja Erzsébet. S Talbot is, aki az egész drámában az ellentétes felek közt az „aurea mediocritas” igazságát hirdeti s kicsit maga az író, most azt mondja: „Uralkodjál, királynő, boldogan. — Az ellenséged már a sírba van”. S bár Erzsébetet mindenki elhagyja, nem omlik össze, hanem „erőt vesz magán; nyugodtan áll, önuralommal”.

(*Drámai értékek.*) A Stuart Mária igazi dráma. Nemcsak színpadi történet, hanem színészek és nézők között szinte vilamos feszültséget keltő alkotás. Nagy érdem ez a romantika korában, amikor — tudvalevő — nem igen születtek időtálló színpadi művek. E korszak fő kifejezési formája nem a dráma, s ha a romantikus író mégis a színpadhoz fordult (Victor Hugo, Kleist, Byron és a mi Vörösmartynk példája egyként mutatja), írhatott ugyan méreteire hatalmas végzetdrámát, sorstragédiát vagy drámai költeményt, belezúfolhatta művébe a történelem véres borzalmait, testvérgyilkosságot, vérfertőzést, aztán meghinthette morális idealizmusának cukorporával, — de jó színpadi művet nem tudott alkotni. A Stuart Máriaiban is van történelmi borzongás, eszményítő erkölcsiség, de a dráma fő erényét a cselekmény dialektikus kibontása adja.

A tragédia nemcsak pusztulást jelent, hanem valami olyan végzetserű összeomlásnak a bekövetkeztét, amit előre sejtünk, de megakadályozni nem tudunk. Schiller a drámában gyakran él a feszültség keltésnek azzal a módjával, hogy a hősökkel valami olyan történik a színpadon, aminek okát vagy következményét ők nem tudják, de a néző már ismeri vagy előre sejtí. Az író ezzel teszi a nézőt is a dráma cselekvő részesévé, szereplőjévé. Mortimerről például mi már az első felvonásban megtudjuk, hogy Mária

híve, de Erzsébet udvarában nem is sejtik róla.

Ma már nehéz lenne megmondani, hogy mi volt a Stuart Máriaiban az, ami korának időszerű mondanivalót jelentett. Nem könnyű arra sem válaszolni, hogy mit mond a darab a modern embernek? Úgy tűnik, a mai néző sokkal inkább csak megcsodálja, de nem a saját drámáját látja benne. Durva vulgarizálás lenne azt állítani, hogy Schiller a Stuart Máriaiban arra adott példát, hogy a királyok fejét is lé lehet ütni. A mű a főhősökről nem mond egyértelmű ítéletet, illetőleg amennyiben Erzsébetet elmarasztalja, annyiban fel is menti. Úgy érezzük, sokkal inkább a környezetet, az udvari életet, a Leicester jellemű, gonosz, álnok, hitszegő köpönyegforgatókon csattan az ostor.

A dráma ma is frissen, elevenen hat, s ez Schiller drámaíró művészetét dicséri elsősorban. Bár nincs meg benne az a gondolati mélység, mint Shakespeare drámaiban, s a történelmi dráma megújításához vezető utat sem nála, hanem sokkal inkább Shaw Johannájában és Bertolt Brecht műveiben kell keresnünk...

(*Előadás.*) Milyen volt a Stuart Mária a Pécsi Nemzeti Színház előadásában?

A rendezőnek, Lendvay Ferencnek elképzeléseit bizonyos kész adottsághoz, a színészyanaghoz kellett igazítania, s talán ezért a könnyebb ellenállás vonalát, a hatásosabb megoldást kereste. A darab eredetileg két alakra komponált mű, az előadás viszont Mária és Erzsébet tragikus küzdelmének sokszínű ábrázolása helyére kizárólag Mária sorsának bemutatását, Mária megdicsőülését állítja. A részletmegoldások is Mária nagyságát, erkölcsi fölényét emelik ki. Ebben a rendezésben aránytalanul előnytelenebb Erzsébet környezete, mint Máriaé. A francia követek (Szirmay Jenő és Kutás Béla) karikírozó játéka, Davison (Széplaky Endre) csapnivaló alakítása már-már az operett-humor hangulatát kelti Erzsébet udvarában.

A rendezés sok tekintetben dicséri Lendvay tehetségét. Felejthetetlen jelenet például az előadásnak az utolsó előtti kép: a jelenet megkomponálása, az alakok és tárgyak elrendezése, még a she-rif fehér pálcaja is egy célt szolgál: Mária megdicsőülését. Általában igen jól kidolgozottak a már íróilag is poentírozott képvégek és a páros jelenetek. A rendezés merész kézzel húzott a szövegben, a szónokias, túlzottan patétikus részek kimaradtak, ezzel a cselekmény drámaisága, a párbeszédék pergése nagyot nőtt.

Schiller stilizált történelmet írt, a já-

ték is finom stilizálást kíván. A pécsi bemutató valahol a Shakespeare-drámák előadása és a modern realista játéktípus közötti helyes mértékben találta ezt meg.

A darab lelke, éltető eleme a Stuart Máriát alakító Simor Erzsébet játéka. Nagyszerű színpadi tudás, művészi beleélő képesség és dekoratív megjelenés jellemzi. Tárgyakat és személyeket mozgat, tüzel, gyújt maga körül. Játékának alapvonása valami ünnepi emelkedettség, méltóság, királynői fenség, de minden helyzetben tud más és más lenni. Erőltettség és mesterkélttség nélkül pillanatról-pillanatra váltja hangját, tartását, mozdulatait a legapróbb lelki gesztusok kifejezésére. Az egész darabban a legszebben beszél: a versmondás mértékét, a „ritmosus deklamálást” a legjobban ő találta el. Amíg mások vagy elhadarják a szöveget, vagy meg sem érzetik vers-jellegét, Simor Erzsébet ajkán szárnyalnak a szavak.

Stuart Máriánál drámailag valójában sokkal érdekesebb, összetettebb, problematikusabb lenne Erzsébet alakja. Hamvay Lucy ezzel a nehezebb szereppel nem tudott megbirkózni. Erzsébet jellemének csupán egyetlen vonását: a kicsinyes női hiúságot, féltékenységet hangsúlyozza. Az általa alakított Erzsébet nem méltó ellentéte Máriának, csak a jellemző csillogása királynői rajta, játéka nem. Megjelenése a harmadik képben (a kertben), hadonászása a helyzethez legkevésbé sem illő lovaglopálcával — szinte kiábrándító. A dráma befejezésének schillerei hitelét (Erzsébetet mindenki elhagyja, de nem roppan össze) se tudja meggyőzően visszaadni.

A darabnak két igen hálás (színészilag hálás) szerepe van: Leicester és Burleigh grófok szerepe. Az előbbit Szabó Ottó, az utóbbit Tándor Lajos alakította.

Szabó Ottó művészi gondnal építette fel a színlelő, álorcás Leicester jellemét. Fokozatosan világosodik meg egyéniségének aljas, képmutató oldala. Különösen magánjelenetei mesteriek, e helyeken a jellem belső, lelki változásait is elhithető erővel tudja érzékeltetni. Monológjai (pl. mikor Mária kivégzését „látja”) a képmutató ember lelki vergődésének pszichológiai rajzát adják.

Tándor, Burleigh erőszakos, vért kívánó egyéniségét remekül visszaadja. Játéka nagyszerűen simul a dráma légköréhez, játéktípusa talán a legkifejezettebben schillerei, de néhol mintha egy csipetnyivel hangosabb lenne a kelleténél. (Vigyázzon a sorvégi magánhangzók nyújtására is: „tettreee”).

A szerelmes szívű, heves vérű, kicsit megdöglötlen, de azért rokonszenves Mortimer Avar István alakítja. Az ötödik képben van egy nagyszerű jelenete: öngyilkossága; sajnos, addig inkább csak Moritmer forrófejű ifjúságát érezteti, s keveset látat a Máriáért áldozatát adni tudó hős nagyságából.

Köszegi Gyulát Talbot gróf szerepében látjuk. A rendezői beállítás s a színész érett játéka egyaránt Talbot egyéniségének békéltető, Erzsébet udvarában az elmentéket kiégyenlíteni akaró oldalát hangsúlyozza. Sokszor csak a jelenetek hátterében marad (kert), de akkor is megérezeti alakjának súlyát, s hogy Schiller mondanivalóját elsősorban ő hordozza. Vele kapcsolatban különösképpen nem mulaszthatjuk el a darab maszkmesterének (Léka László) és jelmeztervezőinek (Majoros Teréz és Heriszt János) dicséretét.

Arany Kató (Hanna), Bakos László (Melvil) és Dariday Róbert (Paulet lovag) epizód szerepekben elismerésre méltó szép alakítást nyújtottak.

A díszlettervezőnek (Kovács Lajos és Vata Emil) a darab különösebb problémát nem okozhatott. A díszletek illúziót kelthetők és a szabad színpadi mozgást lehetővé teszik. Erzsébet trónterme (a 6. és 8. képben Schillernél: szobája!) mintha túllevégős és kissé dísztelen lenne.

A kísérőzenét Paulusz Elemér szerlette. A drámai felépítés eresztőkeinél, a képek elején és a cselekmény legfeszültebb pillanataiban megszólaló történelmi ihletésű muzsika sötét, fekete-bársony alapszint kölcsönöz az egész műnek.

(Fordítás.) A Pécsi Nemzeti Színház számára Pákolitz István ültette át Schiller drámáját magyarra. Közismert, hogy a színháznak nemcsak irodalmi igényei vannak a fordítással szemben. Nem egy Shakespeare-drámának például megvan már az új, modern és szép magyar átköltése, a színházak mégis egy régebbi s nyelvileg talán már elavult, de a színpadi előadás, a mondhatóság számára alkalmasabb változatot őriztek meg. A Stuart Máriának nyomtatásban megjelent utolsó magyar fordítása a Radó Antalé (1917). Azóta Radó tolmácsolásában gyakran került színre a dráma, de a kritika a túlságosan szövegű és kevésbé költői munkát szinte minden alkalommal elmarasztalta.

Pákolitz vállalkozása elsősorban a színház igényeit elégíti ki. Fordítása nagyszerűen visszaadja a schillerei nyelv poézisét, emelkedett lelkületét. Ugyanakkor sorai

jól mondhatók, a szereplők ajkán kibontott szárnyakon szállnak. Párbeszédei tömörek, frappánsak, de a lírai részekben talán még jobban remekel. Költői egyénisége a monológokban s a lágyabb hangulatok megszólaltatásában csillan meg. (Kár, hogy ezekből a rendezés a dráma mozgalmasságának növelése végett sokat kihagyott.) A fordítás szépségeinek érzékeltetésére álljon itt egy részlet Sulkowski József 1890-ben készült magyarításából és Pákolitz István mai fordításából:

SULKOWSKI:

Mért sírtok s jajgattok? Örvendjetek
Velem, hogy szenvedésem véget ér,
Lehull bilincsem, börtönöm kinyílik
És vidor lelkem angyalszárnyakon
Száll a szabadság szent örök honába.
De most jótékonyan jön a halál, e
Komoly barát! Sötét szárnyal befödve
Gyalázatomban; — A végperc fölmagasztal,
Ha bármi mélyre süllyedénk. Valóban, —
Ismét koronát érez fejem s nemes
Lelkemben méltó büszkeség honol!

PÁKOLITZ:

Miért emészti bú a szívetek?
Miért a könny? Örüljétek velem,
hogy végetér ma minden gyötrelmem:
láncsom lehull, a börtönöm kinyílik,
örök szabadság várja lelkemet,
mely angyalszárnyon ég felé suhan, ...
Jön már komoly barátom, a halál,
éjszínű szárnya jótévon borítja,
gyógyítva eltakarja szégyenem.
A pusztulása bárkit fölmagasztal,
akármilyen mélységbe is zuhant.
Fejemen érzem újra koronám,
és lelkemben a méltó büszkeség.

Az új fordítás megőrizte a romantika nyelvének nemes patoszáát, s ehhez Pákolitz a maga egyéniségéből hozzáadott bizonyos — a romantikától egyébként sem idegen — népies ízt, zamatot. Így kerültek a fordításba ilyen szavak: irka-firka, levélpiszkozat, kókler, szakercse, csóvát dob stb. A német nyelv szinte lefordíthatatlan szólásait, szólásmondásait is

magyar fordulatokkal helyettesítette: „lóvá tesz”, „bolyong, mint az Orbán lelke”, „In müsz'ger Meile schafft der böse Geist”: „Az unalom az ördög vánkosa.”

Pákolitz az eredeti szavait, igei állományait igen sokszor képekké oldja fel. Ezzel a nyelv talán veszít tömörségéből, de költőiségben sokat nyer. Például

SCHILLERNÉL:

Du hast nun
Nichts Königliches mehr, bist ganz
[beraubt.

PÁKOLITZNÁL:

Királyi kincsedből már semmi sincs;
szedett szőlő vagy, teljesen kifosztva.

A rímtelen jambikus sorok alkalmankinti összecsendítésével pedig a nyelv ritmussát, zeneiségét növeli. Erre is s a fordítás képgazdagságára példa:

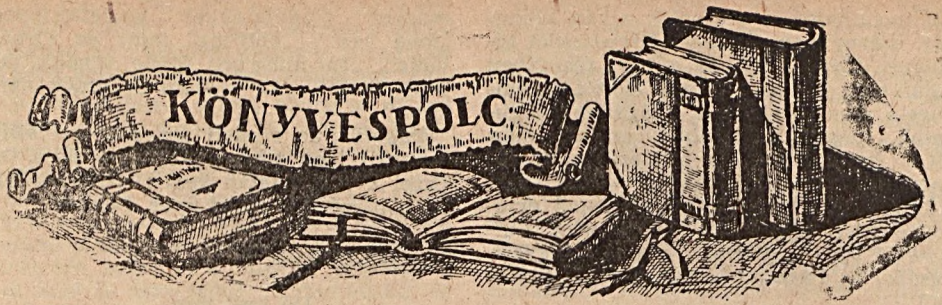
SCHILLERNÉL:

Ich habe wenig
Gethan — Ich habe deinen edlern Teil
Nicht retten können. Lebe, herrsche
[glücklich!
Die Gegnerin ist tot. Du hast von nun an
Nichts mehr zu fürchten, brauchts nichts
[mehr zu achten.

PÁKOLITZNÁL:

Királynő,
olyan kevés, mit érted megtehettem;
a jobbik részt, mi szíved kincse volt,
azt én se tudtam megőrizni már.
— Uralkodjál, királynő, boldogan.
Az ellenséged már a sírba van;
és többé nincs okod a félelemre,
de nincs is, amit tisztelhetnél benne!

Pákolitz a darab pécsi előadása óta is sokat csiszolt, javított fordításán. Munkája legnagyobb elismerését abban lát-nánk, ha a fordítás minél előbb nyomtatásban is megjelenne.

BOSNYÁK SÁNDOR:

Egy könyvtáros jegyzőfüzetéből

Bár a könyvtárakban a tudomány, irodalom és művészetek mindenki számára hozzáférhetőek, mégis az a tapasztalat, hogy a lakosságnak csak kis része keresi fel rendszeresen a könyvtárakat, és így az olvasók száma feltűnően alacsony. (A járási székhelyeken 8–10%-a a lakosságnak, a községekben viszont alacsonyabb!) Éppen ezért naívság lenne túlhaladott feladatnak tekinteni, hogy a lakosságnak azt a részét, amely eddig nem vette igénybe könyvtárunkat, — olvasónak megnyerjük.

Ahhoz, hogy olvasóink számát gyarapítani tudjuk, a helyi viszonyoknak megfelelően kialakított tartalmas propagandamunkára van szükség. Hogy megtudjuk, mely propagandamódszereink voltak a leghatásosabbak, legeredményesebbek, a jelentkezésnél minden olvasót megkérdeztünk, kinek vagy minnek a hatására kereste föl könyvtárunkat. Az olvasók legtöbbször a könyvtárhasználatra felhívó plakátokat és a moziban vetített diaposzítív reklámképet említették, akadtak viszont olyanok is, akik az Irodalmi Kör egy-egy rendezvényén résztvettek, és ez jelentette a fordulópontot könyvtárhoz való viszonyukban. Az olvasók megnyeréséért folytatott propagandamunkánkban azokat a módszereket alkalmazzuk elsősorban, melyeknek az olvasók megnyerésében a legnagyobb szerepük volt.

Az olvasók megnyerésénél sokkal nehezebb az olvasók megtartása. Nagy figyelemmel kell kísérnünk olvasmányainkat, arra kell törekednünk, hogy érdeklődési körüket kielégítsük.

A könyvtárosnak személyenként ismernie kell minden olvasóját, hogy tudja,

hol áll, és hogyan segítheti fel a következő lépcsőfokra. Ezért minden olvasónak törzslapjára feljegyezzük azokat a jellemző adatokat, melyek színvonalának fejlődésére vonatkoznak. (pl. XI. 3. Móra., XI. 22. Szovjet háborús regények., XII. 5. Móricz, Solohov II. 4. Th. Mann, József Attila... stb.)

Az így ismert adatok alapján szemünk előtt áll olvasóink irodalmi grafikonja, melyet figyelembevéve, mélyebb tartalmú könyvet ajánlhatunk, azaz olvasóink fejlődését a tartalmasabb, művészibb olvasmányok irányában befolyásolhatjuk.

Olvasóinkat nemcsak egyéenként, hanem összességükben is tanulmányoznunk kell. Érdekes megfigyelni, hogy különböző foglalkozású emberek milyen könyveket olvasnak. Az ilyen megfigyelések hozzásegítettek bennünket az olvasók egy-egy csoportjának mélyebb ismeretéhez. Megfigyeléseink közben tapasztalhatjuk, hogy a legértettebb olvasók a különböző társadalmi rétegekben egyaránt megtalálhatók. Az értelmiségiek, az „iskolázottak” érdeklődési köre általában nem gazdagabb, mint a munkások vagy a parasztek érdeklődése. Több munkás és parasztolvasónk rendszeresen olvassa — Shaw, Solohov, Gelléri A. Endre — csak néhány nevet említik — műveit és előbb eljutnak az irodalmi tisztánlátás magaslataira, mint a „középosztály” vagy az értelmiség. Az ilyen megfigyelések hozzásegítenek az olvasók egy-egy csoportjának olvasmányáiban fennálló hiányosságok felismeréséhez, melyet a könyvtáros nevelőmunkájában fokozatosan meg kell szüntetni.

Ahhoz, hogy olvasóinkat irodalmilag művelt emberekké formáljuk, nem elég, hogy rendszeresen jó könyvet adunk kezébe. Az olvasó az irodalom elmélete, törvényszerűségeinek ismerete nélkül sok gáncsnak, buktatónak van kitéve, és nehezen jut el az irodalmi mű szépségeinek, mondanivalójának teljes felismeréséhez.

Égészséges, ha a könyvtár hetenként irodalmi vitadélutánokat tart. Az irodalmi foglalkozások ne száraz értekezések legyenek, hanem színesen, szórakoztatón összeállított előadások, melyeket szavaltatokkal, énekszámokkal illusztrálhatunk, magnetofonnal, lemezjátszóval és más technikai eszközök igénybevételével tehetjük magasabb színvonalúvá. Az ilyen vitadélutánokon kifejlődik olvasóinkban a kritikai érzék, summásabbak lesznek ítéleteik.

Úton-útfélen — művelődési munkások közt — hallható, hogy nem lehet irodalmi előadásokat tartani, mert nincs érdeklődés. Ez természetesen hamis állítás. Ezt megcáfolta Siklóson is a valóság, ahol az Irodalmi Kör foglalkozásaira rendszeresen 15—20 fő ellátogat. Az olvasókat érdeklik az irodalmi és a művészet köréből vett előadások, és ezt az érdeklődést nem szabad kihasználatlanul hagynunk.

Egy kis kerülő után visszatérek az olvasók megtartásának problémájára és az olvasók lemorzsolódásának egyik okára. A könyvtárat egy bizonyos idő elteltével sok olvasó azért hagyja el, mert a könyvállomány jelentős részét kiolvasta, a mű-

vészet más ágaival bővült érdeklődési köre és úgy érzi „kinőtte” a könyvtár szűk kereteit.

Nem szabad engednünk, hogy olvasóink „kinőjenek” a könyvtár nyújtotta keretből, hanem az olvasókkal együtt, sőt az olvasók előtt járva fejlődni kell a könyvtáraknak. Az a nagyviramú fejlődés, mely 1953—54-es években jellemző volt a könyvtárakra, az elmúlt években megakadt. Lényeges szépirodalmi könyveket nem képesek beszerezni a könyvtárak anyagiak hiányában. Ahhoz, hogy az olvasási igényeket ki tudjuk elégíteni, magasabb könyvvásárlási keretekre lenne szükség.

A könyvtárnak azonban nemcsak az irodalom terjesztése a célja, hanem a többi művészetek terjesztése is. Véleményem szerint alapvető követelmény lenne, hogy minden járási könyvtár a kölcsönzőtől független olvasóteremmel, lemezjátszóval, a zenekultúrát átfogó, állandóan gyarapodó lemeztárral rendelkezék. Csakis így tudnánk olvasóink fejlődésével lépést tartani és megelőzni, hogy „kinőjenek” a könyvtárból és ezáltal csökkenjen olvasóink száma.

Ma már minden könyvtáros tudja, hogy a látszateredmények időszaka lejárt, tartalmas nevelőmunkára; az új társadalom nagyműveltségű emberének ki nevelésére van szükség.

Ezért kell dolgoznunk szívvel és lélekkel...

ZSIKÓ GYULA:

Problémák a könyv körül

A tudás nemcsak közkinccs, de nélkülözhetetlen tartozéka a mindennapnak, a gyakorlati életnek. A könyv értékjellege ma azon fordul, hogy a benne foglaltak mennyiben használhatók fel életünk alakításához, önmagunk formálásához, céljaink eléréséhez.

Azok, akik valahol olyan poszton állnak, hogy a könyvnek emberformáló hatását megfigyelhetik, vagy éppen irányíthatják, napról napra tanui lehetnek annak a jelenségnek, miképp módosul az ember, hogyan változik régi-magához képest újjá.

Persze ez az útja az embernek önma-

gához, nem feltétlenül nyílegyenes. A kaulauzok, akik vezetnek, nem minden esetben méltók a nagy feladathoz. A művek, amelyek a szobrász mintázófájának a szerepét kellene, hogy betöltsék, nem mindig tökéletesek.

A nagy célokhoz képest nem mindig nagyok, kifogástalanok az eszközök. Nem a szándékon múlik tökéletlenségük, mint ahogyan az alakuló, újuló ember is meg-meg-megtorpan jobb — magához vezető útján.

Az alábbiakban megpróbálok rávilágítani néhány érdekes jelenségre „az ember és a könyv” új viszonyának a terü-

letén; inkább az akadályok — ezeket kell elhárítani, — mint az eredmények szemszögéből nézve a dolgokat.

Ő. János, valószínűleg valamennyi pécsi nagy könyvtárnak kedves ismerőse. Olvasottsága szédületes. Csak kissé rendszertelen.

Sokszor faggattam már:

— Mégis, milyen szempontok szerint olvas János bácsi? Mert azért a kirakatokból sem minden könyv címét írja le, a katalógusok alapján kiválasztott könyvek is szelektálás eredményei. Csak én nem tudom kiokoskodni, milyen rend, vagy elképzelés vezeti magát, amikor az elolvasandó könyvek jegyzékét összeállítja.

Maga is eltűnődik, miközben gondosan áthúzza jegyzékén annak a könyvnek a címét, amit éppen megkapott. Aztán azt mondja:

— Azt hiszem, elsősorban a könyv címe fog meg. Mindig izgulok, melyik könyvben, melyik írónál találok valami szokatlant, valami újszerűt. Persze a címek sokszor csalnak. Nem az van mögöttük, amit az ember sejt, vagy vár. De tény, hogy mint a régi felfedezők idegen világrészek kutatására, én a betűk világába szeretek kalandokra indulni.

— És felfedezett már — legalább a maga számára — ilyen ismeretlen világ-részt? Vagy legalább szigetet?

— Sajnos, az ilyen elég ritka dolog. A könyvek valahogyan egy kaptafára készülnek. Azért keresek állandóan új meg új író, új meg új művet, hátha megtalálom az átlagostól, a megszokottól eltérőt. Lehet, hogy az én hibám, de mondom, kevés ilyenre akadtam.

— És hol talál több lehetőséget az új felfedezésére, a régi vagy a mai írónál? Mert összeállítása ilyen szempontból is igen vegyes!

Sokáig fontolgatja magában a választ. Széleskörűen gondosan elcsomagolja vászonborítású tárcájába az olvasójegyeket, a listát, a jegyzetét.

— Ha csak a témákat nézem, annyi bizonyos, hogy a mai irodalom újszerű. A régihez viszonyítva más. Egymás között azonban... hogy úgy mondjam, mint az ikrek, úgy hasonlítanak egymáshoz. Hánynak, de hánynak előre kitalálom a befejezését! S ez nem jó. Aztán hiányzanak a nagy könyvek. Olyanok, mint amilyenek annak idején Dumas: Monte Christo-ja, Tolsztoj: Háború és béké-je, Reymont: Paraszatok-ja lehetett. Amik, mikor megjelentek, nemcsak egy könyv voltak a sok közül, hanem „szencziók”. Miért?

Miért hiányzik most a nagy mű? Maga, a szakember, mondja meg! — csap át a vallatottból kérdezővé.

— Mert a régi alkotásmód — mondom — a régi stílus, emberlátás és emberábrázolás kiélte magát. Az új pedig még nem olyan érett, hogy a világról, a mai, állandóan változó, alakuló világról olyan hatalmas kör- és korszak tudjon festeni, mint pl. az a régi szemléletmód, amely egyszerre adott nagy alkotókat és nagy módszert is.

— Tudom én, hogy az új stílusirányzat is megszülte már a maga nagy íróit is, a nagy műveit is. Ismerem én Gorkijt is, Solohovot, Laxnesst is. Azt is tudom, hogy minden könyv egy-egy álm az életről. Szeretem a romantikájukat is. Nem olyan merész ugyan, mint a régi romantikusoké, inkább a földön jár. Csak...

— Nos? — sürgetem.

— Az új magyar írók sajnos nem Gorkijok! Talán úgy mondhatnám, hogy sokkalom a realizmusukat, kevesellem a romantikájukat. Vagy talán a részletek realista igazsága nem eléggé meggyőző ahhoz, hogy a romantika igazságát is elfogadtassák velem. Amíg a régi átlag-írók a kötelező happy end-del ütötték agyon a részletekben sokszor szintén elég hű ábrázolás ellenére az egész igazságát, ezek a maiak az aprólékosságig elmenő részletezéssel teszik hihetlenné az alapmondanivalót. Valahogy a romantika, meg a realista ábrázolás nem forr össze, külön látszik mindegyik, mint a víz, meg a borítás, amit nem jól dolgozott össze a mesterember.

Megáll a ceruza a kezemben a mondatok regisztrálásánál, ahogy időt enged a lejegyzésre a habozása, a megfelelő szókeresése.

— Tudja, János bácsi, hogy ez már irodalomelmélet? — kérdezem és igyekszem hanggal, arccal, kifejezést adni annak az őszinte tiszteletnek, amely eltölt ez iránt az idős munkásember iránt, aki úgy ott-hon van az irodalomban, mint kevesen.

— Olvasok én folyóiratokat is kérem! Milyen felfedező lett volna az, aki ne tanulmányozta volna a térképeket, a korábbi útleírásokat, feltevéseket, s úgy indul neki a kutató útnak! — mondja tréfás önérettel, s megbocsátó mosollyal ráncos arcán.

Napszámos ember.

Túl van a hatvanon.

Mi lehetne belőle, ha még negyvenen innen volna?

*

Sok baj van a nőolvasókkal.

A régi esztétika — elismerhetjük igazát — a polgári irodalom java alkotásaira is ráolvasta joggal, hogy femininek. A férfi írók is, önkénytelenül is, sokan számításból is, igazodtak az olvasótábor zömét alkotó nők ízléséhez, igényeihez, álmaihoz.

Mit kaptak ezektől a könyvektől a nők?

Most nem beszélve a Courts-Mahlerek, Crokerek, Beniczkyné Bajza Lenkéék tettenérhetően hazug romantikájáról, még a nem ilyen olcsó és átlátszóan hamis hatásvadászatra épülő könyvekben is a nő: *központ volt!* Körülötte forgott, jobbra vagy balra, körülötte forgott a világ. Még a kalandorregények hősei is azért követték el a nagy bűnöket, hogy imponáljanak NEKI, aki lehetett cselédlány, vagy az ún. „felső tízezer” hyperkutúrált démona, élete értelmét ezeknek a könyveknek szuggesztíója alatt is, a férfiuralomra épült társadalom kényszere következtében is, abban látta: nem eszköze, de célja legyen a férfivágyaknak.

A nagy nőírók, George Sandtól Undsetig, ezen az önkéntelen common sens-en nem sokat módoltak. Legfeljebb azt mutatták meg, hogyan próbálnak a nők — ugyan nem azon, hogy központi szerepük a férfi életében megszűnjön, — változtatni, hanem más, kötetlenebb, az „egyenrangúság” attitűdjében alakuljon a két nem viszonya! Az új Beniczkyek, a szenvedély ábrázolásának ürügyén még *jobban aláhúzták a nők központi fontosságát*, hiszen a regények kilencvenkilenc százaléka azt mondja el, hogy a megváltozott társadalmi formák és keretek között hogyan vív a két nem élet-halálharcot — azért, hogy az új körülmények között is, a „férfi sorsa a nő” maradjon! Két kézen meg lehet számlálni azokat az alkotásokat, amelyekben a nő más is, mint nemi lény. Legfeljebb az asszonyiség problematikájának az anyasággal való összekapcsolása színezte az alapkérdést, de ez csak komplikációt, és nem alapvető szemléletváltozást hozott.

A mai nők, az új, szocialista realizmus irodalmának nőalakjaiban mintha nem ismernének rá önmagukra.

Eszményeik helyett, amit az egész polgári irodalom segített kialakítani, nem kaptak újat. Illetőleg az új nő, lehet az ábrázolás szuggesztivitásának hiánya, de lehet, a valóságnak megfelelő, *megváltozott helyzetet visszatükröző* alkotásokban szereplő átlagtípust nem tudják, nem akarnák elfogadni eszményképüknek. Eppen azért, mert nem több, nem másabb, mint önmaguk!

A nemek problémája a szocialista realizmusban megszűnt központi kérdés lenni. A szerelem, nemcsak biológiai, de szellemi vonatkozásaiban is, elvesztette a régi értelemben használt problématicuságát, egysíkba került az élet többi megnyilvánulásával. Viszont az átlag nőolvastót nem elégíti ki az a könyv, amelyben a szerelem nem alaptéma, az élet teljességébe kétségtelenül beletartozó nemi harc csak *egyik* megnyilvánulási formája az ember sokirányú törekvésének. Az alkotó nő, az új körülmények közepette új sikereket arató, a férfi életében más hangsúllyal, másként központi szerepet betöltő nő, mint eszménykép viszont még — megálmódásra vár.

A felszabadult nőnek kiemelkedő egyéniségei vannak.

De az életben elfoglalt jelentőségüket egész fontosságában megmutató, sőt jövőbemutatóan romantikusan idealizált ábrázolás róluk még nincs.

Az alábbi illusztrációt össze próbáltuk sűríteni, egy, a valóságban *így* talán nem létező típussá, amelyhez az összeválogatott vonásokat külön-külön az életből vettük.

Nevezzük „a fontoskodónak”. Azért veszelés, mert akarva-akaratlan árt. Az a trükkje, hogy a könyvtáros által ajánlott, sokszor még nyomdászagu könyveket már olvasta. „Nem érnek egy hajítófát”. A türelemre edzett könyvtáros kényszeredetten érdeklődik, milyen írórt tart érdemesnek arra, hogy olvassa. A fontoskodó erre mond egy obscurus nevet, amit az ördög tudja, honnan halászott ki. Legtöbbször rá sem lehet ismerni a név eredeti alakjára, mert a fontoskodónak egyéni olvasása, s mikor szegény könyvtáros nagy fejtörés, gyakran szakkönyvekben való böngészés után megfejtette, nagylelkűen kijelenti:

— Különbem nem is fontos. Adjon valami „könnyű olvasmányt. De szerelem is legyen benne!”

Ezzel előlről kezdődik az egész. Az izradó könyvtáros elülről kezdi az ajánlást — most már a „könnyű olvasmányok” területéről.

A „könyvtári rém” ajkbiggyesztve tasztítja vissza:

— Ismerem... Már olvastam... A barátnóm figyelmeztetett rá, el ne olvasam, pocsek... Ezek a maiak unalmasak... Balázs Anna? Az ki? Hja! Igen, igen... Nekem nem mond újat...

A csattanója — az egyik! — hogy az ajánlott művek nem „könnyű olvasmányok”, de azért a „hölgy” — valószínűleg álmában, — már olvasta a legtöbbet.

Sajnos a „könyvtári rém” türelmes. Néha „megengedi”, hogy a könyvtáros többi olvasójával is foglalkozzék, akik nem mindig méltányolják *kötelező* igyekezetét, hogy lehetőleg *mindenkit* — a „rém” is, kielégítsen, nem az ő idejükkel, türelmükkel visszaélő olvasóra, hanem a könyvtárosra vetnek gyilkos pillantásokat. S azokat a könyveket, amiket a könyvtárak réme leposzkondiázott — nem viszik! Tegnap még adtak a szavunkra, hiszen érdeklődésük, munkaterületük, műveltségük ismeretében vezették őket olvasmányaik kiválogatásában. A „könyvtári rém” azonban közülük való. Szakértőnek látszik a szemükben, akinek a véleménye ugyan szemben áll a könyvtár vezetőjével, de éppen az imponál nekik, hiszen látják, hogy a „rém” milyen fölényes, mekkora olvasottsága van!

A „rém” vár.

Végre, valamelyik visszahozott könyvre lecsap. Beleolvas. Valami csodálatos tudással kell rendelkeznie, mert két mondat elolvasása után megállapítja, — nem azt, hogy a könyv az ő ízlésének megfelelő, hanem, hogy megtalálta — a „jó” könyvet.

— Hát azért maguknak is van néhány jó könyvük! — veregeti meg szóval a vállunkat.

A könyv, 99 esetben nem „jó”, s egyáltalán nem azok közé tartozik, amelyek hiányolásával fél órája gyötri a könyvtárost. Úgy került le a polcra, hogy valaki kuriózumképpen elvitte.

A fontoskodó megakadt a saját horgán. De addig? Harmincöt perc múlt el. A könyvtáros tekintélye a nulla fok alá süllyedt. A többieknek, akik tanúi voltak a megkínztatásának, nem magyarázhatja meg, hogy a „könyvtári rém” hogyan felsült, fontoskodása alap nélküli, az igazi jó könyvek, mégis azok, amiket a könyvtáros ajánl, mert ismeri a könyveket, ismeri olvasóit.

A rém diadalmasan ellibeggett.

A könyvtáros kezdheti elülről sok olvasójánál az építést.

A rém, a könyvet, rendesen ötszöri felszólítás után hozza vissza.

S akkor mások előtt, más hangszereléssel, — kezdődik az egész elülről.

*

Akinek a mai fiatalsággal dolga van, igazolhatja, milyen tájékozatlanul állnak szemben — még az iskolások is — az új magyar irodalommal. A középiskolai irodalomtörténet — éppen történet voltánál — nem tárgyalhatja a mátt. A megjelenő könyvek özönében —

hogyan igazodjék el: melyek azok a könyvek, amelyeket el kell, melyek, amiket el érdemes olvasni? Igaz, tömérdek a könyvtár. Igaz, a könyvtárosok feladata, nemcsak könyveket, hanem eligazítást; tájékoztatást is adni az irodalom rengetegében. Azonban ez sajnos, nem elég!

A kérdés felvetése nemcsak a fiatalság körére érvényes. Tény az, hogy az emberek sokasága hirtelen lett olvasóvá. Hiányzik az alap. S hiányzik fiatalságnál, felnőttnél egyaránt, az önálló eligazodás tudománya. A fiatalság az iskolában megszokta, hogy értékelést, „rangjelzést” kapnak az írók, a művek fontosságának megfelelően. Arra, hogy folyóiratok kritikai rovatait tanulmányozzák s úgy válogassák ki olvasmányukat, nincs idejük. Hiányzik a marxista esztétika is! (Nem tudom, Adirovics alapos könyvét: a „Bevezetés az irodalomtudományba” tanítják-e) Tömegproblémává szélesítve a kérdést, rá kell mutatni arra, hogy a tömegoktatás *módszere* sem segíti elő az önálló ítéletek alakítását. Itt ugyanis, — ellentétben a marxizmus—leninizmus lényegével! — nem önálló véleményalkotásra, hanem dogmatizmusra, a szöveg tiszteletére tanítanak, kialakult ítéleteket közölnek a hallgatókkal. Ami részben helyes, hisz az új világnézet nélkülözhetetlen elemei, azonban azzal a kellemetlen következménnyel jár, hogy a többség megszokja, hogy nemcsak a filozófia területén, hanem másutt is kész ítéleteket, sablonokat kapjon.

Igy az irodalomban is. Csakhogy az irodalomban ilyenek nincsenek. Nem is lehetnek. Az író maga is, mint a többi ember, alakul, fejlődik, aki csak abban különbözik mástól, hogy fejlődésének különböző állomásain könyvek vetületén keresztül, ki tudja mondani, mit gondolt abban az időben a dolgokról, amikor a könyve íródott. A dolgokról, amelyek azonban maguk is módosulnak, változnak, esetleg eltűnnek, s csak a könyvek fekete betűi őrzik elhalványult emléküket.

Az ifjúság valahogy azt szeretné, ha az önálló tapogatózás, keresés helyett mintegy esszenciálisan sűrítve, megkapná valahol egy író lényegét. Mivel az irodalom, az olvasás, nemcsak szórakozás, hanem *ismeretszerzés* is, szeretné készen megkapni az elkerülhetetlen ismeretanyagot azokról a művekről, amelyek értékek. S az értéket irodalomtörténeti értelemben keresi.

Egy ifjúsági ankéton, amelynek részvevői a legkülönbözőbb iskolák hallgatóiból kerültek ki, több órás vitában pró-

báltkuk kielemezni, milyen mérvű az ifjúság tájékozatlansága, mik idegenkedésének lélektani okai, s milyen követelményt támasztanak a mai irodalom iránt.

A legfontosabb kifogás az volt, hogy az újságokból, folyóiratokból hiányzik a mai jelentősebb írók *átfogó*, eddigi működésükre kiterjedő ismertetése. Egyes művekről olvashatnak recenziókat, legtöbbször még az arra való utalás nélkül is, hogy az író — egyebet is írt, szóbanforgó könyvének kivül. Nagyon helyes észrevétel, bár a fentebb kimutatott „abszolút” értékre való törekvés szülte. Voltak, akik rámutattak arra is, miért ne lehetne — tíz év távlatából legalább — olyanszerű „irodalomtörténeteket” megírni és kiadni, mint a Benedek Marcell féle: „A modern magyar irodalom” volt, s amely az élő irodalomnak megbízható kalauza lenne.

Különböző — hol éles, hol tompább megfogalmazásban — de szinte minden felszólalás refrénje volt a „túlpolitizáltság” kifogása. Nem a politika ellen volt kifogásuk, hanem egyrészt az arány, másrészt — ahogy kifejezték magukat — annak a műbe való „be nem olvasztottsága” ellen.

Ezzel függ össze az az észrevétel is, amely a mai regények „unalmasságára” mutatott rá. Tükrözni — mondják — ugyan tükrözik ezek az írások a más, csak a poézisét, az érdekességét, azt szűrtek ki belőle, ami több, mint ma, ami érdekes, izgalmas, ami lehetőség, ami távlat (sokféle szót és kifejezést használtak, tapogatva a lényeg után), ami az élet kalandosságát adná. „Vannak regények — mondták ki elég élesen —, amelyek feleslegessé teszik több könyv olvasását: benne megtaláljuk mindegyiket” A szellemes, aforizmaszerű megfogalmazása a sematizmusnak ugyanott talál célba, ahol

Ó, János: a romantikát hiányolja, akkor, amikor Gorkij szavával: a forradalmi romantizmusnak áradnia kellene a művekből.

Volt egy nagyon furcsa, de lényegre tapintó megjegyzés is. W. Erzsébet szájából hangzott el:

— Az irodalom valahogyan nem tud közügygé lenni. Vagy nem jelennek meg esetleges tévedésükben is grandiózus alkotások, s akkor mit veszdünk velük, vagy ha igen, nincs módunk rá, hogy észrevegyük, mert nincs „visszhangjuk”, az írónak és a kiadónak magánügye, nem beszélnek róla, nem támadják és nem védik. Magam is visszarettenek a következő gondolattól: túlsok könyv jelenik meg nálunk ahhoz, hogy el ne vesszenek köztük azok, amiket nem ismerni veszteség mindannyiunknak.

A részletekbe menő vita figyelemreméltó észrevétele volt az is, amely az olyan szovjet könyvek *magyar* megfelelőjét szerette volna, ha megíródtak volna, mint a „Timur és csapata”, vagy „Az acélt megedzik”. S joggal torkolták le a vitavezetőnek azt az „ügyes” ellenvetését, hogy a fiatal szocialista realista magyar irodalom még nem tart ott, ahol a szovjet irodalom, mert hiszen problematikát készen kaptunk, hősei is vannak az ifjúságnak, de hol van pl. Ságvári Endrének, Schönherz Zoltánnak olyan *hatásosan* megírt életregénye, mint Pável Korcsaginnak.

*

Problémákat sorjázunk egymás mellé, úgy, ahogy az élet feladta őket.

Nem állítjuk, hogy a legfontosabbak, de jellegzetességüket is kár volna kétségbevonni. Talán csak szeplők az új kultúra arcán.

De miért maradjanak meg szeplőnek?

FÁBIÁN ISTVÁN:

1957. irodalomtörténeti könyvei

Tavaly váratlan bőségben jelentek meg könyvek. Hogy a tájékozódást kissé megkönnyítsem, kiragadok a nagy halomból egy összefüggő csomót, amely különösen azokat érdekli, akik iskolában, népművelésben a magyar irodalomtörténettel foglalkoznak. Nem szakszerű kritikát akarok írni, azt az irodalomtörténeti fo-

lyóiratokban találja majd meg az olvasó, de a könyvkiadók tájékoztatóinál többet szeretnék nyújtani. Egy olvasó első benyomásairól számolok be, s keresem, hogy mit hogyan használhatunk fel mindennapi munkánkban.

Régi írók újabb kiadásáról nem számolok be még akkor sem, ha olyan köny-

vészeti különlegességekről kellene beszélnem, mint Gvadányi József: *Egy falusi nőtársius budai utazása* c. elbeszélő költeménye, amelyet korbelt metszetek alapján készített rajzok díszítenek, vagy Arany János *balladáinak* új kiadása Zichy Mihály illusztrációival. Még az olyanféle hézagpótló könyveket sem szándékozom megemlíteni, mint pl. Belia György: *Ady válogatott levelei* c. munkája, amely ugyan múlt ősszel jelent meg, de bizonyára nagy segítség annak, aki Ady Endréről szándékozik előadni.

Tizenhat könyv ismertetését találja itt az olvasó. A három először ismertetett általános jelentőségű, majd a történelmi időrendet követi a beszámoló. A régi irodalmat tárgyaló öt könyvet követi a Petőfi-irodalmat gazdagító három mű. Az Arany-évfordulóra megjelent három könyv után az újabb irodalommal foglalkozó két kiadvány fejezi be a tallózást.

Az irodalomtudomány egyik elég elhanyagolt területére hívja fel a figyelmet Zolnai Béla könyve (*Nyelv és stílus*). Régebbi tanulmányain kívül az *Ady és Paul Verlaine álma* című, amelyben a magyar és francia költő stílusát hasonlítja össze, a kötetben jelent meg először. Noha felfogása szerint „nincs külön stílusztika, csak nyelvtudomány van”, irodalomtörténeszek is sok haszonnal olvashatják az összegyűjtött értekezéseket, amelyek a szerző 37 éves (1920—1957) munkásságának javát ölelik fel.

Azokról a budapesti házakról, amelyek irodalmi szempontból nevezetesek, Hatvany Lajos által szerkesztett *Beszélő házak* c. könyv emlékezik meg. Az ismeretek legnagyobb részét is ő írta. Számmunkra, akik vidéken élünk, a könyv nem annyira fontos, mint fővárosi kollégáinknak, de mi is használhatjuk, s egyegy budapesti kirándulás előkészítésekor ajánlatos tanulmányozgatnunk. A fényképek általában művésziiek, de nem éppen azt nyújtják, amit az érdeklődő vár (legtöbbször lépcsőházakat és udvarokat ábrázolnak.)

Harmadiknak hagytam a tanárok által régóta várt didaktikai művet, Lengyel Dénes füzetét: *A fogalmazás tanítása a középiskolában* (Szocialista nevelés könyvtára 130. szám). A bevezetés hangsúlyozza, hogy átmeneti segítséget ad arra az időre, amíg az új tanterv nem visz tervszerűséget a fogalmazástani-tásba. Ezért nem vezérfonalat ad, hanem összegyűjti a különféle tapasztalatokat, gondolatokat, amelyek közül a tanár válogathat. Először a szókincs fejlesztésével, a mondatok szerkesztésével, iskolai nyelv-

műveléssel, stílusgyakorlatokkal, az írásbeli feladatok ellenőrzésével és javításával foglalkozik, majd osztályonként ismerteti a fogalmazástani lehetőségeit. Közöl dolgozatcímeket és mintadolgozatokat, s összefoglalja, mit kell megkövetelnünk érettségi vizsgán. Tehát gyakorlati célt szolgál: ötletes tanácsokkal segít már most, s reméljük, hamarosan hasznát vesszük azok is, akik megnyugtatóan rendezik majd a fogalmazástani nehéz ügyét.

Az időrendben első könyv megszegi az előbb megjelölt határt, mert látszólag szövegkiadással foglalkozom. Mezey László a *Középkori magyar írók*-ban kódexirodalmunk anthológiáját állítja össze (Magyar Könyvtár), de a kötet végén bőséges utószóban ismerteti a kutatás mai állapotát. Legérdekesebb újdonsága az, hogy a középkori irodalom időhatárát előbbre viszi. Eddig úgy tudtuk, hogy a XV. század közepéig irodalmunkból alig ismerünk valamit, kódex-irodalmunk nagy része pedig a XVI. század első évtizedeiben keletkezett. Mezey szerint a magyar nyelvű vallásos irodalomnak már a XIII. század közepén meg kellett kezdődnie, amikor az újfajta szerzetesrendek (ferencsek, dömések stb.) megtelepedtek hazánkban. Ez az irodalom újra felvirágozott a XV. század végén, mikor a szerzetesrendek megszigorításával beáramlott a „devotio moderna”, az „új áhitat”. Másolgatták a régi fordításokat, s újakat is készítettek. E felfogás bizonyítására csak egy konkrét tényről említ: a Margit legenda szerint a királyleány szívesen hallgatott szent történeteket. Mivel csak magyarul tudott, már akkor — a XIII. század közepén — kellett magyar szövegeknek létezniük. Ez az egyetlen feljegyzés még nem lenne döntő (vitatható értéke is: lehet egy későbbi író akaratlan anachronizmusa is), de mellette szól a ki nem mondott nagy érv: irodalom mindig volt és lesz, tehát a magyar középkorban is élnie kellett. Ha pedig volt, (a középkorról lévén szó) vallásos lehetett s talán magyarnyelvű.

A „Gondolat” kiadó második kiadásban jelentette meg Horváth János monográfiáját. A *reformáció jegyében*-t. Az első kiadásnál (1953) csak valamivel bővebb, de jóval megközelíthetőbb, mert szinte fele annyiba kerül, mint az első akadémiai kiadás. Újabb irodalomtörténetíró-sunk e nagy művéről, amely máris kutatásra ösztönözte több szakemberünket (pl. Klaniczay Tibort: *A magyar reformáció irodalma*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1957.) fölösleges méltató sorokat ír-

nom. Inkább néhány olyan részletre hívom fel a figyelmet, amely bennünket, baranyaiakat érdekel különösebben. Horváth János bőven fejtegeti Istváni Pál és Tinódi Sebestyén baranyai kapcsolatait és egymásra való hatását. Akár Istváni, akár Tinódi a humanista széphistoria kezdeményezője (a szerző inkább Istváni felé hajlik, de az időrend még bizonytalan), e műfaj alakulása és megének közt az összefüggés kétségtelen. Sztárai Mihályt „inkább” Drávasztárán széletettnek véli, részletesen ismerteti hitvitázó és irodalmi munkásságát. Megemlékszik Szegedi Kis István Tolna-Baranya megyei működéséről, a baranyai, majd hercegcsöllői kánonokról (*Az alsó és felső Baranyában való eklézsiáknak artikulusi* Siklósi Mihály fordította a latin eredetiből, Huszár Dávid adta ki), amelyek fontos lépcsőfokok a hazai helyvét (református) vallás kialakulásában, valamint a szerencsétlen nagyharsányi hitvitáról. Szép, elismerő sorokat szán az irodalomtörténetírásunk által eddig méltatlanul mellőzött Választi György Pécsi *disputájá*-nak. Észreveszi a pécsi és kolozsvári iskolák kapcsolatát. A jelesebb pécsi diákokat átküldik Kolozsvárra tanulmányaik folytatására (pl. Pécsi Simont). Ez lehet egyik magyarázata annak, hogy a XVI. század vége felé annyi déldunántúli származású férfiú szerepel Erdély szellemi életében. A könyvből általában kiderül, hogy megénk a reformáció kora pezsgő szellemi életének egyik tűzhelye. Érdekességként még megemlítem, hogy idézi Decsi Gáspár prédikációs könyvéből (*Az utolsó időben egynehány regnáló bűnökről*. 1582) azt a verses sort, amelynél szebb dicsőretet azóta sem írtak a baranyai borrhól: „Vinum de Baronya, sicut Isten aranya”.

A *Reformáció jegyében* az első, nagy magyar lírikus: Balassi Bálint nevével fejeződik be, akiről igen meggazdagodott tudásunk a most eltelt tizenöt évben. Ezt első sorban Eckhardt Sándornak köszönhetjük, aki több könyvben foglalkozott vele. Most Nyugatszlovákiában és Morvaországban végzett kutatásairól számol be (*Új fejezetek Balassi Bálint viharos életéből*. Irodalomtörténeti Füzetek. 10. sz.). Megelevenedik a bányavárosok és a nyugtalan fiatal vitéz ellenségeskedése, pörösködése. Legtöbb adatot az ismert országúti kalandról, özvegy Sommer Jánosné megrohanásáról szolgáltatottak a városi levéltárak.

Balassival is, de inkább későbbi korokkal foglalkoznak Waldapfel József könyvei. Újra kiadták az 1954-ben megjelent,

a XVIII. század irodalmáról szóló művét (*A magyar irodalom a felvilágosodás korában*), amelyet haszonnal forgathat mindenki, aki Bessenyei, Batsányi, Kármán, Csokonai, Fazekas stb. és általában a felvilágosodás marxista értékelésével és a kutatás újabb eredményeivel meg akar ismerkedni. A második kiadás, noha névmutatóval bővült, olcsóbb az elsőnél. *Irodalmi tanulmányok* címmel jelent meg válogatott értekezéseinek, előadásainak és glosszáinak gyűjteménye, amelyek közül néhány itt jelenik meg először. Érdekelhetik az olvasót Heltairól, Balassiról, Berzsenyiről, de különösen Csokonairól, Kátona Józseftről, Vörösmartyról, Madáchról és József Attiláról írott tanulmányai. A legújabb irodalomszemlélet alakulását is megvilágítja Vörösmarty elismertetéséért folytatott disputája, s máig legtettszetősebb Madáchról alkotott véleménye. Nem akarja elleplezni a Tragédia pesszimizmusát, nem magyarázza agyon a sokat vitatott falanszter-jelenetet, hanem rámutat az „enyhítő körülményekre”: „E torz karrikatúra sok mozzanatában nem is a szocializmus szatírájának tűnik, hanem a kapitalista munkamegosztást és a bürokratikus-militarista drillt a végsőkig hajtó fasiszta rendszert juttatja eszünkbe. A tudós és az aggastyán figurája segítség is lehet előbb-több az embertelen szektás módszerek elleni harcban.” A nagy mű helyét a szocialista irodalomban kereső vitát nem zárta le Waldapfel hozzászólása, ez nem is volt szándékában, de a megoldást alighanem azon az úton kell majd megtalálni, amelyen ő indult el.

Ez a tanulmánykötet felöleli az irodalomtörténet minden korszakát (s néhány szovjet író), de alig foglalkozik két nagy költőnkkel: Petőfivel és Arany Jánossal. A könyvtermelésben azonban szépen jut nekik hely. Az év első felében jelent meg Hatvány Lajos Petőfi életrajzának két utolsó kötete (*Így élt Petőfi*. IV. és V. kötet), s ezzel befejeződött a nagy vállalkozás. A negyedik kötet 1847. július 1-től 1848. szept. 27-ig halad, az ötödik pedig Petőfi életének mozgalmas utolsó esztendejével foglalkozik. A módszer már az eddigi kötetekből ismerjük. A nagy költő kortársainak emlékezéseit gyűjti össze, egy-egy érdekesebb eseményt többben, esetleg ellentétes felfogásúak is elbeszélnek (Petőfi követválasztása, összeveszése Klapkával, a mezőberényi szomorú napok stb.). Megelevenedik így a költő alakja is, a kor társadalma is. A közleményeket jegyzetek kísérik, és „summalás” fogja össze. Ezek a részek vitatható értékűek, mert többször helyet ad-

nak a szerző egyéni érzéseinek. Beleesik abba a hibába, hogy Petőfi nagyságát a környezetében élő többi ember törpeségével hangsúlyozza. Még a csecsemő Zoltán sem kerüli el sorsát. 1849 nyarán fia betegsége miatt Petőfi nem indult Arad felé Mezőberényből, mint eredetileg tervezte, hanem Erdély felé, ezért a szerző így tör ki: „Bár inkább a poronty pusztult volna el, akiből úgyszem lett valamirevaló ember, hogy a maga halálával terelje el apját a halálba vezető útvjáról”. (V. k. 391. l.) Szükséges ez?

A nagy emberek körül a fetisizmus bizonyos fajtája szokott kialakulni. Megőrzi nemcsak kézírataikat, hanem ruhájukat, apró használati tárgyait is. Bizonyos értelme van ennek a kultusznak, hiszen nem fordul elő túlságosan gyakran, hogy egy-egy rendkívüli ember éljen közöttünk. Ilyenféle „szellemi” fetisizmus megnyilvánulása a másik két Petőfiről szóló könyv: Dienes Andrásé (*A legendák Petőfije*. Táj és emlékezés) és Várkonyi Nándoré (*A üstökös csövája*). Dienes elutazott azokra a helyekre, ahol Petőfi is járt, s legtöbbször az öreg embereket faggatta ki, akiknek apja még beszélt a költővel. Több érdekes apróságot jegyzett fel, meg is bírálta a anyagot. Meglepő újdonságot nem talált, de tisztázott néhány érdekes részletkérdést (pl. feltérképezte, hogy a kurta kocsmá hol „rúgott ki a Szamosra”).

Várkonyi Nándor könyve azért is közel áll hozzánk, mert Pécssett jelent meg a Dunántúli Magvető kiadásában. Mint címe is jelzi, nem az üstökössel, hanem a „csövájával” foglalkozik, azaz a mellékesnek látszó dolgokkal. A címadásban megnyilvánuló kritikai alázat, amelyről sokszor megfélekeznek mások, a könyv egyik legértékesebb sajátossága. A közölt értekezések nagyobb része már megjelent, de kibővítette anyagukat újabb eredményekkel. Petőfi hiteles ábrázolásáról beszél, az első értekezés, amelyet gazdag képanyag egészít ki. A *Rostrá*-ban hitelt érdemlően bizonyítgatja: csak később keletkezett legenda, hogy a költő elszavalta a „Nemzeti dal”-t március 15. délutánján a Nemzeti Múzeum lépcsőjén. A *Verstékép és versnaptár* a költemények keletkezési helyét és idejét gyűjti össze. Gyakran használható „segédeszköz” pl. iskolai munkában Riedl Frigyes a kötetben közölt *Attekintő*-je, amely időrendi táblázatba foglalja az életrajz és írói munkásság eseményeit.

Az idei kettős Arany-évfordulóra a már említett balladás kötetén kívül három könyv jelent meg. Elsőnek D. Szemző Pi-

roska műve tűnt fel a kirakatokban (*Arany János napjai*). Képzelt naplót állít össze a költő leveleinek, verseinek és egyéb feljegyzéseknek alapján. Szorgalmasan szedte össze anyagát, ízlésesen, tartózkodva használta fel. Allandóan érezte, hogy nagy ember hagyatékát őrzi. Néha éppen ezért árulja el magát a szerző. Olyan kegyelettel, meghatódottan írat Arany Jánossal saját magáról, ahogyan érezhet a mai lelkes olvasó, de aligha vélekedett így a nagy költő. Például egészen hiányzik a könyvből a nemcsak Aranyt, hanem népünket is jellemző bölcs humor. Az adatok és szövegek hitelességét megőrizte, de kissé feszesre sikerült az arckép.

Kimondottan jubileumi kiadvány az *Arany János* c. dokumentumgyűjtemény. Keresztury Dezső, V. Nyilassy Vilma és Illés Lászlóné nagy buzgalommal és érzékkel gyűjtötték össze a rajzokat, fényképeket és versszövegeket, amelyekben önmagáról vall a költő. Az ízléses könyvet iskola és népművelés egyaránt jól használhatja. Kár, hogy nem jelent meg korábban, mert az Arany-ünnepségeken már aligha használhatták.

A nagy műveket nem évfordulókra szokták írni, ezért szerencsés gondolat volt, hogy nem kísérleteztek valamiféle sebbel-lobbal összeállított monográfiával, hanem újra kiadták az Arany Jánossal foglalkozó irodalom egyik legértékesebb alkotását, Riedl Frigyes *Arany János*-át. Tudtommal utolsó (negyedik) kiadása 1920-ban jelent meg, azóta szinte teljesen eltűnt a könyvpiacon, pedig spekulatív elemzéseiben és sok-sok részletmegfigyelésében híven megőrizte az igazi Aranyhangulatot.

Befejezésnek maradt az újabb irodalommal foglalkozó két könyv: Galsai Pongrácé és Lengyel Gézáé. Galsai *Társaltanok*-ja szintén a Dunántúli Magvető kiadásában jelent meg Pécssett. A *Nyugat* köré csoportosuló írók közül ismertet ötöt: hármát a régebbi nemzedékből (Cholnoky Viktort, Csáth Gézáét, Török Gyulát), kettőt az újabbról (Pap Károlyt és Gelléri Andor Endrét). Az öt író közül egyik sem szerepel sem a középiskolai anyagban, sem a művelődési házak szokásos műsorában, de annak, aki századunk első felének irodalmát alaposabban meg akarja ismerni, ajánlatos ezt a könyvecskét is elolvasnia.

Lengyel Géza *Ády a műhelyben* című könyvében a nagy lírikus újságírói működését ismerteti. Különösen a budapesti újságíróskodására vonatkozó adatok közül sok az új. A Budapesti Naplónál töl-

tött éveit, kapcsolatát a Vészi-családdal, barátságát Bíró Lajossal eddig csak nagyjából ismertük. A kötet érdekessége, hogy a szerzőnek sikerült megszereznie Bíró Lajos Amerikában élő örököseitől azokat a leveleket, amelyeket Ady 1903 és 1908 között írt barátjának. Több levél (pl. Léda jellemzése szerelmük elején) a legérdekesebb Ady-dokumentumok közé tartozik. A szerző jól ismeri a századeleji Magyarország közéletét és sajtóját, a költőt igazán szereti és tiszteli, de nem tartja kötelességének, hogy ezt minden lapon ünnepelesen kijelentse.

Tizenhat irodalomtörténeti könyv az év tíz hónapjában: szép teljesítmény. Természetesen nem egyenlő értékűek, de egészen haszontalan nem akad köztük egy

sem. Mégsem szabad megelégednünk. Mennyiségben nem kívánhatunk többet, de minőségben — hadd fejeződjék be kritikai észrevétellel a rövid ismertetés — még fejlődünk kell. Nem akarom újra sorra venni a felsorolt műveket, de szeretném felhívni a figyelmet egy jelenségre: Zolnai Béla, Mezey László, Horváth János, Waldapfel József és Riedl Frigyes könyveit kivéve (ezek is majdnem mind régebbi értekezések újabb kiadásai) a többi szerző egy-egy életrajzához járul hozzá újabb kutatással. Szerves része persze az irodalomtörténetnek az írói életrajz is, de az irodalom igazában mégis az irodalom. Az alkotásokról is szeretnénk olvasni.

Könyvismertetések

KULKA-KRAUS: HALÁLGYÁR

(Kossuth Könyvkiadó)

A két csehszlovák lakatos megjárta a pokolhoz vezető utat és magát a poklok poklát Birkenaut, Auschwitzot. Tanulmánytételnek szánták a könyvet, hogy a világ tudomái szerezzen a példátlan kegyetlenkedések, gyilkosságok sorozatáról.

Egyetlen koncentrációs táborban sem fedték fel a náci céljait olyan nyíltan, mint Birkenauban. Itt érte el a tetőfokát a módszeres emberirtás, itt szervezték meg náci alapossággal a haláltábor, majd a halálkombinátót.

A két szerző, mint lakatos, szabadon mozgott a hatalmas tábor belső területén és sok mindent látott, hallott. Részletesen írnak az auschwitzi konszernről, a hozzátartozó táborokról. A kezdeti időszakról épp úgy, mint az újabb és újabb deportáltak érkezéséről, fogadtatásukról és későbbi sorsukról.

Írnak többek között az élő embereken végzett kísérletekről, a gyermekekről, a bordélyokról és az elgázosítás első kísérleteiről, de beszámolnak a birkenauai Sonderkommandó fegyveres lázadásáról is az SS legények ellen.

Nem irodalmi igényű olvasmány a Halálgvár, hanem megrázó vádirat több milliónyi halott emlékével és az életbenmaradtak leleplező szavaival.

Nem színes mondatok, keresett képek gyűjteménye ez a könyv, hanem a tények rideg, szűkszavú felsorolása. És éppen

ezért megdöbbenőbb minden másnál.

Aki elolvassa, megismeri belőle a faszinus gyűlöletes arcát és soha többé nem felejtí el, hogy milyen veszélytől szabadult meg a világ.

O. NAGY GÁBOR: MI FÁN TEREM?

Magyar szólásmondások eredete.

(Gondolat Könyvkiadó)

Minden nép nyelvében évezredek története szunnyad. Beszéd és fogalmazás közben gyakran használunk olyan kifejezéseket, melyeknek eredete már ismeretlen. Ilyenek: dugába dől; fittyt hány; csütörtököt mond; egy követ fúj vele; adja a bankot stb.

Az ilyenfajta szólásmondások értelmét, használati körét valamennyien ismerjük, eredetüket és pontos jelentésüket azonban már nem.

Ez természetes is. A futó idő megváltoztatja a népek sorsát, életkörülményeit; változik a társadalom, a társadalmi forma, megszűnik egy sereg intézmény, hogy romjaikon új épüljön. A nyelv azonban nem mindig engedelmeskedik az idők rombolásának, hanem megőrzi a hajdan korok emlékét egyes kifejezésekben, szólétsokban és közmondásokban.

A magyar nép pl. a finnugor közösségből való kiszakadása után huzamosabban érintkezett a bolgár törökséggel és tőle tanulta meg a földművelést és állattenyésztést, német és olasz mester-

emberektől az ipart és ezek mind be-
játszottak a nyelv életébe is.

Ezeknek a kifejezéseknek tehát rend-
szerint igen gazdag a hangulati tartalma
és több benne az érzelmi elem, mint a
fogalmi.

Erdekes, különös világ ez. Minden ne-
velő és népművelési ember számára szük-
séges, hogy ebben a csodálatosan gazdag
világban valahogy eligazodjon. Eppen ez-
ért nem árt megbízható források alapján
szólásmondásaink pontos jelentésével
megismerkednünk.

Vegyünk pl. egy eléggé ismerős szólást:
rója a falut, az utcát. A ró ige jelentése
ismert már régtől fogva. Itt a jelentése
azonban nem ez. Talán azt mondhatnánk
helyette, hogy járja, bejárja a falut. Ez
azonban mégsem ugyanaz, és főleg nem
következik a ró igéből. De ha megtudjuk,
hogy a XVI. században az adószedő, a ki-
rályi róvó róta a falut, mikor feljegyezte,
felrótta, hogy minden községben hány
adó alá eső porta van: akkor kifejezé-
sünk jelentése egyszerre világossá válik
előttünk.

Ez a mintegy kétszázötven rövidebb-
hosszabb cikk azt a feladatot vállalta eb-
ben a könyvben, hogy főleg a már elho-
mályosult eredetű szólások keletkezésére
mutasson rá. Olyanokra, melyeknek át-
vitt értelme nyilvánvaló ugyan, de sem-
miképpen sem magyarázható meg a sza-
vak eredeti jelentésével.

A könyvben felvett anyagban a szerző
hemutatja szólásainknak keletkezésük
szempontjából tekintett valamennyi típu-
sát. Nem foglalkozik viszont azokkal a
szólásmondásokkal, amelyek a mai nyelv-
ben már nem használatosak.

Számos erénye közül említsük meg azt
is, hogy tudományos értékén túl élvezet-
es, sokszor humoros, sokszor izgalmas
olvasmány is.

DEZSÉRY LÁSZLÓ: FIÚK-LÁNYOK

Ez a könyvecske az első kötete annak
az ifjúság számára induló sorozatnak,
melynek célja, hogy útmutatót adjon a
serdülő ifjúságnak életfelfogása, jellemé-
nek kiforrása, társasélete, tanulása, szóra-
kozása stb. minden lényeges kérdésében.

Ez a sorozat három-hégy esztendőn át
az ifjúság életének fontos és érdekes kér-
déseivel foglalkozik.

A sorozat elsősorban a fiatalokhoz szól,
különösen a 14—18 éves fiúkhoz és lá-
nyokhoz és elsőrendű célja, hogy a mai
ifjúság közösségi, erkölcsi, művelődésbeli
és politikai kérdéseire adjon választ.

Ebben a kötetben Dezséry László a ser-
dülő fiúk és lányok viszonyával foglalko-
zik. Végigkíséri a fiatalokat a serdülőkor
egymást követő szakaszain, együttérző ta-
pintattal botogtatja ez időszak testi-lelki
zürzavarainak, vívódásának nyitját. Meg-
mutatja a tiszta gondolkodású és érzésű
emberré váláshoz vezető utat, nem hall-
gatva el annak nehézségeit, buktatóit sem.

Az író a fiatalok életét jól ismeri és a
megértő, idősebb barát közvetlen hang-
ján ad őszinte feleletet a minden fiatal
életében felmerülő — gyakran kényes —
kérdésekre.

Ezt az első kis füzetet követi a barát-
ságról, majd a sportról szóló kiadvány.
De szó lesz a továbbiakban az ifjúság ott-
honi életéről, iskolai problémáiról, szóra-
kozásáról, közösségi életéről, divatjáról,
életcéljáról, társadalmi felelősségéről, a
táncról, az ifjúsági közösségről, a táboro-
zásokról, a kirándulásról stb.

Minden kérdést egy-egy füzet vitat
meg. Évente 10—12 jelenik meg, tehát
egy egész kis könyvtárralvaló.

Nagyon örvendetes ennek a sorozatnak
a megjelenése. Valamennyi pedagógus
számára is nélkülözhetetlen, hisz ők fog-
lalkoznak legközvetlenebbül ezekkel a
kérdésekkel. Ezek a füzetek pedig nagy
mértékben megkönnyítik ezt a munkát.

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE 1849-IG

Bibliotheca.

Ósi énekmondóktól Petőfi Sándor köl-
tészetiég ismertet meg ez a munka a ma-
gyar irodalom történetével. A szerzők
célja az volt, hogy rendszerezett ismeret-
eket nyújtsanak a szélesebb olvasókö-
zönség számára irodalmunk múltjáról, és
ugyanakkor ezeket az ismereteket marx-
ista szemlélettel vizsgáltsák át.

Céljuk volt az is, hogy befoglalják
irodalomtörténetükbe mindazokat az új
eredményeket, melyeket irodalomtudomá-
nyunk az elmúlt tizenkét esztendőben fel-
színre hozott.

Ez a könyv valóban hézagpótló. Könyv-
tárosok, magyar tanárok és mindazok,
akik az irodalommal foglalkoznak, tud-
ják, hogy — leszámítva a régebbi és nem
marxista szemléletű irodalomtörténete-
ket — még iskolai jegyzetek formájában
sem állt hasonló és megfelelő könyv ren-
delkezésükre. A nagyközönség számára
pedig egyszerűen semmi sem akadt, még
rég irodalomtörténet sem.

Rég meg kellett volna ennek a könyvnek jelennie, de szerencse, hogy csak most jelent meg. Így mentes irodalompolitikánk gyermekbetegségeitől, az erőltetett „átpolitizálástól”. Annál inkább megtalálható benne a társadalom és irodalom párhuzama és kölcsönhatása; ez teszi elsősorban újszerűvé.

A marxista szemlélet igénye nélkül is újszerű lenne, hisz tartalmazza a legutóbbi időkben feltárt új tényeket is. Kétszeresen újszerűvé teszi azonban a marxista szemlélet alkalmazása és az, hogy a régi ismert tények is új összefüggésben jelentkeznek.

Most kapja meg először az olvasó egy-egy irodalmi korszak történeti, társadalmi és műveltségi viszonyainak alapos ismertetését.

Új az is benne, hogy részletesen ismeret olyan írókat, akiket a régi irodalomtörténetírás részben, vagy egészében mellőzött. Így először ismerkedünk meg Földi János munkásságával és az eddigieknél részletesebb képet kapunk Batsányi Já-

nos, Fazekas Mihály, Mikes Kelemen életéről és jelentőségéről.

Külön erénye a könyvnek a végén közölt irodalom és időrendi áttekintés.

Az irodalomban az olvasó megkapja mindazoknak a tudományos igényű és jelentősebb népszerűsítő kiadványoknak, valamint az egyes korokra, írókra és művekre vonatkozó monográfiáknak és tanulmányoknak a jegyzékét, melyek a legkönnyebben hozzáférhetők és a legfontosabbak.

Az időrendi áttekintés pedig feltünteti a jelentősebb, döntő történelmi tényeket, valamint az ehhez kapcsolódó magyar és világirodalmat.

A kötet szerkesztői: Bóka László és Pándi Pál, munkatársai: Bán Imre, Gerézdi Rabán, Klaniczay Tibor, Pándi Pál, Szauder József, Tóth Dezső és Vargha Balázs, az irodalomtörténet egy-egy korszakának szakértői.

A mintegy 800 év irodalmát áttekintő és szép kiállítású könyv minden magyar szakos tanár, népművelési szakember és képzett olvasó számára nélkülözhetetlen.

H U M O R

VARGA JENŐ:

Színész-anekdoták

Régebben a szegény vándorszínészekről nagyon félték falun. Nem szerettek fizetni, sőt több esetben előfordult, hogy valamelyik úgynevezett „ripacs”, valamit elemelt ha mód volt rá.

A falu végén egy daltársulat vonul be szekéren. — A kislány, ki hallotta a színészek hírért, beszalad édesanyjához:

— Édesanyám! — szeggye bé a lepedőt, mert meggyűttek a színészek!

Egy alkalommal Sarlai a Mágna Miskában szerepel, Lovag H. Sz. N. igazgatónál. A direktor nehéz fizető volt. Az első felvonás után a vendégszereplő gázsiját a törvények értelmében ki kellett fizetni.

Sarlai kéri a pénzt, a direktor sértődött odavágja:

— Nem bízik bennem? Majd a végén!

— Akkor nem játszom tovább — feleli Sarlai.

— Ne játsszon! — és ezzel Sarlait faképnél hagyja.

Sarlai összecsomagol, és eltávozik. Aki

a Leopoldot játssza, ijedten szalad a direktorhoz:

— Direktor úr, elment a Baracs!

— Nem baj! — majd beküldjük levélben.

Felmegy a függöny és megjelenik Baracs helyett Leopold!

„Rolla kisasszony! A Baracs tekintetes úr azt üzeni (és énekl): A nő szívét ki ismeri...”

*

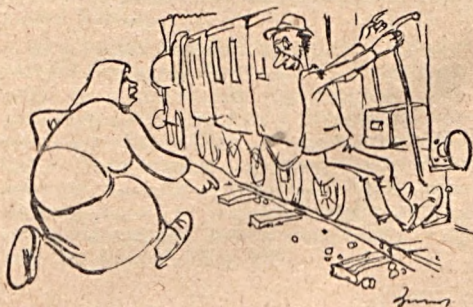
Neves vidéki színészünk hadilábon állt a lakbérfizetéssel. Lehetőség szerint nagyméretű ablakos szobában szeretett lakni, hogy színész ládájával az ablakon keresztül is zavar nélkül távozni tudjon.

Nagykőrösről az ablakon át távozott a hajnali vonathoz. A háziasszony időben észrevette, és a vonathoz rohant. Színészünk a vonat lépcsőjén áll, amikor az asszony odarohan.

— Színész úr, mi lesz a lakbérrel?

Ő a legnagyobb nyugalommal mondja:

— Elutaztam már?!

Papp Jancsi Kecskemét vidékén tölti szabadságát. Hogy a környezetbe jól beilleszkedjék, elhatározta, hogy az „ő” hangzós dialektust ő is átveszi. Reggel kimegy az udvarra, találkozik a szomszéddal, az megszólal:

— Szomszéd, köd van, köd van!

Papp Jancsi:

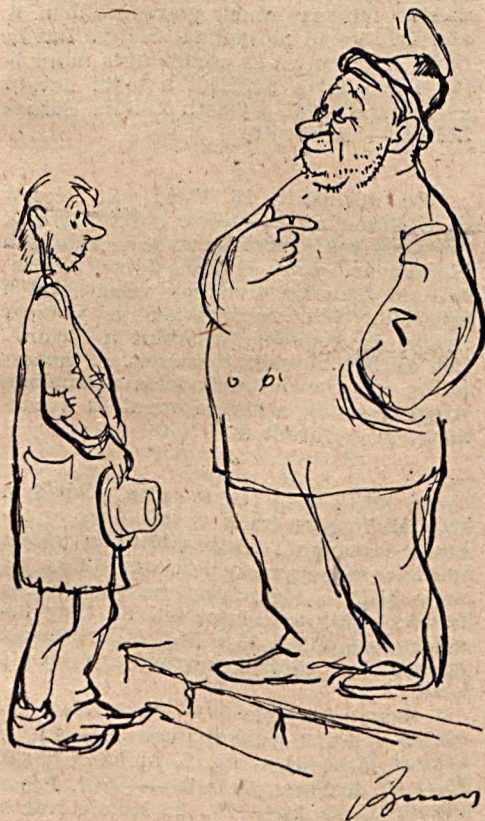
— Pardón, pardón, — szörda, szörda!

*

Neves daltársulati színigazgató volt Lovag H. Sz. N. Az egyik faluban Az ember tragédiáját játsszák. Arra jár egy állásnéküli vándorszínész. Jelentkezik az igazgatónál szereplésre, hogy néhány garast keressen.

Az igazgató nagyképmű:

— Sajnálom kérem, túl vagyok szervezve. Van Ádám, Éva, Lucifer... és én vagyok az Úristen!

N. I. vidéki színházi titkár korában, mint szervező titkár egy nappal előbb utazott el a másik városba, mint a társulat. Megérkezésekor táviratot adott fel a társulatnak a következő szöveggel: „N. I. színházi titkár az éjjel a Korona Szállóban meghált.” A kézbesített táviratról a „meghált” szóból elmaradt az ékezet.

A társulat a félreértett távirat hatására virágcsokrokkal és koszorúkkal vonult másnap Imre bácsi szállodai szobája felé. Belépve mély álomban találják.

A zajra nagy nyugalommal megfordul és kérdi:

— Mi van?

— Azt hittük, meghaltál — mondják a kollegák.

— Nem — suttogja — ...csak... nagyon berúgtam.

N. I. bácsi a pécsi színházban volt titkár. Irén napon felköszönti a direktor felelőségét. Két lány hatalmas virágkosorat ad át a kedvelt primadonnának.

Irénke meghatódva mondja:

— I. bácsi te milyen aranyos vagy! — és csókot nyom a homlokára.

Másnap a két lány beállít Irénke öltözőjébe:

— Eljöttünk a virágkosárért, melyet tegnap a virágkereskedésből hoztunk.

Irénke meglepődve:

— Én azt a névnapomra kaptam I. bácsitól.

— Igen, — de csak tegnapra... kölcsön.

Hírek iskoláink életéből

Szép eredménnyel működik a siklósi járás igazgatói munkaközössége Kapitány Sándor járási tanulmányi felügyelő és Berger József munkaközösség-vezető irányításával. Legutóbb május 7-én Harkányban tartották munkaközösségi megbeszélésüket, melyen tapasztalatsere céljából részt vett Bárd Flórián, a Tolna megyei Művelődésügyi Osztály iskolai csoportvezetője, valamint Baranya megye valamennyi járási tanulmányi felügyelője és igazgatói munkaközösség-vezetője is. A munkaközösségi foglalkozáson bemutató tanítás és óraelemzés volt, majd megvitatták Müller György magyarbólyi általános iskola igazgató előadását a Rendtartás egyes fejezeteinek gyakorlati végrehajtásáról és a munkaközösség éves munkatervének teljesítéséről.

Május 19-én összejövetelt tartott a megye általános felügyeleti munkaközössége. Megvitatásra került Oroszi Béla sellyei járási tanulmányi felügyelő „A világnézet, politikai, erkölcsi nevelés ellenőrzésének módszerei” és Dalia Lászlóné sásdi járási tanulmányi felügyelő „Világnézet, politikai nevelés az osztályfőnöki órán” című előadásait. Az elhangzott előadásokat a Baranyai Művelődés következő számában közölni fogjuk.

Április 25-én Pécsváradon, május 17-én a sásdi járásban Kaposszekcsón a járás valamennyi nevelőjének részvételével a járási pártbizottságok és tanácsok szervezésében megrendezték az ezekben a járásokban hagyományos nevelői ankétokat. Pécsváradon Majzik Jeremiás, a járási tanács v. b. elnöke, Kaposszekcsón Szekeres István, a járási pártbizottság első titkára tartottak előadást az aktuális kül- és belpolitikai, valamint közoktatáspolitikai helyzetről. Kaposszekcsón az an-

kétot műsoros est, baráti beszélgetés követte, ahol részt vettek és szerepeltek a helyi szovjet iskola pedagógusai és pionírjainak kultúrgádája.

Dicséretes munkát végeznek a Komló Kökönyös Keleti iskola nevelői az iskola szertári felszerelésének gyarapításában. A szertárfejlesztő mozgalmat Soltész István tanár indította el és eredményes munkáján felbuzdulva példáját a többi nevelő — Szentpáli Pál, Németh Zoltán, Bárdos Zoltán — is követte.

1958. április 15, 16, 17-én volt Pécsen és Siklóson az A. szakos szakfelügyelők országos tanácskozása. A tanácskozáson Kerékgyártó Imre és Seres József minisztériumi főelőadó elvtársak vezetésével a szakfelügyelők megvitatták a magyar nyelv- és irodalom, valamint a történelem tanítás aktuális kérdéseit. A tanácskozás résztvevői kirándulás keretében megtekintették a siklósi várat és a harkányi gyógyfürdőt is.

Az 1957—58-as tanév első félévében szép eredményt értek el iskoláink az iskolák társadalmi megsegítése tárgyában indított versenymozgalomban. 1958. január 31-ig a társadalmi segítségnyújtás értéke 1 306 316 forintot tett ki. (Egy tanulóra eső átlag 34,2 Ft.) A beérkezett jelentések a járások sorrendje a következő:

1. Szigetvári járás 59,— Ft, 2. Sásdi járás 49,— Ft, 3. Sellyei járás 36,— Ft, 4. Siklósi járás 34,— Ft, 5. Mohácsi járás 30,— Ft, 6. Pécsi járás 28,— Ft, 7. Pécsvárad járás 24,— Ft, 8. Komló város 23,— Ft, 9. Mohács város 21, Ft átlaggal.

Általános gimnáziumok helyezési sorrendje:

1. Szigetvári gimnázium 71,— Ft, 2. Mohácsi gimnázium 45,— Ft, 3. Komlói gimnázium 36,— Ft, 4. Siklósi gimnázium 11,— Ft. átlaggal.

A megyében a legjobb eredményt az alábbi iskolák érték el:

1. Ceglédszentmiklós pusztá 1208,— Ft, 2. Meződ 537,— Ft, 3. Bikal 438,— Ft, 4. Magayrlukafa 365,— Ft, 5. Gyümölcvény 329,— Ft, 6. Katádfa 324,— Ft, 7. Vizslak 307,— Ft, 8. Szabadságpusztá 294,— Ft átlaggal.

*

ÜTTÖRŐ HÍREK:

A Magyar Üttörők Szövetsége megyei elnöksége 1958 július 26—30 között 260 örsvezető részvételével vezetőképző tanfolyamot szervez Mozzgón.

*

Készülődnek a nyárra úttörő csapataink! A csányoszrói úttörők hétvégi lombsátor táborozást terveznek. A baksai úttörőcsapat tagjai a közeli állami gazdaságban a mezőgazdasági munkákba kapcsolódnak be, melynek fejében zászlót, dobort, sátrakat és más felszerelést kapnak a gazdaságtól.

*

Számháború Szigetváron! A szigetvári és pécsi úttörők „Rettenetes” számháborút vívtak a szigetvári várban. Győztek a szigetváriak! A számháború után az ünnepléses táborútnál aztán örök barátságot kötöttek a küzdő felek egymással.

A Művelődésügyi Minisztérium 146/1958. számú utasítása alapján az 1958—59-es tanévben 12 általános iskolában és 2 gimnáziumban indul meg a műszaki gyakorlati képzés Baranya megyében.

Az elmúlt évekhez hasonlóan az idei nyáron is a Pedagógus Szakszervezet megyei elnöksége szervezésében lehetőség nyílik arra, hogy a gyógyulást kereső pedagógusaink üdüljenek a harkányi önköltséges pedagógus üdülőben. A részvételi díj 280,— Ft a szakszervezeti tagok részére, melyhez a járási szakszervezeti bizottságok 168 Ft hozzájárulást fizetnek.

*

A megyei tanács művelődésügyi osztálya az 1958. évben 8 általános iskolát építtet, 23 tanteremmel és 7 nevelői lakással. A 8 iskola közül 3 egytanteremes (Zsi-

bót, Kaposszekcső-Szöllőhegy, Sósvertike), míg a többi négytanteremes iskola. (Görccsöny, Hidas, Szentlászló, Olasz és a siklósi gimnázium bővítése 4 tanteremmel.)

Az iskolák építése szép ütemben halad.

A zsidóti, sósvertikei és kaposszekcső-szöllőhegyi iskolák építése befejezés előtt áll; míg a többi iskola, a szászvári kivételével, előreláthatólag az új tanév megkezdéséig elkészül. A szászvári iskola befejezési időpontja 1958. december 31.

üeOMTM t1uesnatqhsnrdrlducmfwypsnrdrák tervezési munkáit is beindítottuk. Így

A jövő évben megépítésre kerülő iskolák közül a bükkösi, harkányi, almamelléki 4 tanteremes és a bakonyai 1 tanteremes iskolák tervezési munkái.

Az idén és jövőre megépülő iskolák építéséhez a községek dolgozói komoly mértékben járulnak hozzá pénzben és társadalmi munkában.

*

600 általános iskolai tanuló üdül az idén is balatonberényi és lellei gyermeküdülőkben. A balatonberényi üdülőt 160 000 Ft-os költséggel teljesen korszerűsítettük. Gyönyörű ebédlő és tusoló várja az üdülő tanulókat. Az üdülő parkosítása, virágosítása most van folyamatban. Június 23-án, mikor az üdültetés megkezdődik, újjávarázsolt szép üdülő várja az úttörőket.

Balatonlellén a gyermeküdülőben 120 ezer forintot költséggel ebédlőt építettünk. Az üdülőt vadonatúj berendezéssel láttuk el. A korszerűsített üdülő első vendégei cseh-szlovák úttörők lesznek, akik június 1-től 5 napig tartózkodnak ott.

Befejeződött a gyógypedagógiai áttelepítés a pécsi nevelési tanácsadóban. Az idén az áttelepítő bizottság 130 Baranya megyei általános iskolai tanuló vizsgált meg, akik közül 90 főt gyógypedagógiai intézeti elhelyezésre javasolt.

*

Baranya és Tolna megye állami gondozott gyermekei helyzetével foglalkozott május 26-án a pécsi gyermekvédő-otthonban megtartott értekezlet. Az értekezleten a két megye gyermekvédelmi felügyelői, különösen a nevelőszülőkhöz kihelyezett gyermekek anyagi ellátottságát, a nevelőszülők gondoskodását és nem utolsósorban a kihelyezett gyermekek tanulmányi helyzetét és munkábaállását tárgyalták meg.

A népművelés hírei

Somogy és Baranya megye KISZ fiataljai találkozót rendeztek Szigetváron. A nagyatádi, kaposvári, vízvári, buzsáki művészeti csoportokon kívül fellépett a dióspusztai, a szebényi népi együttes, a Pécsi „Mecsek” Művészeti Együttes; a szigetvári, szentlászlói énekkar; a szigetvári általános iskola furulyazenekara.

*

Május 18-án Mohácson vendégszerepelt a Fővárosi „Duna” Népi Táncegyüttes Járóka Sándor 18 tagú zenekarával.

A munkás-paraszt találkozó keretében megtekintették a műsort a környező községek dolgozói.

*

A baranyai ünnepi hetek keretében május 27-én Mohácson, 28-án Komlón szerepelt a zágrábi népi együttes (LADO).

*

Május 25-én Szentlőrincen megyei énekari és zenekari találkozó volt a Mezőgazdasági Technikumban. A találkozó délelőtti programjában tartották meg a Kodály-éneklési verseny megyei döntőjét is.

*

A pécsi írók május hónapban Szigetváron, Sásdon, Hosszúhetényben, Szederkényben és Siklóson tartottak irodalmi estet.

*

A pécsi Nevelők Házában május 23-án „Baranya népviselete” címmel dr. Komlósi Sándorné tanár tartott előadást.

Május 28-án a Nevelők Házában „Baranya és Pécs a magyar irodalomban” címmel tartott előadást Litványi László tanár.

*

„Zenélő Május” címmel a komlói Zeneiskola Erkel termében hangversenysoro-

zat volt. A május 18-i növendékhangversenyen Kodály Zoltán is részt vett.

*

A mohácsi Bartók Béla Művelődési Otthon színjátszói májusban több községben játszották Slotwinski—Skowronski „Az igazgató úr nevenapja” című satírikus vígjátékát.

*

A hosszúhetényi népi együttes Nemes János—Muharay Elemér: Amikor megházasodtam című népi játékát Hosszúhetényben, Siklóson mutatta be.

Goodrich—Hackett: Anna Frank naplója c. színművét Szederkényben, Siklóson és Szigetváron mutatja be a szentlőrinci földművesszövetkezet színjátszócsoportha.

Munkás-paraszt találkozó volt Bükkösön, Mecsekpölösken, Beremenden, Hászágyon.

*

1958. május 1. és június 8. között rendezte meg a megyei tanács vb. művelődésügyi osztálya a baranyai ünnepi heteket azzal a céllal, hogy művészeti csoportjaink számot adjanak arról a fejlődésről, melyet a műsorpolitika és tartalmi munka, továbbá az ismeretterjesztő előadások színvonalának emelése terén elértek. Az ünnepi hetek megyénk kulturális életének komoly erőpróbája volt, ahol csoportjaink biztonságát adták művészi alkotókészségüknek és fejlődésüknek.

*

Május 11—25-ig Villányban, május 26—június 7-ig Komlón képzőművészeti kiállítás volt a megyei képzőművészek alkotásaiból.

*

A baranyai ünnepi hetek keretében Sásdon, Szigetváron, Nagypeterden, Kéme-

sen, Bogádon, Nagynyáradon lesz népművészeti és néprajzi kiállítás.

*

A megyei és járási előadói munkaközösségek rendezésében 11 községben tartottak élménybeszámolót a Szovjetunióról és a Német Demokratikus Köztársaságról. Politikai és történelmi előadás 12 helyen volt, Baranya történetéből 11; ezen kívül 17 irodalmi-művészeti, 14 természettudományi és gazdasági, 9 egészségügyi és 4 előadás a társasági viselkedésről, a divatról.

*

Május 1.—június 8. között Mohácson, Gerényesen, Hosszúhetényben, Bólyban és Ibfán fotószakköri kiállítás volt.

Kézimunka-szakköri kiállítás nyílik Husztóton, Mágocson, Lippón és Szébenben.

*

Mozgó községben közel félmillió forintos állami támogatással befejezték a művelődési otthon építését.

A Pécsi Nemzeti Színház igazgatójának, rendezőjének és művészeinek közreműködésével Pécsen a Városi Művelődési Házban kéthetenként 2 napos színjátszó-rendezői tanfolyam indult. A tanfolyam előkészítője az ősszel beinduló 3 éves színjátszó akadémiának. A tanfolyamon 15 fő vesz részt.

*

A megyei moziüzemi hálózatba a közeljövőben bekapcsolják: Kákics, Markóc és Tengeri községeket.

*

A Megyei Könyvtárban 330 000 Ft beruházással új, a legmodernebb követelményeknek megfelelő olvasóterem építését kezdték meg.

*

A pécsi járás területén a népkönyvtárosok részére olvasómozgalmi heteket szerveztek. Ennek során igen jó eredmények születtek. A megyei művelődésügyi osztály 16 könyvtárost részesített pénz- és könyvjutalomban.

*

A megyei és járási könyvtárakban befejeződött a diafilmek katalógizálása. Kívánatos lenne, ha a művelődési otthon igazgatók és népművelési ügyvezetők minél gyakrabban keresnék fel diafilm igényükkel a könyvtárakat.

ISKOLAI SPORTHÍREK

Iskoláink életében az elmúlt 3 hónapban új szint jelentett, hogy a sporttevékenység irányítását az újonnan megalakult Diák Sport Tanács vette kezébe. A Diák Sport Tanács magában foglalja a megye legjobb szakembereit és minden törekvése arra irányul, hogy az iskolai sportban az elmúlt időben megmutatkozott hiányosságokat kiküszöbölje.

A II. félévben lebonyolított iskolai sportversenyek eredményeiről az alábbiakban számolunk be:

Középiskolák:

Röplabda:

Leányoknál I. Siklósi Általános Gimnázium, II. Szigetvári Általános Gimnázium, III. Mohácsi Általános Gimnázium.

Fiúknál: I. Komlói Gimnázium, II. Mohácsi Gimnázium, III. Szigetvári Gimnázium.

A megyei bajnokság végén a győztesek találkoztak Pécs város bajnokaival és Pécs—Baranya megye bajnoksága így alakult ki:

Lányoknál: I. Pécsi Tanítónőképző, II. Siklósi Gimnázium.

Fiúknál: I. Komlói Gimnázium, II. Pécsi Gépipari Technikum.

Kosárlabda:

A mérkőzések sportszerű keretek között folytak le. A mérkőzések színvonala az elmúlt évihez viszonyítva nem emelkedett. A férfi mezőnyben a pécsi Nagy Lajos Gimnázium csapata változatlanul kitűnik a mezőnyből. Vidéki viszonylatban a szigetvári csapat mutatott jó felkészültséget.

Női mezőnyben a pécsi Leőwey Gimnázium csapata fölényesen nyerte a bajnokságot, hasonlóképpen javult Mohács és Szigetvár játéka is. Örvendetes, hogy a pécsi Közgazdasági Technikum újból részt vett a bajnokságon.

Eredmények:

Lányok: I. Leőwey Gimnázium Pécs, II. Janus Pannonius Gimnázium, Pécs, III. Szigetvári Gimnázium.

Fiúk: I. Nagy Lajos Gimnázium, Pécs, II. Gépipari Technikum, Pécs, III. Széchenyi Gimnázium, Pécs.

Asztalitenisz:

Az asztalitenisz bajnokság egyéni bajnokság volt. Szép számú mezőny indult mind a lányoknál, mind a fiúknál.

